

Нонна Цыңцалцха

АБЗИАБАРА АШӘА

Ажәабжьоуи ажәабжьқәеи

Акәа

Апқәынтшәкәтыжьырта

2016

ББК 84(5А6х) 6-44

Ць 57

Цьынцьалцха, Н. И.

Ць 57 Абзиабара ашәә : ажәабжьоуи ажәабжькәеи /Нонна Цьынцьалцха. – Аңхәынтшәкәтыжьыртә. Аҕәә, 2016. – 344 д.

Нонна Цьынцьалцха занатла дьыртәфуп, ашколхәычкәә аңсуа бызшәеи алитературеи длыртәоит. Зныкымкәә акыпцхь аҕы дцәыртцхәеит.

Ари ашәкәы раңхьазакәны лшымтәкәә жәпакы еидызкыло аҕоуп. Ажәабжьоуи ажәабжькәеи абзиабара иазкуп. Абзиабара зны инасыпуп, угәы итымтәә, аңсәзаара угәазыртцхо мчы лашоуп, даҕазныхгы гәыртәаны, хьааны угәы иантыхо кәлоит.

Автор лышәкәы иахьзылтәит «Абзиабара ашәә». Иҕоуп ашәә аҕәыртәара иахылтүа, иара убас алахьейкәра, аҕәтыхацәгьа иахылтүагьы. Урт рыфбагы абзиабара иарҕиар кәлоит. Абарткәә роуп ашәкәы еидызкыло, псышәацкәала, кәзарыла ифуп ашымтәкәә ихархәә.

ББК 84(5А6х) 6-44

© Цьынцьалцха, Н.И., 2016

© Аңхәынтшәкәтыжьыртә, 2016

Агәтәхәыцрақәа

Автор лӕынтә

Нтәашы змамоуп ауафы игәтәхәыцрақәа. Аки-аки неишьталан рҕаархоит. Зны-зынла убасқак иласуеит, хәыцрак инаҕрагыланы, икәаҳаны иара атәы цәырнагоит, тәка инхазгы цәқәырқатас аеышьтыхны, егы аеагәылхәан ҕада ианхалалак, рыҕбагы атыҕ рибамто еимаркуанатцы, иаацәырц-лоит ахқатәи ахәыцра.

Оумаза ачхауеит ахшыбаҕ. Мышкы аҕнытқала зака информация аднакыло, злагаратқас илаганы ацәеи-ажы иалнаршәшәо азхәыцрагы удаҕуп. Цәа змамоуп ахәыцрақәа. Ицәгы-ибзиа урт, еихәлачыз амца алҕатә шакәтәиаашо еицш, ххы инаркны хшьапақынза хаимырдоит. Закаҕ азхәыцхәада аира, аҕара, аҕиара, ажәра, ацсра? Урт зегы аирақынтәи иалагозар, инымтәакәа аҕиарахы ииасуеит. Ақәра – уигы нарха змамоуп. Шакантә ахәышәтәырта иҕоу абырг, ибла тҕраа ақәыцш дихәацшуа, иҕара дазхьхоузеи? Зыцсы ахац иаку атакәажә лымшқәа рымпхьазарц

лехышәтәра даҕуп, лыблагы дцәытыцшны ацсразы иқәу ақәыцш лышықәсқәа дрыхәоит, усқан, ақәрахымза, лымшқәа нцәара рықәым цыша, абырг дрыцқалшыоит.

Итағәтасуа, ахахәмфә иану ауардын иафызоуп аамта, цқәа уазхәыцыр. Ауафы дызмышыцыло акгы ықам, ахьяагы ицизшәа, ицәеижь иахәтакызшәа ихыухууа ианицралогы, ус иахәтоушәа, ацстазаара азакәанцқарақәа иреиуоушәа иупқхьазоит, еихарак – уанашыцылалак.

Ахәыцрақәа... зақа хырхарта рымоузеи? Зны еицқьоит, даҕазны ишытрақәлоит. Зақа хшыфцак цәыргамкәа рхәыцрақәа еицқьахьюзеи? Урт рышыақәыргыларагы цәгьоуп, нас, мышкызны даҕазә иҕала угәтахәыцрақәа уахар, рацхьазагы сазымхәыцхьаз, аха хыцқәак иртакны агәашә анысзамыркы, исыцәтытцит хәа.

Абырг имшқәа хрыжь-хрыжь ишымцо дырны, инацәкьарақәа зларцсны иикуа ацстазаара мышқәак изацәго цышьоит. Зегы аамталоуп ишықоу. Аамта уахыцәыуо ушашытоугы, аеумпыцжәан, иагыухәамцшыкәа ицоит. Ашытацәыуара акгы шунамто дырны, зегы рлахынца шупеицшу, уагышзацәымцо еилкааны, ублақәа нахфаны илаурқәуеит ухы. Иалцуазар хәа ицхафыруа еислос угәгы, ашытыбжь еиха-еиха еиқәыртәо, зегы ахы анраалан, зегы азеицшушәа иаақалоит.

Мышкызны Аңсны пшза ашээртара итамгыло изыкаларушь хэа, зегы рхэыцрақэа ирылтэраа итаауеит агэқэа. Икан, псеивгаха амто, аамта цэгьақэа ахэцэ антцыркаауаз. Ускан, аарла зыңсы еивызгоз хаңсадгьыл хэычы аңсахэага тан. Ахақы-псықыбыжықэа идырчмазауыз адгьыл ахьаа иагон. Уи ашьа-ада ирталан итысуан анацэа рмыткэмабжь. Аңсны аганқэа авырффо, гэымбылцьбарала цыоуки ианыртэыртэуаз илағырзышон, эжыы зыхьуаз, анцэа ихазы ииңахыз адгьыл.

Ибгыатуа, анышэаза еишырффо, ажэванцқыа ырхэашьуа, дгьыл ґацак этэу дақэитымхандаз хэа дгыли-жэвани еиладыршынтуан. Итшэахон аңсадгьыли ауаатэытсеи рхэаақэа. Еидылон аи-зааигэахара иаґыз ахыцқэа, урт рыгэта цстазаарак бжьашьны аңсцэаха чара уа дшэахэон.

Иачґацэґьозеи агэы?! Агэы аусура ианаґэытц, аңсстазаара зегы минутк иаатгылеит Ан илыц-цьабарц. Ан дыгэжэажэон, дшимыхэо шылбоз, тынч ацэа хаа далоушэа, иңсы ихытцуан лңа... Дамхатэыуар лылағырз ибар хэа дшэон, лгэы италшьуаз лхьаа лыңсы лызтымкаауа, ахауа лзымхо дахэаеуан... Зегы баша анцэа ихэон ихьаа дара рахь ииасырц...

Аамта абгыыцқэа еихнаршэшэон, шэсыхьзо цыи-шэымшьан хэа имақаруа, улацэа тқэыкэы ушазыңшуа, ґыбгарак унхықэыргылан, цилтак науґакны алхра

унаџоит. Иалухуеи? Уаџхьа – ахыкэалаа, ушьтахь – шэ-џсык ухазар акы ахьеикэымхо атымитыша.

Алабжыш атра цыхэаџэарадоу џьахшьоит. Агэырџазы ауаџы дыџсзом, амала, дарчмазаџ-уеит. Агэы џшқарах иалалыгзаз раџэахеит ан, лычкэын назаза дылцэымцар џсыхэа шамамыз анылдыруаз. Ишон, ихэлон, уи лычкэын имшкэа иахьрыгнархоз лыџсы цон... илашьцон... илашь-цон... Нас, џсытбарала лгэы тшьааны (лнапала деикэылкит), гэымбылџьбарала дыхэжэаны, аеар-иашеит алахьынџа. Кэаџк ргылан даеа кэаџраџэак ахь еихнагеит ашьаџа.

Анышэ хьшэашэа џенатзом, иџаџа-дагэаха, икэызгаза иуџаџшуеит. Баша длагырзышо хан дишьџоуп деимдо. Зегы џхызџас имџасхьеит, даџцэызхьеит, назаза хэанижхьеит сашьа. Апортрет – сахьоуп, иузырџхом, гэыла уазырџ-хом. Ихьшэашэоуп, иџаауп, илахэит, ихьџакит, ихэхэхеит хэагэка... Уалџшьак хэдуп зегы хдунеи аџы, хэџсџазаара зеиџшразаалак акэаџ аргылаанза иазыкэџалатэуп.

Ажэџан аџынза аназара рџахызшэа рыхэда тхэа, рыхкэа шьткэыџэаа, рыжэџа еибыџан игылоу, сааизар сыбла ихгылоу ашьха дуџкэа рееитаркзом. Аамџа иага аеаџсахыргыы, рхы ламырџэзакэа, зных – аиатэара рэагэылак, даеазных – си, џааи, џшеи ирзымго, ашьаџа тбаа адгьыл иахьаларсу

ишьхынпсылеит сгәэхәуа, кырынтә сыбла тыр-
хаха срытқапшхьан. Усқан сзызхәыцуази еилыс-
каауази рацәамызт, уимоу сшыапқәатәкьа рғәгәа-
ны адгьыл исзықәмыргыло, ғыцныкәа иеипш
акәын схарахапшуа ашта сшықәлалоз. Уижьтеи
сыгәтахәыцрақәа рыдагы, сышықәсқәа жәаб-
жәабала инаскьейт... сышьхақәа шықац икоуп. Акыр
шәышықәсақәа рапхьейпш, неилшәарак рмоузшәа,
рыблақәа тыпхаауа, аацсарак рнымпшзо, рыхалалра
ахаацәа ахыкәкәа, Ацсны гәышпыла ирыхычошәа,
аға илапшцәгьа рызқәа иннакылоит. Издыруада
ицәыргам, иахьа уажәраанзагы иаарпшым
зақа маза цәаху? Ацсабара агәәта тырхәыцааны
еилызкаахьада? Еихашьшы ицо ацтхәақәагы,
ашьхақәа ртынчра еиларымгарцаз, инакәаратца-
аакәаратцо ашьшьыхәа иниасуейт... Аемыруадақкәа,
алахьынтцагы касыштас аеуханаршәуейт. Азәы
итыц даеазәы изынкылазом, иагьа ирхәозаргы
ацстазаара уи ифы иангылом хәа, ихьухьууа сгәы
дныцдалоит... ишпәзури, дыгәхьаазгоит сашьейтцбы...

Q-жәашықәсак цуейт хтәыла хәычы сашьцәа
рыпсы ақәцан еикәдырхеижьтеи. Аамтагы мацзам
уи ибжьанакыз, аха ашәа: «Сашьцәа, сашьцәа нақ
сыдлапса инхаз...» – ансахауа, иахьагы сылабжыш
нхаддылан, сыпсып сқырқы инкылачны ацсеивгара
сцәыуадақхоит. Сыбла ихылоит сашьцәа –
ақәрахьымзақәа, урт рынасып уафы даламгәырғейт,

рытџџаншьап змырзшаз уаџ дрытнымхеит. Издыруада урт зеипхызлоз, ззы рыпстџаарагы иаеигзоз, заџаџ аџаџткы атыпан ашџы ршџыртџаз? Агџахџыџраџџа рызџаараџџа нтџашьа рымазам, аџак џаџашьагы ыџазам. Ханаџџа рмытџџамабжь иахьагы слымџа иштџџџауагы, рыпсы таны хџаџџитра иалагџыргџозшџа, жџџанахьтџа ргџы ртынчы, Аџсны аблаџџа рыла иџахџџаџшуашџа збоит. Акыр шыџџџа аџџаннакылеит алаџырз. Издыруада, мышкызны схьааџџа сзымтџџахкџа сџџа исыџџџытџыр, ижџдыруаз изырџыџыџы, раџхьатџи сышџџџа хџыџы ззыскуа, сашьџџа аџџахьымзџџа:

џьынџьал Ерик Иура-иџа (22 ш.)

Хџџым Руслан Баграт-иџа (24 ш.)

Касланџа Беслан Ваниа-иџа (32 ш.)

Касланџа Сардион Ваниа-иџа (34 ш.)

АПСТҰАҚА ИРГҰЫЛАХАЗ АЛАХЫНЦА

Ажәабжьоу

Илызәзәз амаҗәәкәа рцырзәзәаха адәәҗы алагъан гәәә инанылтәалеит, ҳаймаа җыашьқәа заасызәзәалап лгәәхәын. Азәзәага иканарчыз ашәәх иааҗәымтцзакәа азаҗы игьежьуан, игьежьыцыпхьаза ашәәхгьы аҗыгҳара иагхон. Наира җыцбарах илбазшәә лылацш надхалеит. Акәымпыл хәыцқәа тҗәәцуа, рхыпхьазара есааира еитцахон. Игьежьуан ашәәх... Ус иаантәеит, икабеит. Азыхәашь ахала иаанхеит...

Ауаа реицш, иҗанатц игьежьуеит, еилахоуп. Адгьыл иқәаарыхуеит, ихандеиуеит, җиарак җаланы, абицарак еиқәырхо, адунеи иззану еилкаатцәҗьан азхәыцхагьы рмоукәа, иара адгьыл ахаҗа ишаазаз аицштәҗьа иагьафоит лгәәхәын, дызҗыз лус деитаналагеит.

Ргәәшә ацхьа иаангылаз автобус лан дааҗытын, длахҗыхза ашҗа дааҗалеит.

– Ақалақь аҗы ҳауа-хҗахы снарылс-шарылсын, ашкол аҗы аҗып бзысыпшааит. Ақыҗа балиааит,

еиҥах араатәи ахәынцәа бкәахаларц аума сыҥах-
затә ацара дузза бзалгаз?! – Очамчырантә иааз
Антица, дгәыргьатцәа лажәабжь ҥыцкәа еиҥалхәон.

Наира лхы-лҥы налхаччеит, даалахҥыххеит.

Иҥит ҥышықәса. Лгәалаҥазаара еиҥазкша
хтыск мҥаҥымсит. Аҥстазаарагьы ацәа иалазшәа,
ишьшьылахаза имҥасуан. Ларгьы лусурада акы
лгәы иҥамкәа, хьаада дынхон.

Есымшеиҥш, аҥьармыкьаҥы аҥьар рацәан.
Угәы акы амыхәо, ахауа бааҥс уарблаҥьо, ухлахатц
аргьежьуан.

Лан дызлыхәаз лаахәатәкәа лыманы авто-
бус аангылартахь лҥыналхоны, лсумка азмаак
ааҥцәан, иҥаз абжа ааҥыбганы амҥаду инана-
хәлеит. Дхәацыхәаҥшыза дааицрашәеит, зегьы
еимлагәа илкит, аха дызхьымзаз акапуста кәыр-
уа аҥынанахеит. Уи дшашьҥаҥшуаз, иааиуаз
рҥыск иаҥхьа ианнеи иааникылан, дҥышәарччо
иналиркит.

– Ҥабуп, – лхәан, дшыҥхашьоз инаимылхит.

– Сбыцхраап?

– Мап, – ихәаны далгаанза, леидара лымхны
иҥынеихахьан. – Ҥабуп, ҥабуп. – Днаишьҥалеит.

– Иарбану бызҥало?

– Уажәшьҥа саргьы схы сахәоит, – шылхәозгьы,
леидара автобус инҥаргылан дцеит.

Арцаѡцѡа ахѡса рымш азгѡартарц инеибы-
хѡан, рколлектив цеит ѡацхак ахѡ. Уантѡи, иаа-
леиѡеирц, аѡшахѡа иаваршѡны рѡынархеит.
Амш оумакала игѡыкын, аѡша гѡыбзыѡза ир-
ѡархѡмаруа, мазажѡак ахѡарц аѡахызшѡа ирѡа-
хѡытхѡытѡан. Ахѡауа зѡыдан. Уажѡы ара еила-
пыруаз аѡнышѡѡа рытра ѡжѡазшѡа зынза ира-
цѡан. Амра аѡыргызмалны ирыѡѡыѡхаз, досу
ргѡаанагараѡѡа рытѡырдыраар хѡа иацѡшѡаны,
ишацѡыѡхашѡоз рѡѡахырц иаѡызшѡа, рылаѡѡа
еиѡѡыѡса изатѡѡшуамызт.

Ахѡса хазы, аѡар ирыцрытѡызшѡа, ак еимаѡуа
аѡхѡа инеиуан. Ирышьѡагылаз аѡыѡхѡѡа рыб-
лаѡѡа харахаѡшуан, еимдон, нашанатѡ лакѡк да-
гѡылѡраа фырхатѡ ссирк раѡхѡа дшынѡаѡара
иазыѡшызшѡа. Рѡѡыѡшра акѡа иѡаршѡны ирых-
зызо, ацѡгѡа рѡѡыблаауа, маза ргѡатѡан иаѡырѡон
ргѡы зызхаз, иѡалап хѡа изыѡѡгѡыѡуаз лакѡ
хааѡѡак.

Раѡхѡа гѡыѡѡык арѡарцѡа еилагылан, еихлаф-
уа. Ажѡѡан лаша иагѡыѡѡахѡхѡан, аѡынчреи аѡарей
рѡыѡѡыхѡхѡ еибарчѡоз рѡыск даарылылкааит. Уи
ичѡабжѡ убысѡак иссирын, иахаз анцѡа идырып,
икѡатеиах ѡѡѡѡ, ибжѡы тганы дѡчѡон. ѡѡара
дылбахѡеит, аха иахѡакѡу лгѡалашѡом. Усгѡы си-
бом лгѡахѡын, лылаѡш наидхалеит... Еибырхѡах

сеидроу, еикәагылаз неилытц-ааилытцуан... Иччоз ихы дахьяааааахаз, илапш днытцашәеит лара, ичча-рагы ааникылт... Ақапыхәа дылгәалашәеит – лкапуста шытызхыз иакәын. Аамтацктәи лхәыц-рақәа напхьяцан, зымәа днахәит.

Амшын ас еипш итынчны уажәаны избахьа-даз. Ааигәа иауз ақәа ашътамта ыкамызшәа, ацәкәырдақәа еихашьшы ақәарафәи инеины, рыцсы шыаны, ртың ахь еитахынхәуан.

Зегы ашкол акәшамыкәшатәи ахтысқәа ыршо, азә – лыбзарзы, егы – лыцәгы хәо, цьюуких артцага шәыкәқәа ртыжымта иагу-иабзоу иалацәажәон. Наирагы лхы нарылалкын, уи длымбазазшәа ләыкалцеит.

Уи арпыс инапсыргәытца ианыз акапуста Чышә-шәына лакә афәеипш иааилатәиин, ишәтхеит. Хыхь-гәыхь змакәа ааигәа игылаз Наира, лыб-лагәқәа аатбаахан, игәитоу лзымдыруа дшизыпш-уаз, «пф-ф-фу» хәа дназытәхәаз ашәт абгыыцқәа нфышәшәан, рызегы лара иналыкәыпсеит. Лыкәа, лмагра итапсон, лыхцәы иалахон, цырак хиаала илхагыежьюан. Дпышәарччарц лтаххан – иалым-цит, нас – инеималтәеит... Иара дгылан длыхәапш-уа, иблақәа тааза, ак ихәар итахны... Данфыха – пхыззаарын, лыблақәа лнапы нархылшьылеит.

Ихьухьууа гәалашәарақәак днарымчхаркит, лыб-лагы иаахгылеит илзымдыруз итеитцш.

Цхнымшыказ, абыжьбатәи акласс инаркны ажәезатәи аҕынза, аекскурсиа еиҕызкааз ар-цаџәа реицәажәара нцәомызт. Азәы игыз, егьи дзыхьзас хәа, инеиҕцәажәо еилагылаз даа-рыдгылеит Наира.

Ацшәа анеибырхәа, ацара аҕәша аиҳабы ҕаалтит:

– Ацарашықәс анцәамтазы арцаџ ҕыц дхәада-кылеит.

Инал инапы рххо, интқааны дналыхәацшит.

Наира даапышәарччеит, днеилууаа дагыцеит, оымш рацхьа аусура иалагаз Инал лылацш иҕә-гара лзыцәгыаны харантәи днаихьыпшхьан. Ас ааигәа данаалҕагылацәкьа, ллымҳа мелодиа хаак таџуашәа лаҳара иалагеит.

Автобус аҕы итацәыз лывараҕтәи атып аани-кылар лтахын. Иара длаџсны лышьтахька дтәеит. Уи иблақәа ахьхаз шылзымдырузгы, иахьада илмаҳацыз мелодиак лшьа-лда ырцыхцыхуа еим-надон.

Инал ихы даназынха, «Ага бҕыци ашьха бҕыци» хәа игәы инташәеит, иагьааҕьеишьеит ааигәа ипхыз иалыхәхәа иалаз лабҕаба иацхьа данаацәыртц. Ғаныла лыхьз неитахәо, илацш

налызирхеит, дагьяапышээрччеит, рацхьа дани-
базтэи амш игэаларшэо.

Еицыз тыпк афы ианеиза, ашкол адиректор зе-
ггы ырзырѡуа ґаалтит: «Хара, ацсуаа, акалашэа
хшоуп. Атэым милац харантэ иаауеит хдоухатэ
культуратэ тыпкэа рбаразы, реилкаараз. Хдоу-
рыхтэ бакақэеи урт рхылцшьтреи ирызфлым-
хауп, итырцаауеит. Тып цшзарас икоу зеггы
реырхыгзаны рыуа-ртахы, рцакыра рыман
цсшьара иаауеит. Ирбо, ирахауа лакэшью, инеи-
тахэа-ааицахэо, ргэы алаќаны ицоит.

Цсадгьылк ауп ауафы дани инаркны изып-
цэоу. Уи имилац рхылцшьтра ахьынтэаауа, рдац-
цашэ ашьата ахьакуа ауп. Ацсадгьыл ахыцхырца
ахьынтэалаго ауп ауаажэларггы рыфеиарамѡа ахы
ахьхацнаркуа. Иагацъара уцарггы удгьыл гэакъа
ахьаа угэы итцо атэым дгьылаф унхара цэгьахоит.

Ацсны хэыцуп, унапсыргэйтца ианзалоушэоуп
ахсаалафы ишубо, иахъанзамггы рацэоуп. Уи
ацсабара абеиара, ацшзара ихнахны анцэа иха-
зы иникыларц иицахыз адгьыл иашьталақээз цѡа
рымамызт. Ацсуа қытақэа жэпақы амхацъырра
итанарцэит. Иқэзааз аѡнатақэа рацэахеит. Ами-
лацтэ рыцхара иаргэаќыз, Ацсны агэы еитцыхны
изымбакэа атэым жэѡан афы зызқэатып ылызхыз
рацэаѡхеит.

Ахэыцқәа! Аңсны аҫоурых дуззоуп, иара ахсаалаҫ иахьанзам шырацәоугғы, ҳара ҳзы идуззоуп. Шаҕа тың цшзарақәа ҳамбаци, рыз-бахәгы хмаҳаци? Иааҳакәыршан иҕоу зегғы збахьоу зәыр дҕаларушь?! Хадгғыл аҫы хәхыыҕоу, ҳаңсадгғыл агәы хәаныршәлан азыблара хәхьаго хазхиоуп еснагь. Шаҕа шьха катцәареи кызғи ирызцахьази ҳабациәа, ҳабдуцәа... Уажәы? Аҫаҫа қытақәа рҫы инхо, ашьха иазааигәоу ала шәарыцақәа иман, иееикәыршәан дыҕан зегь рыла. Уарлашәарла акәымзар, ус уаҫы иҫымло иалагеит ашәарыцацәагғы. Аха хәшәхәқәа рылаңш ҳацуп еснагь, ҳадгғыл амчра ҳамоуп, хәхауа цқьалоуп хҕәы аңсың зланага-ҫанаго.

Ахэыцқәа! Иашәыкәыршан ижәбо зегғы шәрызҫәлымҳаз. Хадгғыл ашьацтәҕьа ҳара даара-за иҳазгәакьоу, иҳахәҫаку акакәны шәахәаңшла.

Мәамш, амҫа бзиа ҳақәлааит зегғы!»

Иахьнеишаз ианнеи, еижәибатца автобус илбаауаз аҫаҫцәа дхәыңызыңуа иргәылаҳаз Наира лнапы кны данааха, лхы дааҫахеит. Инал, ҫымт зегғы аанкылан, лара днарылигеит.

Икаххаа иңхоз ақәоурашьтахьтәи амра амш гәыҕатцаганатәуан, хаа-хаа иасуан цша ҕәандак.

Ахауа цқьан, зегғы ргәалаҕазаара бзиан.

– Ахэыңыра еиҕьу иҕои, хьаада, гәырҫада?!

– Хьаак ыкамкәа икаларым, уанхәычыу ирлас-
шәа иухаштуеит ауп, – атак калцеит җазәы.

Инал иҗызцәа ахацәа дрылагылан. Зеггы аҗ-
җахәа еилан. Наира Инал изааигәара аҗазаара
ада акгы лҗахымызт.

Гәымста аҗшахәаҗы аҗшзарақәа гәаҗо азхықә
ианхықәгыла, җыҗык реиҗш, Наира лшьапқәа
хтны азы дынзаагылоны, илаҳаз абжы деиҗа-
хьанарҗшит.

– Иҗшзарҗоуп, азгы хьшәашәоуп, ахьҗа
уланатаргы цәга иабом. Ашьшьыхәа, асаркьа
җеыхақәа каҗсоуп... – дҗышәарччеит длыхәаҗшуа.

– Ара ашәаҗыҗаҗ шҗаҗшзатҗәкьоу! – зеггы
дрызҗлымхәауп лгәахәт, хәҗала лара дахьгәыгә-
җаимыжыыз лгәы иахәо.

– Уанашьҗыларак уҗхызгы аеаланагаларҗ
иалагоит. Х-Аҗсны җшза еиҗу тыҗ ыкам.

Зеггы еибарҗуа, азы еиқәҗәо, еибартҗәаауа
азиас ахықә иахықәыз рыбжы еиқәҗәомызт.

– Шәалга, шәҗеизышәк! – аҗара аҗәша аиҗабы
лыбжы зеггы хьанарҗшит. – Хыхь ххалоит,
шәаала, – лхәан, лҗыналхеит.

Кәаҗаҗаҗаран, мардараны раҗхьа ишьҗаз
днагәыдыҗшылеит Наира. Аҳаракырақәа ирҗә-
ланы иҗон ахәықәатҗәкьа. Лара иҗхалшьон зеггы
дышрыҗәшәози акгы дшаматәамзи ахәара.

– Бнапы сыркы... – Инал ашъантца ақәцә дыкә-
гылан. Ицәаакын, ахәынтцәа ыкәшьынын, Наира
лнапы анлырхха дналымтцасны иааникылеит.
Зхала изхамлақәоз зегъы дрыцхрааит. Наира
дшәон далыѳрны хлантцы дцар хәа, лшьяѳа иша-
кәым ианеихылга агәаѳа дтахауан. Уи адагъы,
Инал дидтцны ацара лзымгәагъызт, иааигәа дгы-
лан, баагәаратцас диқәгәыгуа.

Инакәаратца-аакәаратцо асар рымѳеипш ицоз
амѳахәаста пақәа реихшартаѳы ишьтаз хахә
дуззак афынтә хқақа метра цақа илбаатәын. Зегъы
аттахәа ицон, цьоук цақа икахауан, ахәынтцәа
рыхтата игылон, еацьоукых, икәымпылуа, ахахә
реахьырхәазаны хлантцы италон. Ахахә къантаз
дуқәа цәгъала итәыруан. Тыцқәак ркны иқәиааз
ашыцламшә зынза зымѳа уарблакъон.

– Наира, – еиҗах Инал ибжбы лахаит. Изна-
пык илиркыз ақәгәыҗра лзыцәгъахазшәа аниба
егъигь дѳахеит. – Бымшәакәа быца, – ихәеит,
лара иажәа ѳбамтәкәа дагыңеит. Имахәѳақәа
лара дааныркылеит, ѳбақа сантиметр рыбжьан
рхаѳқәа, еизааигәазан иааиѳаххит. Лара зымѳа
днапшит, лгәы еисуаз ашьтыбжь цәгъан. Цақа
дыширгылахъазгъы, лнапы аумышьткәа икын. Лара
лгәы иаҗахын моу, иааигәара ақазара иахәон.
Лыкәша иқаз ауаа рацәа лхарштны иара иакәын
дызцәыңхашьоз.

– Исзаңсамызт аара, арт рөызцәа амѡакәа рґы акы самаҗам.

– Бмаар еиґызма?! Ус акәзар бґәы ҳақәым-шәеит, – дкылкаан дналыхәаҗшит дґышәарччо.

– Мап, сара иззысхәаз схазоуп. Уґши ахәса акы иакзамшәа ишцо, сара уажәы-уажә сы... – лхы инықәкысыз анапы дааннакылеит.

– Бхы ларкәы, мамзар иґыбәеуеит...

– Ахылаҗшѡґы дыстахызаап.

– Бара бхылаҗшра закәыхи... ани хґаѡык иан хыхынтәи даныґоз...

– Укалыжыырц еґыгымхеит, дызланукуыла-зеи?!

– Хаҗшьа дуззак дакароуп...

Еицыз рыґерыладырхәыргыы, аѡыґьегь ѡаґ-хәа еибаґшаан иааивагылон. Реибыхәатә ра-цәамызт. Бжеихан ґыртзомызт. Аидыґра рзы-гәаґыуамызт.

Иныґыла-ааґыло ишцоз ашколтә гәыґ зиаск инхықәгылеит. Уи ихыз ақыд па иатсны илеи-уаз азиас абжыы оуман. Хыхь ибжьдаз адаґ нырцәи аарцәи рхәаакәа еиднахәалон. Ақәсра гәаґыуацәан. Ахышәґсышәґхәа иқәсқәаз кә-леит. Еибархәхәо, еибакеибашыґуа иқәлаз рнап-қәа кны ахацәа ирыргон. Наира Инал ида ґазә длыцхрааргыы лґахымызт, илбон аґыґхацәа

рылацш шилацэоз, дихыбаауан. Лыфныццконтэ лгэы аеартынчрашэа иафын, «бзыцэшэои, уи игэацхо бара боуп» хэа лышьтанахэозшэа лахауан. Даахэыцын, лхала лшьапкэа акды иныкэлыргылоны, илахаит ибжбы: «Бмыццакыр, тынч быкэсыр былшоит». Лара шыафакак калцеит дышшэоз, нас дгазеазын, дагыыхэхеит...

– Наира, – дналыдцалан, изнапык налыкэыршан дааидихалеит... – Бэыртынч, бымшэан, уажэыцэкыа харуеит. Цака бымцшын.

– Сыхлахатц гэежьюеит, – лхэеит, аха лгэы ашэара лыхкыахьан. Иара, доумышьткэа, лнапы еиларгэгеа ишикыз ацха дныкэсит.

«Икастцеи? Сзааи? Стынчра сыззырхынхэуада? Ахьаа схы иастеит. Еибакыз амца арцэара зылшода? Смаар акэын!» – дыгэжэажэон, ицэыцэгаан лылацш Инал еицаихлыжыуан.

Зымфа дыцшуан, дцэажэон, лхы ахылгарц далагон, аха лыблакэа цшаауан, данырбалакгы рыцсы наилацэон.

«Инал ида шыта сзынхашам», – ахэон гэык, «Наира лыда азэ бзиа дсызбашам», – фэнатуан егы.

Аныкэаракэа абжарахь инеихьан, афатэ-ажэтэ дырхиет. Уи иакэшан итэаз рцэажэабжь дун. Инал илаф иарччоз рыцракэа ркын.

– Иааихэозеи... – Наира аарла лееикэылкуан.

Иацижьѳеи иимсацыз иѳатцеикэатѳа ыкэыхэѳа аара иаѳын, ихаѳгы цэгъа ианаалон. Лара лылаѳш зыдхалоз иччаѳшь датэнатэуан, амцхэ дшылаѳшыкэылѳаз шылдыруазгы, дшэон уи цыхэтэантэихар хэа.

Раѳхъаза Инал данынаихэаѳш, иѳеитѳш ала ѳагыак иоуп, саѳэажэара иѳаххом хэа згэы иаанагоз, иѳьалшьон иара иимбоз, иаѳшэоз ак шыкамыз, иказшьагы шеакыз. «Сыгэтынчра сзырхынхэуада?» – лхы деитазѳауан.

* * *

Раѳхъатэи аикэшэарала абзиабара цэыртцуоу ус ахы цэырнаго сыздыруам, аха уи аѳэанырра аныѳеиатѳэко си-ѳааи ирзырхьшэашэом, ѳшеифыртыни ашьапы ирзыкэкоьом. Адунеи лашь-ѳарагы ѳыѳа рзы илашоит.

Аикэшэара?! Закаѳ еикэымшэакэа рымѳақэа еиѳкьахьоузеи? Закаѳ рылагырз рыкэаашо еиѳымло амѳақэа ирыхѳэыуозеи? Закаѳ ѳымѳ рымѳахь зшьаѳа еихызымгаѳ ирзыѳшузеи?

Еикэшэо амѳақэа шыѳак ѳгэыхаа изгогы километрақэак рышьѳахь еидыѳыр ауан...

Ахаан еибамбаѳкэа иахьа ѳыѳ еикэшэазшэа рыблақэа анынеихэаѳш, Инал иикыз лнапы шоушьѳтэыз ихашѳит, Наирагы, аѳсшэа анырхэа-

лак рнапы наӑ ишнахо лызгѣаамыгзо, лхы-лыӑсы зегы налхахан, илызгѣамтазакѣа змыжтдас икѣеикѣеиуаз иблакѣа днарзашѣкѣалан, лыӑсы шынамачхара дидгылан. Дахѣѣеуеит, дырзааӑкѣ-рылоит абла ссиркѣа. Гѣаныла зымѣа днахѣырц лхы деисуеит. Лгѣы гѣыргѣо Инал ианихѣаӑшуаз лыбжыы лызтѣкаазомызт.

– Наира...

– Инал...

Аѣыӑзегь рыхъзкѣа нарѣытдышѣшѣеит, мра-хѣага цыӑхътдас иагѣеибарччеит.

Илзычхазомызт димыхѣаӑшыр, лгѣы аангыла-рашѣа лбон. Иара дгѣыргѣон маалыкътдас. Итахын дигѣыдыргѣгѣала ицѣа-ижыы далаизѣарц. Ѧыӑа рѣеитыӑш еилалар, издыруада аамта аатгылан, назаза рыӑскѣа еиланартѣар?! Издырзом, уаѣы издырзом ӑхъаӑа дзыниаша, аха ѣашъарада идыруеит аӑыбазыба ахыӑкоу агѣырѣеи ахъааи аѣыргѣылырцѣараан лашаратѣ мѣахѣастаӑкѣак шцѣытдыӑхо. Илакылакыа, ихаракзоу, илаӑѣу, ибжъаратѣу зеиуахк утаху абаркыылкѣа амоуп алахъынцда. Досу илахъынцдала изыӑтѣѣоу ауп ахалараз ишьапгыы зѣаиргыло.

«Наира, бара быда изуа-исхѣо саӑѣшѣом...»

«Иуасхѣарц истахѣѣаз зегы схы интыӑшша ицеит...»

Ғымт агаға иавалан инеиуан. Еибаркыз рнап-
қәа шахәшахәуа, еилатәо еидын.

«Инал, зегы оумашәа ибзиоуп... Шамахамзар,
бзиа еибабо еикәшәазом, еибагазом. Иара –
лара, лара – ҕазәы, ҕазәы – даҕазәы... Бзиа иубо
уанимбо рацәоуп. Сшәоит, сгәы тынчзам. Ххәоу
еикәшәо, амцхә хаилибакаацәоит».

«Уи ауп ауаа хаамтәз ирыцәмачу. Хара уи
халхәдамзар – насыпуп»?!

* * *

Очамчыра, ақалақь ахақыпсықыбжь рацәан,
ахауа зымычхауаз рыцсы неивга-аавго рыцхзы
ныцхьархәон, ацсабара аҕацхьа ишымчыдазгы
натщыны иазгәартон.

Аратәи ардыс Наира лыцсы ҕикааит. Ацәәцәә
ирзеиталхәоз аурок акәымкәә, ацәтәә акәын
хьаас илымаз. Ацсшьара аминутқәа рзы арцәәцәә
руадаҕы днеины, Инал днаиҕацшны, ихаҕсахьа
пытрак лгәәҕы илзынкылар, егы аурок нцәаанза
илизхон.

– Наира! – ашкол аштаҕы дхьаирцшит.

– Зегь хәхәәцшуеит, – даатгылоит. – Зегы заҕа
иузымариоузеи?

Ицеит хәымш гәырәәцәгьала. Мчыбжьыктәи
роушьтра Наира лгәы ицәххзеит. Акы лхы лза-

қәымкуа аоны дығанан. Лтаацаа дыммазаахазар
хәа ишәаны илывагыежуан.

Иаашар хәлаанза дгәәтеиуан, есыуаха апен-
цъыр ахышә дкылыцшны амәахь дыцшуан.
Дыззыцшыз итахцаа лыздырамызт, инхашья-
инцышья лымбацызт. Лыбла ихгылон ихаґсахья.
Дыргәәтеиуа, ахьяақәа ргәашә дынтажьлан,
ацапха аркны, абааштәкья дтакны ицон лыб-
зиабара. Лара дмадагьмадашәо лыгәтынчра
дашьтан. Кәап-кәап лзамәа иадлоз лылагырзқәа
рхыцхьазара есаaira иацлон.

* * *

Ицеит шықәсык ниакәкәа. Инал ианшьцаа нхон
ашьхашьяп азааигәа ишьтоу ақыта хәа изышьтаз,
шамахамзар, ацараара ахьыцәгьаз тыцк аґы.
Амашьынамәа ееины икамызт. Анкья зны, ахахә
ианыцсалаз анышә иахәланагалахьян. Хыхь
инхәыткьоз азтач хәыцқәа адгьыл реаларцс,
итукьаргьы, рышьтрахь еитагыежьны итатәон.
Тыцқәак рґы нышәапшьран, уи аамта-аамтала
икәрыжьлоз ахахәи анышәи еилашьыпны
итәыруа икан. Аәадаратәи акызгқәа ирыґкьяны
илбаауаз, ақәаршааы иарґиалоз, аз хәыцқәа
адгьыл агәы иалтәраа амәа инантәалон, уантәи
интархәалан така ахылагыара реатан, еибх-

еибафо, ахахә дуззақәа аерынкьо илеиуаз азиас дуззахь рхы дырхон.

Ацәгья-абзиа ак аныказ амѡақәа нап рыдыркылон, еихарак иахьееимыз еикарартәуан. Амшын иалатәо ацәыкәбар иаѡызан хамхәозар.

Цхәыс даазгаз Инал ианшьа иѡа ичара аѣхәара ааигәахон. Ақалақь ахь знык-ѡынтә инабжьысуан иртахыз рсиа шыақәыргылан. Уи дахашәалан Наира лылабарта имоуит. Ғнак, дааѡсаха, шаанза ақытақынтәи игылан иааз ардыс, иѡны даннеи, дахьнықәиаз дамхацәеит. Зыбжьы царыхәцәаза игаз ател аашьтихит аб Кузнецов. Нас атрубка ықәцо, ичкәын дааипхьоит. «Скоро позвонят из Москвы, подойди к телефону», – ихәеит.

Инал дыхәцәырххо дѡагылеит, Ғазнык ател абжьы анга иаашьтихит. Иѡыза иакәын иасуаз, рдипломтә усумтақәа аамтақьяѣк иалагзаны ихыркәшатәын, мамзар рлектор, гәгәала ичмазаѡыз, ахәаанырцәтәи ахәышәтәыртақәа руак ахь данырымга, иѡстазаара аиқәырхара уадаѡхоит. Ари ажәабжь Ғыц игәы ишамыхәазгы, дақәшахәтхеит.

Ачара бзиоуп, адипломгьы цшзала дахьзап, Наира лылабарта имоуа акраамта ақзаара изыцәгьан. Уахи-Ғени игәы дтахәхәа дтан, икәандаза ишьа иалалан деимнадон цәанырра хаак.

Уи датэнатэуан, дагэыланахалон, игэы цхафыруа мцэыжэоада ажэоан ахь дханагалон. Уымш ирхымгакэа амоа дықалар акэын. У-мцабзк дрыбжьахеит... У-жыак дрышьталеит...

* * *

Ихы даахан лыбла дахьынхыцшылаз, наша-натэ лакэк даланагалазшэа ибеит. Лыбла агэқэа хэынцэра еіқэатэан. Уи амра ашэахэакэа реицш иафыкэыршаз ашьаццштэи жэоанцштэи еимаркуаз ацыцхьқэа аблагэқэа ачырыланацсон, икэалыкэацо, лакэцас ургэылархалон.

Инапы дэоахан, лзамоа инахьишьит. Иптыз агэил ашэтра ианалаго еицш, лқышэқэа аартны, лыбла траа Инал днаифеацшит. Абар, иаха-иаха дылзааигэахоит, лара илзыцэгьоуп ицыртц-ра. Ихапыцқэа зегьы шцеикароу хэа лгэы дтахэыцуа, инапы днахарц инашьтылхыз лнапы ихэда инакэлыршеит. Иара иэнапык рыла дигэыдихэхэалоит лоушьтра изымгэагыа...

Амш неитасын, ақэаура иалагеит. Ашьтыбжь арцэгьейт ақэаршафы. Адгьыл кьацсза икам, цьара ихаракыроуп, цьара итаоафоуп, еацьара илакэыроуп азын, ақэа иалцыз акэарацча хэыцқэа еилало, еацьара еилыцуа, еиндацло еижэылан ицоит.

Ғытбжык гом. Адәахы ашара иалагахъан, аха ауада аонытқа бзиан илашартә еипш, алашара зыналомызт.

Ақаршағы кырцхханы, иасыз ацшағы адыжә-сыжәхәа аңыңыр асаркәкәа ирыднацсало ианалага, ицәаз ртынчра еиланагеит. Ганцыңхъаза ихытыруан ацша изазымиааиз ашәаңыңаң.

– Стәацәа ссыза згаб лғы сыкоу цыыршьоит, – ахыза налыкәыршаны лиарта днылатәеит.

Иара длыхәаңшуан иблақәа тааза, ихцәы инапы налшыны дөахеит, аха изымхәыцкәа еиґах илахъ аахнаөеит.

Изыхзызоз аминутқәа нцәаны еиґа хазы-хаз рғынархар хәа ишәаны, амш еимгеимцарақәак ацәыргар акәын.

Ацсуара, аламыс, апату – зегы рхарштны, рцәанырра изалымтцау иалан ғыңа.

– Ибуам акәымзар, сара сызцәыңхашьо егы-кам... хцәанырра цкәазар, атдас, ақабз иахьуеи, уи хәґрагылоны избом, аха бажәа саңықлом. Хәибагаргы, барей сарей ххала ихәмаз аз иахатәи хатцх. Адәахы аура иәґу ақәа ауп шахатс ихәмоу, уи хнызбарым.

* * *

– Ауағы хазына, унеишь-уааишь хәа ззырхәо ажәа бнитцеит, мап аницәыбк, баб ибаихәаша

сыздыруам. Уи иашья Урыстәыла анцәа ишихәара дыкоуп, артгы ак рыгижьуам.

– Дыстахым хәа закантә ишәасхәарызеи?!

– Избан? Иззы? Уи дыбтахымзар, бгәы зызцо җазә дыкоуп, ус аума, сбазцаауеит?

– Мап, сан, – даапышәарччеит. – Бгәы ртынч. Макьана саб ифны нсыжьыртә еипш ццакыра сымам, – лхәан, дтыпхәхеит быпха, лыфхәарагы ааигәоуп лгәахәуа, лан дрыцхашьаны дналы-хәапшит.

– Цъансыхә итахыра ирасхәои, иткааны акәым-кәа, иныкәшьшәа кыр дысзакәыргәыгуама?

– Сан, уи ахаангы сызицом. Баша ицо-иаауа азәгы ихы аҗабаа аимырбааит.

– Ицара, идырра, инхара, инцыра, ишытра...

– ...Ихьз, ижәла, итахыра, рмал... уаха крацыб-цома? – акыркырхәа дааччеит.

Антица лпырахәала лнапкәа рбо лгәы дта-хәыцуан: «Исхәо, сызфү башоуп. Илышьклапштәуп. Сызгаб избац лакәзам. Цъансыхә хәа стәоуп, аха лара лхы җазә дтоушәа сгәы исытанахәоит».

* * *

– Ееи, уара, ееи, – амәа дшыкәыз лкяф ахәынцәракәа пыртло, дхақыпсыкыуа Антица амардуан дынхалеит, – уабакылази, уара, ееи...

– Иќалеи, ибыхъзеи? – ағаңарахьтә даадәыл-
цит зықарахь инеихъаз абырг, – бзыргәамцуеи?..

– Сшьапқәа ңцәарауааз иахъа Очамчыра сым-
цакәа.

– Иќалеи, бара? – дналықәымчит, – ибхәарауеи...

– Наира Ыансыхә диццома, ҕазәи лареи аус
рымоуп хәа саҳаит.

– Дызустада? – мацк иҕааиқәкны дцааит
Нарсоу.

– Очамчыратәуп. Иаб доурысуп, иан даңсыуоуп.

– Избан атәым, ҳаңсаңәа нцәама? Хмилаң дза-
ламзо? Ыансыхә дзафылхуа дызустада, деила-
гама? Сыхәда хәызба цагәыла иңылқома?

– Нақ, нақ, уахәшьа лахь дышьтәуп. Мызқәак
дықаз. Лахәшьаду илгәаңхар урокқәак лылтап...
ус-ус дылхаштып...

Уиакәхеит, абри аицәажәара адырғаҕеныцә-
қъа лаб дааиңхъан:

– Сызғаб, саҳәшьа лахь Аңсарақа бцоит. Уа
бықанатц бгәы бтахәыц, Ыансыхә хқыта напхга-
фыс дартеит, идырра, ихшыф бзиоуп. Акахы
шәкылибагоит. Егьи, уа аус быцызуаз, дыбхаршт,
уи избахә сыфны исмаҳароуп.

– Саб...

– Бца, ибхабмырштын, схәычызатә боуп, хцас-
қәа ирықәымнықәо аурыс ихылцыз баницца, баб
ифны бхаршт.

Наира лаб дшиңыртыз лгәалашәазом. Лыла-
ғырз нкылан, агәашә дытҕканы лҕыналхеит. За-
ҕаамта дыуаз сеидроу, дшеитцақыызқызуаз,
дыштәыуоз даныҕазк, даатгылеит, убыскан,
лаб ибжбы ллымҕа еитантафит: «Уи баницца,
баб ифны бхаршт...» Ажәван лаҕәуазшәа лбон.
Ашәапыцаҕа рымахәкәа еикәыршо, дызныз
адунеи дыртшәошәа дахәаеуан.

«Наира, хара хатеи пхәыси хауп, хаибагаанза
имазаз», – даҕа ганк ахтә Инал ибжбы лгәы
икәыуа тлак ашыапы лхы надцан, еитанеи-
малтәеит.

* * *

– Инал, стаацәа хаикәгара ртахуп...

– Избан, Наира, избан? – лабак рхха иңсырта
иасызшәа, ак инырны иңсыҕ ихәцә ифкылачит.

– Уатцәы сахәшыаду лахь срышьтуеит. Саб
зегы драцәажәахеит. Иахья сигарц акәын, аха
уатцәынза сдокументкәеи сареи сееикәсыршәоит
хәа сиҳәеит, умбакәа...

– Наира...

– Инал, сшәоит... сгәы тыпк аҕы аеазышыақәк-
уам, уареи сареи насыпк еицхаур ртахзам, –
лғынаигәйдлыршәлеит, – сабацари, ишцәзури?

– Бымшәан. Агәырға бхы абымтан. Хазшаз
хлахынцаггы хацишеит.

– Стаацэа хатца сышьтра иашьтоуп.

– Ахы сгэыдыбцеит, – ипшшэахэы аеапсахит, нас дааипхьхэыцаан, – Наира... сара сыда азэы битэхар калоит хэа ахаан сгэы итамшэацызт, – дыргэгэазаны дигэыдихэхэалеит, – анцэа иеапхьа хатцеи пхэыси хауп, закэанла ишьақэхмыргэгэац акэымзар...

– Инал, сынасып азы стаацэа срылтыр акэхоит... ирызхымгар хэа сшэоит... Сымпсуазар ирычхап, ианышэап... Уара уда агэырөөа сахыпсаауеит...

Издыруада ауаө ицеипшү?! Атцыс укып, итоукып, аха гэыла-псыла ажэөан ағы икалоит. Иауушьтыргыы уахь ауп ипырны иахьцо. Ам-тэыжэөа птэаны изымпыруазаргыы, уахи-ени агэы итахэхэа итымтзо, ианыцэоугыы апхыз иалшэом ахақэитра, өапхьа ажэөан ахь апырра ауп изышьтоу.

Наира лаб иахэшьа Гэында, пхэыс пшьагыат-хак лакэын. Уи лтацеи лашьей ирхэаз дақэшақат-хеит, лыблақэагы неималырцеин: «Сылапш дытцыршэом, шэгэы шэыртынч», – хэа ралхэеит.

Уатэи ашкол директорс иамаз Гэында илы-лымшоз иарбаныз, мышқэак ирылагзаны лашьа ипха аусура далалыргоит.

Наира ари ақыта абахта илзаөызан. Иарей ларей рзы еикэыгаран, еикэшэашьа рымамызт.

Ашкол ахь Гэиндеи лареи еицзон, аѡныѡа еи-цаауан. Наира ашколгыы лѡахымызт, адунеи ақэыпшрагыы лцэымгны, лгэалаѡамкэа лымшқэа наскьон.

Арахь дыгэжэажэон Инал. Даара длышьклацшит, лхала лымаршэа иауаз цьшьа. Мчыбжьык аатцхьан, Наира аурок ахьлымаз акласстэ уада ашэ аартны дныѡнашылеит.

– Минутк, иѡалозар... – иблақэа рыцѡахэха илыхэон. – Бымбақэа Москваѡа цашьа сывам.

– Уажэы... – лгэы нытгэырѡааит, аклассгэы днадцны ацаѡцэа днарылацшит, – ашьшьыхэа шэтэа, саиуеит, – лгэы атѡара-тѡарахэа аисра иалагаз лнапала еимлагэа икны дындэылѡеит.

– Инал, Инал, – лыпсы лзыткаауамызт.

– Наира! – иѡнапык рыла даашьѡиѡаан, лыхцэ-қэа еипхьшьаауа, дааѡымтцзакэа лыхьз ихэон. Азэы еидибалар хэа ааскьа ишэалоз Наира, илхашѡит дахьыѡаз, лыблақэа инартатэаз алагырз лыччацшь ала ирбо, дигэыдиргэѡалон ипси-ипси еихьымзо.

Дара рыда псы зхоу адунеи азэы дықэымшэа акэын рыбзиабаратэ дунеи реагэылахалан ишеилатцэоз. Рѡыцьегыы, рхатэ дунеи ианыз, ашэ абжьгыы рмаѡаит, ирмаѡаит Гэинда лшьапышьѡыбжьгыы. Дыдбыжьѡас адашьма зырцэажэоз уи леимаа-

шхәә царқәә угәы кылыртәарын. Арцаџцәә руада ддәылтцны дшааиуаз, еикәтәеит игоз ашьапышьтыбжькәә, дшанхан дзеитамтцуа лтыңан даанхеит. Иага лхәаргы, дзыхзызоз, бзиа илбоз, зазарафы лҕабаа здыз лахәшьаңҕа абри афыза калцап хәә дыкамызт. Азаара ззааз леипш, дыфны днарыдыххылан, наҕ-ааҕ иааимылжәеит.

– Быңхамшьахама, бара, бхагахама?! Уара узустада, узустада, блааҕых?!.

– Гәында, уи биҕәатц.

– Хабжыы азәы иахар хәә сшәоит, шәаала арахь, – лашьеипҕа лмахәар днанылкит.

– Мап, ара хаҕаз. Шәмаҕын. Иагаџ иага карцаргы, хаңсқәә ҕаны еикәгашья хамазам. Хаңсыргыы хаңсқәә еицызаауеит, икашәымцан гәнаҕак, хаикәышәымган, – ихәан, Гәында дналыхәапшын, нас Наира дналыхәаччеит, бхы шыҕых аанарго. Ихы наҕьаны, – шәымш аабзиахааит, – ихәан дцеит.

– Иаанагои ари, сбазцаауеит... ацәеихаҕа дафызоуп, аңшзара дыкны дагоит, азәы ишакәым дылмышәапшындаз хәә сшәазызо шыафак бхала боусышьтуамызт... хабшьуама, хәхәда хәызба цагәыла иңыбкома? Сара азҕаб дсымам, аха сыхфычкәынцәә раңхья быргылан бызбоит. Снапафы, сыблафы ибызхаит. Аҕаацәара

саналанагала быгәхьяаган сыңсуан азы, есымша арахь баазгон аанҕасра. Хгәылацәа, абызхәацәа, хшара дызмаздааигеитхәа сыңшәма изырхәахьан, избанзар бхаҕагы ажәцыс хәычы еипш бсышьтан, сыда ибузомызт. Схы быхтныстоит иахьягы... Дызустада иара, ихы-итцыхәа ибдыруеи... дабаанагеи, иахьада дсымбац. Зҕыбымтуеи... ак хәа буащызар... Очамчыратәи иоума, дбышьталан даама?

– Ииҕахыз зегьы ибмырхәазеит, – лхатә хәыцра далан, – заҕа цуази сизыңшызижьте... – лылабжышқәа лзамҕа инахьыжжит.

– Ишңа?! Сычкәынцәа ирахар ирхәои?

– Инал дцеит, шыҕа зегь дара роуп, – дхәыцхәыцуа акласс ахь лҕыналхеит.

– Ибхәо закәи, баангыл, былаҕырз... – Гәында дыҕҕыа-ҕҕыо дышлышьҕаз, Наира ашә ааимңаа дылцәыҕналеит. Ашә даадхалт Гәында. Еиҕа еиқәтәеит иҕарза игоз ашьапышьтыбжьқәа.

«Инал дицәырыхьчарц дысзаарган, иара арахьгы даама?! Анцәа усзылңха! «Ашьа ицаша ада иалагылом». Наира ианылгәаңха иахьатҕҕыа диццоит. Изакәытә хылаңшрои иаңшьахгаз, иаанагои, урҕ зегь башоуп. Аңхәызба амца дащызахоит лцәанырраз ақәңара анлыгәталк, усқан амца арцәара удаҕхоит. Иҕалоит зегьы

неимгэаблаа ицар, лхы талырхар». Еиҥагеит ашыпышытыбжықәа, аха ҥыхьеицш акәымкәа – ашышықәа. Лгәы дҥахәыцуа акоридор дныбжыалеит Гәында.

* * *

Ажәәан еилахәашышәа, амш ашәшыы ахашышыы иҥан. Абна уазымзырәыргыы абжыы уахауан. Ацар рыбжықәа неилацсо реицәажәабжы аилкаара уадашын. Ацла рымахәқәа еинҥыо, рыбҥықәа ахьеихыкысуаз рхәарчбжыы улымха арчыхәчыхәуан. Амәаду ианыланы инеиуаз атыҥа, ацсабаратә шытыбжықәа ракәым, азәы лықәҥитыргыы илмахаргыы каларын. Лхатә хәыцрақәа дыргәылархалан, дзызхәыцқәоз рәцәан. Гәында длымбакәа иацгыы лбара дааит Инал. Ас ианбанза? Уафәытәыәса лгәы дҥацшыр иҥахым, дзыхшаз лани лаби лзызырәуам. Лаб иахәшыеи ларей еибаргәаан, уажә аусурантә дцаны лымаҥәқәа аашытыхны лыфныҥа дцарц лгәы иҥоуп. Лгәылеанзамкәа абна иаалцны хацәәқәак налыкәшеит. Иҥалаз азхәыцха лоуанза, лымахцә данкны, иналгәыцасны аатцәк еицш амашыына дынтарыжыуеит, ашәқәагыы налхаркны наҥааҥ иаалыватәоит.

Наира лхы ҥууа, дзыниаз лзымдыруа, дмадагьмадашәо дрыцәарц даҥуп. Ахацәа илылдыршои,

лнап хэыцкэа неилартэины лтыц дныкэдыр-
гэгэоит. Ахэыхэ цшқа акаҫа иҫахеит. Иҫоу-иану
аилкаара лцэыуадаоуп. Дызустадашь дызго,
илдыруа хаҫсахыак лбом. Атэым уаа рыгэҫа лара
дымчыдоуп. Лылабжышқэа цэыкэбарцас лзамоа
иахыжжы икаҫэоит. Инал оымш рыла даауеит...
Зегь аргамалоит... иҫалцарызеи, ишцалури?!
Лыцсы аҫаҫа иҫэахуп даҫа цҫазаара хэыцзак.
Уи гэырпынтцак аҫара ипоуп, еиқэырхамзар,
ацҫазаара ашэартара иҫагылоуп. Инал ихэычы
лыҫраҫы дышцэиқэлырхари. Инали лареи рыб-
зиабара азҫы дызлалыхычарызеи? Иара ды-
ҫазтҫы, роыцьеҫы рыцсы дацшэмахон, аха уажэ
ишцалхэари... лхы дмохан, итэаз днарылацшит.
Зегы рылақэа цэыркшаҫаны, азэы ирыцхашыара
ргэы ишҫамыз рхы-рҫы ианубаалон. Зегы
цэажэон, аха ирхэоз акгы лахэзомызт. Илхэар
азэы дизхэаны дыштэоу лыгэра ргарым. Дхэарба
рхэар – дхароуп... уи даанза хэа ипшуама...

Абар, шҫак аҫы иааит. Амашына анаангыла,
руазэҫ дтыцны агэашэ ааиртын, ахухэа ашҫа
инҫалт.

«Аҫаца, аҫаца!» – хэа, ахэса, ахацэа, ахэыцкэа
амашына ианадыххыла, Наира илыватэаз руазэҫ,
ихы цырцыруа, ацхзы алмоыр ицо, инапы цсыла
ду лхы инықашыны, ихы-иҫы бзамыкэ ихарччо

Ғааитит: «Бкәышыз, арт сҕаацәа роуп. Сыфны, смал зеггы бара ибтәуп».

Абри иоума саазгаз лгәахәын, инапы илхыысыз хәынгашьо днаиҒацшит. Лылацшгы нақәшәеит иеиқәа аҕыба итыхәхәоз аҕьякәа, ахышәт-хәа дынтасын, имырбазакәа иааҕылпаан, лҕыба инталыцгыәеит.

Амш каххаа ицхон, ажәџан агәы цқьаны хы-шәахәала еилыцыңон, аха нак, наскыа, адгыили иареи рхәаа ахьеилало, ашышьыхәа ацстхәа хәыцқәа рееизгара иаҕын.

Наира, сҕыцуам сышьны сҕышәымгакәа аныл-хәа, мчыла лмахәар кны лыхара ианалага, лгәы иазымычхәзт, лыцсы налылышәшәан, дынхъашь-шьит. Ари акара згәы иахапжәахъаз, зыбаџ-зтәымыз ацхәызба лымч мхеит. Уи рхы иархәан, даашьтыхны дрыман аџнахы инхалеит.

Уака ашыкыбжыкәа цәгьан, џыцья арпарцәа леиџеиуа амардуан ацхәа игылан. Апенцъыр дкылпан дыбналар лылшон, Инал ихәыцгы дталырхон... Илылшом...

Абар, ахәса еитәнеиааиуа дгәартоит. Имиц схәычы дсызтархом... схәычы... Инал, узыкамзеи сааигәара... Лмахәар тарсны изкыз ахәса цыхәа-пцәара змамыз цәажәарак иаҕын. Ғааихак казымцоз ирхәоз ахы ахыцоз дазхәыцуамызт.

Илашьцеит. Ицәозна ыжәны даафналт даазгаз аңшәма. Ажъяғффы иҕкьоз баафотцас ауада ныфнартәаит.

«Иңшра шпацәгьоу», – лцәа дтәзызан, деитә-наихәаңшит. Изамәа псылақәа тамтамуа, иңымшь өежьқәа харшалан, икьякья-кьякьяза илахь икыдырчаблазшәа икыдын. Илақәа кәазын, рытра иазымкуа, адәахьы итыцны, итабаз азиас ашьтра итажьу ахаҳәқәа иреипшын. Иҕы анеи-хихуаз ираған изытагылаз ихапыц кьякьяқәа урыцәшәарын, убри акынтә, иҕы анеихакыз икышәқәа аҳәахах дшеипшыртәуазгьы, еиха деиғьын.

Дшыфналзтцәкья, ашә ацапха наркны иңьыба интеитцеит, нас лара лахь иҕанынаихоз аамтазы, Наира аҳәызба хәычы аатганы лгәы инадылкылеит.

– Акәац анысфоз сашьтан, исымбеит. Бара ибгазаару...

– Сааигәа умааин, исыластцоит.

– Зегь усоуп аңхья ишыкарто... Ари амш сазыңшижьтәи кыр цуан, чара, цсра, бзара сылаңш бхын. Бара знызатцәык бысмыхәаңшит.

– Умааскьян, – лылақәа шакьяшакьо анцәа ицхыраара даҳәон, уи ида илыцхрааша дшыкам агәра го.

– Бысцәымшәан, – лгәыләанзамкәа ишимчыз дналымпыцасын, лцьякәа лымпыцикьеит, зхы

инахаз лзамѡа машэыршэа инапсыргэытѡа аахан, ихэнацэкыск рышьѡа налнылеит, лыпсгыы налы-лышэшэан, лааигэа игылаз ацэарѡа дныкэхаит.

Шаѡа аамѡа цаз сеидроу, аарла лыхдырраѡы даанагеит илахауаз абжыцэгыа.

– Аѡхамшьа, аѡхамшьа, ахыркэыкэы... дызус-ѡада, исахэ, исахэ, мамзар абра бысшьуеит, – хэа дирхыцхыцуан. Аарла лхы дѡахеит, лымахашьаха лара илтэымшэа лбон. Лгэы неилахынхэит.

– Аѡхамшьа, ибылахэмарыз дызустоу бым-хэар абра сбылгоит, бысшьуеит... – игэышпцы хэымбабисаза данааихэаѡш, лыпсы налхахаит. Илура дакэымшэеит, лыбла иаахгылеит акахпцы лхэычы хэа Инали лареи ирыхшаз ихыччо... Нарѡ Сасрыѡаа иеипш анашѡа хэа изырхэалар... Шьѡа дышѡахынхэуеи Инал иахь? Урѡ рцэанырра ахаара ацэызит. Ацкыара хэашьит. Мап, шьѡа Инал иахь хынхэышьа лымам, дагыдикылару... ари... абригы дникылома? Даанхаргыы закэ псѡазаарои илѡеипшу?! Мап, дцароуп, лхы ахынахо дыкэцроуп, ма дыпсыроуп.

«Ахэычы? О Инал, умцэзѡгыы зегыы даеакала иѡаларгыы здырхуадаз. Инал, Инал», – дуазыруа даагызыгызын, лыбла инѡшэаз лылабжыш рыцкыан дѡагылеит. Зны Инал дицэыпхашьо ахыза лыкэлыршозѡгыы, уажэ зегыы лзеипшны

харабѣара икажыыз лымаѣақәа еизакны лышәѣара далагеит.

– Сара Борис сыхъзуп.

Рацәа лассы иухәеит лгәахәын, дхьаѣшынгы димыхәаѣшит.

– Бсышьтуа ѣыбымшьан. Знык ауп ауаѣ ѣхәыс даниго. Сықәра маčым, ауаа схыччарым бкасыжыит хәа, аха дааимгазо данааигахгы, «митә гылан митә ауит» хәа рхәар сѣахым. Бхы сынраалан быѣказ, бымѣеира бѣы иѣыбымхын, – ашә ыджылан дындәылцит.

Сцару саангылару хәа лгәы дѣахәыцуа, лдақәа лылыѣсаазшәа лбон. «Аѣхамшьа лхәычы, анашѣа, иаб дызустоу сеидроу» хәа, быжықәак лгәы иаакәѣшит. Лыблахаѣ гьежыит. Ауадаѣы илбоз амаѣтарқәа зегы ѣштәыдахо ишнеиуаз, рсахьа лзеилмырго иналықәлашьцеит. Аарла ѣәардәк амаа лыѣшаан, илулак лычәнықәылкит. Саатк аѣара дымқәаѣо дтәан. Нас еиха-еиха далѣуазшәа анылба, зык лыѣшаан, илыѣшьуа маѣара, лыбла алашара ѣқьа иабаратәы иааѣалан, нас дыкказа даалцит. Шьа-кәармак лыламшәа дѣәышза дыѣан. Илықәыѣсаз лыхѣәы хәаѣштәыла дарблахкыгон, лѣә-лжыы еилыѣхаауа унаѣәа лынхалартә, дшыѣаѣ дыѣан. Дыштәаз иаашеит. «Уаѣәы даауеит Инал, уаѣәы... исыхыыз иасхәар... Мап... исанаижьрым», –

лхы кны инеималтәеит. Заҕа саат дтәыуо, тыпк дахымтзо дтәаз анцәа идырып.

– Бгыл, нан, чагьак бҕаршәымкәа, ас агәырѡара уаѡы ибахьоу? Сара банхәа сами, нан, бхы бѡахан баасҕаҕши? Зегь ус ауп хатца хашцаз, аҕхьа бҕеыбкьоит, акатцкәыр иҕаку акәты еипш, нас аҕаацәа брышьцылоит, бхы аныбраалоит. Баалеи, цаҕа аҕацабаѡцәа гәакуеит, ббара иазгәышьуеит.

– Цьаргьы сылбаазом.

– Ишҕа, ус аныбхәа сычкәын ицәарта ицеиѡыбымшар акәын, шыта бара бҕацоуп, – лхы рцыс-цысуа, хаала ицәажәоз ирымчны ҕаалтит.

– Аҕсроуп истаху, таха сышәт.

– Хара хҕы бааны – аҕсра, анцәа иахкәыблаауп, баалеи, баала...

«Ох, ани аҕеи ҕшралагьы ишҕеипш, Анцәа срыцхашьа», – лгәы интылхәааит, лхы дѡаханы раҕхьазакәны даныналҕаҕш.

* * *

Наира хатца дцеит хәа заҳаз Гәында, дхагахеит, дҕахәатәхеит, Борис дышҕеигеи хәа лычешьуа лашьа иѡны дааит. Ан, алыҕсаа дзауз леипш дтән, лагьырзыла дкәабаны.

– Гәында, иҕахҕеи, Гәында, снапала схәычы дысшьит.

– Инал, Инал хәа дшытәаауаз еиңырахгеит, сшыы, исшәырҕатцеи, – лҕаца лыхәда лҕеахажьны еималтәеит анхәыңҕа.

– Шәгәылара хатца дцеит. Хлышьҕалан хәкан иаха, дагьсмацәажәеит. Даазгон, слыхәеит, слыд-қәылеит уаха лынасың сшаңырхагамхо хәа. Ғылымтит. Ддәықәларгы дсыртөмызт, еибашуан... хазҕаб хара хала аңсҕазаара лоун, хара ххала илымхны дахшыт, – дыгәжәажәон ан.

Лаб ихы кны игәы дҕахәыцуан: «Иараби, анаңалбеит, хазхара иахзымаазоз хәңсыөтқаара абни димгар камлазоз?! Хашңаишыи, дышңас-цәымғыз иара, ахаангы дхәымгасшьон, «атцыбра зцәымғу иңыңта иңиаауеит» хәа, абри акәзаарын исңеиңшыз. Сыңшқа лразҕы сыреикәатцәеит, снапала дҕасырхеит схәычызатцә... лангы ацәы насыцалцан, ллахыңта хчышәит», – дцәыуар дзымтәыуо, дхахәхазшәа дтәан Нарсоу.

* * *

– Инал, Инал! – хәа дыхәхәо, атхарцәхәа лиар-та даакәтәеит адырөауха. Лыңхыз далцны Борис даниҕаңшы, лхәы-лжыы ааилагылеит.

– Инал аума ихьз? Инал аума, сбазцаауеит?

Дытцкытцквалшьон Барис, дахылацәажәозгы деиланагон.

– Зҕыбымтүеи? Мышкызны бара исабым-хэаргыы быпхыз иахэоит, настэи иңсы сара снапы иануп. Анцэагыы уаагыы, иңсы таны ари хдуней дышсыцанымло.

– Умшэан, дыказам... иңсы тазам, – аарла даа-цэажэан, лхы лыхчы инылагэаны инеималтэеит.

– Дтэу, дтэу. Иңсы тамзар ихъз уаха шаанзагыы ихэала, – ихэан, ицламхэа тамтам налыдитцан, – бара мцахэыцэа, ѡажэа шықэса роуп ибхытца... Баахэы са сахъ, баахэы... – мчыла дааирхэырц дналагеит. Сара ѡынѡажэа шықэса срықэуп, избахъоу рацэоуп, бмахэзои... даба, бнапкэа аасыкэыршеи, Инал ишикэбыршоз еиңш...

Наира илфэалан ицоз лылагырз дакэабон. Инал иахъа даауан. Уи урыстэылатэи ауниверситет афэи иңышэарақэа дрылган, атаацэара алалара игэы итан. Ускантэи аамтаз Аңсны аңышэарақэа итиит, аха азэ итың жэаѡык ркынза акэшэон, уантэигыы ицон еиха ацхыраара зауаз, ма еиуеиңшым амзықэа рыла иаңызгоз. Ибзиазан абжэаратэ ца-раиурта иалгаз рнаѡс, уа аеазыкатцаратэ гэыңкэа ирылахэыз анца, иара дмыцхэхеит. Игэы камыжь-кэа изламгацыз аңышэарақэа иеырхыыгзаны Урыстэылака дцоит, дагыталоит... «Инал иакэым иңсыз, Наира лоуп» хэа лгэы хэхэон. «Инал. Инал...» – лгэы иацэымгын илыдкыыслоз инапкэа.

Лҗацкәымкәа ратцән уажәы-уажә дышигәтасуаз лгәы анҗтәа, лычелыртынчит. Лыбла иаахгылеит Инали лареи раҗхьатәи рытцх. Инапкәа шҗахааз, зегы абзиабара рытцан, зегы цәанырра хаарала еибаркын. Лыхцәкәа еиҗхышьшьаауеит, лжы лыхьыр хәа дшәо лмаршәа икуеит...

Нашанатә лакәзаарын дызлаз, лхатцатәкьа еилаижәжәоз лыхцәкәа инацәкьара шәпакәа рыларҗс иахыкыз итцнахуан, лжы илыхьуаз ауп лабҗаба иҗатәкьаз ахь дзырхынхәуаз.

Лылағырзкәа илхыкәкәоз ахчы илатәон. Ғылтұамызт. Лакәтас дызлаз лдунеи иаха-иаха иҗабгон. Илашьцон, илашәуан, ихьтакуан лразкы. Ллахьынца дзацәцомызт, дзаҗагыломызт. Лымчымхара зегы лцәа италыгзон. Лгәыҗрақәа нцәеит. Лгәахәарақәа мҗабжара ишьақәхеит.

Ааскьа акәын, азыхь ахы ытцнахит хәа, ам-џасцәа амџаҗықәантәи азы ианахцәажәоз. Уи еилыҗхаауаз ахахәкәа ирықәлан ахәхәахәа ицон. Ааигәасигәа инхоз идрыцкьон, еитцырхуан, ахахә шкәакәақәа зәзәаны иҗарыҗсон. Уи аханы иарсыз атәџан аҗы хмачыркгы кнахан. Ииасны ицоз даатгылан, ижәны, иҗсы шыаны имџа деитәқәлон.

Азәгы игәараандаҗы иҗамызт азыхь, зегы иахьырзеиҗшыз тыҗк иатәын. Аамҗа аҗаҗсахит, ауаа рылшарақәа анырацәаха, досу раштақәарҗы

атцеџќаа жны аmotorќаа нтадыргылан, аоны иштәоу ахәхәахәа фымцала азќаа наргеит. Ир-хаштит азыхь. Ақытауаа игәыгәтарыжыит. Уажә ашыцламшә зќәиааз ахахәќаа зтыхәхәо гәамла итәу азиас амџасцәа шыапызәзәартас, арахә зыжәыртас иќартцеит. Иага гәамсам кажьзаргы, уи итхәраауа азыхь акәшамыкәша иара хьшәашәаза, ицќаза иамџатәны аќыашыраќаа азрыцќьозар хәа, зегы ачынарыхьшыа ишцац ицоит. Знызынла атхәраартаґы анышә ааимашыпloit, аха ижәылан еитах ашытра налдан, анкятәи ашытра инықәлоит.

Лееиталкит Наира. Дубар дузымдыруа илыгхеит, лыччапшь хаа цъара илцәызызшәа, итааза иаку ацәацәашь деипшхеит. Шамахамзар, аштахь дтыцзомызт, гәакъазак длымцәыуозар, ацсраќаа рахьцәќыагы аныќәара даќәыцит.

* * *

Ихы ихъааха, ак игәы амыхәо, дууаза дзыџназ ауада ихы изыџнакуамызт. Ателербага наґыцдакны адиван днықәиеит. Иблаќаа зхәапш-уаз ракәымкәа даґа сахъаќәак рыхгылон. Ихъз хәаны ґылтызшәа иахаит. Ахышәтхәа дџацќьеит. Днапшы–аапшын, ихала дшыќаз анигәалашәа, ихы иқәыжь днатәеит.

Уажә даазқәылаз Инал иаҳалон Наира лыбжы еилыхха, ихааза. Ихъз затцәык хәаны абжы неипхьбон. Ағытбжы ахьгоз дхьацшаанза ибжы лықәиргон, нас дааипхьхәыцуан. «Сеилацсама, изакә бжьюи исаҳауа, иабантәауеи?» – игәахәуан. Уи абжы ашьтахь ишьара дықәкьон, хьаашәк изцәыртцуан. Издыруада сыда цсыхәа лымамзар, сыцхьраара дахәозар...

«Инал, Инал!» – еицах ихъз иаҳаит. Ашырхәа дџацкьейт. Иблақәа ирытатцәахыз ахьаа шәацшь иатцәала иштәхәхәазгы, мрацыпхьтцас ихаран алашара иақәитым лзын. Ицәажәашьа, игылашьа, итәашьа, ицәа-ижы ахаацәа ахьыкәкәа, ихататә теитцш убла ақәгара цәгьан.

Ихы аайкьейт, игәы неитакны иқышәи иблақәеи ширччазгы, џныткәтә гәырџак, шашәатцас, ихәда аеакәыршан итцнакаауан. Имч зегьы илнахуан, ихаара абжа уи иатцанарзуан. Иарцәон игәахәара зырцыхцыхуаз игәтахәыцрақәа.

Абзиабара иазеипшуп узынио. Иара амџа ианытцзом иагәампчакәа. Уеиланацсоз, уарчма-заџуаз, утанархоз, уннархоз... Лағырзылеи чча-шьалеи зегьы инархьысуейт. Игәақуа ирыц-гәақны абзиабара азышьтыр, ахьаа алағырз иазтагзар, агәы еиқәнахәалоит, нас еитарғыц-уейт... џ-бзиабарак еиқәнаршәар, ахцатәи

аганахьтә дцәырнагоит, абзиабарагыы ҕылан игәарлоит.

Итцуазеи дшаҕьшаҕыо аоны дахуижьҕеи?! Икәлацәа рахьдцәырцуам, иусура каижьит. Итәа-цәа маауазар, дара рахь дцом. Ацыхәтәантәи амшқәа рзы зегыы илыжжуа далагеит.

«Сылшьит, сылшьит... избан? – иҕаитцара издыруамызт. – Мчымхарак дақәшәазар... дызбароуп... дызбароуп...» Итцозеи кәакык аҕынтәи егы акәакь ахь дныҕәоижьҕеи, даауалыуашеит, ицәа наихыбзааит. «Дышҕаангылеи, сышҕалшыи... дызбароуп», – гәаныла иихәац еиҕеихәон.

Асаат хҕа ҕалеит, ҕшьба иалгеит, цәашыа имо-уит. Ааба аныҕала, ацыхәтәантәи аҕаҕын амца аркны, инаиҕыҕақны адәахыы дындәылҕшит.

– Уаҕа сзычхауам, – ихы инапы наҕаргәан даақәыҕсычхаит, илҕахымкәа дызгаз мчыла дитәитәзар шалшоз даназхәыц. – Мап... мап... сара ахааназ дысцәызуазаргыы, Анцәа, сухәоит, дрыц-хашыа, илҕахым дақәумыршәан. Шәытак анумҕан лцәа ҕшқа, – илабжышқәа нхаддылеит.

«Ах, сгәы ааигәазаны икыдуп, – игәахәын, инартцаулазан даақәыҕсычхаит. – Абыржәыҕтәҕыа сцароуп уахь», – ицаҕхақәа аашыҕиҕаан, дыццакуа иуада дындәылҕьеит. Али-ҕси рыб-

жъара имашына агараж иаатцган аус наирун, аныкэашэа нацтазан, ахыкэалаа еицш амѡаду ахь дцэыртит. Ауаа дрывыкыкыо дахыцоз, еикэшэам ма иашу, зхы этэым азэ амашына ацскы икуп ргэахэуан. Инал ихы ицэымгын, ибла акы амбо дышцоз, хара дамышытит, иацхьа иааиуаз аидара мѡангага дасуеит. Амѡасцэа еибарѡны ари ахтыс ахыкэалаз еизоит. Ихдырра ицэызны дшыказ ахэышэтэыртахь дыргоит.

* * *

Итцит мызкы. Уаха шаанза аандашытра да-выцшны аценцъыр ахышэқэа рахь дыцшуан Инал. Ақыта шта – иаабац ацсыуак инхара. Рыѡн ду мацк инышытыхны қырмайтла икатан, аганаѣ – мацурта хэычык гылан, ацшзара икны иаго. Икалап, ааскыа идыргылазаргы, излакатаз амаѣахэқэа ацчахэа ицэажэарашэа икан. Аѡн ду ажэхьан, кыр иқэсхьан. Ашыых кыдышэшэан икацсон, ицэыѡа, хаарак атамкэа икан. Амацуртаѣы алашара ырцэан. Абартцаѣы иаркыз акэын ашта тбаа акэындхэ зырлашоз.

Шамахамзар, Наира аценцъыр ахь дцэыртцамызт. Деишэарейтцараха асаркыа хышэашэа данаадгылозгы, деикэашэы, лыбла ак амбо дыцшлон.

Зны-зынла Борис абартахь ддэылтцны днатэалон, хауа цкъак налбааидарц. Ускан икылыпшыкылзырѡуа аатра иаваз Инал изыцэгъан уи иѣапшра. Икѡра, ипшра, иплан зегъы ааины икыркъы инкылагылон хауак изылбаамдо, абыржэымзар абыржэы дхэаены дысшып игэахэуа, ипсахы еиѡыццо иѡныѡа дхынхэлон.

Уахагъы деитэаит Инал ари ақытахь. Ипсы абра икѡхан изыкэгом. Ихы дзаиааиуам. Абар Борис итэартаѣы дахьтэоу, инапкъа ѡо ак ихэоит.

– Бдэылтырауазеи, банаѡьалбеит. Бгэы ѡнапымтѣазеи? Адэы быкѡымлакѡа бныѡкэызго ѡыыбшьома? Абнауаѡы... ауаа рахь изымцэыртцуа.

Атцхлэшэ аарла апсы лагаѡаго, згэы алаѡам ахатца ипърхагахар хэа ишэозшэа, изыгэза изырѡуан.

– Бмахэзои, бдэылтц, бдэылтц! – ирымчны дналыкѡѡаит. – Сацэажэарагъы былшом акэу, ус бара бымсаит...

Инал дзыкэтэаз атцла амахэ днахьыѡрын, далыѡрырц мацк ааигхеит, тѣымыгшэа акы игэы ианаланакша. Даагазѣазит, инапкъа амахэ шэпа иналарпс икит.

Лышы-лышы еикэтцо даадэылтцит лара. Лнапкъа лгэытцапсаны, тца змам алашьцара далапшуа, ѣымт-псымшьа днатэеит.

Абартаҗәтәи алашара лҗағһон, иара ихы ларкәшәа дтәан, аоны агәашья ашәшьыра дыхнаһон.

– Бтәәуозма, иңсыз изы инхаз рыңсы тшәаан-за иңабо ңыбшьома?

Лылағырзқәа рыцкяны, дихәамңшзо, – уара узын зегы дара рами, – хәа җаалтит.

– Ишңа?! Быхәда хтәаны абна абардра бын-цәытсасыжьюеит, нас шәеикәшәап б-Инали барей... нарцәы хәа крыказар.

Хатей пхәыси еизааигәаны, ианиба, абналара згәы итәзкхяз, ихыз аниаха, инапқәа атла иналарңс икын, ирхәо ахы ахыцо изеилымкаакәа, дагзеитамтцау даанхеит.

– Борис, ускәат. Иуҗахи сара скынтә. Сцәәа сзеитакзом, ус сыршеит. Уиҗәатц Иналгы, уи уара дупырхагам. Сыңсы зегы иара ицын, иара иҗгы инхеит. Ара иҗоу сыгагоуп, уҗахызаргы сыңсы штоу сжы – сгәы тынчымхозар, уаха акгы испырхагахом.

– Ма-ап, бысшьзом, банаазгоз бшыказ бымдыруеи, бырхынхәны быһныка бсышьыр ишңакалоз?..

– Ускәатц, усыҗрызаа, сыңсы туршәатҗкярц угәы иҗаумкзар. Ииас ицо азәы иухәо иахап, ари

адунеи ухала уақәйтзам... – абартца дытыцны ашта днықәлеит.

– Быңсы ус аламала итшәом, бара ацгәи аңсы бхоуп, хыхынтәи быршәзаргыи беиқәхоит, амала, ацгәеиңш быжәәа тқьоит... – дкәындкәындуа нақ днықәналеит.

Наира, дтәыуо тлакы ашыапы дшадтәалаз, иналхыысыз анапқәа дрыцәшәаны данқатқьа, ачыналыкәдыршан днаргәйтцарыхәхәеит.

– Инал, Инал! – данлыхькыыс нахыс дызустаз лдырхьан. – Инал, Инал! – лыеимылхырц даналага, даумышьткәа иахагыи днаидихалеит.

– Наира, бара мыжда, бзыниазеи? Бзыдтәалоу дызустада, баала, – лнапы кны дналыхеит. – Биңырц, биңырц... бифеит... усқак аамта хамам, ханасың, хлахынтца хархамытцгылартә. Аамтала адунеи иану есены хәғәхәара шааигәахо бхабмырштын, – лмахәар кны агәашә шықаз деихеит.

– Инал, сара шыта сәацәароуп...

– Изакә таацәарои зызбахә бымоу, шәеиға-цәоушәоуп шәшеицықноу. Баала... Сынтәеит сшышәхақоз, былабартца смоуа аатцрақәа сры-воуижьтәи акыр тцуеит...

– Цьаргыи сцазом. Хаиразқьымызт уареи сареи. Сәацәа иреиғьыз анасыңқәа шысзырыңшаауаз, рхала сынасың унаскьаргеит, усцәызит уаргыи, –

лхы шытыхны днаифапшит, аха алашьцара ихаф-
сахья лзалымбааит. – Сабауго, сумжуазар, – лхы
налыкәаеит.

– Сара быстәын, сыңсы быхтныстдон. Ара
бтәымуп, ибымдыруеи, – лмахәар нтарс икит. Лара
мчыла лчынаимкәытылжәан, аоныка дандәықәла,
дналпыөлеит.

– Бсыштызом уи иахь, ахәачах еипш дзазо,
иитаху былаигзо...

– Ееи, бчыбшма, бабакылази? – аоны аоныт-
кәнтә иаөит Борис ибжбы тахәәеза.

– Наира, баангыл, сара снейуеит уи иахь...

– Мамоу... Инал, уаангыл, уи дзакәу уара иуз-
дырзом, – лажәакәа җахытәтәо, лыңсы аарла еив-
го днаипыөлан, дихынхәлеит дмыштыуа, – Инал,
уца. Уахагы абрахь умаан, умаан... – атыхәтәантәи
лажәакәа лгәы җыркаан, инеималтәеит. – Уца,
Инал! Уаразәк уоуп адунеи аҗы мап зцәысымкуа,
аңстазаара садызхәало. Уца, уатцәы цыара цатәыс
исымоуп хәа, шыбжыон ууадаҗы снейуеит, –
днаидкәан, деиханы акәаскыахь лчыналхеит.

Инал имахашыаха ихыуан. Еидара хыанта дуззак
датцазшәа, ичырхәан дгылан.

* * *

Длеиөеиуанатцы аамта мцозшәа ибон, инап-
кәа цысуан. Апенцзыр днадыххылон, аминуткәа

наскыго. Ицаз хынхэзом шытахька рымхэои, дмаарцу, абас сынасың атцэагэа еикэатцэа ахьшыны сыңсы штоу анышэ салтарцу?!»

Еилаџеилас иныкэоз ауаа зегы илапш рых-ижуан, зегь рааста дзызгэышыуа дизрылкаауазар хэа дгэығны.

Абар, дыццакуа архэара даавтцны амџаду ианыршэлан лџахьяалхаз...

Абгыжэхэа ашэ ааимџааны, амардуан дна-џалеит дылпыларц, аха мџабжара днеихьаны абаркыыл дныкэтэеит, итыџан ицоз игэы мацк аџсааиршыарц. «Исызлылои џезэ ипхэыс... дзаазгои... сан лэылшыуеит, дысдыргом... рыџсы танатцы исылцуеит...ларалыгэнаха зсыкэыстцои?..»

– Ухэыцрақэа еипыскыар кало?..

Инал ихы данлаха, ицака дгылан дцэышза, илыгхан, ллакытцақэа цызэзэаа дызфыгэхэаауаз Наира. Лыблақэа затэык рыџшзара лзынхан, ихалалза иџшуан.

Дмырцэажэакэа хыхь дынхаигалеит.

– Инал, Борис ицэа схылахьеит.

– Наира, бара быда адунеи ақэзаара сґахымызт... Уажэ абра саџхья банаагыла бысцэыхарахазшэа збоит... ҳаџсґазаара ааста еиғу акгыы ыкґам, бызланагалаз рыламыс, рыпату ахьчара бакэытц. Бара брыцхарымшыазеит... – инапы

ахыналхышыбыз амца даблызшәа даатрысит, – О Анцәа, сара баша суашьяпкуан... зегы лытцшәа-доуп. Сгәы ацәыуабжь уа укынза имназеит. Иста-хын Наиреи сареи хабзиабара цеи лашак, сытә-ваншьяп хәычы дахылҗеиаар. Уара узкәа сеиурхеит. Избан, иззы? – ихы лгәы инадырҗәғәалан иблақәа неихаирҗәғәеит. – Исанаумыжьуа харас исыдуи, сызшаз? Сызқәитмыз бзиа дызбама? Борис ситдашыыцуа адунеи сзықәи? Имиц иаб сара сакәзар сҗахын, иҗамлашаз акәызма сгәы ззыхәоз, сара дыстәызар акәын, Наира, ари гәыҗекаагоуп... Лахынцәагы җсҗазаарагы насыҗрагылан, схәәе-ны исхысит. Зегь рааста сыҗсы зыҗхәараз лыҗра итшо ахәычы хара хцәанырра акәымкәа, Борис игыгшәыгра дахылтцуеит... ари гәыҗекаагоуп, Наира, сара схы сцәымҗуп, бахыысымыхычаз сыҗсы җа-натцы схы иавызбоит.

– Инал... ахәычы... – лылабжышқәа идәықәлаз данрызмырцәажәа, иара инацитцеит:

– Аҗшқа дмаалықьуп, уи Борис ишья илоуп хәа схәыцзом. Сара дсыхшазшәатцәкья дызбоит. Бара бахь исымоу сыбзиабара сыҗсы җанатцы иансыцла, быҗра итшогы сшья далцызшәа исшьоит.

Наира лыфныцқа игоз ашьтыбжькәа ллымха тырхуан: «Дыбмырҗәақын», «Далабҗыртырц дыбжьароуп», «Дрыцхауп, биҗаҗши, бгәы излач-

хауазеи? Ихэычы дихыббаауама? Шэара шэзы иңсы җихуеит».

Ицламхэа инапы нацаргэаны, иааигэа игылаз аҗэардэ дныкэтэан, илаңш назыкэшэаз мацэык шытыхны, адашьмаҗы ацэаҗэакэа ралдара дналагеит. Уи инапы аус шауаз ала уаҗы ибон иалкаан акы дазхэыцыртэ ихшыҗ инапаҗы ишизаамгоз.

Иблақэа алашара рыцэмачхан, ихлахатц гьежь-уазшэа аниба, илацэакэа җаирҗэычын, иблақэа хҗо-ихтуа цқьа даныналҗаңшы – игэы дшамжьоз агэра игеит. Лыбла ихыхэҗэыла ихыз лыбзиабара иацыз агэаҗэара лцэа италцэахуан. Лгэалақэа цэырлымгарц дпышэарччон, аха лылахь еиқэын, ааңсара лҗықэыҗэҗэ, дмыртынчуа җнытқала акы лгэы җыффаауа, ижуа итан.

«Инал... ахэычы уара дутэуп», – анылхэа нахыстэи акгы игэалашэом. Еимгеимцарак иалагзан жэҗангэашэҗхьара аатны игэаҗэара назазшэа ибеит.

– Бориси барей шэышықэса шэеицынхарггы, знымзар зны бицэысымгар қалазомызт. Шыта снызкыло җынгыла ықам. Ххэычы – җабзиабара ахҗэырчаха, даҗазэы диаазо, җара еиқэшэашьа хмоуа қалашьа амазам. Салазааит адунеи, сышьта аанхоит, схэычы изы исылымшашаггы сылсыршоит.

– Инал, сцароуп. Санхәә ллейшәә оумоуп. Уи иахьа даараны дыҕоуп. Анцәа иҕышьаны егы лыцкәын иҕы дынхоит. Саҕхьа днеир зцаарашәк сыкәлыпсоит, бынзырхазей хәә. Саушьт, ишырхәо еипш, уарей сарей хашәә хәаны халгеит. Шьта акгы хзырҕеиуам. Имиц хәмаалыкь изы адәы сыкәзаауеит, схатәы насыҕ салхәдахаргы. Имиц ихьз аҕьашьра сақәшахатым, уи азин уаргы иуам.

Иалшазозей агәы. Зегы афныцка иатәахуеит. Зны иаатрысуеит ишәазызан, зных игәырҕоит, иагылагырзышоит. Дәәазных, аҕсабара аҕеиуатәны хчы татак ахы ныкәцан, аҕсашьозшәә тынч еисуеит.

Агәалаҕазаара ахаҕсахьа ианыцшуеит, аха агәы антәыуо, ма ианыхәхәо дәәазәы абжы иахазом. Изтәу ицәа иналалан, ибжы ааимданы идассақәа ирыкәлан, ауафы ифныцка тыцк реаларызшоит ахьаакәа.

Заҕа хьааи мазей цәыргазамкәа афныцка иа-хәәехьозуей! Агәы есымша ахы иақәгыгуам. Зны икәанызануеит, зных – шьаҕа гәгәала ихәыцуеит, есымшагы бзиарак қалап хәа игәыгуеит.

Агәыҕра ауп ауафы дзыршәтуа. Агәыҕра ауп ауаф илымшаша илзыршо. Агәыҕра ауп анасыцқәа еикәзырхо.

Ашьшыхәа дааѡахеит лхы. Агәыґра акәиц-
қәа макъанагы имыцаац. Лнацәкъарақәа лыбла
инхылшылаз лылағызқәа рызмырбеит. Лнапсыр-
гәытца налығшыны лылағыз дналаччеит: «Иага
уеазушәаргы абзиабара ахәәера цәґызаап. Угәы
уағагыларгы – умчыдоуп. Дысхаштит, дыкам,
акгы хәеилам хәа уаакәымтцзакәа ухәыцларгы,
угәы ґнатуеит, мцуп, бхоуп ибжьо хәа.»

Лыбла дыхгылоит иара. Избан аамтә изеиґә-
наго? Избан ахәақәа зеиқәымшәо? Избан ала-
ғыз зтамбо? Еишьтагылоз лызцаарақәа аду-
неи инықәымѡыкәа лгәы итәсуан Борис иѡнәта
дахъахыз. Ахәрақәа ус аламала иґѡом, ахәыр-
бґыыцгы адгылаґ ианаауа иара аамтәзоуп.

* * *

Мшыцәґыак азы еиґеиқәшәеит Наиреи Инали.
Идыдуан, имацәысуан, амш еиқәылашьца,
ақәыршаѡы адуinei аеакәнаршан, ацштәы хаа
ацәнарзуан. Шаха шәпарак иґаз ақәа унахын-
хәазалан ажәѡан ахь ухаларашәа убон. Иасуаз
ацша хьшәашәа агәамсам еиларѡынтуа иаман
адәы иқәын.

– Ибныцшаанза Ацсны ханалымтц, ауаа ахәатәы
рацәа рахтәит.

– Уґаацәа...

– Урт уағы иархәом. Хабналара уафцсы изымдырузароуп.

– Борис иҳатидыраар җеи халихуам. Сшәоит, Инал, сызбахә пшзамкәоуп ишидыруа. Ара сындәылтны сцар, иҗоу ахыхь иҗамгы иҳәоит. Ускан ура угәы шҗаҗало, иҗеипшхои ххәычы? Исаноумыжыуа рацәахоит...

– Ибхарастәуа ххәычы иироума, Наира, бынасыпдарақәа зеггы зхылҗеиааз сара соуп, – ила траа дналҗапшын, нас ихы даалахеит.

Пытрак җымт итәан. Апшаггы иасыз аҗенцыыр ааимпәаны апардақәа еимбгыжәаа харабгыара иаршәит. Али-пси рыбжыара ашәқәа зеггы аатын, аҗша гьежыуа, ашәқәа кыдыҗкыҗо иаафналеит. Инал дәатцкыан, аҗенцыыр ныдыргәгәаланы иааиркын, ателербага наҗаикит.

Апхыа изакәытә дырратараз афыцегь ирзеи-лымкааит. «Мшәан, уажәаны аҗсацәа абаанагеи?» – иагыааҗеишьеит. Нанхәа мзасы ашоура баапсқәа иҗаз Иналдахыҗказ атыпатцанамкуазшәа игәы иаанагеит азныказ. Адәахыы даныпшы, амш еилганы амра каххаа ипхон, аҗсацәа ирхәоз уаф дазыпшымызт, деицәгәгәа җааитит:

– Ари еибашыроуп, Наира, аибашыратцәкыа. 1989 шықәсазы излагахыаз иацу ауп, ақыртцәа ықәхамцакәа лашара аабараны хәкам, Наира, –

лхы даахан инаидитеит, аха деишәарейтцараха дшыказ даанхеит. Ацсны зеггы рнапы акәыршан иркын. Ацсацәа реиҳарафык аҫааа қытақәа рҫы аҫәапаҫапара иаҫанхоит. Дара иказ ирейгыз рыман. Имачыршьейт. Ирҫаххеит зеггы. Мап, ус иалцзом. Псыуак ицсы ҫанаты ицсадгьыл ақәылаф гашья имам. Анцәа иҳанаишьяз адгьыл ххы-хапсы ахҫнахцоит, анцәаггы дхадгылоит. Уи ацсуаа лымкаала пату хақәйтцоит азоуп иара иказы имаз адгьыл хара цсадгьылс изхәитаз. «Уи изтәызтәырц иалаго рацәахоит», – ихәахьан анцәа, ус иаггыкоуп, аха изтәыцәкьоу сарггы срылоуп, псыуак иеицәамкәа издыруейт ацшәа.

Ицеит мчыбжьқәак, Инал деибашьуан. Аду-неи аҫы иказ айқарамра ацсуа жәлар алазуан. Иахҫагыланы хадгьыл згарц зҫахыз, дреигзомызт атыңантәи абыргцәа, анацәа, ахәыцқәа. Ашьаза-гәаза ахьшит Ацсны. Ишәтуаз атәыла ацшра аеиитанакит.

Иззымхода адунеи? Еимазкуада? Иақәлахода? Цьоукы рыпсыцәгьараз иҫахоит хара здым, згәы цқьоу, шьала-дала згәы разу ауаа. Амаалықьцәа ирхарои? Ишәоит, урт өеидасны иқашәцаз иашам, хацсадгьыл хамышәхит хәа ирҫагылар хәа.

– Анрей-аҫарей хзеилам азә ицхәыс думан сыфнаҫа ашәхымс уанаахыц нахыс. Уаанапшы –

аапшны, уеицш-зеицшу дыңшааны даага, ухарцхашьом. Уи Алмасцха дутахызарггы, угы дтацтаах, дташьы. Лара даналух, хара ухалцроуп.

– Сеилкаа, сан! Лареи сареи хаибагара оымш шагыз дысцэиргеит... лара днасыцдоуп. Уажэ айбашьра салазуоу сыздырзом, схылц дка-лап... Дзыоноу аоната ддэылымцкэа тынчрак соуам... сгэы ртынчны хага хэымга сифагыларц, сышьтахька, цэашьызарггы, лашарамоак казырцохо стахуп. Аамта кьафуп хацстазаараз ишоу, унахэны уаахэаанза, кэтыфырхасыртак аоазараф иназошэа иниас ицоит...

– Ауаа зеггы фхэарак-фхэарак рымоуп. Ллахьынца лзызызбаз агэыргьара лзацимцазар хара ихалшагэышьои, нан сыцкэын? Уи дрыцхазар анцэа ибап, уара ухы тоумырхан уи лзы. Ухылц? Даеазэ лкынтэ думаеи, уи лыда ахэса нцэама?!. Адунеи зеггы акны лыда цхэыс дыкамзарггы, даеазэ ицхэыс дитцхны лгара уатэам, сыцкэын.

– Шэареи сареи акгы ззеилымхуа уазар калап. Сышэзеилкаарангы шэыкам, – ихэан, ашэ ныдцан дцеит шыжьык, уижьтеи кырцуан ионыка дымнеижьтеи.

Айбашьра цон, хацсадгьыл Ацсны азы еифагылан о-мчык: руак – иара зтэыз, егы – изтахыз. Амшкэа цон. Инал ихэыцракэа еикэтэомызт.

Дигар – даадырбуамызт, димгар – лхэыцы ҕа-
зэы ииаазо, иара изы дтэымуафхон... Борис
изхэыцра зынза иҕахымызт, уи маҕарк аҕасабала
дихэапшуан, иҕаххар, ҕаардэк еиңш днаихан,
уадак ддэылган, ҕаңарак ахь дигарызшэа ибон.

Аибашьра шцац ицон. Ихэыцрақәа деибархха
дыркын, ицәеилафашьоз ихшыфҕаққәа ракэын,
аха зегьы ршьагэыт – ашәартара иҕагылаз иңсад-
гыыл аҕаңхьа идыз ауалңшыа акэын аңыжәара
згоз.

Аблиндаж ааскьоуп ианыҕарҕаз. Адгыыл аза
аффы ааиҕасит. Еилашәыршәыруз абҕкқәа
зҕаз, атыңха ңшза лзареиңш еихатыруз
амахәқәа еицәажәозшәа еиҕаңшуан. Ивараҕы
итәаз ифызцәа иааңса-икараха, ацәажәарагы
рылымшо, иарбан мшу ирзытцыхәтәантәихо
рзымдыруза итәан. Наһҕа дгызуан еиқәыҕахәа
ишьҕаз арңыс, уи ихәра ахьяа ҕәҕәан, иха-
ңыцқәа аҕа шрытцгозгыы еихарҕәҕәа ибжы
ҕеихәәеуан. Ихаҕежьуаз амедехәшыа лнапқәа
шытцыстысуазгыы, ихәра ҕыззәэааны раңхьатәи
ацхыраара илҕеит, шыҕа иңшын, машынак ааир,
араионтә хәышәтәырҕахь дрышьҕырц.

Ахәшәбылффы шықәчызгыы, адгыыл аффы еиҕах
Инал иңынҕа иааҕасит. Анышә ффыдаз ңыызшыоз
изы аилкаара цәҕан иахьынтәауаз. Издыруза,

аңсадгыл ашэарта иантагыла, уи анызаара амѡа
ианықэгыла атцеицэа рцэа-ржыы ианырзар...
ирахазар агэынқьбжыы... Аибашыра иаламгазтгыы,
Наирагыы дызлоу днарылган, иқэтны ицарын...
Уажэ Борис Наира лымаза анлытих, цейцщэгыа
лиѡоит, дызтагылоу еицэоу аңстазаара нас ауп
ианылпышыклахэша. Абар, хымз нтэарц агыагым
Инали Наиреи рцэа-ржыы иалцыз амгэарта
дтоуижьѡеи. Борис ипцхэыс иаарлас илныцшуа
даныќала, илцейцшхо атэы ахэара уадаѡуп...
Ихэыцрақэа таха имѡо дтырыбгыцауазшэа ибон.
Днахэит, даахэит, ишыапқэа реицны ибамбакьяѡ
икэыршан дахыiaz, игэтыхақэа еикэтэашыа
рымамызт.

Ибла иаахгылеитиѡацэеи иареи атыхэтэантэи
реицэажэара.

– Иумхэан иажэоуп хэа, дида хаас, уѡы
иагызлаурхэеи, цкэын ќадыць?! Сыцсыр, иуѡаху
ќаца, адамра хыла сарс, сыцсы шѡоу азэ ипцхэыс
дитцхны данаауга, сан илымаѡуп сэыкнахан
сышешышыа. Уаб даурысуп, аха иухамыштын
Аңснитэи атцасқэа дышрылаазоу...

– Сан, уи дыззыцшу ахэычы сара дыстэуп... –
усќантэи ибжыы илымха еиѡатыѡуан иааќэымц-
закэа, «уи ахэычы сара дыстэуп» хэа, иихэоз
еиѡахэо аблиндаж ѡннарѡауазшэа иахауан.

Анахь днахэит, арахь даахэит, ианамуза, ифьы еихагэа, иблақэа еихарғәғэаны, илымхақэа ицыгэеит, аха игэы афьытра иалагеит. Уи атҳара-тҳарахэа еисуан, иага иургьы дзаиааиуамызт. Абыржэ ауп ажэылара гәгэа ашьтахь рыцсқэа ааитаркырц иантэаз... макьана цсытбара ыкамызт, ақсуа ишьала идгьылгы имкэабацыт...

Аблокада итакыз ақытақэеи ақалақьқэеи ркынтэ анхацэа еизон Ткэарчал, уантэи верто-лиотла иахьшэартамыз Гэдоутакэа иалган иргон ахэсеи ахэыцқэеи. Инал избеит Наирагы уахь дишьтырц.

Аибашьра аамтаха тэымцьара, дзынио лзым-дыруа, лтагылазаашьяфьы лхала ацара лцэыуа-дафхеит.

– Сыцсы зызтоу арахь шэынсыжьюеит... уа испеицшо сеидроу...

– Бымшэан! Хадгьыл гэытбаа анра бызнауеит, уи алыцха ҳамамызтгы – уажэацхьагь ҳаныр-хьязаарын... Борис дазаабгароуп – уи ауп иха-дароу, биқэамтын дақэымшахатҳакэа, мамзар зынза сиязцаазом...

Ғнак зны, Наира лғацсышэаха, машэыршэа лгэы иташэазшэа, иаацэырылгоит мышқэак рац-хьатэи Инали ларей рыгэтакы. Уи илдыруан, хаала, фыстаарыла данитцамла, дшауимышьтуаз. Ил-

хәаз игәампҗеит Борис, лажәалагала ақәғимтит. Абар, шыта лымаҗәа пҗақәа аалшәыхзар. дубоит излымшо иҗоу апҗәыс, аха Борис уи гәеимҗац... Уи азы ихадароу – ипҗәыс афны дтәаз, лыфнуһсқәа еиҗымкааит, егыыс – дцәышума, илыгхама, илыц-лама – уи лыкрыфашья ауп изыбзоуроу хәа дхәыцуеит.

– Ара ишәартоуп, сыхшароура зеипшрахо сеидроу, иаххыҗәарц згәы иҗоу хәаҗәа ирыз-бо анцәа иоуп издыруа, еиҗуп зегыы ахыцо Гәдоуҗака аамҗала сцар.

– Бҗәы-быпҗа быҗоуп, бымбазо ибыцлан, бтам-тамуа бшыкалаз. Уахь бцар бхы зланыҗәыбгои?! – хәа, иҗыымшықәа харшалан дҗыашьо длыхәапшуан.

Наира лымч зегыы еизыркәкәаны иалхәоит ахшара лцәа далашәеиҗыҗеи лгәы рахәымкәа ишылбо. Лара лыгәәҗеира, лыгәҗынчымра ииран иҗоу рыпҗшқәа ишипҗырхагахо, избанзар, ақырҗ-цәа анааигәахалак, ақыҗауаа зегыы рыфнқәа ааныҗны шыапыла, мфәахәасҗала, бнала иахь-шәартамыз аҗыпҗқәа рахь ицар акәын. Атыхә-тәантәи аамҗазы илмыхьуазгыы лыхьуазшәа хәо, лычелырпсуга далагеит, лара лтәы иагьа-лыргеит. Илымукәа ләәфылшыаауа даналага, мшы хазынак азы, лымаҗәақәа ааизакны лыпҗшәма днасқьаган дауишыҗуеит. Иаалырҗкьан лцара Инал

дахъзахъымзаз, цкъа иахъзымеицѣажѣаз лгѣы шарцшаауаз авертолиот аус анадыруы, лылацш наикѣшѣеит Борис изывасны ауаа рыжѣпара еимгѣхѣо, ирылкъан ахеицш иааиуаз Инал.

Наира даакѣыцсычѣаит, Борис дахъгылаз даабалыбѣтеит. Инал ишьѣѣақѣа адгъыл иқѣырќа-ца деиханы днеиуан. Лара ашѣ ахъ дааскъеит, иара дналыдыххылан, иикыз аилақѣара хѣычы лнапы инангѣаланы, лнацѣкъарақѣа еиларгѣгѣа инапы нарыкѣыршаны, ауаа рыжѣпара иеналаирзит.

* * *

Ацсны ахы-ацыхѣа амбатѣ ахтнагеит. Рыѣнқѣа ирыхцаны қытак аќынтѣ, еиѣа иахъшѣартамыз ицон ауаа, абомба артќѣацыбжъ рмаѣарц, рќаацѣа рыцсқѣа еиқѣдырхарц. Абыргцѣа рылабжыш нкыло ргѣашѣ интыцуан, цѣоуки ѣаршыуазар ѣаѣны ѣаршыааит ѣѣа, рхѣыштаарамца еиқѣтцаны, ацсуаа наунагза ѣаќоуп, ѣашѣзықѣхзом ѣѣа алѣатѣ хѣхѣаза иѣарышьтыуан. Шамахамзар, ѣнаќак аанымхеиташѣы зшѣымыз. Агѣацара иаѣыз Ацсны еихѣлаѣаит. Ақытауаа рынхамѣа гѣыгѣтажъхеит. Ицѣгъахеит: ацъыка, асапын, ашьѣаќар, ача, ацъықѣ-реи ухѣа раахѣара. Ақѣылаѣцѣа зыѣны инеиуаз ирымаз ыфаны, иаанхаз амца аркны, аѣны-агѣара адгъыл еиуатѣны ицон. Ахандеира иаѣыз ахацѣа раарыхрақѣа раха змадаз, ахѣса раќѣын

зегы ирҕыз. Еитдагылаз аҕар абҕьар ркын, згэы
цхафыруаз, згэы мшэоз ахәсахәыцқәагы урт
ирывагылеит.

Амәахәастақәа ирнын зымаҕәа зызқәынтдан
зқыҕа иалтны ицоз ахәсеи ахәыцқәеи. Аҕшқа-
цәа рыфа иагын, рыцәа назамызт. Азәы ахыҕа
дакуан, егы дымзаадын... Өныда-гәарада адәы
икәхаз рацәаөхеит. Аҕсацәа ршыа иалоу раҕс-
уарала дара-дара еицхыраауан. Иаҕахзамызт
аиуара, аибадырра. Амәан изқәыхәлаз ауаы
днамәахганы криҕартон. Цартә змам уаазар, уа
дагыанькылон.

Хнацәкыарақәа зегы еиҕаразам. Иҕан, зышә-
қәа ыцтарбаҕаца иаркны уаө имыцхраауаз
ауаагы.

Цыоук еибашыуеит, иҕахоит. Урт ртыҕан ииуеит
атцеицәа – афырхацәа. Аҕстазаара мәахкьом,
ауаа балыбаҕо, адгыл еимакны рхы атәым
дгыл ағы итархо, ихәыцзом Аҕсны аҕсуаа
рыҕсадгылзатә шакәу. Уи адагы цстазаара змам
еихала, еигәышәла, шәақыла, ирымпыхыашәоз
кны ақәылацәа ирҕагыланы рыҕсадгыл ахы
иақәитыртәыр, дара ахымзаргы, иаанхо,
еитагыло абицара рҕеицш акәын хәаас ирымаз.

Аибашырашықәсантәи асы амыза амуижыҕеи
кырза цуан. Ашыха иазааигәаз ақытақәа ркны

ушьамхы кыр инахысуан. Ахьта бааҗсхеит. Ақы-
тауаа Очамчыра араион иатәу зегьы аблокада
итакыз Ткәарчал акәын псеивгартак рызтоз.
Ахәышәтәыртәкәа рҕы ачымазцәа рацәафзан, урт
рнафс – ахәцәа. Ана-ара арткәацгакәа җыжәжәон,
итәхон атынчуаа. Адгьыл икәшуан аҗсуаа ршьа.
Адгьыл җызуан, уи иалатәоз ашьа икылнаблауан.
Амразатцәык акәын зәызымпсахкәа игьагьаза иҗаз.

Аибашьцәа ракәзар, аҗабиакәа ракәын фнрас
ирымаз. Тынч зхы ахчы инылатдан ацәаха змамыз
ранацәа, рыхәса, рхәыцкәа рыбла интампшкәа,
ишыгәхьяаргоз аҗа ихымта иахәнатәуан.

«Аиааира хҗар, хәҗсы җанатцы хәҗсы хамшьо.
Уажәтәи хҗагылазаашьяфы хшьамхы еикәыршәны
хәзтәазом. Азәы итәы хашьтам, хара иахтәугьы
уафы иахтом», – хәа еибыхәо, абна илан аҗкәын-
цәа. Иҗан хатцарыла итахаз арҗарцәа рыбҗьар
рымдан еибашьуаз анацәа, абацәа.

Атыҗ харакыракәа зымҗазкыз ақәылацәа
җацара рмоурц азы еибашьуан аҗшыхәфы Саиди
акомандир Инали. Урт рееитныпсахло, фыҗья-хфы
ахьцашаз ақыртцәа ртыл ашҗа ицон. Ргәышҗафы
еихдаз аҗантаруазкәа иртәз рнафс, рҗьыбақәагьы
рткәацгала итәын. Еснагь иццакуан аибашьцәа,
раамта, аҗсҗазаара ирзыпнатцәаз, кьафны, иза-
хьымзар хәа ишәозшәа.

Ибаазаза ишәыз ибамбакьяҕ ауаҕаҕ аҕхья игылаз аҕәардә инахарҕаны дышгылаз ҕаҕақәак дрыцҕаит, изымәатәны аәны иаадыххылаз аибашьәы қәыҕш Саид.

– Уаатәа, нан, быстаҕхак узызуеит, – иан аҕа-кәажә иваҕежьра даналага, инапқәа аалыкәиршан:

– Сыццакуеит, сан, саҕабымҕан, – ихәан, дааигәыдихәхәалеит, нас, имбацкәа аләатә зхылҕны ицоз икьяҕ аашьҕпааны ижәәа иҕарҕо, дын-дәылҕит.

Уинахыс Саид иҕаитҕаз, ииуз рхәон ауп хәа, аәныҕа дзымааит. Игәымшәарала иеитҕацәа ҕхьяҕа иго, «Анцәа ихәитҕаз адгьыл ахьчараҕ зегьы зымчу даххылаҕшуеит», – хәа, дшаиааиуаз агәра игон. Иавтомат нықәҕан ицәарҕа дыламииеижьҕеи шықәсыбжак ҕуан. Иәызцәа ихлафуан, уҕшәма, ухәыцкәа аәны иузыҕшызҕҕы, ахәеиҕш акәын ушцоз хәа.

– Сан абырг лаҕара ахьяа змада, ацкәынцәа, аха сгәы мыжда иаузом. Уахь ссар, абра схи ианасмыжьуа ак қалар хәа сшәоит.

«Ауаәы дышны дҕәахны думазар, уцәҕа зымхәо, умаза змаудар улшо уаәуп», – ихәалон Инал Саид изы. Хатҕаҕас, ҕсыуала, ламысла иҕаз уаәын, убри азоуп Инал игәы ҕызфаауаз ихьяақәа зегьы Саид изеиликаауазҕы.

– Инал! Сара исызхәаны итәаз сшьана аоны иныжыны хатца дышцаз удыруеит. Убасқан иееимыз сытцазхәоз кәлеит, узго азы рбар ицегь алазтәо ауааггы маçым хдунеи афь. Скәанызануа, сзеиуоу сзымдыруа азыблара иакәшәаз иеипш смадагьмадашәо сықәхеит. Абзиа уакәшәар зтахым маçоым, ушьа ууроуп... улырпқашьеит... дахьурхәыроуп хәа сазхәоз ықан. Сыуацәа-стах-цәа ансыдеизала, схала саназхәыц, иагацьара икалахьеит сгәахәт. Сызтахым схы злықәсырзуеи, иаха еигьуп хәйбагаанза хшеипырцыз схәан, сәааныскылеит.

Сгәафәышра миааизтгы, машәырк сымпытцьар алшон. Уара, Инал, мчыла унасыц узышьа-қәыргылом. Аибашьра еилгап. Нас тынч зегьы урызхәыцып. «Иццакыз иңа дләшәхеит», рхәоит. Адунеиажә зегьы хәфнахуеит, аеырпшзо, аеырхаауа, аеырдагәа-еыргаза хәрблакьо, амшын иагаз анышь хәычы еипш, хкыднакьалар атахуп. Хәра ххәыцра ицегь ицаулазароуп, икахцәо шәа-иза, абырцкал икылхзароуп, мамзар зегь раастаггы ааха гәгәа зауа хәра хәуп...

– Саид, сыпшқа атәым напқәа драазо... сыгә-жәажәо адәы савахеит. Лара насыц лымазар, зегьы сцәа итәсыгзон. Шыцьа ауаа хәизымхакәа ххәычыггы дилгар алшоит.

– Ҳақсуара, ҳтасқәа, ҳқьабзқәа рыграгылара згәагыада?

– Ақсуара схы ақәыстоит, аха сынасық мчыла иампытсымхыр аузом. Лара дақәшаҳатхом, уи ауп сызшьахауа...

– Умыццакын. Ақсны ахақәитра агар, Наира аоныка дхынхәыр, еицышәызбап пхьақатәи шәцеиқш. Уара уабуп, ан лыгәнаҳа цәгыоуп... – гәтыгығала дцәажәон Саид.

Еибашьык изы егы иқсы деигзомызт. Згәы хьамцуаз агәымшәақәа рыбзоурала итадырхоз ақәылацәа рабцъари ртанкқәеи рымхны дара рхатақәа рахь идырхон. Дара рабцъар итқьоз ахы изызгәышыуаз, иртәымыз ҳадгьыл ағы рызқәа-тық канатцеит. Анцәа иишаз Ақсны хылақшыда инижырым, уаф игәамцхоз даара ирацәан. Ахәылыхәа асы илеиуаз аибашьцәа рзы иееимызт. Изтатәаз атабиағы итгәыхаа, еилатата ианыз ашьапышьтақәа аси ахәынцәеи еилашьых-еилатцаа икан. Аибашьцәа ршьацәа цәаакын, ацаа иахыылагылаз илаҳәны иқаз ршьацәкьарақәа аус дыруа, инеитаца-ааитақон.

– Мца хәычык ахы анаҳкуаз иҳабаргәыз, уажә зынза ҳааиғаххит, даргьы ҳаргьы ҳаибамбартә.

– Рзааигәа хшықоу усгы ирдыруеит...

– Ҳтықтәқьа ҳаздырбом, зегьы абра ҳтаршьуеит, хыхьынтәи акы ааҳаларыжьыр.

Иахьатәи ржәылара тыхәтәантәизаргы, имаиаа-ир аузомызт. Ибналт зыҕсы тахаз, ртанкқәагы рыҕсцәагы кажьны ршьамхы рҕадыргеит... Асду анаузтәи ашықәс иахаану ишырхәалоз еиҕштәҕьа иауама хәа гәаныла ихәыцлозгы, ирхыҕсаахьан рцәа-ржыи иалалаз ахьта. Еиқәхаз, итахаз рыҕсыбаҕқәа еидыркылон. Иабаҕаз ац-хыраара лас... заҕаҕ шыабаны иҕсыда, шаҕаҕы анапы рмоуда? Аҕсны игьежьюа иалан ашәиҕхьыз. Уи ҕныцыҕхьаза иныҕналон, ашта интаҕежьи ашьхақәа, акаршәрақәа, адәқәа ирхыҕуан. Аҕсацәа ирықәлаз аҕа дыршәиуан, иқәылаз ирзымгаз атәым дгьыл иқәынхоз аҕшәмацәа ранызаараз ршьа еигзомызт. Ишәиуан уртҕы. Ақыртцәа рқытақәа аҕацәра иалагеит. Цьюук рхала амца ацрартцон хәҕнқәа, аҕсацәа ирызнымхап хәа, аҕсацәагы хшьа казыршыз, ашәи зцу шәчан хтахым хәа иқәыццышәаа иргон. Ғнқәак гылан еиваеырбо, урт зтәыз цсшьара ицазшәа ирзыҕшны. Цаҕа адәазаҕы атыҕ рмоузшәа алҕатцәқәа хәхәаза ажәҕан ахь ихалон. Аҕәҕәә-ҕәҕәәхәа аҕнқәа рхыбқәа былуан. Аҕнеихагыла дуқәа қыаҕтаханы, амзырхақәа алауубжы тыҕуан. Еилаблыз аҕныргәқәа рҕы ауаҕьаҕқәа ргәыцәқәа хәхәаза, аштақәа рыгәта хәтгәынтцас иаанханы иҕан.

Эхы згэы ахшәахъаз Инал аибашьра амцаѳ ипшааит итыѳ. Уи уа гәыцәс дрыман. Ицәгъан напсыргәытца хәычык ианзалоз Ацсны аґагылазаашьа, ақыртуа икылигаз ир рхыпхъазара хәаадан. Иґахон Ацсны аґеицәа рыпсадгьыл ахъ шырґытцакыз.

Ажәлар еишәарейтцараха ацсуа радиои ателе-хәапшрей рцәыртцара ргәы хытхытуа иазыпшын. Ишґахац иґахон изжәыша азыхь ахы ыцнамхыцыз арґарцәа гәлымцәахкәа.

* * *

Амра каххаа ишыпхозгьы, азныказ, ипжәаз арткәацга иқәнарчыз ахәшәбылфәи аләеи ааигәасигәа игылаз дунамырбо иаакалон. Харабґъара ажәәан ахь аеанакьо ашьта арзра цәгьюуп. Зыгәта еикәыжәжәаны икажью адгьыл, ажькәа тырыжәжәазшәа, ахьяа иарейцъыызшәа, ирыцхахәха икан. Ииатәкакараза иказ ашьац инылаґеит ашьа цәыкәбаркәа цсаґьаны. Иґызит, игәынқьит, ажьы ахьызшәа алахь еиманарцахәт адгьыл. Амра ахькыдыз иааицакит. Ғыцъа аибашьцәа қәыпшцәа рымаха-рышьаха узымпшаауа ицґьяшәґья иагеит. Ишьақәхеит наскья игылаз рәызцәа, еимгеимцарак иалагзан иазрыжәит аибашьра рыбла ианарбаз ахтыс.

Рдыск дахьгылаз игәы пшаан, илабжыш нхад-
дылан, ихылға ихыхны ибла инхшылан, днаң-
шааңшит зәыр сибамашь хәа. Иааигәа еитцағәғәа
игылаз, зықәрахь инеихьаз абырг ғааитит:

– Иатахым, дад. Хатцарыла зыңсадгьыл зхы
ақәызтаз хтәыуарым. Урт хатсы танатцы ихатц-
заауеит, иаххаштаанза рыхьз кашәара ақәзам.
Ргәалашәара ханақәытц ауп ианыңсуатқәба.

Итыжаан ажәван ахь абомба иаршәыз анышәи
ахахәи ирылалан адгьыл ахь ихынхәуан артқәац-
га еиоытәтцәа иагаз арқарцәа рхәамцқәа. Ааскьа
алаф хәо ицәажәоз, уажә адунеи ишанызааз аха-
тара рзыцәгыаны, қызу лабғабоу излоу рзым-
дыруа игылан роызцәа.

Харантәи еибароны иааз гәыңоык аибашьцәа,
хаңхыраара ртахызар хәа згәы иаанагоз, изыхәоз
хәа акгы шықамыз анырба, рхылқакәа нархыхны
рхы ларқәны инагылеит.

Абцарқәа, рықәа еихашәызшәа, еикәыхь-
шәашәа ишьтан. Абомба рылазыжьыз ахаирплан
амца акны ахыгьежәара ишафыз ашьха аган
ахь ишцоз, абылтәы ахьтаз аган амцабз оалқан,
ажәван ырлашо итқәацит. Иаакәыңсычхан, аи-
башьцәа маңк уи ала ргәы рқажон. – Уахь икоу
шәалхымзааит. Шәахрат бзиахааит. Адгьыл шәзы-
бымбылхааит. Шәшьа хуит, шәыгәқәа тынчыз... –
ағааитит ркомандир Инал.

Еиқәышьшы, рөызцәа рыңсыбаѡқәа неизакны, ахәлара рәалакны идәықәлеит, дачәа цсыуа ѡнаҕақәак ашәы ршәызцоз ахьаа рыманы.

Аибашьцәа рхәамц рымаҕәақәа рыла еилдыргашәа руит акәымзар, иаахцәатәҕьан агәрагара гәаҕьуацәан, азәы итәы дачәазә иахь иамгеит хәа.

* * *

Цьара артәаа-артәаахәа ахәхәабжь геит. Уи инашьтарххны амыткәмабжьи аҕызбжьи неилазѡ, атх лашьца агәҕа еиѡырффо иалыѡуан аңхәыс бжьы гәытшьаагаха. Игон ахәхәабжь еихсыҕрада. Зыѡны иахыз абыргцәа ашырсырхәа ирымцыхьашәоз рымаҕәақәа рышәхарҕаны аңсзы ахьааѡуаз ицон. Пытрак ашьтахь абжьқәа еиқәтәеит. Еизаз ауаа неилытц-ааилытцкәеит. Лызҕы цәыңпы, лычешьуа дгылан захәшьаҕазатцә дҕахаз аңхәыс.

– Ишҕалуеи сахәшьа мыжда? Лызатцә анышә днаҕан, адунеи дышҕақәло? – дуазыруан лылабжьыш лҕыкьасо. – Анцәа, о Анцәа! Ирхарои ххәыцқәа? Рыдгьыл изахубааи, уаҕа царҕа рымазам. Иахзууи, Анцәа... хашҕаушы... иазымхазеи сара сыцкәынцәа ршьа. Урт асакаса ианцаны исзааргеижьҕеи акгыы тцзом. Рнышәгәы

ашьац ықәымиаац, Ахра, Арсоу шәан, сара стыңан шәашья дыжәгеит, шәан! Сара салгахьан, шәан, сахәшьагы дташәырхеит, шәан. Схәыцқәа рнафс уа суқәгыгуан, Нарсоу, агәы иқәхаз уан лахәшьа анышә даутап хәа. Хашәқәа ашәыркит, шәан. Атцеи бзиа ажәлар дыртцеиуп, Нарсоу, шыта хәатәыс исымои? Ақсны, Ақсны ххәалароуп сахәшьеи сарей – уи ауп хатцәфаншыап, – абас дцәауан, зызгқәа цәпуа, зымч зеггы зылзаа илағырзышоз ақхәысбырг.

Цытрак ашьтахь еихсыгыт игоз ақсны, анафс-тәи ақытахь рфынархеит ауацәа, агәыцхәцәа. Агәылацәа атцх лашьца реалак, фымт рыфнықәқәа рахь ицон, иагхәыцуан «шыта угәы ртынчны ушь-талан узлацәарызеи» хәа. Еикәтәомызт ахьяақәа, еилгомызт аибашьра.

Аибашьра ахата атцакы аилкаара уадафуп. Ирзымхои еицагыло ажәлар? Азә иитәу узахәои, усгы уа унхозар?! Азә дызхылцыз итәыла уара уаднакылома гәыразыла? Ижәлар рцеицш лашазы ишьа кацәаны идгылаз деибашьуазар, ихарои гәыцфок аибашьцәа звыршьааз ркомандир Инал. Есаaira ақсуаа рхыцхьазара иагырхо, ирылахысуан агранатаршәгақәа рыла. Есаaira итшәахон амацәаз. Аиҳабыраа рымчқәа ирықәгәығны, ажәылаара азин змаз Инал игәыц,

иахьынзарылшоз, раґацәа ирґагылан еибашьуан. Еилаґәаа еилажьыз аґкәынцәа қәыңшцәа еикәа-тәиуа, зхьаа ззымычхакәа иґхәхәозгьы ыґан. Зегьы ңын ианамузах, ажәфанахьтә иаґхаңраан хәґацәа зегьы неилаґәыбаса ишңақәрымтцари хәа... Иґәыґуан... Зегьы шґәыґуаз рынарцәымфә иқәлон... Еибгаз уаф даанымхеит. Ибла траа, иблачыц еиңш дрыхзызо иихьчоз иеибашьцәа лаңшыла иаамидеит Инал... «Сара снапы шәанын, саґашәымтцан, шәысзымыхьчеит...» – дынхьашь-шьит иаргьы.

Имлашьуа, иґыруа иґәароу алаҳәақәа иреиң-шын хәґацәа. Еилаххаа еилажьыз аибашьцәа рыгәта зыңсы тоу зәыр дынхазар хәа еимдо иахьырхаз, знапы, зшьапы хәыз, аха зыңсахәага таз хәынчаны рааигәа игылаз амашьына «ґазик» иақәрыжьуан, еґьырт, адәаза иқәжьыз аґәкәа-кәкәахәа еиґах ирылахысуан. Итґәаны иргоз дрылан зыхдырра зцәызны иґаз Иналгьы.

Зызшьапык хәыз, Инал иґәың иалаз солдаґк еырңсы ґаитцан, дымтцысзо, ивыршьааз изааигәа ихы-иґы анышә аза инықәырґәґәаны илацәақәа неиқәиңсеит. Имлашьуаз алаҳәақәа рыба иа-жьеит, машәыршәа дырцәыбжьахан деиқәхеит. «Имңсыша аґьма...» – ифызцәа шәаңьхәафыс дырзынхазшәа даахәыцымыцын, еиқәыхьшәашәа

икәжыыз амахәар ꝑсада ашышыхәа дѳахан, даатытцит. Иааикәыршан ишытяз ирыхшыыз ашыа уахәаꝑшны уеиламꝑсакәа, гәырѳада-хәаада тынч наунагза анхара цәгъан. Илытшәадахеит уажәтәи айбашьцәа ржәылара, ирызгәамтәкәа изтәхаз «амацәаз» итәршыит.

«Имꝑсыша аꝑма...» – ихы деитәзхәыцуа, ииулак дхәазаны аꝑсцәа дрытытцит. Иматәақәа ꝑжәжәаны илыжж ицоз ишыа аанкылара далагеит. Ихәра ахәаа цәгъан, аха иааикәыршан иꝑыххааса ишытяз иѳызцәа ибжыы раҳаны ихыччар хәа дшәон, дшәон азәы ыꝑꝑныхәак иитәр: «Зегыы нцәеит, уара узланхеи?!» – хәа. Дхәазо, инацәкьарақәа ашыац, анышә иаларꝑс иꝑынаихеит. Уажәы-уажә иꝑсы шилышәшәозгыы, мчыла иꝑсґазаара дазықәꝑон, дызлаз игәыꝑ аґахашыа еитәхәатәын. Урґ ршыоуразы мацаразгыы цасхәангыы сыꝑсы тымцроуп игәа-хәуа, иꝑхзы ꝑхәаихәон, ақыртәуа ихымѳас иааннамкылаз айбашьѳы.

* * *

Иꝑацәа еинчылан, ихцәқәа икәа итәꝑсон.

Аꝑхзы илцәуаз уа инаилабон... Идызцалеи атәымуаа? Дашыцылахеит агәәꝑра, ицәа-ижыы шәытак ахәамам тыꝑк нымхеит. Ибла иша-боз азәырѳы дыргәәꝑхъан, нас гыгшәыгґас

рееитакзан, рыхәдақәа ахәызба нытыршыуан... Ирыцхәхәха, итааза иаапшуаз аблақәа рылашарагы еимгеимцарак иалагзан ирцәызуан. Зегь рҕеицш Иналгы изыцшын. Уи иидыруа рацәоуп, ишьтахь иаанхаз ирымоу, ирыхзу шакагы ишәартоу аилкаара акәын изышьтаз. Аха ҕеиуамызт арпыс, уи еиланакон ақыртцәа. Рыцсы атцака итахәаены иаарымаз рцәымҕра зегы хышхыцәон. Зегы ишырбоз ддырхәацәарц ибла итарыкшаз атәыршы дарзрыжәит. Ихы инаркны ишьапаҕынза иҕрысыз ахәа ицсы ҕенакаит. Ускан илыцсааз идақәа иахәа уажәраанзагы иканы ицәа-ижы иалоушәа ибоит. Изакәйтә хәаа хлымзаахыз, идам-здам уафы ицәа изтагзарымызт угәахәрын. Адунеи алашара ацәдырзит изблак, ақырқырхәа цюук ччон, еацьюукых ргәы цыжәжәо шәарахцас ихәауан. Инал ихапыцқәа аҕҕа рыцгон, иахьеихаиргәгәоз ипычены иҕы итацсон. Даагазҕазит, ариабжьарак дахьдырхәацәоз имч зегы илзаахьан, анафстәи ахгара шилымшоз ибон. Ацшқа амышәкәан хәычы дылахәан, Наира дылгәыдыргәгәала дыкны ибла даахгылеит. Уи лылабжыш лҕыкәкәа ицон, дихәон лхәычи лареи нимыжыырц... Еихә-еихә еибгаз иблагы алашара ацәызуа ианалага, ихатагы ицсы мацхан, дынхьашьшьит.

* * *

Изыңсоузеи җатын цырак, аха ара дҗакуиҗьҗеи идырбоит ауп хәа, зныкгы дадырхаҗ. Уимоу азыҗәҗья ирҗогы җамҗа-җамҗа идырҗәуеит.

Ара дыҗоуиҗьҗеи хар имамкәа ақырҗәагы иҗеит. Ирхәо зеггы изеилымкааргы, аҗакы идыруан.

– Баша дызхарххои? Аиҗныҗсахлара аныҗаз дҗамбаҗ хәа мап хҗит. Зеггы хыҗны ишьҗоиҗьҗеи заҗа җуеи? Иаҗсам ирххара. Абырҗәраанза иимхәаз шыҗа иҗазирхәазом. Иҗыҗ дыҗәышәҗа, «хасас» дҗадхалаҗеит, – аиҗабы априказ җаиҗеит.

җшьҗык аҗкәынҗәа бҗьарла еиҗәных Инали даҗеа җыҗья абаандаҗеи рыманы ашьха акызҗахы рҗьнархеит.

Ибла иҗырблааз хырҗа амамызт. Аҗьара азыҗәҗьан, зны – аҗәа, зных – азы аауан. Ахьяа оуман. Абнаршәыраҗы ианнеи, ихы изымдыруа дҗәәҗәаса дҗарыҗьит.

– Дгәәҗлааит, игәы җамеихсып, – ихәан, рҗыск Инал иҗәәахыр итапанча назымариашан дхысит, – җа – җа – җа.

– Сара ишьапы шыҗоу сыхәмарып, җа – җа – җа, – иҗкәа хьырвырза, ибҗь ду җганы аҗырҗырхәа дааччеит, – «Аҗьма имҗсыша...» хәа, аҗсуаа

жәапқак рымоуп... – ҳа – ҳа – ҳа... да, икам аматә лафәуазар, ҳа – ҳа – ҳа. Ақсуаа «Ақсны анцәа ихәиңеит» рхәон, анцәагы амахә рзылбааишьт-уазар акәхап, ҳа – ҳа – ҳа, – икьатеиах ццәон.

– Тәтынкгы иахтәп, ахара илшозар, – ирфаны иказ уақцдәык атәтын агазет инылақсаны, иақхәа инышьтәиңеит, – ари шыта цсык дишозоуп, зашәа иаанхаз ақсуаагы хбаша, иеишәа ҳаргылап, – рхәан, еибарччо инаиңырцны ицеит. Пытрак ашь-тахь даахәыцымыцит Инал. Иңсы штәз аниба, ихәтагы иңьеишьеит. Иварахь дахьынақшыз, ашьа рыхьшы икажын ицааргоз. Руазәк уажә акәын афәр рыцстазаарахь ишьафәқәа анеихигоз, зынза дқәыңшзан, егы – иқәрахь днеихьан, иибәхьаз рацәан. Еилаханто ақсабарей ажәфани ак еимакны еиңьихозшәа иқан. Ақсреи абзарей еиндәтлон, еихә аңыжәара зауада хәа. Деихеигәо ихәрақәа зегы гәақрыла ишижәагәазгы, изаанымкылоз ашьа имақәақәа ирылыжж ицон.

Ақсны рыцха ағызы-ғызбж ааинырит Инал. Ақсуаа рхәаа изатцымзаауа еидаран иатқан. Еикәархәны икаңцеит атәтын цәқәа. Дамыхеиңьтеи итцоз?! Уажә шәаңьхәара изырурц дақәдыргәыгуазшәа, адгьыл аза иңсақьаны иқәыңсон дзыхоз рцыблаахақәа. Ибон иаамта наскәацыңхьаза иңстазаара афәхәара шааигәахоз.

Издыруамызт заҕа аамта дьтҕэаны дрымаз, ан-
цэа идагы дзыкэгэыгуаз димамызт. Аҕсра абла
данхыҕшылатцэҕа, игэы иаацэымыҕхейт: «Ҷаи,
анацалбеит, заҕа ҕататэ сумааз, сзыхьзас ааста
сызхьымзас еихауп... хьаада аҕсра зыҕсоузеи?
Иҕои Аҕсны, сызлытцыз зтагылоу сзымдыруа
нарцэыҕа анеира цэгьоуп, сфьызцэа исывыршьааз
ирасцэои?..» – ихаҕыццэа неихарҕэҕэаны игэы
итцхоз ицэа интаихэаеит. Иоуразоуроу имаха-
шьаха адысра иаҕызшэа ибон. «... Ирасцэои саҕхьа
ицаз?..» – игэы итцхоз ихэыцрақэа еилаҕатон.
Ибла ихгылоз иаарылҕьейт Наира лцэаара:
«Сныжьны уцар, ухэычы дызласаазои, Борис
дабхазом схэычы изы... Инал, И-на-ал», – лыбжьы
игэы инықэфит.

Ихы аайҕьан, дааҕышэарччейт. Аха уи аарла
еихихыз иқьышэқэа ирықэыххыз агэырфэа иал-
иааз аччаҕшь ашьа налыжжит. Фьыц итцхэрааз
азыхь хэычы еиҕш, ицламхэа шыҕаз аҕынанахейт.
Илаҕш нахигейт иааигэа еилашэыршэыруа аҕша
иартцысуаз ашэаҕыцаҕ. Зегьы ахаацэа рхьыкэкэа,
еилыҕхаауа акалэшэа иҕан. Иара дааҕэымтцзакэа
ақьаад пжэахақэа аҕатын рылатцан еикэаирхэуан.
Акыдахан иршэуаз ацыблаха адгьыл иқэкысаанза
даеак амца наиркуан.

Ицон аминутцэа ццакны. Ишьапы ивыҕсаа-
хьан, имахэаргьы ахьаа шыта изымычхатцэҕьо

дыкан. Ибла иаахыжжылт лабжышк, аха арахъ
изкамтэеит. Цэгъа даргэамтуан егъи изблаггы.
Имаѳэа аѳжэахақэа шыѳа ашыа рзынкыломызт,
ихыжжы идэықэлеит. Имаха-шыаха ицэа-ижыы
иатэымызшэа ирдысны ахъаа аеаланазѳан,
ибла алашара ацэызуа иалагеит. «Иааигэахама
сыѳэара?» – игэахэын, ихы дѳахан ажэѳан
дахънатцапшыз, ицыкка амра гэыќатцагаха ашыа-
қэа рывттра иаѳын. Даақэыпсычхаит. «Сыхшыбаѳи
ашъеи еилаѳэомашъ, ихъанѳаза амќэыл еипш
итало закэи?» – игэахэт. Избоз изблаггы ашэшы
нхылеит... Ипсы наилышэшэан, дызхыќэтэалаз
ажра ѳыцха иееикэархэ дынѳахаит.

* * *

Иахатэи ажэыларэан Инал Кузнецоз дырхэын,
тќэарчалтэи ахэшэтэыртахъ дыргеит хэа ма-
шэыршэа изахаз Наира, лхы агарѳа лмоуа Гэдоуѳа
далан, даеа жэабжыќ абжыыуаа рќынтэи иан-
басахауеи хэа. Лара ланхэыпѳа лыуацэак рќны
дыкан. Зны-зынла ланхэа даалон, лѳаца лбара
хэа, акэымзар хырѳа лылтэомызт, длыцхраауамызт,
илымаз деичахауа лхы дацќлапшуан. Жэақэак
налахэан, «сааит, бызбеит, шыѳа сцеит» лхэарашэа,
дныѳаба дцон. Хаара мацэак лыѳамќэа дахыыќаз
Наира иѳыалшыэомызт, урѳ ус иќаз ѳаацэаран.

Амшқәа шышьылахаза инытгыла-аатгыло еигәон. Ус, мчыбжык ашытахь, ателербага ахына-фалкыз дыддырбон Инал.

«Хы хәычык сықәшәеит хәа аоны сызтәом. Хаңсадгьыл ауп зыхәра ғашья амам. Ашәахстагы ашыта тғәыхаацәоуп, ахааназ ианытцшам...» – ихәан, уа иаафәхтәеит, нас адиктор инацылцеит: «Аңшыхәфы Инал Кузнецов ихәра цқьа игәанза еибашьра деитәцеит. Иара, ифәәжәара ателе-хәаңшра ианазхархиоз асаатқәа рзы ихәуит дачәа дырраҕарак. Аибашьра ахьцоз атың аҕынтә дзыхнымхәит, ифызцәеи иарейи фырхатцарыла итахеит...» – хәа. Уи иацыз Наира илмахазеит...

Агәара-гәарахәа агәағ хышхытәо еилашуан. Ахатцара, агәымшәара, агәыҕра ракәзан зыңсадгьыл зыхьчоз ирымаз. Аңсуа идгьыл гәыблыла дагәыдыхәхәалан ихзызон. Иакәым шыафак каитцар игәынқыуан, пхьяка аизхарахь, аҕиарахь днеитәцар аҕара ацлон, агәы тғәырғьауан.

Иалшазатәҕьозеи агәы, зегьы ацәа итәнагзоит, нас еикәымжәакәа излакои?! Избахьада адгьыл алағьыз? Ацәыуабжь захахьада!? Ахьаа иахашшаан иҕамлац, амала иара ахафы ианубаалоит иҕаз, имфасхьоу ахтысқәа. Еилағәаа амцабзи ахи зхысыз атыңқәа ирхәо, шахатра ззыруа рацәоуп. Зегьы шыақәгылар, ишәтыр, иҕиар Аңсны

агәы еитцнахышт, иланамырҕәыиз ахы иашахә-
тәәза ишытнахышт. Уажәазы аңсы ланагаџанагоит
Аңсны...

Аџбатәи ахәта

Ажәџан уархал иатәала иқәтцоушәа ианыҕаз
иахакәын, иахья ипштәыдан изыҕкои, иара
иатәу сахьяқәак анахамтҕои ргәахәыизшәа, аңст-
хәа еиқәатәақәеи ашкәакәақәеи еиндатло
иаацәырцит. Урт реиҕа асахья зызтыхуа хәа
еисозшәа акәын ицәырҕьяцәырасуа, кататцас,
рыңстхәа пжәахақәа цьара еидыхуа, ҕацьара
ишеиддырцаблос. Урт ирҕагылан «сышәиааироуп»
ахәарашәа, ашәалкьямра аҕаңсаҕьон. Зыңсы тәу
зегьы аҕырхьыгзаны, анап кәандақәа нарыхьшь-
ны рыңсы танатцозшәа ацыңхькәа рыкәнарпхон.
Аңша кәанда иацәымшәо атлақәа рымахә-
қәа хытаруа, еиҕахәытхәытун бна бызшәала.
Еилицхаауан ашьяц зырцырцыруаз азаза
цәыкәбаркәа. Икәеикәеиуа, ицкьяза, ахахәқәа
зылпыҕка иубоз азиасгы аңшеипш икәандан.
Ахахәқәа аткьяп еипш еиқәатәәза ирықәыз
азныказ иааткьыткьяушьаргы, урт рџадахы
икәалыкәацьо ашәахәа зныччалоз даҕа хахәқәак

убла хыркуан. Аҕэара ахыкэ иалиааз ашыц, азиас иазымариашан аҕыбгаррақэа ныркыларц ртахушэа, рдацқэа еилышьшыы еиваеырбо, еивагга еикэагылан. Ашыцламшэ зқэиааз ахахэқэа рыкэцэраара мариан азы, ичаразуа, уажэыуажэ азарақэа реипш атымсрымхэа инеиҕаҕаааиҕаҕо ирыкэпалон хэыцқэак, уи ахыкэ адэ кьакьара реаҕан еибархэмаруа еипҕахэхэон даеа хэыцқэак. Урт ргэы иҕаз аилкаара уадашын, аха иаргамаз, Аҕсны агэеисыбжь шығэғэазаз акэын. Ара, қалакь гҕахастан, арткэацгабжькэа рышьтыбжь аашуан акэымзар, аҕа хэымга ишьапы заазомызт. Макьанагы аҕынчреи аибашьреи рхэаа еипшьын.

Ишыхэмарыц ихэмаруан, игэырғон ахэыцқэа. Урт рзааигэа аиатэара еихашьшыы, иҕахэхэан иамаз ахшараиуртатэ шны иаадыххылеит ацхыраара лас амашьына. Ашэқэа анаадырт, иццакны иҕытыз ахалат шкэакэақэа зшэыз аилашэеиласра иалагеит. Асакаса данцаны дааҕыргеит асаара ишьтасуаз ашьаршьаф зқэыршэыз пхэыс қэыпшк. Лара, иҕааза, аҕхыз еипш, Инал ибжьы лгэы икэышуан. Уахь лшьапқэа еихылгар лтахын. Илышьаз ашьамтлахэқэа лзыртцысуамызт. Лшьапқэа цыртланы иҕылгарц деихон, аха зны-зынла ашьамтлахэқэа рцынхэрас Борис инапы шэпақэа ракэын дызхэыруз.

Лнапқәа дырѡахеит ажѡанахьтә цыхыраарак лоурц, ианамуза, Кәараса леипш дыңсаатәхан лхы дақәитны дыпрырц. Ө-ңстхәак нақ-аақ еихашышыы иналбааит, руак бырлашңсараха илашон, егы – имамеиқәараха, еиқәылашыца иқан. Актәи лара днагәыланахалеит, аѡбатәи – Инал, нақ-аақ зғыназхаз аңстхәақәа рѡыцьегы еиқәыргеит... Наира лыхлахатц гьежьюан, лдунеи ағы иқоуи иаными лцәеилаган, дырѡышыны дызмаз ахәыцра далхны лыхдыррацқяхь дархынхәит асаби икьяасыбжыы. Уи иашытархх ан илахаит ацарақәа рыбжь гәыргьахә. Уаанза илмахалоз шытыбжьқәак еилалан, ихааза ахауа иналашықьырны лхылгәы интахәмарит. Еихаргәғәаз лыблақәа аарла иаахылтит...

– Ардыс, ашытамырзга, атәѡаншыап...

– Даеа цсыуа фырхатцак диит!

– Уагымзааит Аңсынра! – еиларыңсоз рыбжьқәа лахауан...

Зымза итагылаз Наира Инал дтахеит хәа анлаха, дацәнымхоз цыылшыон. Уи дыззыңшзамыз ажәабжь ааха гәғәахеит лара лзы. Аарла лгәылацәа рышә ақынза днеит, дагынхьыдышышыит... настәи акгы лгәалашәом. Лыхдыррағы данааи, ахақымцәа лхагыежьюан... хьяасгы илымаз, Инал ихылтц иаб итәѡаншыап еиқәаирхандаз хәа акәын.

Лшы мацын, аарла лыпсы җакыакыан, имачым-кәа ауадафракәа лгәабзиарафәы ицәыртцит. Наира лхата илбон лҗагылазаашә... шакаф ахшароура иахыпсаахыоузеи... ипсыхәои усқан иҗынхадахо лызкы... лылагырзкәа ахәхәахәа рфәархан, ллымҗа ашыата шыказ рфәнархеит. Борис диаазар акәхоит... зынза инеималтәар каларын уи, амч лымазтгы. Лнапкәа лыбла ихылшылар шылтахызгы, илзыркәацазомызт, лымч зегы налылзаан, лыбжытцәкәа лызтымкааит. Апсыз еипш, дцәажәарашә лкышәкәа шеихылхуазгы, шытыбжык лхылцуамызт.

Икәандаз, дызбылуаз лылабжыш рыцкыан, ашышыхәа медехәшыак фәалтит: «Аупшәыл шкәакәа хәычы, амаалыкь ссир дбыхшеит. Агәабзиареи анасыпци шәымаз, шәеигымыз быпшкәеи барей!». Аныхәапхыыз зхылцуаз абжы җәара илахахеит, аха изтәу дылгәалашәом. Аарла лыблакәа анхылт, лапхәа дгылан ааигәа илымбацыз лфызак. Уи длеигәырған, длыхәаччарц далагеит... илылымшеит, лкышәкәа ахынеихылхыз инхеит.

Ахәлара иалагеит. Ахшараиуртафәы җынчра ыкамызт. Ахақымцәа еилафәеиласуан, харантә иаафәуаз арткәацгакәа, ахысгакәа рыбжы мишәанха зегы рцәа инҗарзызаны иааикәтәон. Еишәарейтцараха ақыта ахақпсыкыбжы гон. Ауаа

тынч ацәара иаҕытцхьан. Уажәы-уажәы иааргон ахәцәагы, урт ртыцқәа рызхомызт. Апалатақәа зтахыдаз, адгьыл азаф, қәак рықәымтәо хыбрак рымазар – жәәангәашәпцхьара рзаатызшәа ирбон. Хыхьтәи аихагылафы ииуан ацеицәа, цақатәи афы зыцсы иахьымзас, ирзеиқәмырхаз аибашьцәа рыцсқәа рхытцуан. Иаанхаз ғызуа, рыдгьыл рымазкуаз ирзыцәхауа, аиааира иазгәышыуан. Ақәылацәа гәымбылцьбарала Ацсны иазныкәон. Аҳақьымцәа уаҳа нарыламкәа икараха ианыкәзгы, рыблақәа ацстазаара рхыхәхәыла, ацсра изацәцозар хәа иқәцоз афәр рхьаа ргәы тнашьаауан азы, дача цстазаарак аиқәырхара кыр иацсоуп хәа аус руан.

Хыхь иҕион ацстазаара, ииуан цхьақатәи Ацсны ацеицш лаша знапы иакыз. Цақа итахон зхәатәы рацәаз, ахәаха змоуз арцарцәа...

Икәалыкәацьо, еилаарцыруа хыхь ажәәан ақәцәафы икыдуп етәак. Уи ацәа итыцхауа еилыбзаауеит. Иахылтцауа бырлаштә лашарак, ца замаз хәаак ахь уагәыланахалоит. Атц лашьца ицсақьаны иалыцьцьауа аетцәақәа зегы ратцкыс иара цшзоуп, еихауп, амзафә ааигәара аекыдыршәылан, ацшзара еиеырбозшәа, аеырхықәымтца цақа илбаапшуеит. Амала, ихарагәышыоуп, иара иахылтцны цхаратә шәахәак

уқәыпқхом, гәыла-псыла уазырпқхом. Илаҳәны иҕаз Сасрыҕәа иашьцәагы, харантә ирбоз аетцәа алашара рыхәомызт азоуп деихсны рыгәтатцәҕьа ижжаза изылбааишьтыз. Нас еикәхеит Нартаа, уи апхара ршьа-рда иантыс, ргәамчгы рзыхынхәит. Уажәтәи аетцәа – «Инал» харан, итахоз «Наира» лыпсеикәырхага ақәгәыҕра гәаҕыуацәан.

Аамта айбашьрагы иазаанкылом. Зны ихәлоит, нас еиҕашоит. Улапшхәаа ахыназоз амшын ихыпхалоз амра ацпхькәа еилыпьцаауа пш-шәы рацәала еилаарцыруа аеаҕьон. Амшыни ажәвани еилалан, хәаада иҕоума угәахәыртә иҕан. Ацәкәырпқәа тынчын. Игазгазо адунеи агәта ца змам, ихәаадоу ажра тгәыхаа ду итатәаз амшын агәта быжь-пшшәык еиөыршон. Ацәаҕәа акәзар?! Азба иакызар?! Ажәван икыдшәан амшын ихшәалазар, ацхыраара иахәозар... издыруада изышозар, аха амшын цаауп... уи апсуа мхапьырцәа мацара рылаҕырз цьбарақәа цызәзәаауа заҕаө рыбаө атанатцәахызеи?!. О ацәкәырпқәа... ишәҕагыло амчкәа шыҕоугы, шәзаарақәа анааилак, шәыцәгьеи шәыбзиени еиҕаратәны зегы шәшьаеуеит. Ауаө рыцха ихала илшозеи, имчднанагонатцы «абаа хижәоит», адунеи амаа кны ирхыпхыцуа цыишьоит. Нас, апстазаара даныпнашәалак, имчкәа наилыркәкәәаны

дырблакъо амшқәа рыцәқәырқәа дрыман идәықәлоит.

Ауафы данаапсалак иаапсара хызѳеуа, иха-зырштѳа игәы зызцо аус ауп. Уигыы аниқәманшәаламха, тынч икъәызгаза тыпк афы ита-тәоу азтачы дафызахоит. Азтачқәагы зегы еипшым: икоуп итабо, икоуп неитакрак амаккәа шәышықәсала уафгы имыхәо, ахгы аззырымго итабааны икоугы...

Ауафы еснагь дгәыгѳеит. Икамызтгы агәыгра?! Икамызтгы абзиабара?! Изеипшрахарызеишь ауаф ипстазаара!..

Мышқәак Наира лыпшқагы дылзымбо цәгъала дшыкъаз, доухатә нашанак лыхәазшәа, лгәабзиара атышәынтәалара иалагеит. Есыуаха пхызла Инал дылтаауан, зны – хаала, ѳазных – ирмчны длықәгәамтѳуа рхәычы иахь дхәаирпшуан, абжьгарақәа литон. «Ххәычы ихылампшра азин бызтада, хфыцъагы хашьтахь инхои, бзазымхәыцуеи сара сыпсы зыгроу быгра итшаз шиакәу?» – дызлаз азыблара мчыла леалган, ѳапхъа апстазаара лнацәхыпқәа аларпс илкит.

– Ибыпстазаашьои, Наира? Ибцәыззом, бына-сып шеикәымшәаз саҳаит.

– Зызбахә бхәаша акгы ыкам. Сдунеи шьатан-кыла аѳапсахит, иббахъаз, ибдыруз сакәзамкәоуп

сшыкоу... Аоымсаг ґыцнатц, иага пату ақәударгы, уалацссалар – ихоит.

– Ауаа ҳацсы танатц, хгәахәарақәа хреипхыз-уа, хгәыгуеит «знымзар зны лашарак шцахамбари хәа, ус инаххабганы, инаххахәаша, хзызгәышыуаз ацәаара хшашьтапшуа инытцаба иҳацәоит.

– Сара стәы аиґахәара иацсам. Бара бышцакоу, бизеуи?

– Ус бымхәан, анцәахша хәычы дбымоуп, уи изами аранзагы бгәы иамыхәақәоз зегы зыбыч-хауаз?! Сара абра аус зуеит, сызтаз абиологиатә факультет саналга, ахәышәтәыртатә цараиурта сталеит. Q-занаатк сбалыбаґо срыбжьахеит. Уґаацәа ирхәо бзиоуп, угәы зызцо ацәхьатра цәгьоуп. Стәацәа ирґахыз саґәыцны сара сгәы зызцоз апыжәара асыргеит... Ишыббо, ара стыц сыпшааит... Акыраз сыбґаххозар, исылшо аказы схы сеигзом, агәырқәа, ахәшәқәа ара икоу мацым, анцәа ииныхәаша, ацхыраара хазто ахәынґқарра ыкоуп. Ак хәаас иґабымцан.

– Мац сзыґабтцахьоума, уаґа бабазгари, – дын-кахәыца, ләаанкыло даацәажәеит...

– Икоуп сгәы ицхо... еазны, ґынч сбацәажәоит. Уажә ас иааихьшыны ибасхәартә еипш амчи, ал-шареи, агәахәареи сымам... – даақәыпсычхаит.

– Ишыбґаху, ианыбґаху, – гәыцбарак лмоуа дналыдцит, зхәара лцәыцәгьоу акы даргәамтуеит лгәахәуа.

* * *

– Лариса, ицъабшьаргы, быцсы иахырзаан азэы иамхэакэа бсыцхраароуп, схэычы даниз амза уафы иахар сҭахым, даеа фымз рышьтахь дизшэа ашәкәкәа сзеикәыршәатәуп. Ара бдырцәа рацәафуп, ахә сшәоит, бысмеигзан, – убас дыццакы-ццакуа илхәоз азхәыцха амто, лнапкәа еиларкәыцуа, еилартәиуа ргартә лмоуашәа, – смацәазкәа, сыхәдахатца – зегь сҭиуеит...

– Наира, избан, иззы... иаанагои, ибхәарц ибҭаху сзеилкаауам?!

– Бысмазцаан, хәтыр сыкәыбцозар. Иабабҭаху? Сара саниуаз сылахь чышәын. Иага исрыцкәоит хәа уалагаргы, иуциз ашьана узамхраха, уигы узалакысзом. Фымз рышьтахь саауеит...

– Наира, бзыниаз сыздырам. Избоит ибыцәхәатәу шыкоу... бжымзы рыла дизшәа икәхцәп... ацшқа зегы дырбоит, драхауеит. Азэы имхәаргы даеазэы амза арыцхә гәникилоит... усқан... Фык иҭытца аеазом...

Дааипххәыцааит Наира, уи дазымхәыцзеит. Ланхәагы егы ақытаҕы дыками? Усгы лгәыл-еанзамкәа длыхтыгәлалон, уажә илмахауеи, деиханы дагымаауеи...

Еилылкааз мацуп Лариса. Лфыза лразкы акәшамыкәша ирхәоз иныцф-аатцфы лымхәтаскәак шлоухъазгы, урт зегы рыгәрагара лзыцә-

гъан. Акызатдэык, дацэымфашьякэа еилылкааз, лыпшэмеи лареи рыгэҭа даеа хатқак дышрыб-жыагылоу ауп. Акыр дазхэыцит уи лҭагылазаашья, лҭоурых, атыхэтэан, азэ ихатэы пҭсазаара амаза аартра сзалагои, уи усгыы насыпҭ змоу дреиуам лгэахэын, лыгэҭахэыцрақэа напхьалцан, аҭен-цыыр иадгылаз Наира лхала дныжьны дындэылцит.

Ихьшэашэан акоридорқэа, ана-ара аҭша гэыпҭ-цэагаха асаркьяқэа ирытдышэшэон. Лнапқэа нал-гэытцалыпсеит, ллымҭа иаатасит ланду лыбжыы: «Ус ҭабымцан, итцасым, бнапқэа бырлах», – лгэы иҭамзакэа лылабжышқэаггы лыблақэа нҭдыр-тэааит.

Хыхь, наҭ афадарахыы, ашьха цагыақэа леи-еырбозшэа илзыпшуан. Урҭ рыцкьара ажэфан атцахь иго, иара аҳаракыра аҭара ишьтнахуан ифымцэаазоз цэаныррак. Уи асаркья далыпшны дшыпшуазгыы, урҭ ажэфан иалаларц зҭахыз ашьхақэа, ирықэжыыз асы ахьшэашэара лара илнырын, дарыхьҭашьуан дахьгылаз.

* * *

Жэфангэашэпхьара аатны цаимбарк дылбааз-шэа даацэыртцит уи аеыуаф. Азныказ Инал иоума угэахэрын, цкья уихэапшытцэҭкар ирзеипшу хафсахьяқэак уцшартэ иҭан. Ашырхэа, ихэны, еикэартцэи агэафэ иҭажыыз днаихаххит, дитцгэан

иргылара далагеит, аха Инал ихы дзахэомызт, изблак хитырц далаган илымшеит. Имышьхэылтц ицарсны деихеигэо дфытыззазшэа иуит, аха дзымгылеит. Ааскыа инацэхыцкэа зларцсы иикыз адгьыл иеизафэытхомызт, игызы-гызбыжь амахазшэа аеардагеит. Адгьылгы адеахьынтэ уахьахэацшуаз агэы ртынчны иказшэа убон. Фнытцкала ахьаакэа оумакала игэгэан, цоурыхс ифоу зегьы злагзаны изымычхар ада цсыхэа змоуз адгьыл мчыдан. Аиашамреи аифарамреи ирнызбо ауаф акала сихэандаз хэа, иара иалшоз зегьы алыцэцэаан, адгьыл дыннархон ауафы. Уи дыкэаарыхуан, иара иатцатцэахыз хьи, разни, рацэеи ухэа кыр итагылазаашья еигьнатэуан. Уи адагы адгьыл дыкэынхон ауафы, ишьапкэагы гэгэала икэиргылон...

Аибашья аеацхья адгьыл егьалымшеит. Еи-фэыжэжэа иргеит, ирблит, ирчыцит уи ахыхь иказ зегьы. Адгьыл агэы тацэит. Уи азмырхакэа, цеицэа гэартак ршыа нахьшын, уи ала аеакэабартэ еицш атагылазаашья калеит. Афы цэажэозтгы, иага уаз ажэа ахэарын, иагаф руасиат еитанахэарын. Уи абжыы хахауазтгы, цэа змам алагырз амыткэ-мабжь иацкатэоз ишаблыз хахарын...

Уи арцыс ииулак адгьыл дафэытхан дигеит ацсыххра иафыз аибашьфы. Уи иеы агэеисыбжь

цэгъазан. Инапы ахьнадикылаз, ацәа-ажьы иалсны икшозшәа ибон. Аңхызбаа иаганы иҕан. Ахамут арххагақәа ааңыртланы ианахих, анцәа уиныхәааит ахәарашәа, ахы аҕьара иалагеит. Амра гәгәала ишуан. Аблақәа тааза, иразза аңшәма ихәаңшуан, ааңсара шаныңшуазгы.

– Бзоу, иааулшазазеи, Бзоу ҕадыңь. Уара ухыуңсы анаоҕс саргыы сырцәугеит, уажә абри данахзеиқәырха – уаферымхоит! – Ахы ааишьышьын, азқәа днықәыңшит, – умшәан, уңсшьа. Урт абгақәа уажәазы хрыцәцеит, – иеыхәда иқәхны ашьац илаириаз уажәы-уажә дихәаңшуан. – Инал, уара рнапы уқәыргылан урбоит, уеиқәхагәышьар, сара схы агарта сывам, уахь – сашьцәа амееира зуа, арахь – сывҕагылоз... Ичха абааңс, сашьа, сухәоит, ичха. Шьяк ауң хазлытыз, усыдыңсылар схы иавызбалоит сахьзумыхәаз... – имаҕәақәа ңыжәжәо ихәрақәа жәагәаны иҕаиҳәон.

Иара иааста еихабыз Инал дахьынтыцуаз таха имто дишьталон: «Сга, суңырхагахом, амтц еиңс сыңсы заны суцзаауеит», – хәа, данихәалак мап ицәикзомызт. Усгәамңхар усырхынхәуеит ихәалон дихлафуа Инал, иабду имаха-шьаха гәгәаза ари арңыс ибла даахгылеит. Урт руаңьяҕ ду азганк аҕы игылан асқам. Уи аоҕнытҕка иҕаз сеидру, аха адәахьы еиқәароу материалла ихҕьан. Оумакгы

икъакъамкәа, унылатәаргы унылашьшь умцартә, ишаанагара иказ напылақатцара мфәтәы креслан. Изтәыиз иақаратқәкы ахымтцуазаргы, даара ақәра аман.

Ақсны аколнхарақәа анышьақәгылеи, аұбынцьтәылатә еибашьреи ухәа зегы дырхаанны, зегь иафыжьны, ишы-ишы еикәтцо, илабашья цар наитцарс даалеиөеилон.

– Бабаду, убацо? – иахыагы Инал уи ибжыы фәаца иахауа ұишьоит.

– Ыагаәақа, – дқышәырччон.

– Уи иаба? – иұаишьон уи имахацыз ахыз, аха ақатқәкы имахацызт.

– Хаугарауеи?

– Мап, уахь шәызцазом... уатқы даеаұыара шәызгоит...

Кырынтәгы, усда дрыцны, абна иатқәара иагәылсны, амардара, ақәақақапа иафысхьан. Уи ибжыы тганы дагыуа имахацызт. Ианду лакәзар, лыбжыы нытқак, фыц тацас дааргазшәа акәын лгәыбылра шылныцшуаз. Инал иандуи иабдуи реилибакаара, рыхатыреикәтцашья еснагь ифырцшыган изызхауаз ахыбфәр рзы. Нас... итақәит асқам... шәышықәса рзы акгы игымкәа, идунеи ицсахит, акресло еитарфыцны атыц афы игылан...

Ажьрақәара ыззом... Аишьцәа еибамбеижьтеи шықәсык ауп итцуаз. Зегь рееитаркит, ауаа рыгә-

қәа ахахә еиңш икьакьахеит. Еиҕәнагеит аиуацәа, бцъартыхла еиҕанаргылеит еигәыцхәыз ауааггы. Аңсацәа кырцъара рдаракәац аларсуп, урт ирхәхьоу даараза еилышыу рдацқәа рҕы ицәгьоуп досу изҕытыз иарбан махәтоу аилкаара.

– Сухәоит, Инал, уеиха абааңсы, уңсыбаф назгартә иҕоумтан, Инал, сашья... – дирхыцхыцуан, игәеисыбжь уажәы-уажәы игәато, дышзахәоз дцон, иҕыхәда иқәкыз дысзеиқәырхозар хәа. Ихашхашуан Бзоу, уи аңсшьаха аамта ыҕамызт. Аңшәма ашьшьыхәа данцоз иара азы ңсшьаран, абжьааңны шаҕа дзыфуаз аҕгы иварфны дцон... Афасара, абнатоура, еилачыз амыҕи ачықьи рылсра мариамызт, ажыц ааицрыхо, амахәқәа еимбҕыжәаа, деимацәкәыкәы дшыҕазггы, дыццакуан...

«Ичха, абааңсы, ичха...» – иңхзы имахәар ала ирыцқьо, шьямхахы азиас дынтәлеит... Ибла иаахгылеит Инал дандыргәаҕуазтәи амш. Уа аштаб аҕы цаңшьафыс дыҕан. Ак иҕахны дахьяаафнаххыз, идырхәацәоз, зызблак тырб-лааз Инал шиакәыз аниба, ицәа наихыбзааит. Иааиқәлашьцан, даагазәазит, ифызцәа лафқәак ихырхәааит, аха ацакы изеилымкааит. Ахаан дазымхәыццызт, ас гыгшәыграла ауафы изныҕкәо иашьцәа – ақыртцәа шракәыз. Иҕы ааихихыр

рылацәа еихамкәысуа инаигәйдцаны дыршыуан. Маза-аргама кырынтә Инал иҕынза анеира иеазишәахьан. Уахь уаѿ днеимоу, атыстәкьа зтамло иҕатцан.

Аены шыра иргоз аткәацәа згоз амашына дашьталеит ыла. Бнала амѿақәа еихытәцәа, рымѿа пцәаны дрыхьзон, зны дрыпкьон. Дара цаанза ацәыртцра изымгәагыт, нас, илымшашаз илыршо, ипсахәага иманы дцон ацсацәа ртыл ашкәа, дыркыр ишакәым ала ишизныкәоз шидыр-уазгы, агәра игон имилатуаа реипш ацсацәа ауаа ирызныкәом хәа. Даеа аамтазтгы, Инал иакәмызтгы, ацсацәа рымцан дықәломызт, уажәы ипсеипш бзиа иибоз иашья ипстәзаара уашәшыран...

Алѿа еиқәатцәа еипш еилахәо иапхья ак цәыр-кьацәырасуан Инал. Нас алашара ацыпхькәа алѿа иналахәаша иагеит. Илапшхәаа кыр итшәан, еибгаз изблак ихьантаза еидарак иатцазшәа иҕан. Илахь аамарцахәны даахәыц-хәыцит, днапшы-аапшит. Ихы адақәа азәы ирххозшәа, гәгәала ихьуан. Иаѿсыз хәа сахьяк ихәҕы имааит.

– Сабакоу?

– Москва. Ахәышәтәыртаҕы.

– Москва?! – Дгачамкит, – заҕа цуеи сыкоуижьтеи?

– Мызкы... Ишырхэо ала, шәыхәны ажра шәыштәжыыз ибеит ишәызгәакыоу қыртуак. Уи излаилшоз ала шәыхәрақәа зеггы ижәәгәан, ашыа ааникылеит. Иеырфашыан ааигәа иказ қсыуа қытак дналалан, фнык ағы шәааныжыны, адырра риҕеит ақсуаа, иаргыы дызустаз еилыркаанза ишыамхы иеаиргеит.

Инал даапышәарччеит. Хымқада, урт зәыз иабду иахәшыа лмоҕа иакәын. Ианыхәыцқәаз бзиа еибабон, аанфәсра зны иара уахь дцон, фазны егы арт рахь даалон. Еибабон, цәгыа пату еиқәырцон. Дақыртуан, ақсуа шыа иалцыз дреиуан.

«Ех, сашыа... уаргыы саргыы хәиҕагылартә хказтаз ажәлар ррыцҳара рзымгароуп», – игәахәын, хәыцра хьантәқәак иеынаргәылаихалеит. Ибла даахгылеит иабду: «Дадраа, шәыххь згеит, шәабду шәара дшәыкәыхшоуп. Шәарт шыта шәхәыцқәам. Инал, Гиа, шәфыцъегь шәеишыцәоуп. Абзиа милаҕла дузеилкаазом. Иашьеи иахәшыеи хмоҕацәа шәоуп, шәуааха, шәцеира хьзырхәагахар – шәызхылцыз адамра хыла хәшәырсуам...

Инал дааипххәыцын, – арахь аашыас исоузеи? – ихәан, ибла ҕырхаха дналфәаҕшит, лыцшрагыы акалашәа ибеит.

– Ақыртцәа ртыл акынтә шәыргеит, аха Ткәарчалынза шәгара цәгыахеит, усқанцәкыа ааигәасигәа машыына ыкамызт... закаф аибашь-

цәагы шыабаны иңсызеи, – лхы дацәажәозшәа лыбжыы рмаңны инаңылцеит. Ҷыхәдала кыр аамта шәахьяаигаз анаџсгы, еиҗах шәыртцысра каломызт.

«Аңьма имңсыша...» – игәы интихәаит.

– Мызкы цыуала шәхәышәтәуа шәрыман, аиашаз, урт ртиаакәа ирылдыршаз рацәоуп. Шәџык рахьтә азәы иеиқәырхара ақәгыҗра уадаџын. Есаaira мрагыларатәи афронт аҗынтәи Гәдоуҗака вертолиотла инаргон ахәцәа. Убарҗ шәрылан шәаргыы. Еимгеимцарак иалагзан аңсҗазаарахь ауаџ ирхынхәра цәгыоуп. Шәыхдырраҗы шәааины азәы дыжәдыруа шәыҗамызт. Шәажәа аилыргара уадаџын... Раңхьяза шәеилаңсаз ңахшьеит... Шәшьа иашьашәалаз аңшаарагыы мариамызт. Шәыззымдыруаз еишьҗагыла инеиуан, «Сшьа гәашәҗ, иднакылозар сеигзом», хәа, иагыыхаңсахит. Шәҗаацәа адырра рахҗартә иахзеиҗымкааит, ахәцәа, аңсцәа... тәамџахә змадаз. Аамта цон, ңшышьа ыҗамызт... Хҗақымцәа рҗагылазаашьяҗы ирылымшоз рацәан, гәҗәала ихәыз атәым хәынҗқаррақәа рахь ирышьҗуан...

– Бара?! Избан?

– Сара абжьяказацәа рҗы аус зуан. Шәыз...

– Уара хәа бсацәажәала, мамзар зынза сҗахмадоу ңысышьоит, – аарла ихы џышьҗыхшәа, дналҗаңшыны дааңышәарччеит.

– Узшыапык хыртәеит, Шәәцъхәароушәә иум-
шьан, гәырҕаҕхәашоуп. Зегъ хшәон ушьа бжыыс-
хьазар хәа. Ухтыцқәа шәуан, ирылцуаз аҕәа
нцәашьа ахьамоуаз иахҕьаны, ухьаа цәгъан.
Ирлас-ырлас ухдырра уцәызлон, уаналцуазгы
иухәоз нас иугәалашәомызт. Шьҕа ушьҕахьҕа
инхеит зегъы, аҕсра уаиааит, уеиқәхеит. Уара
згәамч гәгәоу уафуп, аҕсцәаха уеицәугеит.

– Избан абырскәк бхы збыруадафыз ибзым-
дыруаз сзы?.. – ихы дөахан еиҕах даныналы-
хәаҕш, дгачамкит.

– Наира лыблақәа, – иқышә инықәыххыз, аҕаф
иазымкылаз азиас еиҕш, ицәеит.

– Наира?.. Есымша лыхьз ухәон. Уҕсҕазаара-
ҕы ихадоу тыҕк аанылкылозар ҕалап. – Инал
зымөа днахәын, иблақәа неихаиргәгәеит, – Арсен,
бзиа шәеибабозма? – лыбла ашәара хыхәхыла
диҕаҕшуан.

– Арсен, дызустада Арсен?

– Уара уакәзами? Удокументқәа уцъыба иҕан
рхәеит...

– Мап... сеиқәзырхоз атҕәацәа руазә икьаҕ
сыкәиршазар акәхап, – даақәыпсычхаит.

– Нас узустада, иухьзуи? – ихәыцра далнахит
абжы.

– Сыхьз... И... Инал... Бара?

– София.

Аарла зыңсы җаз Инал, иңсы җшәанза даңшәмахейт Софиа. Лыңсҗазаара дахәҗакны, ида ңсыхәә лмоуа дҗкалейт. Мышкызны, ишьапы дықәгылар, идгьыл ахь дшыхынхәуаз шылдырузыгы, лгәы җығьгәа, лыңсы иқәҗан, уахык җынч аҗәарҗа дылаиан дмыңәейт. Ғсшьарамшк лзыңҗәамызшәә, иааигәә дыҗан, мчылаҗәҗба аҗсра дампыҗылхырҗ.

Ғүҗк аңыка зҗаз ааҗәә ихы иқәызшәә, ак хьанҗаза ихшыбаф иақәығәғәон.

Инал даазқәылаз, ашоура гәғәаз кәармак азы змамкәә асакара иқәхаз, зҗы җабо иеиңш, ижәла аңсыуажәламзаргы, аҗсшәә дазгәышьуан. Уи ажәә лыңшаахқәә рымч, исахьарку абыргҗәә ражәә еиғәартәышьа, рыхшыфҗак, рлаф ухәә зышлатҗас ифныҗҗатәи ашыра еиқәнарҗәоны ибон. Имжыжыкхьаз ихәрақәә гьо, ихьаа анхей, иңсы шеиқәхазҗәҗба аниныр, ихьухьууа игәы иныҗдалейт иҗәыла хәычы. Мәәхәастаңыңхьаза дызнысхьаз ишьапышьҗа иазыңшызшәә, ибжы зныфлоз ргәарбжьарахьтә изғьырҗуашәә илим-ха иҗафлоз абжықәә рееиужь ихы инаркны ишьапақынза деимырдон. Дрызхьауан иҗааҗәә, игәыңхәә, ифызҗәә... Дҗәырҗбаҗәырасуан ңәгыла даныҗазгы ибла ихымҗуаз Наира, хәычыңшқак дыкны. Ихы ихаршҗны, дҗырҗыруа, Софиа иааигәара данҗәалак, луалк иқәушәә, ихы

лаиркәуан. Игәы иҫаз лцәйтцәахуа, бла хаала дышлыхәацшлоз, рыбжьара цәанырра кәандак агәылтәара иалагеит.

Ғнак, – «Наира», – ихәан, инапкәа налыкәыршан дааигәыдиҳәәалеит.

– Сара уеикәсырхеит, сара устәуп, – инеиматәаны ацәыуара далагеит. – Изуҫаху рыхьз хәала. Амала, сааигәара указ, – дкыпшәыпуан Софиа.

Итцит даҫа мызкәак.

– Наира (зны-зынла иамхахәалон), – инапкәа лыкәыршаны дахьгәыдикылаз Софиа лыбжа лымыҫорызшәа лбон. Шьҫоуп дазхәыцуа даналага – ҫазә лыхьз хәо, лара бзиа дибошәа иихәо – асценаҫы ирхәмаруа спектакльк ишаҫызоу. Ақәгылара нцәар – аңарда акуеит, зегьы ртыцкәа рҫы инеир, Софиа дтәымуаҫхоит.

– Инал, Инал, сара соуп бзиа иубаша, – лгәы ҫкаауа длыхьцхьцит.

– Софиа, Наира – зегь дара рами, ахьз иаанагои... – дауишьтит зегь изеицшны.

– Зегь дара ракәзам. Ҫыҫа ахәса ртеитцш аамҫаказ акакәны изыкалазом. Азәы ҫыҫа еицшны бзиа изеицбазом. Агәы ҫнаҫуазар, хабжьы харгом, хабжьы тахгар, хгәы аҫардагәоит. Инал, сара угәы уасыргом, цсраенынза узбоит...

– София, сабабтаху сырххо... хәшәык сытан арсқаамта сшыызар акәын.

– Инал, нас исдеицшхой?! Уара усықәымшәаргы уеицш зеицшу сыцсы танаты сишьтазауан. Қазшьала иуеицшу ицшаарагы, сышықәсқәа зегы агаргы, сеимдалон. Усыниеит? Инал, угәырқәқәа зегы ухарштны усыцынха... Хәоны, ххәыцқәа – таацәарак қалап.

Инал акгы мхәазакәа, изнапык лыжәәахыр инатидан, даакәыцсычхаит.

– Сықамызтгы иаха итынчран хәыцьегь хзы.

– Инал, мыштәи уқазара сыцстазаара зегы ахтныстоит.

***

Аәнеихагыла дуззақәа дрыбжытцны лышылышы еиқәцо дааиуан София. Шақантә дцахьоузеи, цъара салам шәкәык ықазар хәа, арахь, Инал игәы аахмыршәакәа, асаламшәкәқәа ионы ишьтуеит. «Иасхәои, еицах акгы ықамзар», хәа лгәы ицхо дынкахәыцуан.

Ак рмышкәа Инал итаацәа еибгазтгы, рхабар қамлози. Наира? Уи лызбахә, дахьынхо, дызустоу ицсы иахымырзеит. Издыруада уи илдыруазар?.. Абар, шықәсык тцеит Софииеи иареи еицынхоижьтеи. Лгәы нирхом, ицәа итагәоу ашьәкәәкәа иара ифара ишафу ларгы илаәшәом.

Аоны ашә аартны данаафнала, Инал иблақәа
рыцхәхәха зцаарала иналыхәаңшыз деиларгеит.
Ас ианбанза? Лхы лыртцысын, «башоуп» хәа
аанарго, аколиаскаҕы ицәаз ахәычы лааигәа длы-
хәаңшуа днатәеит.

– Икам, еикәымхеит урт агәаққәагы...

– Баша сгәы сажьон, Инал... Уани уаби рнафс
дыками Лара – Наира... Ауаф иага бзиа дубозаргы,
иара игәы ҕазәы илызцо уааигәа иҕазаара акгы
унатом. Насыңзам уаргы саргы иҕамоу. Ара
уаангыларә гәнахароуп, – аҕенцъыр ахь дыңшуа
дәагылеит Софиа. – Уара узызхәыцуа лтызшәа
узымдырзо ункыларә сара сзы игәыңжәагоуп.
Уи лынасың сәагәылажыны сәысзытәахуам, уи
рыцхароуп, ҕеигы сзалгом.

Инал ҕитүамызт.

– Инал, уца. Ухынхәы Аңсныка. Шәара, аңсуаа
рхылтшытра, зхы иақәитү атцарақәа шәырфы-
зоуп. Шәеихбаала шәынхозаргы, шәыңсадгыыл
ахь шәҕы шхәыц иҕәуп. Аңсуа тасқәа, ақьабзқәа
хәыргәылахалар – аңсуаа даара иңшзоуп,
ихаауп, ибеиоуп. Урт рцасқәагы ишақәнаго
рныкәгара аңсацәатәкья иахьрылымшо ыкоуп.
Цакыла итбаау, хшыфортцәган иаауқәтәиаашан
наунагза угәаца интахо аңсуа ажәа лыңшаах
ааста, угәы зырцыхцыхуа акрыкоума. Ажәала

иумхэозаргы, избоит угэы иаҥаху сара шса-кэым. Цэала-жыла ханеизааигэоугы, уара узырхэыцуа ҕазэуп, сара уи лцэа схубааит ауп. Издыруеит ушысыҕоу. Хатыруп, ламысуп, цсыуароуп ара уаанызкыло. Наира лахы иумоу – нцэашьазмам хэышҕаарамцоуп. Патусықәуцоит – еихау насың сашыҕазам. Уара унасыңдара аланхара цэгьоуп. Уңҕа лбара ануҕаху уаала, Вера уажэ дызҕуп. Ахэыцы изхара оумак аҕахзам, нас уахыгы дугалап. Шәеибабала... сара сышәпырхагам... сыцхыраара ануҕаху акы сеигзом...

– Софиа...

– Усдымөлан, Инал. Ари сгэы иҕеиҕыҕеи кыр цуан. Ахэара сцэыцэгьан, – днаиҕаҕшит, лгэы еиқәхэалан лхы лҕажон. – Инал, уңҕагы Аңсны лыцәсырззом. Акгы хьаас иумкын, умөа аартуп. Иануҕаху амөа уқәыл.

– Уа азэгы дысыңшзам.

– Наира?

– Уи дҕаацэароуп.

– Ишҕа? Дузымңшкәа хатца дцама? – илхэара лҕамшәо даагачамкит. Убыскан иагьылзеиҕеи-хэоит ашыңьегы рҕоурых кьаҕ.

– Ауафьбжа схынхэит хәа сызҕахыда?!

– Бзиа улбозар улҕаххоит. Уҕаацәа еиқәхазар?..

– Ҳафнғы даргыы кәыбаса иагеит хәа ухәан-схәанқәак слымха итәсит. Хәкәшамыкәша зеггы ыкәрыццышәаазар акәхап. Хгәылаггы атак хәа акгы ааимышьтит...

– Имнеизар?

– Ак рмоуа, хәба бжәзуа... Софиа, зака сышьт-хьюу рхыцхязара схаштхьеит... Аха... айбашь-ра зеггы еипнакьеит... ацошьта аус амуазар... – игәыцрақәа змырцәашаз шә-хәыцрак иерылаи-халон

***

– Инал, умахашьаха гәгәамхакәа, иапсам амәа акәлара хәа уаихәеит ахақым. Насгы, ушьапы даеазнык ицкатәуп... угәабзиара уалахәмарыр калом. Уа уахьнеиуа икоу сеидру... уаапшы еица... Азин уртар, аеныцәкәа удәықәла, иутахызар харгыы хуццоит. Уажәы ухы мацк уааицаха, – лнап ихәхәы иналылшьит, – уанза Вереи сареи хазхара уахбап.

– Сеицаауеит арахь, шәара шәыда анхара сцәыцәгьахар калап, сшәышьцылан... Уака, сыц-садгьыл афы даеа цеик сизыцшын...

– Зегь маншәалахоит, Инал, иубап. Угәы кау-мыжбын.

«О хазшаз Анцәа ду! Сыцсадгьыл сафәыгоуп, икәысхуеи, сзықәи адунеи? Иабакоу сцаацәа, схәыцы

иани иарей... цоу пхаугы сыздырам... Анцаа, исымухит зегы... Атэым ихы шышыуа игэйдикылоит, схэычы иблахэыцкэа тыцыцаауа, Борис иаб иакэу цыша дихэаччоит. Лара? Лылабжыш лгэатца иташыуа, илцэымгу ицэартэ ицеишо, илшэиуеит дызну адунеи. Сара с-Наира лцэакэымшэышэ Борис инапы хэымгакэа акысуеит...»

Ихы ахчы инылагэан, ихифы ибгыцуан, ихцэкэа дрыхон ицыркэыкэуа. Ифыкэкэа илеиуаз илагырз ахчы зегы арцэаакхэан. Даххымхэаз игэы кыднаршэон. Дмадагьмадашэо, Вереи Софиеи рыбзиабара изымхо, назашыа змам харакырак акэцэ дызгэышыуан. Аиартэ дахылаиаз, иташэашэаза икан изблак, ишыапы акэзар, апротез амхын.

Итаацэа адэкэан ахы ицан, имаацызт. Ицсыц игэы икылахо ижыкэа ибгыцуан, ижышэцкэа тижэ-жэар итахын. Ацсра ада акы дахэомызт. Уажэы-уажэ ибла ихгылон инасыцдаз Наира лхэычи ларей рсахыа. Урт рызбахэк еилымкаакэа тынч анышэ ахы дызцомызт. Урт ргэыгэра ауп еилашуаз аибашыра агэыцэкыа ицсы таны дагэылызга.

– Сцароуп уанза... икалалакгы калааит, исаха-лакгы санышэап, ас ианбанза... – еилажэжэаз ихэхэы инапы налшыны иааиреит.

***

«Хышықәса цуеит айбашьра еилганы ауаа тынчнхамға роуижьтеи, Аңсны сықәымпшижьтеи иҕои? Х-Аңсны пшза уафы имтәкәә еиқәдырхеит. Сара уажә скылыгәгәә снейуеит», хәә дхәыцуан хышықәса згәабзиара аңсреи абзареи ирыбжьагылаз Инал. Аңсны азы ихы таирхон, атынчра анықалагыи аңсуа жәлар рахь ахынхәра изыцәгьан. Итаацәә рышә акхьазар, ихәычы иабтәкьа иара изы дтәымзар, изитахузеи аңстазаара?! Илыхшадашь Наира, аңа дсоур ухьз ихьзыстоит хәә илхәаз лзынагзоушь?! Кыр мыкәмабара ихганы дхынхәуеит итәылахь. Иибода, иңылода? Аңсны ахақәитра зхы ақәызтаз дыруазәкны Леон иорден ианаршьеит, «Аңсны Афырхатца» хәә ахьз ихырцеит, аха ихамтақәагыи итаацәә ирыман акәымзар, азбахәгыи макьана имахацыт.

Аңсны кырынтә аңсуаа рышьтамта арзра иалагахьан. Амхаңьырма иацәынханы, айбашьрақәә жәпакы ирылтцны тынч анхара ианалагоз аамтаз, атынч уаа рзы иалагеит Аңынцтәылатәи айбашьра. Уи хыртәаган амилат хәычы рзы. Еиуеипшым амзызқәә ирыхкьаны, Аңсны ақыртүа жәлар ирытцарзны ирыман. Уи азмырхакәә, цсыуада ирбар ртаххеит.

Инал ибла иаахгылеит раңхьатәи амш хлымзаахқәә.

Аға хәымга ирбгаз аргыларакәа кыр цәыббылны иҕан уажәгы. Усҕан Аҕсны ахаҕсахьякәа лашьцан. Аҕарда еиқәатцәа зпыраршәыз атәыла еихеигәо аҕстазаара иахәон. Атәым аҕсадгьыл даҕахзам. Уи ихарамра хышхыцәан идәықәлар, адгьыл ааста иара иахшаз-иаазаз атцеицәа рымч ҕәҕахоит. Аҕсны хәыцуп хәа знапаҕы аагара згәы иҕазкыз ақәҕыҕуамызт рымч мхап хәа. Аға ирбгаз, ирхәашаз чханы, иҕахаз ршьа баша ишкамтәаз агәра ганы, иаанхаз еиқәырхатәын. Ҙыц ииуаз азыҕцәа рынасыҕ хьчатәын, ишәазызо, арткәацгабжы згәы кыднаххьаз анацәеи ахәыцқәеи рыла иҕахаз рхәыштаарамца еиқәцатәын. Аҕсуаа рыцәәнаншьап мырзкәа иантынчраха аиҕаира иалагеит. Имыцәаз ахәыштаараҕы еиҕах акәицқәа рыхкәа неидцаны инарытәхәан, амца хәыжжаза инадыркит. Ишәтит, еиҕалашеит аҕсуа игәарата.

Инал заҕа дазгәышьуаз аратәи аҕауа зыда. Ихала дхынхәыртә даныҕкалаз уажәоуп, ибароуп, еиқәхаз дрыниароуп... Хьяашәк иргәылсны азцааракәа цәырцуан, урт рҕак изташа ааигәасигәа уаә дибомызт.

Иҕаҕәаҕәа иҕаз ркатранмәа данысны дахьцоз ибон аамта ибжьнахыз амәақәа рыдагы, уи ахьынцәоз иналагоз ахахәмәа зынза ишыбжы-

сыз. Амашына дукәа рышьтақәа тғәыхаа иган, урт
рыжракәа иртатәаз ахәынцәа уахыкәымшакәа
шыапыла узиасуамызт. Нас, мардара кьафк
дахынафысыз, даадгылеит ифыза гәакьа Саид
инышәынтра. Ибла иаахгылеит итаҳара амш. Уи
иңсы танаты ибла ихымцуа иххалеит иара дыт-
кәаны дыргаанзатәи ахтыс. Ажәыларакәа руак
аан ақәылащәа рымч еихахеит, арт ззыпшыз
ацхыраара роуанза ақыртцәа нарыкәшан, ама-
цәаз итаркит.

– Инал, ухы мацк уааичаҳа, ҳара амщакәтәщ-
аңхьагылащ даҳтахуп, – ихәан, днаиапысны
иаңхьатәи атабиакәа руак дынтаеит.

– Саид, иухәо иаанагои, – дҳакьпсыкьуа да-
хышьтаз җитан. – Сара снапатәка икоу азә ак
ихьыр ааста сара исыхьыр еиғьуп, – имагәкәа
ишьаз ишьапкәа зыфан иртан, ирылцуаз аңхзы
ишишьаз иқалпад иалабон. Ғамщак азы даҳәон,
аха иабақаз?! Автоматла ақәкәахәа дхысуан,
ирғалан иааиуаз рахь ахы рханы. Ипатронакәа
анынцәа, исыңсахуеит хәа ихы ахынаирхәыз,
илаңш иқәшәеит аға ихымта иарблакьан адгьыл
зееиуатәны илеиуаз, зынза иқәыпшзаз ақкәын.
Деиханы уахь ифьинеихеит. Иара иаңхьа Саид
днеины дышьтиххьан. Уи ижәәа датцагыланы
иаҳа иахьшәартамыз атың ахь дшигоз, ақәы-
лащ еитәтирқьаз ахызатә Саид игәатцағара

инакәшәит. Инал данаарыдыххыла, Саид днаифаңшит, иңшәәхәгы аеаңсахын, иңсы неихытит. Аибашьцәа рөыңьегы наирхәит, иааирхәит, дгызуа днархахейт...

Инал игәалашәарақәа зыбларатцас дшыргәылархалаз аниба, мчыла далтырц әжәван дөацаңшит. Амш зеиңшрахаша аилыргара уадафын. Амра аацәытыңхо, нас аеазо, ихәмаруашәа убон. Аңсхәақәа еиваеырбо, еихыреивырза амра иакәшан ишыказгы, уажәазы иңхон иара.

Ишьи-ишьи еикәтцо днадгылт иөыза ихәтгәын. Ахахә хьшәашәаҕынтә дпышәарччо дихәаңшуан иөыза...

Аибашьра ахьбаңкьақәа рышьта тгәыхаа Аңсны ианын. Ааскьа акәымзи, иқәлацәеи иареи ртаацәа ирзаархәоз апластмассатә автоматқәа анырцәыңчәлак, ағәыцәмаҕьақәа цәымағла еидчаңалан «аибашьра» ианыхәмарлоз. «Ахы зықәшәаз» иекажьны иеирңсуан, егы – «ду – ду – ду» хәа, дхысуашәа дыхәхәо днаихагылон. Цаҕа икажьыз данамхаччәлак, ҕыц еиталагон. Ускәнтәи ахәмарра иалиааз аибашьратцәкьа иналаз ицеит. Ускәнтәи ахәмаррақәа ирханагалаз ақыртцәа аныөейдас, адуцәа реибашьра хаңдыркит...

***

Убыскак ирыцхаз блақәак лхан, рацхьазакәны иналыхәацшуаз, илымаз зеггы лцәыцсхьоума игәэхәрын. Лылахь еикәын. Ҙынч зеггы лхы рныршәан, гәыла дзытуан. Есыены, есымчыбжъя, есымза лгәатца итыџуаз лымшқәа рмыткәма илнархауаумызт шәахаак абжы. Анасыц иацу агәырғъара лара лзы акгы аламызт. Ицшаалоз лыблақәа шыта азәггы ицәаара хбозар хәа игәыгуаумызт. Ахәа ицәытаҳәхәаз акәицқәа ахәыштаара рзеикәырхоз цыыршьон амца фазхәоз. Ицәаран икоу, хәартә змам аанхом...

Инал дтахеит хәа анлаҳаз аены лыџныцқа афаххәа бжык лаҳаит, лгәы зкыз арахәыцқәа фәхытәцәазар?! Уажәы икәандаза лцәа-лжыы иналыжжыз ацхзы дааиланаршшеит, иаалықәлашьцеит. Цаа цыыхак лыгрысызшәа дыхшәашәаза акы данааимнада, лыџнапык накәыршан иаалырғәгәеит лааигәа игылаз атла, илыкәаеыз лыхгы уа инадтан лыблақәа еихалырғәгәеит. Лзамџа иадлан ицоз лылабжыш нызкылоз хәа акгы ыкәамызт. Деитцәкызыкызуа лызхара дантәыуа, лыблақәа рыцқьан лхы данааџаха, лааигәа ақдыхтәаха дықәтәан лаб ихы ларкәны. Лнацәкыарақәа лыблақәа еитанархылшьлеит, усшәа лбоу лабфабоу лзеилымкаазт.

– Саб?! – данааиуаз ишыпышытыбжык лма-
хаит.

– Наира, дад. Ауаф ихшаз илағырз имбакәа,
ицәгъарак данымиакәа, инарцәымфә данықәла,
уи насың сымамызт изхәом. Сызғаб, анасың
иатцанакуа рацәоуп. Ажәакала, уи ацакы узеи-
тахәом. Бара насыңс ибымаз Инал иакәын, иң-
сы ахьтазгы разкын бара бзы. Дыкам хәа
анбаха зегы шықәхазшәа ббоит... Бани сареи
иаххарақәоу рацәоуп, ушьта акгы хзырееиуам
акәымзар, аамта шытахька иахзыргьежуазтгы,
– даакәыңсычхаит, – бгәы иалнахыз хицәхьатдит,
бынасың иаграгылазгы бзыхшаз хауп. Аамта
зегы ахәышәтәуеит шырхәогы, хәарта змам
ацәанырра атәы цәгьоуп.

– Саб, ус умхәан. Зегы иреиғыз анасың
шәашьтан... сгәатца ғымцәарц, хяаада сынхарц
ацәгъара сацәышәыхьчон...

– Ускак хабцәымшәозтгы еиғын. Хқьабз
иалымиааз қалақь чкәына хцарак иңы ибықәна-
гоу банымиар хәа хшәеит, ибышьашәаламыз ла-
хьындасгы дбоуит. Аңсыуак ишихәо еиңш, ичха,
бзықәшәаз бхы анраал, схәар шықәнагогы,
банамыхәатәкьа бхынхәы, дад, быфныка. Бгәы
ртынчны баб игәараґаґы быкжаауеит. Ахәыцы
ддухар дцап-даап... бара бхы бжьабмырзын. Бгәы

иахъаҕахым бхы ҕабмырхан, – инапқәа тыс-цысуа, лхы даахан дааигәыдихәхәалеит.

Наира лгәы ҕкапуан. Борис лхәыцы дыш-лимҕоз лдыруан. Илыкәыршан еикәыз амцақәа реилашыра алҕра лзыцәгъан. Ҙылтуамызт, лаб иихәоз аҕак аҕаҕара цәгъан. Иҕшәан адунеи, илашьцан ажәван. Илхаҕыруаз ахәыхәқәа ла-хәазшәа лбон.

– Сан, сан, – Арсоу инап хәыцқәа рхахо аби аҕ-хаи рахь иҕәнааиха, иабду диҕылан даашьҕихит.

– Иҕои, сбаба, узырыҕеуеи?

– Нану абыста кнылхит, шәаала...

– Уааи, сыхәда уқәыртәан узгоит.

– Сан?

– Дааиуеит, – дааҕылан, ишьҕахьҕа днаҕшит, Наира дышгылац дгылан, – уаала, – даақәыҕсыч-хан, ашьшьыхәа ишьаҕақәа неихго акәасқьахь иҕынаихеит.

Наира ашьац днылатәан, ибҕыжә мацараха игылаз алҕла лыбҕа надылцеит. Ииасхьаз алаҕш-ҕашәарақәа дааргәыларкит.

«Бҕаацәа раҕхьа игәамҕыргыи, хабзиабара агәра ргар, хаилыркаауеит, ихаигәыргыо иҕалоит. Ауаа рыҕсҕазаара мыкәмабарак аҕшьымкәа зегь бзиан изымҕасшам. Абзиа аныршаз ҕызас ацәгьагыи ацыртцеит. Урт еибатахзамкәа,

еихьымза-еицымза еишьтоуп. Зны ак ацысуеит, еазных – егы. Абзиа иара атэы иамгар аузом».

«Инал,сааигэа уаныкоусгэытынчуп,унасыдцыр – сxy сзамыхэо сќалоит».

«Наира», – инацэќыараќэа лхахэы иналишьит.

«Инал!» – лнапќэа ихэда инакэлыршеит. Ршьапќэа ирыдыеалоз амшын ацэќэырца ацыцхьќэа идырбаазахьан. Игэрымуан амшын, ауаапсыра ирыцэгэаазшэа ашьтыбжь цэгьан. Ихэашьын амшын, агэамсам еиларэынтуа аќэара аеаннаќьон...

Атхэрцэхэа лхэыцраќэа рзыблара даналц, лацхьа лан дгылан.

– Баала, нан, аэныќа, баала. Ишќабугэышьари... Борис аэныќа шэигарц дааит. Ас бгэалаќамќэа бибар, быхтеикышт, нас иабхэои?

– Ииќаху ихэааит, хьаасгыы исымам. Бца, сан, аэата сыхэда илбаауам. – Дхьантыцьза дэагылеит, мацк дагьаагазэазшэа днышьацэхныслеит, аха лыекамыжьќэа, идэыќэлаз лылабжыш лгэа-та итахеэены, лэыргэгэашэа адгьыл лшьапќэа ныќэлыргылеит. «Инал ихэычы изы мацара сxy сшатароуп. Инал ицээаншьап ихэычы ила еиќэхароуп», – лгэахэит. Лан лыбжыы лхэыцраќэа еицнаќьеит, дхашхатэарахазшэа лэы лнапы ацырагэан еихалыргэгэон... Наира лгэаанагара

лыбжыы җганы иламхаҗәзаап. Лхы дѳахан дназҗаңшыз лан, ашәзәиңш дышкәәкәза, шыа-кәармак лыламызшәа дгылан, лҗы лзеихымхуа дшанханы. Уи лыблақәа хәхәон, игәәкҗәәқуа игәәҗеиуан, лыбжыы лызтымкаауа, зҗаарашәк еикәәғга лхы-лҗы ианыңшуан.

– Наи...и...ра, неиҗахәашыа змам бабгыы саргыы хашңабшы?! – дадырсызшәа дгылан, лҗоурых дазызырѳуа. Еиларғәғәа илкыз лыпрахәа аҗыхәа оумашәатҗәкыа еилалырҗәыңхыан. Маза лхы шәиуа, иахыатәи амш дахызыгызаз анҗәа дизгәаауан.

Заҗа аамҗа цах сеидроу, лхәыңрақәа данрыңә-ца, лааигәа уаңҗсы дыҗамызт. җынчран. Илыкәыр-шан зеггы җаңәызшәа лбон, ахауа лызхомызт, лхы ахыылгара лзымдыруа, лгәы иҗаңәыз дын-җауазырын, мчыла лгәы еиқәылхәалеит. Еим-геимҗарак иалагзан адунеи зеггы лзеиңшны даақалан, азә дылҗахымкәа, еиҳаракгыы лхы лҗәымығхеит.

– Иҗахҗазеи, быгәнаха хәқәшәароуп бабгыы саргыы. Ахызи ахымызғи рзоуп ауаѳы адунеи дзықәу ххәан, ѳыңыа аҗеиңәа шәынасың хмыхыҗеит, – лаңшҗашәараны сахыәқәак ааңәыр-җыаңәырасын, илгәалашәеит анкыатәи реиң-ңәажәара.

– Инал, сызғаб лыда дсымам, сухәоит, улышы-җыҗ.

– Ауафы илахынта дзацэцом. Еибатаху аарцэы еицынхар амур, рыцсқәа нарцэы еикәшэоит, – атыхэтэантәи ажәәқәа еиҥахэо ашьхақәа ирныфызшәа, мшаҕенеицш ллымҥа иаатасит Инал ибжыы. Ажәфәан иатцәа иалылбааит зыблақәа разрала иҥәны, згәы нымхазакәа илыхәацшуаз арпыс ицәаара.

«Сеилацсама, мшәан», – лгәэхәын, лыблақәа рҕәыцны еиҥа даныцшы, иццакы-ццакуа амрахь ицоз ацстхәақәа лылацш нарыкәшәеит. Урт амра ашәшьыра ахадырцарц иаҕын. Амра амч еизакны, ашәахәақәа мчыла ирылтәраа ика-нарцхон. Ацстхәақәа ииас ицон, амра шыцхац ицхон. Еиҥах амрахь имнеиц цстхәа ҕыцқәак рхы рымапаҕыаха, еишьталан, ирхәәҕерашәа уахь иццакуан. Амра лашоуп оумазақ, ацыцхьқәа цәҕа ишуп, ацстхәақәа ириаины урт рылашьцара аҕы-цанамкырц иаҕын.

* * *

Ацсны иаҕыгәхәауаз Инал, игәы дҥацәажәон. Ибла ихгылон, атәым тәылақәа рҕынтә, Ацсны-тәи хашьцәа хрыцхраап хәа, зхатәгәацхарала иааны еибашьуаз, араҕаҕы зызқәаҥыц ылызхыз азәырфы. Заҕафҕы хабарда ибжызда, рҥаацәа зыдцәыуало хатҕәынқәак ыҕамкәа... Изақә гәыз

урт ирызтаз, ртахцәеи иахъиз адгъыли ааныжьны, еибганы ихнымхәыр шауаз шырдыруазгъы, агәагъра ду аадырпшуан.

Инал изшьапык апротез амоуп. Дытгыла-аатгыло амѡа дахьыкәу днапшы-аапшуеит. Иқалакъ даналала, изымдырыртә аееитанакхъан. Макъанагъы ицәыѡѡаза игылаз аѡнқәа, ирхысыз амца апстазаара ааннакылазшәа, ихьшәашәаза иқан. Аштақәа ахәира тиаан, амығ ахапаны иқан. Ианызаазаап ақәылацәа, рынхарақәа ааныжьны, харада иалазыз, ижьаны иааргаз роуп ирыцхатцәкъаз. Зықәра маңыз ағар, апсацәа ишәымырххъаз шәйдгъыл шәырхынхәыроуп хәа реиҳабацәа ианрархәа, изазымхәыцит Апсны этәу ахъз ахата ишахәо.

Амра качцоит, ахъта баапсуп, иасуеит мартазтәи апшагъы. Изшьапык наитцшыуа, апша еиланажәжәо ихахәы бырфын напхъахәо, днеиуеит дмыццакзо.

Ипшрагъы аееитанакит. Ихы-иґы хъаагәартак ықәыхәхә, иблақәа уажәымзар-уажәы игәы шмачу рытцудыраауа, ижәѡа ашықәс хъантәқәа ықәыгәғәон. Игәы акәын анкьеипш еисуаз, аха уигъы шәон... имѡахкъаны иқан. Иаб инхарта акәшамыкәша шыццышәыртәыиз иблала ианиба, ддәықәлеит уи ақытахъ... Дахънеиуаз дрыдрымкылар, ахааназ ицәыззон маза стаацәа хәа

дзышьтаз Наиреи ихэыци. Нас интээр акэхон игэыгракэа рахь ихаз амѡакэа. Гэдоутатэи ахшараиуртаѡы еиликааит Наира лца иара ихыз ихызтаны дшылырѡааз. Абар, днадгылеит Борис игэашэ. Аштэ-гэара цэыѡѡаза, аѡны шгылаз зырцабыргуаз ауаѡыаѡ хыжэжэарах акэын. Уи, ажэѡан ахь ихаларашэа зэыѡаракны иѡаз, иакэнагоу аѡазараѡы изымназэз, ианызааз сыртынхеит ахэозшэа, абѡа иашахэтцэаза игылан. Иѡамызт анкыатэи аѡни акэаскъеи.

Изнапык нахышыт аандашьтратэи аихаза, ичабра аацэыриган ибласаркыа еиѡэтцэа аарыцкыаны еитанаимгеитцеит. Еибгаз ишыапы наитцагалан, ааигэа икажыыз бетонк дныѡэтэеит. Иѡыба иѡатын ааѡигоны, дааидгылеит ѡахэарак аѡархь аазгоз. Уи иеидара нышыѡатцан, аѡсшэа наиахэаны изааигэа днатэеит.

– Харантэ уазар ѡалап, избон ари аштэ-гэара ушахэаѡшуаз. Угэы коумыжыын, урызгэакыазар, урт лбаа инхоит, иѡаз иреигыыз аѡырѡа ѡны дыѡноуп Борис, анцэа ишихэара дыѡоуп.

– Уаха иѡада?

– Иѡшэма, иѡкэын, уаха иѡагэышыада?

– Ахэычы шыѡа ддухап, – ибжыы рмаѡны ихы дацэажэо ѡааитит.

– Ышыбаѡа шыѡэса ихыѡуеит Арсоу...

– Арсоу?! – ашырхәа дѡаџкѡеит, – Инал... Инал дабаѡу?... избан џшышықәса?..

– Ин... Инал иара Арсоу иоуп. Ѡбаѡа шықәса анихыџ, иѡааѡә ихъз рыџсахит...

Инал иѡәа ихыбзаан, шыакәармак иламшәа дтәан. Уи гәазѡаз ихѡыгәләѡ ѡааиѡит:

– Угәы ѡеимшәа збоит, нас сара унаскъазгап, уажәы умѡахыџ... саџшәымаз. Маѡѡ уѡсы ааиѡакны уахъ ѡаиѡылбаап. – Еибадырит. Рѡаѡхъа уназгәыдыѡшылоз аѡнахыы еиѡымѡахыџѡит. Кыргызы еиѡәажәеит.

– Дамеи! Аказы сухәоит, – иблақәа днархыѡшылеит, – ублақәа сыржъарым, – ибласаркъа наимгыхны деиѡанаихәаѡшит, – урѡ рыгәра згоит. Аѡсуа иажәа кратѡанакуеит. Уаѡы димырбакәа Наира абра даартә иѡаѡа. Ахәыѡы даалгар – зынза абзиа. Еиѡауасхәоит, ларгыы илаумхәан дзаауго...

– Ааи, аха...

– Усѡәымшәан, сара рыѡѡа закәыхи, исылуршои?

– Азә иѡхәыс дызлаазгои, иласхәои?..

– Аѡшәма дуашъамыз, егы усым. Сара ѡәгыара згәы иѡоу уаѡым. Суқәгәыѡама?

– Бз...бзиоуп, сажәа ажәоуп, усықәгәыѡ.

Иѡит саатѡ, ѡ-саатѡ. Дамеи заѡа еидихәыѡлаз сеидроу, аѡыхәтәан иихәашаз избеит.

Ашта ду агәтәтәкья иҗагылаз аон дузза, зхашәа хы зымбо атыҗха җшза леиҗш игылан. Наҗ-ааҗ игылаз апальмақәа риатәара еихашьшы аоны иаваеырбон. Аоны иавагылан казарма дук, егы аган – ишышны еиқәчаб игылан аҗсуа җаҗха.

Аҗшәма, инапқәа ишьтахь иҗатаны, игәара илаҗш аахиган, ашта дынтыҗит. Дамеи имфатәшәа уи аоныҗа иҗынеихеит.

– Бгәы җыбымжәан, Наира, ауафы дзышьцылоу иуафыбжараҗы даннеилак еиҗагы дадгъашкылоит, – машәыршәа еиқәшәазшәа, Дамеи игәыла лаҗхья даацәырҗит.

– Ашьцыларагы цәгыоуп... Инал, уааҗсазар ушьтысхып, – лхәычы даашьтҗааны даалгәйдлыргәҗәалеит.

Идырым цәалашәарак дааимнадеит Дамеи. Еифызцәоуп, ма бзиа еибабон хәа игәгы интихәаит.

Инал дахьяанижъыз абахҗатра ианазааигәаха, ибжы рмаҗны җааитит:

– Сыҗхәыс лакәымкәа, җазәуп ббара иаргәаҗуа. Иахәшьак леиҗш бызбоит, иашьатҗас сбыдгылоит... бара хәтыр бықәтҗо зегы Борис хіқәызбоит, амала, сара быззаазгаз ауаф...

– Дамеи, – дшанханы даатгылеит, – иухәо ахы ахьҗо сзеилкаауам.

– Бымшәән, баала... уи цәгъара игәы иҗам.
– Сзыцәшәо хәа акгыы сывам, схәычы ара дсыцуп, – убри иоуп сыҗсҗазара.

Иахьяаиз, абахчаҗы аҗәардә җацәын.

– Иҗаитҗеи, исызхатом, сышҗаижьоз?!

– Иихәеи, ииҗахыз, дызустәдаз?

– Ииҗахыз сывдырам, дызустоу аиҗахәара са-
қәиҗым, аҗәа истәит. Саҗабымҗан...

– Дабастаху, дызустәзаалак зегъ дара рами?
Сыҗсҗазараҗәкья аибашьра исҗәалазит. Уи зегъы сывнахит... Инал, Инал! – лхәычы дыл-
гәыдыргәгәала, ааскья Инал дзықәтәаз арымз днықәтәеит.

Дамеи зымҗәа дхьанарҗшит игаз ахьарчбжьы.
Изшьапык иҗшьуа дааиуан исас. Убыскан ауп
иангәеиҗа ари арҗыс улаҗш наидхалартә дшыб-
лахкыгаз. Аҗша җәанда ихьысуаз еиҗш дхааза акы
уиднаҗхьалон, иҗьалан игәараз игәыҗбарақәа
Наира лҗа диеиҗшума хәа илымҗа инҗахәыҗ-
хәыҗыз инмырҗшкәа.

– Наира, бааҗши, – ихәеит игәы ахьыбжьяжьаз
дацәыҗхашьо. Днеины ахәычы имаҗра даахан, –
уаала, Заур иахь узгоит, шәеиҗыхәмарып, уангыы
уахь днеиуеит...

Лхы данааҗаха, лзааигәахара даҗын Инал.
Лгәаҗрақәа рзы анҗәа дрыҗхашьан лыматанеи-

рақәа дрыцылбааишьтызшәа дылзааигәахон...
Наира дгачамкны дгылеит. Дышқалырфашьоз
лгәызатә ззы ибылуаз? Ихамкәало изшьапык
наитцшыуа, аңша дагома ухәо игны, дцызәзәаа,
аңстхәақәа дрылхызшәа лыбла иабон. Сфашьоит,
Инал дтахеит...

Наира лыбзиабареи София лҕаңхья иду
ауафытәыфсатә уалңшыеи деимаркуан Аңсныка
амфә данықәла нахыс. Ламысдаран ишьон София
изықалтхәюу ихарштны, лара дныжыны Наира
длышьтатәауа лыңшаара дахьяшьтаз.

– Бзиара бымаз, Наира! – лыңсы тәнатцы лгәы
зызгәышыуаз, ллымхә итәслоз абжыы лаңхья игы-
лаз ианихылтц, ихьз хәаны дтәааит. Уи лыбжыы
ашәарахтәкья агәы тнашьаарын. Лыблақәа шан-
ханы дышихәаңшуаз дынхьадышьшьит.

Дамеи ахәычы диман афны дныфналони,
ишьтахька дагхьяңшит... иңшәма илызфьытны
ахәычы дналытан, ишьтахька деихеит.

Наира лыблақәа анхылт, Дамеи Инали лха-
гылан.

– Саҕабымтан, Наира, – зымфә днаңшит
Инал, – Дамеигы дбышьтатәаны дысмышьтыр
акәын. Зегы шәшыкоу збеит. Иҕабуп, Дамеи,
уеилкаараз, ууафраз. Исзууз абзиара схаштзом,
амала, уңсы иататәахыз сара сааира... Шәымш

аабзиахааит, – иҕынеихоны, даатгылан, ишьтахь-
ка даахьяхэит. – Банааи сцэырымтыр акэын,
Дамеи дызжъазшэа иалтыр сҕахымхеит... сыгэ-
гыы иамуит... бхьяа бара ибызхон, саргыы сxy
аҕысшьит... саҕабымтдан зеггы рзы, – деиқэы-
шьшыы иҕынеихеит.

Дамеи дшымыцхэыз дырны днарпыртцит. На-
ира лыбжа зеггы налымфрит, Инал ици-ишэи
рыпцшара кыр шықәса рышьтахь ианылба... ан-
кьатэи лцэанырра зынза иаапкзаны иаалыкэ-
цэаиаашеит... Днеицыфлан, дааиҕагылеит.

– Инал, сара уҕахеит хэа исыхтызгахыоу удыр-
уоу, схэычы иакэымзар, шэынтэ сеысшьхьазаарын,
– дааицхьхэыцит. – Уара... акааметцэҕья зхызгаз
уара уоуп, – блала дааицхьылшьшыааит.

– Уҕаацэа Инал уҕа шиакэу рдыруеит, – «хатцэ-
фаншьап иоуп, хназдыцшыло дхамам, дхат, бара
дачазэ дбыхшап», – рхэоит. Инал, – лыла цраа
иблагэқэа дрышьтан, аха ибласаркья акгыы
лнарбомызт. Илбахъаз Инал гэгэаҕаца, уажэы
ишьапы ицишьуан, аҕша дагарашэа лбон.

– Сҕаацэа... рыпцқэа цоума... излеикэхазеи?..

– Агэылара ишықаз, аҕаирплан иканажыуаз
арткэацгақэа руак шэыфны ацкьеит. Инал хэычы
избахэ диаанзагыы ироухэахьазаарын, хқытахь
нхара ишааз ансаха, сеилагахьан. Хладахыы иҕа-

цэыз ѿнык аанкылан иѿналеит. Уаб ҕиҕуам. Уан,
– «хмоҕа изоуп ҕақалақь зынҕажьыз», – лхэоит
сылбацыңхьаза. Слыхэо-сылчо иахьауажэраанза
даазгоит. Ауаа ираҕар... Уара... Инал, узлеикэхеи...
аскаамҕа уабаказ?.. – илзаанымкылоз лылаҕырз-
қәа лнапқәа рхьылшьуан.

– Сеикэхеит, сынзырхазгыы – шәымбакәа аҕс-
ра ахьсылымшаз акәхап. Даара ицәгьюуп ухәычы
дугәыдухәхәалар ауаа ирхәои хәа уанхарахаҕш-
уа. Зегьы шыҕоу инхар бҕахуп, ус ами? Ишыбҕаху
иҕалоит, бгәы рҕынч. Сара сеикэхеит сыҕсы ахәага
ҕанатцы сышәхылаҕшларц, сшәыцхрааларц. Саҕа-
бымҕан абри аҕара агәырәа ахьбыстаз. Шьҕа
уаѿ дыбҕырхагахар зуам, сҕаацәа рыҕсқәа
ҕагәышьазар, бымҕахь иқәсыжьлом. Бгәы иаҕахым
шыҕасымҕо бдыруеит... сҕаацәа даеа моҕакгы
дрымоуп – Вера. Мышкызны сыцхыраарагы
банахәа, ма сганахь бхы анбырха – адунеи аҕы
акы сеигзом, исшаҕом, – ишьхәа даакәгьежьаан,
ишьҕахьҕа иҕынеихеит.

Наира хыбаарак аалызцәыртцит, Вера хәа
иихәоз деиланагеит, уи ус ишыҕалоз дазым-
хәыцзацызт, лхала дылтәны, Инал дылхәын-
ҕазшәа лгәы илнарбозаарын. «Алацәгьа иа-
гьафом иагьаҕиуам» хәа, лхы дазгәааит. «Ан-
цәа ииҕааит иқәнагоу анасың!» – лхәан,

еиҫалрыцкѣеит ҫабара зкѣымыз лылабжыш,
аха лгѣы хьухьууан, Инал дыштѣымхаз лныр-
цыцхьаза, лцѣа лхыбзаауан.

Шѣ-насыцк лыцны, аҫацаагарашѣа хѣо аҫа-
ца ашҫа данааҫаргала, ашьаҫа иҫаз рылаҫш
налыдхалеит. Ажѣѣан лашон, цҫҫхѣацкѣакгы
цѣыркѣацѣырасуан. Аҫша кѣанда ауаа рыхцѣкѣа
ирылашькѣыруа ирѣахѣмаруаз еиҫнакѣар аҫа-
хызшѣа, аҫша цѣытцѣгы ахы набжьагалан, рхѣы-
ржыы ааиларгылан, ихьшѣашѣаза инарѣасуан.

Хыхь, амардуан иаѣагылаз ахацѣа рахѣакѣа
еиѣарыкшон, анхѣа аҫараѣырпи хаакѣаки, аҫаца
илмаахандаз хѣа илхырууаан илыршѣуан. Цсы-
уала икѣашон аѣар, урт ирымырдон абыргцѣа.

Ибжьазны икѣаз иҫхѣыси ихѣыҫи иманы да-
наа, анцѣа ду дылбааҫшны дрыхѣаччозшѣа рбон
аҫацѣа. «ҫацатцкыкгы налшѣыртцарауаз», – зхѣаз
шыкѣазгы, Софиа дыблахкыган. Лцѣа иакѣшѣоз
лымаҫаѣакѣа дыргѣылыччаауа, амреиҫш лхы-лѣы
лашон. Улаҫш назыдхалоз, акьанцѣеиҫш иҫшзаз
Вера хѣыҫы лан лнапы лкын. Инал иан уажѣы-уажѣ
лҫаца лнапы лыхьшьуа, «сшѣыкѣырбануп» хѣо,
лмоҫа дылгѣыдлыхѣхѣалон. Инал, игѣы рыздуны,
харантѣи дырзыҫшуан.

Згѣы иҫахѣхѣоз Наира лакѣын. Ачара ахыркѣ-
шамҫа ааигѣахон. Софиеи, Инали, роуҫшѣыл хѣыҫи

данрыхәаңш, лылабжыш нхаддылеит. Шьтоуп ианылдыр Инал дыштәыму, лхәыцгы ларгы шикәйтым. Досу ишацәа илахь ианыртцаз даниозар акәхап. Ләыҕажан, зегы лзеипшызшәа ашьаңаҕы амац луан. Лгәы итыкәкәоз алаҕырз лыҕоныцҕа мблыкәа изланхаз ҕашо, ачара ашыкьбжы дбалыбаҕо даман. Идырым, илабҕабатәым мчык гагацас дланага-ҕаногон. Лышьтыбжь мырго, ихиаала ипырло апҕа, ажәҕан аҕы зҕызцәа ирцәыхкәаз аиңш, аҕауа далан. Лхәаакәа зегы еилакьакьон, лыхәцә рзыцкаауазар хәа илышьтан. Лара дырцәыбналар шылтахызгы, ауухәа еилаҕ-еиласуаз аңьар рыбжы лхәыцракәа еипыркьон. Шәымтак иадамхаргы, ллымхақәа ҕгәаны акы лымбо, илмахауа аҕазаара лгәы ахәон.

Инал иңҕа хәычы лыбла траа, длыхәаңшуан, лаб дызлаиеиңшу дашьтан. Вера, лан дылпырцыр дкьалар хәа дшәо, лнап хәыцкәа лыларҕс да-хьылкызгы, лаңшыла деимдо дишьтан ирыдцыз лаб.

Ачара ашьтахь, Вера лылаңшхәаа ахыназоз илбози лықалакьы реиңшырма гәалтон. Ақытауаа кылкаан итылцаарашәа, ак лаҕмыршәо, дрыҕ-цәажәон. Нас, мызқәак анцы, ан Москваҕа схынхәыроуп анылхәа, ахәычы – «Саб ида сцом» хәа далагеит. Ахәыцгы цәалашәарак лымазшәа,

лтаацәа еидылхәаларц даҕын. Лцамтаз лаб
икьяҕ дахынхалан, дылгарц ихара далагеит.
Дшылзымгоз анылба, инеималтәеит. Инал игәы
лызхьяауа дылзыпшуан иқыпшәыпуа адәыҕба
италаз ицха...

* * *

Ауаҕы згәынкылара итахым ахтысқәа иха-
ирштуеит, уи атыңан даҕеак игәаларшәо. Иаҕаху
ыҕамзаргыы, иҕатдәҕьюушәа ибла иамбозаргыы,
игәы ианырыртә, лапштцашәараны изцәыртцлартә
иҕаитцоит. Игәы зхәуагыы ахааназ ааха ҕәҕәаны,
имҕо хәраны игәатцаҕ итаитцәахуеит.

Борис ицшәма лыцсы иатцатцәахны илымаз
ауаҕ ицсы штәм аниаха, Наира ахәычы ихьзылцаз
хырҕа азиуит. Аамта наскьяацыцхьяза Наира лхы-
лыцсы зегыы Инал хәычы идылцошәа ахьибоз,
зны-зынла игәы ҕбахон ахәычы иара дитәымзар
хәа. Исахьак ихикаауамызт, аха иан длеицшуп хәа
игәы алайҕажон. Есааира – «Инал... Инал...» хәа
ныҕбыжьтцас игозшәа, игәатцаҕы еибахеибафо
игәы наҕ-ааҕ аҕеиҕшан еисуан.

«Мап... мап, Инал схәычы иоуп, бжбымз рыла
диит,лареи сареи дхәхшеит,уаха ҕалашья амазам», –
хәа кырынтә дхәыцхьян Борис. Нас ихьз аницсах,
мацк игәы аҕеартынчит. «Избан Инал зихьзылцә,

дзыцәнымхоз ихъз абахдырхагоу сгәамхәыз...» – ихы кырынтә дазтцаахъан. Ифнытқатәи бжык еиқәымтәазо, ауубжыы тыџуа, ирлас-ырлас фәнаҥлон «аҥхәысажә лыгәра умган» хәа. Ааскыа гәылас ироуз ихъз иҥа раҥхәатәи ихъз иахъеиҥшу мацараз иҥшәмаҥхәыс лахә-лахәы длышыклаҥшуан. Лхы дџахан цқъа дзиҥамҥшуазеи, иара... зымџа дзыҥшуазеи? Шамахамзар, изымеицәажәои, уигыы сара рааигәа саныҥкам... издыруада...мап, уи дымҥсхъеи... деибгазтҥгы, шәынтә дсылтны уи иахъ дцахъазаарын. Аҥхәыс аџнусқәа дшырҥу ауп, аус уа, анахъ дцо, арахъ даауа... иахәатәи аамтаз узыкәгәыҥуада, еиҳарак ари?!» – знызынла абас дхәыцуа дкәыркәырлон. Зчырчны, зымтәыжәџақәа рбабан иныҥкәоз ашәишәи аҥшрагы ааихәалон.

– Ухала уцәажәома, иузыҥкалеи? – дыхъшәашәаза иааџналаз иҥшәма ихәыцрақәа еиҥылкәеит. Борис атак мхәакәа, илақәа цырхәылан дналыхәаҥшит. Лара дзышыцылахъаз илаҥш лаџжны, ихашәаны дшыҥаз анылба, деиқәыҥсы дындәылцит.

Мши цхи зегь цакыдан. Акгыы зқәым, разкыцәгъа хәа лхы рыцхашьо, лхәыцы амаҥтаҥха шишәылтқоз, лылаҥш наиқәшәеит лганахъ дхәамҥшкәа ииас ицоз Инал. Даақәыҥсычхан,

лхы ларканы акардэ дныкэтэеит. «Ибжа им-хуп, арахь ихэыцгы дицэызгеит», – лхэыцы лнапқаа наикэлыршеит. «Арыцхацэка иара иоуп, дыгэнахауп сымшала...» – дыгэжэажэон, дахьзимыхэоз гэынго.

Анкья ицыхза иказ арпыс, зхафсахья цкыз, илашаз, еиларкэычны, нас еитцырхыз ашьяршьаф дафызан.

– Сан, Инал ила тызда, ишьапы ақыртуа ихитэама? – лхэыцгы уи иакэын дзызхэыцуаз.

– Аиеи, – лхэеит, лхапыц неихаргэгэаны.

– Нас дызламцси?

– Ус икоу акгы иагазом, ха – ха – ха, – Борис иччабжь гэаа рышьтахьяла иаагеит.

– Избан, саб?!

– Шьяпызатэ имышьта цэгьоуп, ацсэахагы дицахзам. Уахь ирцахугы аеи иоуп. Сыцкэын, ухы ицэыхьячала, иааигэара умнеилан...

– Ахэыцы иаухэо иаанагои? Ус еипш еибашьяз рылоуп уханхытэцара узлафноу, уцсы златоу, – днаикэымчны дфагылеит, – еибашьяз рхэык угон хэа, уфырхатцоу цыушьоит, – лыбжы ныцтак дгэамцуа лфыналхеит.

– Уи бызидгылои, ибдыруеи хара дафэагылан деибашьяузтгы, ма машэыршэа дыбжахазар. Аинвалидцэа зегы айбашьяра иалахэыз цыыб-

шьома, бызидгылои бысҕаҕаны?! – илахь еима-
цалан, иблақәа тыцны ицарашәа, ирқәазны да-
наахьахә, ицхәыс дыкамызт.

***

Лыцстазаара зыдхәалоу, згәеисыбжь лгәеи-
сыбжьу, лыцсы ҕызкаауаз ауаф мацк ицлан, дтәы-
дыцха даныкала, лылацш икәгара лцәыцәҕахо
далагеит. Иацы ааста иахьа лыгәтахәыцрақәа
лыжәымлозар, даарыцхашьаны рееитарымкит.
Лара ихарштра ләазылшәоомызт, гәаныла диа-
цәажәон, лхьаақәа лыцеиошишозшәа, дизгәдуун.
Дхәыцуамызт, мышкы зны Инал ифны сныфналан,
цшәымацдас саанхап хәа. Агәра лызгомызт урт
рразкымфәа акхап хәа. Адунеи сзықәи, схәыцы
иабцәкьа дибоит лгәахәлон лычхара ахәаа иан-
тыслак. Дзыхызыоз, ицсыршьагаз лаамта ашьта
дышхыз илцәызуан, лаацынра ацхынра бжьажь-
ны азынра азцәыртцуан. Борисгы дангәамцхамц-
уаз илеишәа зынза аееитанакуан. «Ак бхәартә
быкоума? Ибхаштма сыфнаҕа бшыфналаз...
уи сгәы ицымхо цыбышьома? Быцсы танатцы
ибачеңнысхәалоит», – ихәон, шәипхьызқәакгы
нашьтацо. Игәы итақәоу ашьақәақәа зегы
тирттаанза иҕы еихаскып хәа, даакәыцуан. Нас

иаргы и гәалакәә аахиркәшон, ацыхәтәантәи
ажәә иара изынхар акәын.

Наира дашыцылахьан Борис игәамтцхамтцракәә,
иихәоз еихарак хырға азылуашәә илафлыжълон.
Зегьы рааста илцәымгыз ланхәә даныртаалоз
акәын. Лылакәә гызмалза, иңсеиңсеиуа, лха-
ңыц ғарңшаркәә ңызла иахьычапаз улаңш
итцашәәцәон. Ак абазбари, хәтәык абасоури
хәә дхарахаңшуа, афнқәә дрыфнысны амзырха
днықәлон.

– Арахә бара изыбымхьари, бнапқәә ңцәоума,
сычкәын иқататә маңушәә. Аутра итегь нап
адкылазар акәын. Абаҳараз Борис бзизыңшуи...
аиҗахатәкәә ныцаркьакьан иқалозтгы, иагаф
уи ала инхарын. Арашәара агуп, ауац захьзу
зынза иамбац, рцәыгада ак анықалоз аамтаҳь
шәхынхәыз ңышәшьозар?! Аҳәарақәә ашҗа
итабҗом, ауацгара бацәаашьан, аҳаскьын ас
инхар, абабира шәхы аалмышәхәо шәнатәоит.
Шәыхкаарақәә шҗақоу? Ақәынңь хқьала.

Дцәажәон анхәә цыхәәңцәарада, ус қазшьас
илыман. Агәылахәсақәә рыгәҗа дангылазгы, азәы
ажәауаара имҗо, иаалтаҳыз зегьы лхәон. Лара лзы
ихадараз, хшыфла дкәадамкәә, ңхәыс қәығаны
дызлаз рҗаңхьа ажәала лхы аарңшра акәын. Уи
лхымфәңгашьа згәамңхоз җымҗ илзызырфәуан,

згәы ҫылтәәхьаз ахәсақәа даҭеа хәыцрақәак рыҭерылархалон.

Ауафы ииҳәарц ииҭаху имырхәакәа, агәақы-хәа инҭахтәаны, ргәы кыдызххьаз лажәақәа рыбжәагалара дашьцылахьан, убри азоуп Наирагыы бжеиҳан ланхәа дызлыламцәажәоз. Лқышәқәа қәац-қәацо ак ахәара далагаргыы, рҭак аҭацара лзыцәгьан. Аҭацагыы лычхара анхытцлак лгәағ еилашуан, амца иахакнахау ақәаб иҭоу азеипш агәарахәа деилаҭәон. Амца ҫәғәаны ианатоу, азы ҭкьаны амца ақәтәара иалагоит. Иалшоит уи азы амцагыы арцәар, иҭалоит амца аиааны азы ҭанарбаргыы...

– Бхатца нап идыбкылазом, бхәычы биҭуп иахьа хәлаанза. Борис иоуп шәеибаркны шәызку, аҭьабаа иафаз сыҭкәын иоуп. Бара афны баадәылтчны ак ҭабцом, уахьтәоу афныргәы анафсгыы, адәахьтәи аусқәа ыҭоуп, амш бгоит...

– Афны сшьамхы еиқәыршәны стәазам, – лыҭсахы зфахьаз ауаф избахә дырцәар, лҭеи лареи рахь диасуан анхәа.

– Бхәычы иоуп афнгыы бызҭу. Ицәа ихыбхит дшыбкәабоз. Ифатә кны бишьҭоуп дыргәыбзыҭуа...

– Акрифазом, – дзычхауада дцаанза хәа даақәыҭсычхит.

– Избанзар, дыбжыбххьейт, – зегьы рҭак хны илҭан, – Ани узаасхәоит иуфар... дыргәыбзыҭуа,

алакәкәа изеитахәо бишьтоуп... барггы быңсы алабымшьо, – даатгылан, маңк лыңсы ааивылгеит, – смоҗа, смоҗамкәа, нанынкәара, бара беиңшггы азә хшара диоухеит. Сарггы исаазеит фөык ахшара, аха бара иҗабто азә иҗы иҗасымцеит. Пшак асыр, икәәҗ кны бишьтоуп... ахьҗа дакыр, ихала дааиуеит, амла дакыр – хыла адулаң дасуеит. Ахәы пҗа акәым, абыста хьшәашәа, схәычы рыцҗакәа, иагараан ирфахьан. Бара, кыни-кынихәа азә дбыхшан, изыбура быздырам... дыхшәыртәеит сыңкәын гәәҗ. Иахьа җьара ишәу уатәы аоны ишәышәҗоит...

Лылаҗымткәа дындәылҗит, анхәа илхәаз аҗаҗа хырәа азылуит. Амала җәала-жьыла уи лыҗа-заара деитцанаргәҗәон, дшьакәнаҗьон, дызлоу лыңсҗазааратә зыблара иҗегь дкыдҗьо даман иқәлон. Ланхәа даараны дыҗоуп хәа анлаҳалак, наҗ хара иҗагәыргәыруа ажәәан ихылаз ашәшьы, иаарлас адыд-маҗәыс акырҗх зцу ақәыршафы аанагараны ианыҗоу, игәытҗьа-псытҗьаха иазып-шу дифызан. Уи акәымкәа, лгәылҗанзамкәа, дхашпшыуа рышә данаалагылалак, амш еилга иаалырҗьан ианеилахәо, ашәшьы анхыло ил-зеиңшхон.

Илҗәымгыз ауафы, адгьыл ааиҗәжәаны быжь-рабыжьҗәа дныҗабга дцарггы, «җоҳ» лхәо-

мызт. Ҳабла хэыцқәак рыла еихшаз ақытаҕы зегыи еибадыруан, рыцәгъеи рыбзиен еилан. Аибашьрашьтахь иқәтцыз анырацәаха, еилагәаа игылаз анхарақәа ҕарпшархеит. Иблыз, ичычыз еихаума ухәо ианыҕала, анкыатәи ақыта пшза ахаҕы еицакит. Ана-ара адәқәа ахәира зхытәаз, аштақәа, абацъари амброзиен, еисаны иҕеиозшәа, адгьылқәа рееиуатәны ахкыара иаҕын. Амыҕи ажыци зхапаз аандақәа, абардрақәа рацәахеит. Убри азы, ииашатцәкыаны, Наира лхәычы, цсыс илхаз лыбла чыц еипш длыхьчон. Илтахыз изаалхәон. Дызцынхоз дхәымгашьо ауаа рахь, шамахамзар, диццазомызт. Еснагь аҕыкҕык рыман, еиқәымшәаз, зүгәқәа хаз-хазы еихоз иреипшны еицынхон.

Бжеихан, Инал дниеуеит ахьылгәахәуаз, дымцакәа, ыырчмазаә калцон. «Ббынуаоума?» – ихәалон лыпшәма, лара дшәон, лыбла лзиҕәымго инаидхаланы атәымуаа лымаза лытцырдыраар хәа. Лказшьа аитакрагыи лзымариамызт. Еизыхәхәаз Инал ихаҕы ианацла ихыгьежәашәа иҕалеит. Ицламхәа, унацәкыыс хәычы зташәартә иҕаз, атцауларагь еиха иагхеит. Знызатцәык снапқәа наихьшьны ацсра зыцсои лгәахәлон. Аибашьра еилганы Инал иҕныҕа дхынхәижыҕтеи зееитазкқәаз рацәоуп. Ирыцсахит дара рыгәтакқәагыи.

Зегъы ирыҕрагылан изеикәшәомызт, Софиа дыр-зыҕалатуамызт. Уи лшыза ауаџсы дмаџуп, ларалхы мшаҕакәа, лылаҕырзи лыбзиабареи лгәатца иҕашыны арҕ рынасыҕ даҕырамгыларц даҕын, уимоу иагьеидылхәалар лҕахын...

Софиеи Инали тынч, кыҕда-ҕыҕда ишынхозгы, лгәаҕәышра илеилнаркаауан ара лыҕазаара шлытшәадаз. Зны-зынла ланхәеи лабхәеи илархәоз дазхәыцлон: «Софиа, бара боуп хҕацазатә, хәҕсы злоу, ара насыҕ шәоузом, дга хәҕкәынгы уахь... еиҕа ахшара шәоуп... тынч шәынхап. Ара аҕазаара ишәзаҕсам...» Софиа уи кыр дазхәыцхьан, аха илгәалашәон Инал игәхьаақәа... Инал инимырҕшуашәа дшаҕызгы, иџнытҕка мцабзҕас дызбылуаз еиҕа-еиҕа аееибнаҕон. Кәашмцаҕас еиқәын зылџатә нҕәашьа амамыз Инал иџнытҕкатә гәхьаагара. Дуазыруа, дгәәтеиуа, дхәытәыхәытәуа аџны дахын џ-мцак ирыбжьаз ахатца. Софиа Москваҕа рыҕҕа длыман данца, – «ари далухыр – уан дысшьеит, егы далухыр – уаб» зархәаз диеиҕшын.

Зны-зынла Инал итцыхәтәа пҕәозшәа, игәы тҕәыуаауа, иаҕьал ааигәахара дазыҕшын. Мчыла дызхьынхалалоз аҕсҕазаара дазнымкылартә дхьанҕаханы, абыржәымзар абыржәы днамҕьаны, хланцы дшынҕалара дазхиан.

Тынч зваршьтра итысуа азиас еипшыи ицс-
тазаара Наиреи иареи еикэшэаанза. Харантэ
илацш налхысыр, ихьухьууа гэхьаагаратэ, хы-
баарак деимдо, иафсқэахьоу амшқэа рахь
дыргон. Ихэра ғыц ирымжьыжькуа, идунеиағы
дкьалан, ихы ахьирхо изымдыруа, деимырхха
ф-мцак рыгэта гэшьяк нарсны Абраскьыл
иеипш ифархэаз деипшыи. Дихаштуан Софиа,
лыцсы шигроу шидыруазгы, мышқэак лылабара
итахымызт. Пытрак Наира димбар иееикэикуан,
ипшэмапхэыси изгаби рыда цстазаара имамкэа,
нак-аак агэгэахэа еикэыз амцакэа рыбжьара ихы
дзамыхэо, амцакэагы изырцаэомызт. Дгэамцуан.
Длакфакуа, дзалымцуа далан.

«Угэы утахэыц. Сара, уцынхара сцэыцэгьа-
заргы, сыказаауеит ара, аха уара ухьаа уагэы-
ланарзуеит. Сара смыцхэуп шэыбжьара, хэхык-
гы хнасыпдакэоуп. Мызкы ашьтахь ател
уахзасыр, хаауеит, уанамыс – уеилыскаауеит,
умш аабзиахааит... уара ианутаху ухэыцы лахь
унеила», – лхэеит, аха Анцаа ида издыруадаз уи
зака илзыцэгьаз лғы итыхны лыцсы зыфхэароу
иахэара. Лжьы цылкозшэа лбон, лхьаа тахэаены,
Инал дрыцхашьян, игэтынчра дашьтан.

Ицеит мышқэак. Софиа данца, зынза адунеи
аахэызшэа, илашарақэа зегьы ырцаан, мчыла

играигээз илабжышқәа рымға ааиртит. Ихәрақәа зеггы ихьуан. Амш анеихәлас, айбашьра хлым-заах иаѡсхьаз иѡурых ахь дархынхәуан. Мчыла ихәыцрақәа иерылган, ихәыцқәа иблаҕы иааигарц далагон. Урт рцәара ицәырзны иацәырцуан, ибзиабара иаҕыгәхәаауа, насыпда инхоз ѡыцьа ахәса рхаҕсахьа. Софиеи иарей уаѡдас еицынхартә иҕан, игәы мыжда уи иаҕамгылозтҕы.

Машәыршәа, агәара антыт, иааицылеит Наирей Инали. Лара аҕсшәа хәаны дцон, даанимкылазтҕы.

– Ас ианбанза, Наира?

– Инал, уаҕыт... шытатәи хәицынхара Арсоу иҕырхагахоит...

– Арсоу шыбхәо ббоу?

– Ин... нал, – лылаҕырз нхаддылеит, – анцәа ибоит сцәанырра шыҕоу. Истахым ауаѡ иааигәара еснагь аҕазаара ааста аҕсра еиха еигьуп, аха уара уцәа-ужьы иалтыз аҕшқарах, схы-сыҕсы ихтныстцоит. Борис иҕынтә хәычык дсоуран сыҕам, избанзар, дысцәымыҕхоит. Уаха хәычы дысмоуа цышьоит... дангәаалак, – «ак сытабымкузааит», – ихәоит.

– Бара? – ихы ларкәны тынч дцааит.

– Борис сааигазар, зеггы итцаскуеит... амцхәашья ззымдыруаз убри аҕара сагәыланахалеит...

ус иҗалейт слахьынҗа исзалнахыз амѡа. Сгәы зызхәоз зегьы шгәахәараз иаанхеит. Акызатцәык сызхьымхәуа, ура иуцеиѡысшаз сымшқәеи сытхқәеи роуп. Пҗхыз бзиазақ салан, нашанатә лакәын уи. Ишеит. Санаапш сыпхыз кабеит. Ихааза сгәатцаҕы исзыннажьыз ацәанырра сыпсы танатцы истәуп, уаѡпсы изсымхуам. Ура упшра, уҗеитпш, убжы, угәата ухәа зегьы насылатцәан, егья шықәса мѡасыргьы, узталаз сшьа-сда усызтымго, сшьа уацлеиѡеиуа уҗахеит. Сыпсы танатцы цәаныррак ауп исзыпцәаз. Уи ауп адамра иҗазгалогы.

– Наира!.. – иҗыцхатәны ипшышьа зынза лгәы арпшааит.

– Инал! Сахьыҗазаалак сушьтан. Уҗахеит хәа ансахагы, уҗеитпш змаз ахацәарҕы сеимдон; ухцәы ркәыдышьа, уныкәашья, ухаҕсахья, ублақәа, уцымшь, укышә, унапқәа, ухәамц зегьы хәҗа-хәҗала еизганы цъара усзеипшыуаз цыисшьон. Схы мацара сацәажәо сынхоижьҗеи кыр цуеит. Ишаанза ихәлоит, ихәлаанза ишоит. Сыпсҗазаара цакыда имѡасуанатц, иажәуеит сгәы, сгәахәара сгәатца иҗацсуеит.

Зегьы ауаѡы дрышьцылозар акәхап. Санышәеит слахьынҗа, сара уи иаҕагыло сыруазәкзам, зымч агәра зымго среиуоуп. Шьҗатәи сдунеи, цак змам-кәа имѡасуа амшқәа иргәылакуп.

– Наира, нхашьас ибымои, ас ианбанзабзыч-
хауеи?

– Цэаныррада, бзиабарада хэа уцаауазар, –
даапышэарччеит, – зеггы схи рынсраалеит, сгэы
иҫоу саразэк издыруеит, уарггы сымазақэа рышэ
узаасыртит ауп, аха сгэатца аталара уаф дақэи-
тым. Схи сгэи роуп еиоызцэатцас сымоақэызцо,
схэаақэаггы ирышақатцэоу. Иауанатцы исычхалап
ххэычы изы. Ауаоы ицэа итамзо, иимычхауа ак-
ггы ыќатцэќыамзаап, ишьтихша ацсҫазаара ахьан-
тараггы дацалозаап, имч зқэымхо алахьынцаггы
иқэашьымзаап.

Шеишықэса дызмыртынчуа дызмаз агэағ
ршоаштцас ихытцны, ицэа-ижьы иалтцны иандэықэ-
ла, ицэыцэгъахеит аеынкылара. Ицымшьқэа ртыц
иқэырќыан, иблақэа ирыцќыоз амцабз иацхьа
иаацэыртыз дкылблаа дагоит унархэон.

Ихы-иҫы ччацшык ахаан иаҫықэымлац
ухэартэ дшыќазггы, убас ицшзан, иц-ишэи
улацш аќэгара цэгъан. Згэы ткэацуаз, изура иа-
қэымшэоз ахатца ихаҫы аешеитанакызггы, мчык
уиднацхьалон. Угэы дталар итгара уадаоын.

Еихылгон иара иахь лшьаҫақэа. Лыблақэа
шгэырғьозггы, лгэы шэон. Лыблаҫыц еилыцыцэо,
лыхшыф дымцарц ишлыхозггы, илызгэамтоз мчык
дымоахнаќыон. Уи иқэшэара леацэылхьчар акэын,

аха еилашуаз лшыа-лда дабылуан. Ашәыртәтеипш ишкәакәаз лцәа иакәыпхоз амрагы изашәуамызт. Лзамәакәа қапшыза итыцәрааны ицон. Аоны лхы златкакыз лхыәруа ианалага, илыҳпааны, лыхәда икәыршәны дыткыа-ткыо дцон. Ашоура баапсын. Ақәа ауижьтеи кыр цуан акынтә, адгыыл зышан, тыпқәак рәы айкәжәара иалагахьан. Илықәтәоз апхзы кәанда напхьахәо, лнацәкыара кахәхәакәа рыла агәашә ахаршә аахыршәаны дынтәлеит. Чытбжьык гомызт, Дамеи иашта итаз ахәарақәа тынч ихәуан. Анаәс кәытқәак леиәеиуа ахаскыын инамцкласуан. Еисуаз лгәы лнапы инадлырғәғәлеит, дагыхәыцуеит, Борис абра дибар ишпәиәпапшуеи хәа. Иацы ахәылбычеха, ашта анылыпссоз ииас ицоз Инал иихәаз: «Дамеи ионы бымнеикәа бымун, сыбзыпшызаауеит...» – лхы иштәгыежьюаз иаашеит. Даара илшәеит, илзеит. Атыхәтәан, агәылара снеир закәи, ара сыәнафарымхәазар лгәахәын, дшеибытаз дындәылкыеит. Инали лареи еипыртцар аахыс, аамта атып иахымсызшәа икан, мацара пыхыеипш дымхәыцкәа уи леагәылалхаломызт.

Абартца днытцалоны, лгәыләанзамкәа лмахәар нтарс икны ифынеихеит. Пхызу лабәабоу дызлаз еиллыргарц лыхгы аалкыеит. Ускан ауада тбаа ду дыәнагылан.

– Наира, иазхоит, сычхара хытцит. Брылтц, икажь зегы... саразэк соуп бара бзызшоу... Тың сывамкэа адгыл сыкэуп, шыта исылшом. Хлахынца еицызгало хазкэа зеиахархои? Сара схи-сгэы аацсоуп, еицах ацшра ансыкэшэа, сацэнымхар калоит, – ибла иамаз ибласаркэа намихын, дналыхэацшит ицсы лылатцэо. – Хи мцабзи сырзымгеит, быхалалра разкыс исыман, бцэанырра сахьчон, шыта уи сзалцзом, – инапы лзамца инахышьит.

– Инал, Инал! – днаидкэан, деиханы аоны дындыылкэеит, гэаныла дхэыцуа, иабакоу ацшэмацэа хэа. Лыцси-лыцси еихымзо, ацэгэа зуз азэ иеицш, ашта дынткэан, ахыкэалаа еицш лыцныка лфыналхеит.

Ченак, дэкаршэрак афэ ампыл еицасуаз ахэыцкэа ргэырчанзамкэа Инал данаарыхтыгэла, сырпырхагахарым хэа атцла ашыапы иадкэацалаз аскам иеныкэикит.

Инал хэыцы даууп, цэала-жыла, цшрала иан еиха длеицшуп хэа дхэыцуа, ичкэын хэыцы дихэацшуан. Ахэыцкэа ахэмарра ианалга ауп иангэартэ, ирыхэацшуаз ахатца рхэыцтэы дуней иешагэылаихалаз. Еикэагэа икэшан иаагылеит. Зегы рыхьзкэа, рыжэлакэа дразцааит. Нас Арсоу ихы наиқэкны фэааитит.

– Арсоу, уара угәҕыҕра мпылла иухугома?

– Сала сыда зегы аишьцәа, аиҳәшьцәа рымоуп, – ашьтыбжь р ицсахуан л ала. – Урт еицыхәмаруеит. Сала – ампыл. Ухала уаныҕоу бзиазам.

– Дуоуп аиашьаҕы...

– Дсоузом, – икышә хәычы тырчааны ҕааитит.

– Саб ахәычылацәа иҕахуп, сан – мап. Сала сыда ҕеи дымилоуп хәа саб ишиалхәаз саҳахьеит, амала илоумхәан ишыздыруа. Салгы, уала уеицш, Инал сыхьзуп. Сан уи азы саб длацәхалоит. Инал захьзу бзиа ибазом. Улт ҕеизам, ихәоит, диадиа уалгы уеизами?

Ибжыы цқя инеитцыхны дааччеит, инапы нагзаны ахәычы дааигәыдихәхәалеит.

– Инал хәычы, умшәан, сара уара уфызцәеи уареи ҕырхагак шәмоурцоуп сыбжа аибашьраҕы изаансыжыыз.

– Саб умышьта цәҕоуп ихәеит.

– Уи цқя сиздырзом, сара уафы сиҕырхагам...

Уца, нахьхи уан душьталан дааиуеит, уи ушсыдгылоу лбар илгәаҕхарым.

– Ас зухьыз хәа сан илхәалоит.

Инал хәыцрақәак днаргәыларкын, имфасхьоу шықәсқәак рахь дагеит. Ускан, аибашьра амцашыра ахыцсыҕ еикәтәеит ргәахәны, ажәыларар-

ҕынтәи ртың ахь ианыхынхәуазтәи сахьақәак
ибла иаахгылан, илақта аарлашыңан, иеына-
гәылаихалеит. Уи аены рфызцәа азәгы акгы
ахымыхьыз анцәа ихәо, рыңхзы наңхьахәо
ишнеиуаз, хацабжь тахәаеык иааннакылеит.
Уи аафуан амца иаблыз ашытыбжь аиқәтәара
иахьафыз, амфәа нымфәахытц ибжьагалаз фнык
аҕынтәи. Аибашьцәа уахь инеибарфит. Быргк
дыгәжәажәо дирххон зҕаб тәрышкәа хәычык.
Уи лыхцә қарақәа наҕ-ааҕ ишытны лылахь агәта
иалыжжуаз ашья дархәашаны дықан. Хәар-
тарак рзыҕатқозар хәа иналхаххын, лыбла хәыч-
қәа, есаaira алашара зцәызра иафыз, тааза
инарыхәалырңшит: «Шәсыцхраа... сара, аңшқа
харас исыдуи?» – лхәарашәа, лыңсгы аалхытцит.
Днеизҕәыфит абду. Зымаха-шьаха гәгәаз азә
шиакәызгы, деицъыңны, имаҕа дигәыдыргәгәала
дуазыруан, икыдымшәакәа игәгы аус ауан...

Убри аамтазы Наира лгәы дтауазыруа, лхы
лыхчы илагәан, лылабжышқәа лхәаеуан. Иа-
га лундазгы, уи лхылгәы дтыцуамызт. Есми-
нут, ессаат лыбла дыхгылон. Данылбалак
лусқәа еиха еицәахон, илафсхьаз лыгәтынч-
ра еилаганы, дзеиуоу узымдыруа дҕалон. Илуа-
илхәо дақәымшәо, ак лзыҕамтқо длеифәиуан.
Илгәалашәон Инал изааигәара даныҕазтәи лцәа-

ныррақәа. Лхы-лыпсы зегъы тәымцьара иҕан. Ара, Борис ионы, зегъ лыцэтәымын, лхәычызатцә иҕеи-тыпш лҕаҕхәа иаацәыртцуан. Усҕан илаосхьоу лгәахәарақәа еиццо лхәыцрақәа шеидылхәало, иҕалаз лзымдыруа зегъы неимбҕыжәаан ицон. Нас, ҕаҕхәа лгәахәара ашьта деиҕахылон, ихәашьу агәы еимгеимцара хәычык иҕагзаны илыр-лахҕыхырц. Зегъы лхалырштырц аҕнусқәа лычерылалызҕон. Тәымцьара дхандеиуазшәа уртҕы лгәы анрықәыптәалак, деиҕарзыхынхәуан уаанза дызлытцыз лхәыцрақәа. Иҕамлаша еиқәыршәо, лхаҕа зыгәра лымгоз, Инали лареи рдунеи деиҕазо дашьтан.

Иарбанзаалак ак игәы изақәкуамызт. Иага схи ахызгоит хәа далагаргъы, игәы иқәҕуан бжык, ибла ихгылон сахьак.

– Зегъы мҕасхьеит... – дҕәйтза дгылан.

– Ацәанырра цқьа ашьта ыззом, – дқачқачо, ииура дақәымшәо, изнапык ала лхы игәышҕы инадитцеит. Ғымт имцысзо игылан рҕыцьегь. Зычезырымчуаз ацәанырра аееиқәнакын, иҕала-рызешь хәа ипшын.

Ғыцьа ауаа иага еиҕәгазаргъы, рцәа-ржыы иҕаныҕәо ирҕоу аҕхарра цсзом. Шәты пшзак улапш иҕашәар, уи зыршәтыз бзиабароуп угәахәуеит. Ак угәы цнажәозар, угәахәарақәа намзар – иҕам,

ихароу ацэанырра иахарахтэуеит. Аамта бжьалар, абзиабара аеартынчуеит, ахы нықэцан аңсашьоит. Уи тынч аңсың ланага-ѡанагоит, ахэыштаара ихэы-таҳэхэоу акэиц хэыцкэа мыцэарц, гэығра лаша-рак иакэгэығуа, икамлаша калозшэа, абзиабара тамхарц азы цстазаара кэытэак иахэоит.

Улацэа неикэыңсар убла ихгыло бзиабаразар, утынчра еилазгогы иароуп. Зытра иазымкыз алағырз тарбаны зымч-зылшара иакэымгэығуа, аха зцэаныррагы змырзуа абзиабара акэзар, адунеиафэти ахьаакэа зегы ззеиңшыз ицэа зхарцаны иччо игэы кылзыблаауаз, игығкны мцабзтцас иуцралогы, узыршэтуагы, узыршлогы иароуп.

Иага гэакра мѡа урнысыргы, зыңсы тоу ауаѡы дмыччар калом. Аччапшькэагы зегы еиңшым. Ашьазагэаза мѡа ианысхьоу аччапшь ааңсара ацэа ахьыкэкэа, адунеи згэы ақэыңтэахьоу ауаѡы итэуп. Зхьаакэа згэы итымтзо фэахтэоуп. Амаалық иччапшь акэтэкьоуп ицкьоу, игэыку, иңшзоу.

Наира илыламзытыз лцэанырракэа дымѡахы-рымкьарц лхэыцракэа еимбгыжэаа илгон. Иаа-лыкэыршан мелодиакэак гозшэа ллымхэа итаѡуан. Лыбла тырхаха дшыңшуаз, лыңсы налхытцны Инал идларашэа лбон. Рыгэта хытцшьа змамыз баагэарак хэаатцас игылан. Софиеи Бориси рыбақэа цыркэылан ирыхэаңшуазшэа лбон.

Ихэыцы игэы ҕикаауан. Иччаңшы ғэыкы ибла ихытцуамызт. Игэы иқэыџуан ибжыы: «Ашыапызатә имышыта цәгьоуп... Инал захьзу зегыы бзиа ибазом, улт ҕеизам... уалгыы уееизами?»

Уқэыңшнатц аамта еитамцуашәа убоит. Ҙа-жәижәаба шықәса уаныртыслак, аминутқәа секундқәахоит, асаатқәа минутқәахоит, амчыбжықәа мышхоит, ашықәсқәа мзахоит. Уажәтәи Инал итагылазаашьяҕы днахәны даахәаанза амш нтәон, игэы итеикуаз аҕатцара дахьымзакәа уа итаңсуан. Ахьаа акәын еиқәымтәоз, атцхқәагыы нтәара рықәмызт.

Инал иикыз алабагыы шытеитцеит, мацк имҕтәы шыап шитцишыуазгыы, амардуан дналбаан, ашта днықәлеит.

Аңенцьыр аҕынтә апарда ицәытцыңшуаз иан лылабжыш хаҕәкәала, лыцкәын ихьаа зегыы лхы иавбо, дахьзимыцхраауаз хьаалгон. Издыруадаз Инал ибла ихаччо, иан лыбғазара нтарс икны, Наира пхәысс дызгарц сгәы итоуп хәа анлеихәа диқәшахатхазтгыы, лыцкәын инасың шыҕаларыз, аха дҕахәатәхеит, леахылшыаарц ақәылкит. Зда дсымам сыцкәын дзыцныҕәоз азҕаб дигар сыңсы танаты изуам хәа диҕагылеит. Хаз, Наира лтаацәа Инал датәамбо рыҕедырцәгьейт.

«Урт рлахьынца ианиоит, баша быҕебмырцәгьан», – анихәа, лыңшәма диабашьит, – «Шәыжә-

лазы зегы дара роуп. Хаҗсуара иатанакуа кржәдыруама?!.» – хәа. Уажә урт рыгәнаха рхызхуада... Шьта Дина лычкәын дибар хәа дымшәо, аҗәнцьыр днадгылеит. Инал имғаз абласаркья ибла дшыхнамырҗшылозгы, дым-шашьо илбон, җааршәҗас дымқәацо дыштәаз.

Ашарккара иаҗын. Дина, лхалаҗ налышәхарҗаны лычкәын дшыҗаз лҗыналхеит. Уи амардуан дахьяҗатәаз дхахәхазшәа, иҗсыҗ алагашағарагь даҗкәыҗызшәа акәын дшыҗаз.

Имидагәидаха, усда игәроу аҗша еиҗш, ихәыҗрақәа җаха ирҗомызт. Изышьақәмыргылаз ихатә җсҗазаара иахкьаны, изҗаб Верагы дшыҗш-қоугы, җықәсларақәак лоуа иалагеит. Азаз наила-рыкшазшәа, ишынҗҗа хьяа бааҗск, аҗырбел еиҗш, аҗынаиларҗс дакит. Дыхәҗәырххон, дзагәылҗуаз җышьа. Идыруан, иҗха илҗыкәкәоз лылабжышқәа лангы лгәы ишҗыкәкәоз. Шаҗантә лаб мчыла димкәыкәаа дыргахьяаз! Ааскья адәыҗба иасҗоит хәа дандәықәла, игәыдырҗәҗәала иикыз лҗырҗра иҗәыуадашеит. Лхахәы бымбыл инапы налшыуа, деимларҗәҗәа дызкыз лнапқәа рымкәыҗыҗра уадашеит, «сҗазом» хәа зынза аешьра далагеит. Мчыла игәышҗы дадганы лан дліҗеит. Еиҗақьыз-қызуа, иҗахыҗәҗәо иҗәыуоз лыбжы абыржәгы илымха иҗашеит. Ибз ихәлашәазшәа, ибла җыр-

хаха Софиа дахьлыхэацшуаз ибон уи лхьаа аби-
цхай ртэы ааста кырзагы ишеихаз.

– Нан... – лнапы ижэахыр инықашьны днаи-
ватэеит, – ихьшэашэоуп уахьтэоу...

– Аа, ба боума? Макьана бызгылеи? – лганахь
ихы намырхэыкэа, иан лнапы еимлагэа икит. –
Адгьылгы хьшэашэоуп, аха уи ауп ххы змаждо...

– Инал, анышэ саутартэ схы мөапызгеит Наи-
реи Инал хэычи рзы. Сыңсы тнахуеит ухьаа,
хнапала уазаны хабла ишабо ухазтархом...

– Икалашаз калеит... – ихэыцрақэа ахьеи-
пылкъаз игэацхомызт.

– Иахуз ауп иахпылаз. Сгэы азганк шысфе-
гылогы, Наиреи ухэычи рырхынхэра цэгьоуп, аха
зегьы урфеагылт... – ауаа хнызба, ххэатэы хапсы
танаты интэазом. Софиеи Вереи уцэызуеит арт
урхынхэыргы... абзиара ахала еснагь имчы-
дазшэа, ацэгьара аеацнамшьыр аузом.

– Аамта рацэеи, ахтысқэеи газгазо ихаб-
жьоуп. Сара иахьамуоуп сгэы ахьсыхо. Аамта
иашэахахьеит ихабжьаз амөахэастақэа, бна-
рахеит ишэтыкакачыз хадэқэа. Ихьтакны ицсит
адэыкрынқэа. Змыжьтас ихабжьоу ххы азым-
хэыцра хэхэлагалара иафуп. Хашықэсқэагы
хазгэамтэкэоуп ишцо. Акгы стахым, сан. Шэара
шэрыцхасшьоит... Аибашьра саламырзкэа, уина-

хысгыы саазгоз сгэыггракэа акэап афынза анеира
иафуп. Исычхап, уажэ исымбеит. Сгэатданза,
неишьа ахьамам, цэашьык амца аркуп... Ауаф
игэгыы хоит, иаафсоит, сан.

– Уара макьана уқэыпшуп, унасып уапхьа
ишьтоуп... – Дина илхэаша лфамшэо, лыбла траа,
лнапы кыцкэа рфэычуа лпа дихэапшун.

***

Мызкэак рышьтахь Инал Москвафа дцеит.

1991 шықэсазы еилахаз СССР иаанарпшит зе-
гыы рмилаптэ хафра. Хаз хэынтқарран ишьақэгы-
лоз ажэлар рхатэы хэаакэеи рзакэанқэеи апцара
иалагеит. Зынзагыы имариамызт даеа хэынтқар-
рак ахь ацараара.

Қырттэылаа Автономтэ хэынтқарра хэыцкэа
шьафены ирыгрысырц ртаххеит. Апсуааи ауап-
сааи цэфьарас ифатцаны амилат мацкэа рықэх-
ра реазыршэеит. Еснагь рқышэи рыбзи неихь-
шьуа, имлашьуа ақэыцмакэа реипш, Апсны
шынарыхэладыршэра иашьтан. Знык ианқэыла
рычедырғэгэеит. Апсны аблокада фалеит. Убыс-
қан апсуаа ептарыцхаишьеит анцэа, псфыхгак
дырзылбааишьтит. Еикэырхан апсуа жэлар
рхэыштаарақэа, еибган шыатамырзган иарсыз
Инал итэфаншьапгы. Дцазамашь згэхэуаз

шыҕазгы, ҕытрак ашыҕахь иҕаацәа иман деиҕа-
хынхәит. Зеггы шыақәгылазшәа иҕалеит. Сергеии
Динеи ргәырғьара хәаак амамызт, рыцкәын аҕс-
ҕазаарамҕа данылеит хәа игәыгуан.

София илбон Москватәи ихьаакәа рааста аҕы-
ҕантәиқәа шығәғәаз. Иага лундазгы, Инал на-
сыҕла дынхо илзыҕамтцеит. Лара дылдыруан
лыҕшәма дызҕыгәхәауаз дызустаз. Данылбалак,
дымцақьоуқьадхазшәа деиқәтәиашо дбылуан.
Лыҕшәма дихыбаауа, илура лзымдыруа лхы кны
кырынтә дтәахьан.

Гәыблыла, хәтырла София лхатца длызныкәон.
Лусқәа ирмариарц, «башьцылазам» хәа, кырынтә
ишилшоз длыцхраахьан, урт зеггы София ил-
ныруан. «Амшә иакыз баба» ихәеит шырхәо
еиҕш, азиас амҕала ишцац ицалоит ихәарашәа,
дзыкәшәаз ихы анираалеит.

* * *

Наира дзыкәшәаз иакәшәахьада? Лхәычы
иабтәҕьа гәылатцас дишьоит. Лхатца, лахә-лахәы
илышькляцшуаз, иееиҕеикит. Борис даазкәылаз
цәалашәара бааҕсқәак иауа далагеит. «Абнагы
алымха амоуп» рхәоит, аха избахьада? Наиреи
Инали еидызхәало ыҕазар калап...» хәа, ааигәа

игәйлара ижәуа иштәаз, рқяф антала, азәы илымҗа интишьит... – «устәхуп азоуп изуасхәо» – хәагы нацшыны.

Уиижьтеи ишьара дықәкьеит. Абри аҗара илеишәа ырцәгъан дшылзыкоугы, ианылгәаҗа, дындәылтцны дцазар калоит. Иагацъара уи аҗыза ахлымзаах каланы таацәаныла иқәиббахьеит, ихибартәахьеит. Уажәы узықәгәыҗада?!

Борис иеирхаан, иказшьа мчыла инеитакны итаацәа рдунеи дахзызаауа, изышьцылахьоу азышьтра неимацсаны даҗа җаршьтрак налимдар ада цсыхәа шимам дазхәыцуа далагеит.

Анкья дзыцкламцшуаз итеитцш айгьтәра иеазикит. Иқәыршәтәршә ишьаитцалоз иусуратә маҗәақәа зегы неидкылан, амца инақәцан иблиит. «Иазхоит агәам ахьынзасшәыстцаз, лара слышьашәалахар ауп», – игәахәуа, есаaira иказшьагы аитәкра иеазишәон.

Амаҗ иагацъара иурхаргы ашхам амоуп, амала уи адәахьала иубартам... Борис Наира лыфнускаа лыцкато, лхатцкы камыршәуа, длыхзызо, игәамцхогы дацымцәажәо далагеит. Хәарада, изыцәгъан ас иаалыркъан аеиитәкра. Зны-зынла ианилыжжлоз, ахыбаареи агәрамгареи цәытацәахны «ахцатәи» иблала длышькляцшуан. Ләаҗхәа иеирхаауан, игәы итаз шыкәәкәан.

Борис иацъал ааз цылышон Наира. Ауа шьямхахъы еилатцаа еилажъыз асы еикэырчакаа, шаанза икэзытны ицазшаа иказшья аееитанакын, уи ихымцапгашья иалылхэаара лыздырамызт. Уаанза игэы итази хэозтгы, уажэы длымцакьякэон.

Ацстазаара лгэы ахзыршэахъыз иашта дтыцны дышнеуаз, лгэылчанзамкэа Софиа лымца днапгылоит.

– Наира, мацк баатгыл, баасзызырф... схэыцгы саргы аамталоуп ара хшыкоу, – лыбз дацхауан. Мчыла зэыр бфы еихихуама», – хэа лгэы азбжак хэхэон. – Инал иахъ банзыхынхэ, сааткгы саангылом. Инимырцшуазаргы, уаха шаанза пхызла дуазыруеит. Ус дсыфхагахозтгы, сыпсы ихтныстэон... Ихьяакэа уаха исзычхауам, стыпан даеазэы илымхэаша схэоит. Сара снасыпдазаргы, Инал игэы рахатны дынхар стахуп. Бгэы ргэгэаны, былацэа ныхцаны бицыртц...

– Софиа, Инал насыпс бимоуп бара, иарей сарей шыта хаимцалацэам.

– Дрыцхабымшьязэон? – лыбжы лырымчит, – ибла траа харантэ ихэычы дихэапшуеит...

Арт реицэажэара ашытахъ, дук мыртыкэа, Наира леаарееины, лышта дынтыцны адэахъала агэашэ алырakit. Уи Инал итаацэарафэ анеира ацсра илзафсуан. Баф-бафы деифышэшэон, иани

иаби рылапш дкылнаблаауазшә лбон. Ачарахәа ргәашә дынталан, аонытқала иналыркит. Аштә еишаны аонашәағы даннеи, лгәы еиҗахәацссан, шыағақәак лышьтахька иныкалцеит. Дхәыцуан. Деипххәыцаан, еиҗах ашә ахь лғыналхеит. Ивт-рааз ашә лҗачкәымқәа рацәан днасын, аҗак дазымпшыкәа дныналеит.

Динеи Сергеии гачамкны иналхатцгылеит, знык рышныка имшахымтыцыз лаaira цышьо.

– Саҗашәымтан... И... Ин...нал дыстахын, – лхәеит. Лзамшақәа тыцәраа ицон, дуалыуашо данықәха, ацшәа шхәатәызгы лхаштит. Зылақәа цархәылан илыхәацшуаз ацхәыс лылапш лыкаганы, ацшәма иахь дшеипххәыцуаз дынхәахәит.

– Баатәа, уажә дааиуеит.

Лхы лнапағы иааго, илымпыхышәаз кәардәк лыҗеныкәылкит. Ан җымт хәыцрашәк деимаркуа дындәылтит. Ицәарц иағыз амца акәыстҗақәа аб ианеилаиршынт, җыц мҗқәак анакәипса, ацырхәа амца шеикәылан, аон дугы ырлашо, ацхарра ацыпххәк еикаацхо иааонаҗеҗыт.

Аамҗа наскыацыпхыза лыҗелыртынчуаз цылышон, аха иааиран иказ изыпшыз лгәы тыцсауан. Ус ашьтахьтәи ашә ала дааоналеит змакәахәара ампахышь ду акәыршаз. Аамҗа аатгылазшәа лбеит... Цқя ирбамыз ихцәы иалыкәкәоз ацәыкә-

барқәа ибға, игәышқы иркыдланы кәаң-кәаң хәа ихыкәкәон. Ибласаркыа имғамызт, изблак аркызшәа иғашәашәаза иқан...ишьапы апротез амхын.

Наира дәагылеит. Амәтәы кәардә афьжбжы дхьанарцшит иара. Дшанхеит, еихихыз иқышәкәа ус иаанхеит

– Инал... – аарла лыбжы нтылкааит. Инал иаб ашьшыхәа дындәылцит.

– Наира... баазгеи, икалеи?! – лааигәа днеин дналғагылеит.

– Инал, – лылабжышкәа лзамәа инадлеит. Лылаңш лызрыкәгомьт ицәа ианыз ашәахстақәа. Акы афынтә еак лылаңш назкуа, илыхәлатәоз лылағырз рыцкьо, лыбжы еихәлагәо дгылан

– Наира, ус бааиуамызт, ихәа бзықәшәаз, Борис...

– Сара анышә сықәыңсан сыжроуп исзаанхаз. Са сусым, уара ухы ицәыхьча, сухәоит, Инал... – инхаддылаз лылағырз имырбакәа ирыцкьан да-наахьахә, өаңхьа лылаңш нақәшәеит ицәеижь иақәтәоз, ибырлашңсараз акәаңкәа. Лыблақәа неихарғәғәаны ғаалтит: – Инал, слахьынтца санызбом, сыканатц ххәычы изы сыкоуп. Утаацәа уман шәца Москвака... урт рыцхауп... еснагь шәыбла ххымгылар шәгәы аеиитанакуеит. Ара

Борис җеирак ахь хылигом, уи дзакәытәҗьоу уздырзом...сшәыхәоит, абрантә шәца... – лыбжыы еихәлагәаны дындәылҗьеит.

Ани аби абҗыжәхәа иааџнаххит.

– Иҗалеи?

– Хәыңьегь разҗ хамам, уи ауп иҗазгыы иҗоуггы. Унасың уахымыццакыр, уңсы җанаты уи аҗынза назара умоуа, умңсыкәа, убзамкәа уннажьюзаап. Шәиашан сҗаацәа... иҗалаша хырҗашья змам ауп. Наира дызнысхьюу лышьтра деиҗақәларгыы, зееиҗазкыз лҗазшья лыгәгы аңсахит. Лхәыңы ида зеггы дрыцәтәымуеит...

– Ус умхәан, сыңкәын, иҗалаша хдыруазтгыы, заа хәеҗархион, аха аңсҗазаара цакыдахон, – хрыжь-хрыжь дцәажәон игәжәажәоз аб.

– Усгыы цак сзамазам, саб. Сынасың лағыр-зырқәақәо сааигәара игәжәажәоит, снапыцәҗья накәыршан исзыжьжьюм.

– Аңыамыҗәацәгья баны аңсреи абзареи уа-неимаркуз аңыжәара угеит. Уажә уанеиқәха ухы лаурҗәыр – уи хатцарам.

***

Еицхәа игылаз ашьяаңа ду ашьтахь еиқәыз амцаҗы, еикәшаны итәаз жәабжықәак ирылацәажәон. Еиҗажыыз ақды хсахақәа ирхылтны

абыста зтаз ачуан иакэтэиашоз амца Инал ибла
изакэымтхо, адунеиафэти ацстазаара дапыр-
тызшэа акэын зеггы шизеипшыз.

«Наира, ирлас иааг!» хэа игаз абжыы Инал
ихэыцрақэа дрылнагеит. Мчыла, ихапыцқэа
еихаргэғэаны ихы дахьаафаз лцаара дна-
хьыпшит. Лышы-лышы еикэтэ, саара хьантак
датцалан дааиуан.

Итатын алфа харчыло, ачуан иатцаз амца иатц-
хоз тахмадак афар ихы нарыкэйкын: – «Арпарцаа,
шэылпыл, ацхэыс леидара датцышэх», – ихэеит.

Инал ифы зымфа инаирхэит. Уи леидара Борис
имчроуп, датцызхша акгы злымшо сара соуп
игэахэт.

– Инал, угэы алакамшэа збоит, – Дамеи даины
днаиватэеит.

– Абзиа убар иумдыруеи. Схы иавызбо ра-
цаоуп. Сгэы ртынчны смыцэеижытеи итцуази, сыб-
ла ихгылоуп рыбақэа. Азэы лтэы гэафхэеит, егы
итэкэа цкэоуп, ихалалуп. Агэыбылреи аразреи
зкэыхэхэу ихы-ифы ацстазаара анагэтасыртамфа
ианымлац.

– Ухы уанымызбан, – излацэажэоз гэынхэ-
цыстала игэы еилнаргон акэымзар, еилкаатэкьан
издырамызт. Ауафы илшарақэа рааста итахрақэа
еихауп. Наира ганкы датэуп, ура – даеа ганк.

Шәеидызхәало цхак шәыбжьаны избом... ура шашәак узбыжьдаргыы, азә ицшәмапцхәыс лтәы цәгыоуп...

– Анцәагыы уаагыы хьаас искуам, Борис иакәым, адунеи зегыы сафагылоит, аха илуам... сылпыфлан... Ашашәа иазызуеи, ацха хәычы – Инал иеицха ицгәгәоу иарбан лареи сареи хәидызхәало?

– Уи ура дутәзам, – иицхәоз дшазымзырфәуаз изгәатомызт.

– Абзиабара... уцәа-ужьы иалцыз уи аастагыы дхаракуп, – ихала ихы дацәажәозшәа акәын дшыказ..

– Инал! – Дамеи дфәатцкьейт. – Иухәарц иуцаху...

– Утәа, Дамеи! Иахьанза исымхәацыз угәы азымфәо укамызт.

София «И – на – а – а – ал!» хәа дыхәхәо, дыфны афны дныфнаххит. Зцатцасара иафыз Инал ишлымчыз данигәтас, даагазәазын, адиван дныкәхауаны ахысыбжь геит.

– София!.. – даагызит Инал.

– Инал... – лыцсы лхаҳаны, ашьа лхьыжжы адашьма дныкәхаит София. Инал изшьапык шимам игәаламшәо, ашырхәа София дналхаххит. Абри аамтазы Борис ишәақь Инал, ихашьтахь иарбаны датцхейт, аха еибамгеит. Борис азнаказы даашанхалейт, аха ашьтахь Инал ицсы ицәигарц

ауада ддәылкьаны, ашта дыткьаны ахшыра иееи-
теит. Рақхьатәи игәшыра ихкьан, ашәазызара
даахәаны даман Борис. Шьта хеиқәырхагас
иибоз абна затцәык акәын, уахь акәын иаргыы
ихы ахьхаз.

Инал, игәи илағырзи еилацәоз адәахьы иаа-
мырцшуа, София лыхәра еимырғәгәа икын.

– Инал, – аарла лҕы ааихылхит лара.

– Сеиқәырхаф, адунеи аҕы схы сцәымғны саа-
ныбмыжын, София!

– Наира лхәычы иаб уара шуакәыз аниалхәа,
ишәакь кынцааны ушқа дыфит, аха сара изулак
иаңызгеит, – еиха-еиха ацәажәара лцәыуадафхон.

– София, бымцәажәан, бәырғәгәа, – лыхәрантә
иаауаз ашья аанкылара даҕын Инал.

– Сыңстазаара уара иахьузкыз, са сзы насыңын.
Сыңшқа с-Вера, с-И... – София уаха илызтымкаауаз
ашьтыбжькәа лынарцәымфәхь днаскьаргон.

ЕИХЫМЗО АШЬАПЫШЬТАҚӘА

Ас быбышқәа ахәылыҳәылыҳәа илеиуан. Ас-
цырақәа еилахынхәуа адгьыл ахь иццакуан.
Адгьыл їәашкакаран. Ашәапыцьап ашәыб
рықәч, нашанатә лакә ссирк даланагалазшәа
фьыцбарах ибо, асы дьлаланы иңуа днеиуан
Кама. Уи ианылтоз лышьта дахәаңшуа зны ганха
дцон, даҕазны дхынхәны, лышьта днықәланы
днакәаратца-аакәаратцо, дгьежьы-хынхәуа адәы
дықәын. Ҡышәҕа метра рыҕахыс игылан лаб
ионы. Уи ахьатә ҫны еилыцьыбаауан, аха излахы-
быз акыц акыр иқәсхьан. Ахәы акәапраф иқәгы-
лаз аҫнызатцә иаакәыршаз атцлақәа еихыхәхәа-
еитцыхәхәо еилагылан. Абнара агәтафьы, абни
ахәы харак хәыцы иқәынхо налбаан, таҕа акар-
шәрафьы еикәағта инхо ақытауаа изрыланымхари
хәа угәахәыртә ишыҕазгы, стың аброуп хәа
аеытхәаны, абгьыжәқәа реимҕьарта иагәы-
лыпшуан аеырцагьан. Ашта-гәара иаакәыршаны
ааигәасигәа иҕаз абна, Кама лаб абицарала
изынхаз дгьылын.

Иќан амардараќаа, ашәтла дуќаа зтагылаз. Иќан акаршәра тыпќаа рґы амыѓи ашәшы еилаґа-
таны изыкәшаз алтлаќаа, уажәы сыла итаґахәа-
ны еилагылаз. Иахьак нтәашьа змам лусќәеи
еснагь згәы назам лтаацәеи дырцәыбналан,
абна абжыы дазызырәуа лхәыцраќәеи лареи
еизынхарц лгәы азыхәон Кама. Ажәван иканаґсо
асцыраќаа лнапсыргәыта ианылыґсалоит, нас
еиґах ажәван ахь илыршәуа ркаґсашьа дахәаґш-
уа днарытаххуеит ларгьы, лхы-лґы ианаґаґсалак,
акыркырхәа дыччоит лыбжыы тганы.

Кама лан ахшароура дахыґсааит, аха амаа-
лыкь деикәхеит. Хышықәса ланду длаазеит, нас
лаб даґаа пґәыск дааиган, уи лќынтә хшарак
дроуит.

Камагьы даазқәылаз лычхарагьы маґхан, зегьы
лгәы итаґхуан. Арыґхараќаа зегьы лан лыќам-
заара иахаралтәуан. Лаб игәы дзасуамызт, илбон
лымкаала илаґш шылхыз. Лтаацәа рцәанырра
цќаа иахылґаааз ахәычы лзы аилкаара уадашын
лан лтыґ даґазәы изаанылкылаз. Лаби лареи
рхала иртәыз адунеи ахтыгәла данаиу, иацәызит
атынчра, ахаара. Иґшшәыдан иќалеит итәымуаз
ахәычы лыґґстазаарагьы. Аамта кьаґк иалагзан
ланґса ыґыа лыґґхацәагьы ран лахь иааргеит. Уи
зынза дазыґшымызт, ашьа иалышрны лааигәа

илеиуа ахахә дузза илзафызахеит. Лышҗа, лгәара, лхәыҗтәы дуней зеггы рымехаркит лыҗхызгыы иаламшәаҗыз ауаа.

Кама лыгәҗаккәа раҗәан. Иауазтгыы, зеггы лхарштны лымҗахь хьаак зықәымло, хахәтә баагәарак лыргыларын, аха иабаҗаз амчи ал-шарей?!

Стара иаҗыстҗап анылхәа, ланҗса инафәршәны мап лкит, ақалақь бықәыртәан бызланыкәахго хәзтәда хәа. Ускан ачаифыхра акәын ақытан зеггы рнапы злакыз. Кама уи ләазылкит.

Анҗса, Нуца, злеишәа җьбараз пхәыс җаҗак лакәын. Лыпҗаҗса есаaira зымҗа даважьуа, лыпҗаҗәа лнапы рыгхар хәа дшәо, сабак рықәымтәандаз лхәозшәа, ес-аашар дрывагьежьюан. Аамҗа наскьаҗыпхьаза Кама хәыҗы ланҗса лахь илымаз аҗәымҗра иаҗымлазар иагымхеит.

Кама дызлаз иарбан зыблараз лзымдыруа, лхала лхы-лымч ақәымхо, җхыраарак лмоуа, лгәы кыдгылазан дыҗан. Ес-аашар, ихәлар дзызхәыҗуаз рҗаҗыс аусура акәын. Зеггы аҗәахаа ианалаз, лара ашәкәқәа дрыпхьон, иагьараангыы иҗәылашахьан атх шҗаз лызгәамҗакәа, нас еиҗах аколнхарахь усура хәа лҗызҗәа дрыҗҗар акәын...

Раҗхьа, ауртҗәгьа, асыҗәхәа анарфынтуаз адәылҗра лҗәыҗәгьазтгыы, уажәшьҗа еихсыҗьны ианеикәтәа, аҗны лхы лзыҗнакуамызт.

Иахьягъы аңсатцлақәа днарыдыххылан, ры-
махә лыртцысуеит, ашәыб қахаанза лара дрытц-
къан дыфны дачеа тцлак днадцалоит. Дыччоит
акыркырхәа, игәыкза, игәықатцагаха атцлақәа
инарыбжыыф-аарыбжыыф-уеит фажәи цшьба
шықәса зхытцауа Кама лыбжыы цшқарах. Уи абжьюуп
даанызкылаз афилолог Хымца Кәагәаниа... Иара
амфаду ала иан лахәшьа лқынтә даауан. Алра-
тәи автобус дагхан, ахьацара сналсны шыапыла
ақытагәафынза снеип, уантәи Ақәақа сызго
қалап игәахәуан. Амфакәа еихытәтцәо дцарцы
дышнеуаз, цхьақәагъы шытахьқәагъы дамышьтуа
дааннакылеит игәы зегъы зырцыхцыхыз абжыы.
Идырым цәаннырак қәандаза ишьа-ида инталан,
ицәа наихыбзааит. Еитәгеит аччабжь, цыхьа
аастагъы инейтцыхны. Ашырхәа имфә днанытцны,
иарғарахьшәа ииас ицоз акәарацча ихыз ацқа
хәыцы днықәсны, шыафакәак данынаскья, да-
дырсызшәа даанхеит. Дышцацшз аз лара! Лыхцә-
қәа цаны лзарафынза иназоз, уажә есаaira
реыртлара иафын. Лара деигәыргъон иауаз асы,
лыфнапык рыла асцырақәа аанкыланы хыхь
илыршәуан. Уи, аура иафыз асы иналаланы адгьыл
инықәыпсон.

– Дызустада, лхала абна илылхуазеи?! –
шәы-тцаарак ихы интагьежьит. Иццакуаз ар-

пыс амхылдыз дакызшәа дзеитамтцит. Игәы налызцеит, иңсы налылатәеит, аха дцәыртыр, узустада хәа лыччаңшь неиңхьбаны дааи-фагылар хәа дшәеит.

Хьымца шыта ѡажәи жәаба шықәса дрықәуп, аха макьана ас азәы дылмыткәацызт, игәы-ишьамхы итцлымхыцызт. Днеиҗаҗа-ааиҗаҗо ашьабстеиңш аңхәызба дласза, ахәы харак да-хьықәыз, Хьымца игәы ак налакшазшәа ибеит. Сымѡахь сцап, аңхәызба лахь усс исымои хәа дышхәыцуаз, иҗалатәҗьаз закәыз аилкааха иазаанза, игәы инықәѡит бжык. Уи акәхеит, аңхәызба дзықәҗалаз ахахә днықәҗәраан, хланцы ахылаҗьара дкәымпылуа дынтәлеит. Хьымца игәы нтыңсааит, деихеит машәырк лмыхьуандаз хәа анцәа диҳәо. Ибжара наивѡырны ихьанҗаза ихьынхалазшәа ибон, уи аңхәызба длышьталан дахьцоз. Ишьаҗәқәа рыҗәҗәаны иртбаан иахьеи-хигоз, асаҗы ишьтақәа анпыҗкала иҗан. Алеи-аңси рыбжьара дықәчаразаауа, дкаҗа-бҗало ахылаҗьара дталаны дназеит, аха усқан лара лыхдырра лцәызны, сыла иҗалахаз, ихжәаны ика-жьыз ашәтла дадыжьлан. Лхы-лҗы аҗәахырц аҗахызшәа, асы лықәнаура иаҗын. Хышәҗа метра хланцы даҗеит, лышьта җьара еиҗыңҗа, еаҗьара аеыртбаан адгьыл аҗы иҗҗәыхаа ианын.

Хымыца, игәы атхара-тхарахәа еисуа, днал-
хаххын, инапала ирыцкьеит лхы-лҕы, илҕаҕсаз ас-
ҕытқәа анлықәиршәшәа, иааигәаны данылҕаҕшы
ицәа наихыбзааит. Лҕынҕа, лылақәа, лыҕыымшь,
лқышәқәа инапы ахыырхышыуаз, мцабзтас
инаикәтәиашо пхаррак деимнадон.

Асы шауц иауан. Лнапқәа даарыхан, лнап-
тарпақәа лымҕыхны, инапқәа инарыбжыакны рыр-
пхара далагеит: зны дрытәхәеит; иркәыцит, аха
нақәацарак лымамызт. «Ех, атыпқа, бқышә пшза
снахыымкысырауам, баапшырбсацәхагәышьоит»,
– игәахәуа, икышә пха еикәтәа иҕаз лқышә
инадитан, длыхәлаҕәхәо, ипсып лыхәлагало,
лхы-лҕы зегыы напыла еипхышышьауан. Лара
ирласны дзалымтцит. Нас лыблақәа аахылтит.

– Саҕамыз, уаха псыхәа ыҕамызт... – ихәеит,
иблақәа тырхаха дылҕаҕшуа. «О Анцәа хазшаз,
лыбла шыацпштәқәа сырзаакәкәалоит!» хәа, гәа-
ныла игәы дааҕахәыцт.

Лара лыблақәа шә-этцаарак рхыхәхәыла дши-
ҕаҕшуаз даапышәарччеит.

– Усықәымшәаргыы слахәны сыпсуан, сызыр-
тагыы рзыпшаауамызт, асы сықәнаурын, қдык
шытоуп хәа инасывсуан, – деитәапышәарччеит
лхапыц ссақәа пшзаза. Карматцыск шәахәозшәа
лыбжыы адунеи инықәшит, – исгәалашәо, сан-

кағауаз избоз атла ацәаароуп, иара убри сыхгы анкьеит.

– Икалаша узахырпом.

– Акәхап, – дгыларц дафызшәа аниба, Хыымца инапкәа дрынцаны даашьтицааит.

– Сыргыл, схантоуп, – даапхашьеит лара. Илшәыз апалта дахьагәыларшәызгы, Хыымца ауаса ахәы ацәыхьантараха еидарас димамызт. Ибла излыкәгомизт, лара уи гәалтан, зынза лшьара дыкәкьеит.

– Саушьт, схала сцоит, – дгьатцәыгьатцәыуа данааихәапш, иара уаха ажәак лмырхәакәа цака днаиргылеит, аха лнапы ргәгәаны икны амардара днафалеит. Асы шауц иауа, рышьтакәа еимапсо ирышьтан. Афыцьягы фыртзомызт.

Асы ианпыккала ианыз ашьтакәа еихьымза-еицымзо еишьтазшәа акәын адгьыл афы ишубартаз. Ихалеит хыхь, амарда иафысны. Абрантәауп лара дышкахаз, абра – дахьибаз дылпыртцоуп иара. Имәа ганкахы дагоит, иарбан ганушь дзыццо лара?!

– Шьта сцароуп, – лхәеит, лхы дымәахазакәа.

– Бызустоуггы самхәазакәоу?

– Уи акгы унатом, – лхәеит, аха лыблакәа «уара узы зегь дара ракәзами» хәа изцаауан.

Убри аамтазы игеит фьтбжык, атыпхагы ашырхәа уахь дынхәхәит. Еицагеит уи апхәысбжы: «Кама, о Кама, бабакылази!?» – хәа.

– Сцароуп, – Хымца икуртка аҗхьа ахьеибар-
кыз ицэытцыңшуаз агалстук лылапш мацк инад-
халеит, нас днаидцырц лҗыналхоны, ифнапык
налхыгзаны дааникылт.

– Кама бара боума? – Зҗыбымтҗеи?!
Сара цэҗара хэа сҗы акҗы там, – лыбла
дынхыңшылеит. Ларҗы лыблақэа шэарак нар-
хылан, лхы лалырҗэит. Кама илықэнаухьаз асы
налықэиршэшэеит.

– Табуп, сыңсеикэырхаф, – лхэеит, лыпшшэҗы
налхаҗаит. Хымца Кама дахыңшуаз ихы аны-
наирхэ, пҗхэыс фархьк доумамоумауа, лабак кны
гамлақэак дрышьталаны дааиуан.

– Сушьит, – лхэеит, – сеикэурхеит, саҗтаурхеит,
– днаидҗан лҗыналхеит.

– Кама, сара саауеит, бысыңшыз, – абри
акэзоуп илышьтаихэаз. Хымца цэҗарас иҗаи-
таз изымдыруа дгылан Кама дылзыңшуа. Уи
ибон аҗхэыс фархь дшымақаруаз. «Издыруада,
Кама даеакала деилылкаазар, снейп, иҗоу збап»
игэахэын, днарышьталеит.

Деиларцэины дызлаҗахэаз ашаха аура аны-
мыцхэха, тла дук ишадҗахэалаз ихаштны, ааи-
гэасигэа длеишеиуан. Аҗхэызба длышьталарцы
ихы ианташэа ашаха аура кьаҗхеит. Мфабжара
даангылт. Пҗхьаҗа дшеихозҗы, дмыштьыкэа ишь-
тахьҗа хьантарак ихон дагарцы. Дзыдҗахэалаз

атла, оумазақ зхытцау, здацкәа акыр зымҗазкхъаз
аатлақәа иреиуан. Ишаха акәзар, ипызтәаша амч
имамызт.

* * *

Кама лгәыларә псхәрак ыкан. Уа аматц зуаз
лөыза пхәызбак лызфылтит: Абра, фыц итәаз
абыста пха рзааг, хәа. Ө-фахрак абыста ианызтоз
ахәса иаарымхны, ашьаца дыцалан дшааиуаз
лылапш наикәшәеит дыззыпшзамыз. Өмырба
қалцару, днеины ибла дыхгылару лзымдырит.
Абыста змоуз рғапхьатцәкьа дтәоуп игалстук
ихәда иахатцаны, иватәоугыы иара иеипш
еибытоуп. Астол днадгыланы, абыста зтахыз
инарытаны даакәтәиауан еипш, рылапшқәа
ааикәшәеит. Иаапышәарччеит афыцъегь, нас
лара фымт днаипыртцит. Уинахыс кырынтә
рылапшқәа шеикәшәазгыы, рфыцъегь меитатцит
еизааигәахарц.

Апшзара икны иаго, итуркьар иузымкуа ақәа-
саб, пшатлакәтцас есаaira ашьха ашадара иазцоит.
Ахахәи ашьантцеи хьаас имкыкәа, ашьац қашә-
қашәа пшаауа, икәбақәшәо ахаракырахь ахы
кыдуп. Иага псабаратә цәыртцрақәак апгыларгыы,
зегыы ириаины, ахәда тхәа ишьтыхны агәтакы
нанагзарц. Еилыбзаауа абнарафы атлақәа инарытцс-

аарытсны, зны-зынла алымхацәкәа кыдтан изы-
рәуеит, агәәанызара шаҭаху ахаштзом. Абнар-
шәыра заҕа ицшзоу аҕара, агыгшәыгкәагь, аца-
тәахны иамоуп. Иахьынтәицәыртцау узымдырзо,
рыцкәа хырҕаҕан умҕа ркуеит. Заа иубар
урыцәцашт, мап анакәха, рхаҕыцкәа зладырҕсыз
уҕарҕы ҕымжәакәа иаурыштыуам.

Ғәеисрабжык аҕара ахымцау унахьыңшуеит
ақәасаб ахыңша. Итәанхалар хәа ишәозшәа,
абакәкәа ирҕалан атх лашьцаанза, алашара
әәалак, иахьшәартам атыҕахь еихоит.

Убысшәа иагоит цәаныррак, излытци излоуи
рхәаа еилазәо, ахықәкы хырхартас иамоу шеил-
каамгы, иҕырба-ҕырбо, ахашәа хы мбо...

– Кама, абант бан лышьтрахьтәкәоуп. Баалеи,
шәеибасырдыруеит. Дҕарба хәа исыхәеит, – лаб
даалыдгылеит, дызлаз лхәыцрақәа налцәеиң-
хьыттеит. Атыңха гәаныла: «сыздырыц зҕаху,
әазәзоуп», – шылгәахәуазгы, лаб дицнеит.
Еиқәатцәа маҕәала еилахәаз аңсшәа ралхәеит.
Икәандаза, ан лнапкәа реиңш ихааза иналыкә-
дыршаз лгәы дырҕшааит.

– Сара бан ланшьа иңха соуп, аригь хабду
иашьа иңха лоуп... Бан рыцха, дхәитцбын, арахь
хаңхьа дцеит... Лара уахь инылтша бара ара
иныбцааит, лымшра бзынхааит...

Абыргцәеи ларей анеидыт, ргәырҗеанзамкәа
иааиңыхылеит Хьымцеи ларей.

– Бзиара бымаз, Кама!

– Бзиа збаша...

– Уцома аоныҕа? – иаарыдгылаз ахацәа рахь ихы
аартцысны «абзиараз» ихәан, дналпыртың, иоыз-
цәа иеынархыигзеит. Кама лгәалаҕазаара зеиңш-
рахаз аилкаара лхатаҕы илцәыуадаоын. Дызцааз
лөызцәаҕы дырзымңшыкәа ашта дынтытцит.

Ицеит мышқәак.

* * *

Ғыпк ағы днатәоит, тынч дынкахәыцуа. Лгәы
аныпцәа днагылан дцоит. Ааскыа ланңсеи ларей
ажәеи-ажәеи шеихырхәалоз еибаргәааит.
Аха, Кама лгәы лзырхыуаз: «бан данңсуаз бара
бнымхар акәын», – хәа илалхәаз ауп. Лаб иаашар
аусура дцоит, ианааилахәло даауеит. Ахатца уи
аҕара хырҗа азиуам ахәса рцәажәара. Камаҕы
лгәы шыаҕәаҕәатцас иҕақәаз рацәан, илцәымҕын
азәы ак имапра, убри азы лхала лхы даназынхалак
зегь лгәырҗон, лгәы иҕнымцәо ихьухыуа ина-
лыцралон. Иахыаҕы, лгәи лылағырзи еилацәо,
уажәымзар уажәы ишынеималтәара дыштәаз,
«Кама» хәа бжык лаҕаит.

Убысҕан зыҗеҗырызгаз лхыаакәа зегы рыҗра
инарҗалан, лгәы аңсы ааивганы, даҗа цәанырра
хаак аҗеаҕыланахалеит.

Илхаштит: лхьаакэа, лтаацэа, лразкы. Мрашэа-хэтас дааихалашан, дѡагылеит.

Илхэара лѣамшэо, иааира деигэыргыоу, илцэымыгхоу узеилымкаауа, ицъашьаны днаиѣацшит. Иара дааскъаны данлыдгыла, лара гэыграк хэыхэтас иналхацрын, дахьынаихэацшыз, лхы дзазымиааиуа, уи арцыс иахь илыхо далагеит. Абыржэымзар абыржэы сеынаигэыдсыршэлап, нас сызнысхыоу зеггы схаштып шылгэахэуазггы, лшьапкэа зыкэгылаз адггыл икэлыргэгэан, лнапкэаггы лцъыба иштэакыз инлыжыырц лымацэа еимлагэа илкит.

Лыблакэа шэымцэак иштылашалашозггы, лхы-лѣы ианубаалон еитцапатаз гэтыхакэак. Уажэы-уажэ деикэашэон. Лгэы зеигэыргыоз лацхьа дшы-кэзггы, илзышьтымхуаз, лызкэа икэхны илыз-мыршэуаз хэыцракэак лгэы аартыцэкъан лхы дакэитыртэуамызт. Ишьшьылахаза, иахьынтэааз узгэаамыгзо накэцэс илхагьежыуан шэазызаратэ гэыткъарак. Реырмашьцаны хыхьынтэи илыхэацшуан дызлияаз атцлакэа. Урт рымахэкэа нацаато, абрахь лымѡахыцра ишақэшахэтым лдырдырырц ртахызшэа, еиѣахэытхэыцуазшэа лбон.

Цэгъарак шыкалымцэаз лцэа ианыруан.

Иќалап иласцэахазар арцызбеи ацхэызбеи рыбзиабара, агэтахэыцра, ацэанырра, ахьаа. Зеггы

еижәйбатда изхымзаша рәахырыгзозшәа акәын аңсҗаарааҗынтә кәйтәак анасың ишашыҗаз. Иаа-лырҗыан аура иалаго асҗы нарха амазам...

– Кама, еиҗах машәыршәа җаиниеит. Сара сныкәатәкәа нҗәом, аха беиҗазбап җәа сыҗкамызт, – амҗахәастахь мчык ихан дагеит. Еибыхәатәыс ирымази изеибамдыруаз, җымҗ, аңсабара амаза аҗырдыраар рҗахызшәа, азә ибҗыы иргар рымш нҗәар җәа ишәозшәа, ирымбоз мазақ ашыҗа ихыларҗ рҗахын. – Сызустоугыы быздырзом...

Кама лыбла җраа днаиҗаңшит, иааилаҗоит еидыслоз аҗлақәа рымахәқәагы.

– Җаижәлантәызар?

Лара җымҗ лхаҗыҗқәа неихалырҗәҗәеит.

Лгәатҗахытә иҗәыуоз абҗыы шҗалхәәҗызыгы, лылабҗышк аҗра илызҗамыгзаст, лзамҗа ина-хыкәкәаны акәапаҗәа инкаҗәеит. Илҗахыз, дыз-зыҗшыз еилкааны лхазгыы илыздыруамызт.

Инапы лзамҗа инахышыт.

«Иҗоуҗои, Хымыҗа, уеилаҗсама? – арҗәаахәа иҗахәхәон игәы азыбҗак. – Уееиқәк, ас ламысдарала аныкәара уқәнагам. Умаар акәын, ухшара урызхәыҗ...»

«Хымыҗа!» – икәандаза игәы иныкәҗыз абҗыыхаа деиланаршшан, лаҗшҗашәараны иаҗ-хәа иааиасит иҗшәма лыбла разқәа.

«Уацсыуами, иуцэызма ҳацсуара?» – иаҳан изымдыруаз, иабацәа рабицара иалыуаз бжьык... Уи аҕәырчаха деимнадон, дуалыуашо, ихы ҕкьазшәа дҕанатон.

Лара иаҳа-иаҳа лычелыртынчуан. Лгәы ҕытцны ицон, зҕеитцш лыбла ихымцуаз длыуахарцу?! Издыруада уи дҕаацәаразар, ма дсыжәлантәызар хәа дшыгәжәажәалоз, уажә иажәа деиланагеит. Адунеи зегы ҕшәахазшәа илбон, лыцсыц лгәы икылахан, аҳауа лзымхо дахәәеуан. Илыдгылаз лылацш лызиҕәгомьзт. Иара амцхә дауцәамкәа, цәала дышкәакәан, ихәхәы аиқәара ахыуауа дыҕан. Ицымшь еиқәатцәкәа рышьаҕа жәпан, аганахь инаскьяцыцхьаза ицәҕахон. Илапыцкәа ауны, урт рыгәҕа ицәахны ирымаз иблақәа ҕыцхаауа, цә змам нашанатә цәыртцрак иауызан. Икышәкәа цәҕан, данцәажәоз, ма даныччоз иаҳагы ицәҕахон, аха ихапыцкәа зегы еиқара-еиқараза иахьяацшуази, ицламхәа аиқартәышьеи ихақсахьа блахкыгаратә цшрак анатон.

Мап, ари арцыс дызустәзаалакгы, лара лгәы дҕынцәашам. Лыцсы ҕанатцы илыцзаауеит уи арцыс ихақсахьа.

«Иара... игәы иҕоузеишь иара?!» – лыблақәа зцәарала иахынаиқәацшыз, Хьымца дырблит, дырчыцит.

– Сара с-Кәәғәаниоуп, Хьымца сыхьзуп.

«Анцәә иңьшьоуп, хәижәләнәтәзам», – лгәәхәуа, лгәы маңк иааҗынчхазшәә лбеит.

Љбаҕа сааҗ җит Хьымцеи Камеи ашәҗла икә-тәән еицәәжәозижьҗеи. Рәыңьегы ирызгәәҗо-мызт аамҗа шҗоз.

Аңсҗазаара лгәы ахшәәны адунеи аҗы зегь шылзеиңшу, аныда азҗаб лзы акгы шыҕам ухәә Кама лҗоурых зегы Хьымца изеиҗалхәеит. Ицәылымзеит дара реикәшәәра ашьҗахь иҕалаз аҗызшәәгы.

– Санҗса тәымк ушсыдгылаз анылба, аҗны хәнеиаанза дсацәхауан, саб данылба зынза «амца» ацралҗеит: – Уажәымҗыҗеа адамра хыла уалырсырҗ лҗахуп. Рҗыски лареи еикәшәәоит. Абри акәзаап, ус змам, дгәырҗәҗәә абнахь дызцалоз. Усс илымои хәә шәынтә иуасхәәхьан. Иҕалҗои абнахь ахацәә реиңш мҗык аалымҗозар, қаблак дашьҗамзар... Изакә жәламыҗдоузеи сзыднагалаз, – хәә диқәмақаруан. Саб иахәз иашоу, ииашаму еиликаарҗ данаасҗәҗшы, сгәы даарыҗханашьеит, иасхәеит хшеиниаз. Сыгәра игеит. Уи аҗны инаркны аамҗаказ сааны абра асы сылан, ушьҗак збозар хәә сеимдо. Сара, колнхаҗык, сухашҗхәеит хәә сгәы рҗынчны схынхәлон аҗныҕа. Уа, саб идам-здам сгәы зызҗо

хәа ак ыҕамкәа, схи сцәымыҕха сахуп. Санҕса илыхшази сареи хмааибит...

– Кама, сара иахья исымхәаргы, уатцәы иба-
хауеит. Сымѡахымцыр акәын, сгәы мыжда иамуит.
Зныктәи хәикәшәара шьтак нмыжкәа имѡасыргы
ҕаларын, аҕсхәраҕы хәикәымшәазтгы. Акгы
еибахамхәазеит, хәгьеибамдырзеит, аха хаштшьа
змам, сгәы змыртынчуа, еикәымтәазо хьаак сцәа
иналалеит. Сҕаацәа сҕазшьа акалашәа ирбон...
схи сзазымиааит. Лакәк саланагалазшәа сыҕан.
Санааҕш, алакә нытцабеит, сыҕсҕазааратцәҕья сыб-
ла ианыхгыла ауп аҕхыз цхызтцас ишымѡасуа
саназхәыц... Бара бахкәажәны бцәырцит иа-
накәзам. Иагхаз, ихьшәаны испылаз, инамзаз
гәахәароуп бара. Кыргыз сыченыскылеит, быс-
хаштуаз цышьаны. Акгы алымцит.

– Иумхәан, Хьымца, акгы умхәан. Уаара
сазыҕшын, уааит...

– Аха... сара сҕаацәароуп, ѡыҕья ахшара срабуп,
Кама... Зҕыбымтүеи, иагьҕабымшьазо?

– Мап, хәижәлантәуп ухәаргы иҕьасымшьар
ҕаларын, Хьымца, избанзар арт амшкәа рзы
сара заҕа еидысхәыцлаз ала, иаасахалакгы
акгы цьасшьом. Убаразатцәык ада акгы сахәом,
Хьымца!

– Сара Акәа сынхоит.

– Сара – абна агәта, аҗаоа қытаҗы... ианутаху
узауам... Уаар узцом, сара уахь снейр җалом.

– Сбыхәоит, хцәажәара җакахы ииахҗап...

– Сара шыта сцар еигьуп, сҗаацәа зласышытам-
лац җьасшыоит, – Хьымца лыбла тҗраа днаиҗацшит,
– иутахымзар умаан. Сара уи схызгоит, акгы
сыхьзом. Ихумырбган уҗаацәа, – лхәеит тынч-
тынч, мчыла лҗы шлырцәажәозгы, нас днагылан,
лылацш наихганы, днаицырцны дыоуа абна
днылашәкәа дцеит.

Дахьынхо еилыскаароуп игәахәын, Хьымцагы
дыццакы-ццакуа длышыталан иҗынеихеит. Шәкҗа
метра днаскьахьаны, лара дысцәызит анигәахә-
уаз, иахәит оыҗьа реицәажәабжь.

Днаскьар дырбар хәа дшәан, цлак иенаваикит.
Азәк ус лхәеит:

– Бан рыцҗа лхатацсата боуп, даанза бым-
неиааит, баби лареи ракәын еизшаз. Ацсәаха,
зыла тызхша, еиҗәимгар изымычхәит. Издыргәы-
шыоит была аацшыр шылымуа Нуца җадыҗь,
аа, ацсра лықәшәандаз, аха иабаҗоу, уахьгы
иртаху абзиақәа роуп. Нан, Кама, җенак сызҗыз
сыбмырхәеит, ииашатцәҗьан, Иасон иҗаацәа тҗаха
сыртатцәҗьом. Урт закә уаау усгы ибдыруеит.
Ацкәын иакәзар, дшыжәоым, дзыжәоым –
ахьырцәатцәа. Ус еипш анасыпқәа есымша уаоы

ипахалом, с-Кама ңшза, бахьхэраны быкам, иани
иаби рнапы бықэыргылан бырбоит. Уажэгы шақа
бзиа бырбо усгы ибдыруеит... снапы ианырцеит.

– Агэшьа, бхы аңабаа абмырбан, сара, урт
рықкэын иакэым, сыхгы стахзам.

– Бгэы кажьны ус шқабхэо, Кама, нанхеит.
Ивыббо акрыказар, ибымзан, сара бан леиңш
ибабжьызгоит, ибымдыруеи...

– Сара даеазэы бзиа дызбоит.

– Иахагы еигьми бара иалыбхыз дыказар!
Иара дызустадаш, дабатэиу?..

– Иабабтаху, сгэыраз Агэшьа, уи дызустоу, ха-
ра ахаан ак ззеилымхуа хауп.

– Ус зыбхэои соуңшэыл, бгэы кақан быш-
пацаэажэо, сара анышэ иагаша. Бара бфыза
ахьырцэатца мап лцэызкуа дызустада, с-Кама
хэычы?..

– Дтаацэароуп, Агэшьа, уи...

Иасон бизысхэоит хэа Агэшьа Кама илал-
хэонатцы, Хьымца дхахэазшэа дгылан, иңсың
изыламгаомго. Дылхыбаауан. Атыхэтэан, Кама
илхэаз иңсы танатцеит, ацэара иафыз акэицкэа
данрытэхэа, аңырхэа амца шеибакит. Илымха
иҫауан: «Дтаацэароуп, Агэшьа, уи». Кама лгэы
кақан илхэоз лажэакэа игэы иқэыфуа ибла
дшыхылаз, дышлызхэыцуаз аамта кыр цеит,

ихэыцрақәа данрылт, бжбы хәа ак гомызт, ааигәа-
сигәа уаџсы дықәыршәымызт.

* * *

Ѓхыздас мызк ниасит. Хымца игәәтеира
цыхәаџәарадан, ацыхәтәан изымычхәтәкьеит,
лара дсымбаргы, сцароуп уи атыџ ахь ихәан,
днықәлан дцеит.

Абар ассир, ашәтла дықәтәоуп лара, хара
дыпшуа. Ѓыхьеипш кәафҭа цәышк лшәуп, уажәы
касы еиқәатәала лхы цакуп. Дыџны иҕынеихеит
иҕси-иҕси еихьымзо, лааигәара аҕазаара дазхь-
уа еихигон ишьаҕақәа. Имашына абжы дхьа-
нарҕшхьан, дгәалтахьан лара, дџагылан, даа-
ҕышәарччан днаиҕылеит. Ианеизааигәаха, иара
даагылан, лара лчынеигәыдлыршәлеит.

– Хымца!? – лгәырҕара лзытәахуамызт,
аха лылабжыш лҕалан ицон, – итзозеи сузып-
шуижьтеи?!

– Иага схәаргы, ара бызбап хәа сгәыгуамызт.
Акасы еиқәатәа зыбхои, Кама?

– Саб, Хымца, саб... Сара саныдан, шыта сабы-
дахеит, – илзымычхәзт, инеималтәеит.

Хымца игәы кылблаа иагон лылаҕырзқәа
лҕалан илеиуаз дахьрыхәапшуаз, ицәа-ижыы иац-
ралан, зыршык иқәыртәазшәа дабылуан. Игәни-

гон Кама акы дахьзылмыцхраауаз, рҕагылазаашья айгьтэразы изеихгомызт ишьаҕа.

Кама Иасон диртарц гэyleи-злеи лыргэыб-зыҕра иаҕын. Шьтатэи ланцсеи лареи реицынхара шуадаѡхоз зегьы рзы имазамызт. «Избан, избан истаху иакэымкэа, сгэы ззымцо сзитэхара?» хэа, дааҕкэымтцзакэа лхы иалтоз азцаарақэа ртак лахазомызт. Дызну адунеи аҕкарақэа маза дры-қэызбо, лыбзиабара лышка ахьарцшраз лхытцэҕья дѡахомызт, «бзиа дшызбо идыруеит, уаха акгыы сымчым», хэа.

* * *

– Исылшом уаха, схы сзазымиааит, Кама, ас бҕасырхар хэа сшэоит.

– Уара иҕауцдалакгыы мап ацэыскзом. Уара уда сыҕстазаара цакыдахоит. Уааигэа насыц сыман сымѡасыр амуазар, слахьынтца сзықэнаршэо зегьы сзеицшуп.

– Кама, Кама, – хэа игэынқьбжьы абна ацэа итанарзызон. Камеи Хьымцеи ршьапкэа ирытца-шэоз абыҕ ѡежькэа рыбжьи тахэаеза, хьарч-хьарчхэа, гэалсрак еицшны ирықэдыргон. Нас-кья амѡаду ианыз амашьынашьтыбжь акэын ирхазмырштуаз реиқэшэараҕы атэым бла иабар шыҕалоз, аха уи дара рхахьгыы иааиуамызт.

– Кама, Кама! – инапқәа лыкәыршаны, лыхцәы бирфын ихаҕы алакны дигәйдиргәгәалон.

– Хьымца! – лылағырзқәа ддырцәажәомызт. Ащыңеггы ирдыруан – уажә ирызцәырымго, знымзар-зны ишзацәымцо. Еиңырымтыр цсыхәа шамамыз здыруаз абна, ҕымткәа маза изырџуан, еицрымтырц атлақәа рымахәқәа еиҕахәытхәыт-уа ихынаауан, анцәа ихәарц ртахызшәа. Рымџа уаџ дангыломызт, уаџ дырҕагыломызт. Хьымца идыруан итаацәа шнимыжьуаз, Кама – лара дшимгоз. Аха дизгәаазомызт, уимоу, илабартак лмоуа дылцәыззар хәа дшәон.

* * *

– Хьымца, – итааза игаз абжыы данаахьанарцш, ишьтахь Кама дгылан дңышәарччо.

– Кама, бшьапышьтыбжьыгы смаҳайте, – дџа-гылан, иџнапык налыкәиршан, дааигәыдихәхәалеит. Лара лыҕеимлымхзеит, лхәы-лжыы шеилагы-лазгыы, азәы дибархәагыы дацәымшәеит. Иара ида заҕа лағырз калтәаз, заҕа цхы лыршаз лара лыда издыруада?..

– Кама, бымџа саныцырц сгәы иштәзгыы сымч мхеит. Ащны схы сзыџнамкуа, сусураҕы сус иагжьюа, изуа-исхәо еимадамкәа сықхәеит. Схы-сыңсы зеггы ара ибыцынхан, сцәеи сыбаџи

роуп уахь ицаз. Амшмыждақәа нтәашья рымам, атқ зынзаск ишом, Кама, сеилабгеит, сшыақәыб-
кьеит, – Хьымца дцәажәон дгәйдкыло, лыхәдахь
икышәқәа аннеи, аңхәызба лцәа днытзызаит.
Мцабзк фалыхкыан, лоуразоуроу даатрыхтшыаан,
лыфнапык ихәда инакәлыршеит. Адунеи зегы
лара илтәызшәа лбон, Хьымца лара длыман. Аам-
та хтәахак акәзаит, – уажә лара лхала дылтәын.
Аңсабарафәи зегь шәахәон, амра лаша гәыбзыгха
илбааңшуан хыхынтәи. Ашәапыңаң рыңшзара
улаңш узакәытхомызт. Адагкәа зхықәтәалаз аз-
махтәкәыггы ихықәгылаз атлеи иареи еибарңш-
зон, еинаалон.

Илура лыздырам, лцәа-лжыи зегы Хьымца иахь
илыхон. Идтшыа дақәымшәо лшыара дықәкьеит,
дымчыдахан лыҗеидлыршәлеит. Абар, сынзаакә-
кәалоит, тымитышак сахәлабгаанза иңырцтәуп хәа
лгәи ишлытцанахәозгы, лнапқәа иларңс дылкуан.
Уажәымзар уажәи азыблара снагәыланахалоит
шылгәахәуаз, днаскьеит иара.

– Кама, сара сфәи ибзыргылазом акәаң. Сара
бнасыңдан бсызныжыуам.

– Сутахымзар акәхап... уңхәыс еиха деиғхап.

– Бара бшыстаху анцәа ибоит. Сыңхәыс уафәи
цәгызам, Кама, барей сарей бзиабарамзар уаха
акгыи ззеилам хәуп.

Бара блахьынтца даеазэуп, уи дбыниар бына-
сың еикәшэоит, ибхаштуеит зеггы, сыбхаштуеит
сарггы. Адунеи тбаауп, быкәшамыкәша хкаазам.

Зеггы бгәы анрыцәкаһаз аамтазы хаикәшэеит
барей сарей. Ибымбац, бызхьымзац рацэоуп,
быкәла-бдырцәа рхыцхьазара мацуп. Сарггы
сцәанырра анысзымѡакәымтца, бхы сымабдар,
насың еицхаузом. Азэы иразкыдара еазэы иани-
насыпха, уи хатыр ақәзам. Ишыбтаху сеилкаа, сара
сыстудентцәа нацәала сеибадырбо, ихәыцкәа
кажьны еазэы дигеит рхәо истахзам. Сгәы тац-
еызарггы, исыласызгоит. Бцеипш, блахьынтца
бацхьаҕа баниоит...

Акггы хзеилам...

«Акггы хзеилам» ихәама, еацъара схы ир-
хоит сихьынхалар хәа дшәома?» – лхы интапапаз
лхәыцрақәа лылабжыш ѡхадырдылт, аха, Хьымца
ибар хәа ицхашьазшәа, рытра итымтцит.

– Хьымца, сара утаацәа урылган узгазом, уар-
ггы уцазом. Досу илахьынтца даниоит. Сара схы
цәыргазом урт рахь, умшәан, иутаху сызхәа,
амала сыпсы танатцы сгәатцаҕы устцәахуеит уафы
уимырбакәа, – лхәан, илзымычхакәа лзамѡа
иадлан зәаазхаз лылабжышкәа лҕатцәаанза дна-
идкьеит. Иарггы дшьяхәахазшәа итып аҕы иеаа-
никылеит.

Ииура изымдыруа, дзеиҗамтцау дгылан, адунеи зегь изеиҗараны. Макьанагы ицэа-ижьы иа-ныруан Кама лыцхарра. Назаза лныжьра изы-гэагыуамызт, реиқәшэарагы рөыҗагы ргэы амыртынчуа иалагеит.

Ақбатәи ахәта

Адуinei аҗыбазыба шамымтэо, ауафытәыфса икәшамыкәша ахынҗафынҗа далыцшны цсеив-гахак шимоуа атәы ухәа ишалацәажэоз, Агәшьеи Камеи рцәажәара еиқәнартәеит алашыбжь игаз. Амзырхахьы иахынацшыз, ашҗа дықәлан дааи-уан ацшәмацхәыс лычкәын Арзамет, ифызарцыс Иасон дицны.

Ацшәа анеибырхәа, аматцурҗафы игылаз арымз днахан инаиргылан, Арзамет ифыза днаиртәеит. Ауаҗаҗ афы еиҗажьыз ақыдқәа анирхыцхыц, акәиц җацшықәа аҗырхәа инеибакын, ауада ааф-нылашеит.

«Еиқәшәараны иҗоу еиньмиар аузом», – рхәоит, згәызҗанзамкәа еиқәшәаз Камеи Иа-сони реибабара бзиарак иазхәазар лгәахәуа, арцыс иҗаацәа ргәабзиара, рыбзазашьа азҗаара дналагеит ацхәыс бырг.

Амш гәйбзыгҗа ахы угәанарҗхон. Иасони Арза-
меҗи реицәажәара дагәыланахалан, Камагы
дрыдтәалан, асамарҗәыл зхәоз дрыҗамхо.

Аҗхәызба лыблаҗы җахья имааиуаз иакәымкәа,
еиҗа дхазынахазшәа дихәаҗшуан.

Ахьурзы ачаҗа-чаҗахәа ашра иаҗын. Агәшья
ашыла зҗаз шәагаала иауцәамыз адулаҗ аналыр-
уаз аамҗаз, Кама лшылаҗра аалымылҗааит.

– Арҗ сеиларгеит, хшеихлафуаз акы сааз-
быцымхрааит. Иааг, ма бысҗак зуп.

– Уи аура бахьзап... баасҗаҗши... – лыблакәа
гызмалза, лыҗрахәала лылахь инадлаз аҗхзы
наҗхьяхәо, амҗа дахьяагылаз амҗабз иаршыз
лзамҗақәа лнапы нарыхьшыуа дааҗышәарҗчеит,
– Иасони барей цәгья шәеинаалоит... «Аҗаҗаа-
гарашәа» хәо иашҗа бынҗагыларгыы җалап...
аҗа бырхәара алыршамхари?! Ибаҗбмыжын
бынасыҗ... – лыбжыы лышьҗахь итәаз ираҗар хәа
дшәо, ицәыҗакны дцәажәон.

Дааикәашәеит, лылахҗыхрагы неиҗхьбеит,
Иасон избахә анлаҗа. Аиашаз, дыцәгьямызт Иа-
сон. Ибла гәыҗбаакәа иатцәаза, акала дсыуандаз
угәахәрын. Аха лара лгәы Хьымҗа длызҗымгаҗызт.

Ицеит мышқәак. Абжьяаҗны, Кама сылгәаҗхом
хәа ихәыцлоз арҗыс, игәаанагара аеаҗсахит.
Иара иразра, ихәлалра, иахьаҗахызгыы иҗьбара-

ра дыгнахын ииашатцәкьан, атцыхәтәан илнитцаз ажәа дакәшахәтхеит.

«Длеиғьымзар длеицәам, анасыц бзиа лоуит», – рхәон ишыцуаз. Дызтахыз, – «Лыцкьара, лыхаара ахә зшьо ацшәма анцәа длиттар, лан гәак лынарцәымџағы лыцсы тынчхашам», – нацыртон.

Иасон бзиа ибара лтахытцәкьан. Уи изы лхы деигзомызт. Иара ибон хтацәыхак шаалоулак ашәкәкәа лычешрыдылцалоз. Иасон рацхьатцәкьа изеилымкаазаргы, нас игәы ианырит, ғымт цсым-шьа Кама арцаџра азанаат дшазгәышьуаз.

Ғнак ақалақьахьтә иааз Иасон иџытцракыз агаеткәа иаарылхны бғыцкәак наликит. Аштә злалыцссоз лџымсаг нышьтатан, иааимылхит зтаарала диџацшуа.

– Иасон, ари закәи?

– Бара исабымхәеит, аха атцаракәа бымаза дыраргамеит, – даацшәарччеит.

– Изакәйтә тцаракәои зызбахә... ари... аби-леткәа... – Дгачамкны, лыблакәа разза Иасон днаиџацшит...

– Беырзыкәтца, ацышәаракәа бтироуп...

Илхәо дакәымшәо, тџа змамыз лгәырғьара атцәахра лзыцәгьаны џаалтит:

– Ацара, аара, ахарць...

– Хьяас ибымкын. Банызтала – сбыцхраауеит, зеггы бырҕәатцны бәезыҕатцала...

Хатцеи пхәыси реицәажәара ашьтахь, Кама Ацснытәи ахәынтқарратә университет даанахәеит.

***

Камеи Иасони Агәшьа лахь ицон. Абар уи лыбна дазааигәахоит, амҕаду аҕынтә днымҕахган, мҕахәастала Иасон длыман лҕыналхеит.

– Кама, илаххуеи уахь абнара?

– Арсынтәи иаха иааигәоуп, – лхәеит, лылапшггы наикәшәеит наскьашәа зыҕнапык зхы иатцаргәан ашәтцла иқәтәаз Хьымца. Илыкәлашьцан, дахьгылаз даагазәазит. Иасон ахышәтхәа лмахәар инапы нкылидеит.

– Кама, ибыхьи?

– Амҕала хцап, ана ахәынтәара хзылымсырҕалап, – илулак лхы лнапаҕы иааган, лгәы итнымтәацыз Иасон димырбакәа, амҕахәаста па ианытцны шьтахьҕа рҕынархеит. Уинахыстәи Кама акгы лгәалашәом, адунеи зеггы тькка итацәын, Иасон игәы дасыр лтахымызт, уажәы-уажә цакык змамыз цәажәарақәак днарылагон, аха лгәы атца хәашьын, лыблақәа лашәхазшәа, иаалыкәыршан иҕаз акы лымбо, зеггы лзеицшын. Абар Агәшьа лыҕны, апшәмапхәысггы дааиуеит дгәырҕьатцәа.

– Сызкәыхшаша, шәааи, бзиала шәаабейт! – дгәырғатцәа, лнапы ыргъежьуа дырпылоит Агәшьа. Уи длышьтагылан дааиуейт лхатца Алықьсагы. Ақсшәа еибыхәан афнықа ианыныфнала, Кама дагымтәакәа, саб инышәынтрафы снейны сааиуейт, нас уаха ара ҳақоуп анылхәа: – Нас бымцои, Камахеит, мацк быцсы ааиҕабкрауазеи, нас саргы сбыццоит, уажә баангыл... быпштәгы цқа исгәапхом, кыр балақоума, сызкәыхшаша?

– Аиеи... – лхәейт аарла, – сара уажә сцоит.

– Ус акәзар, бхала бысзышьтуам. – Агәшьараа рфынтә лаб инышәынтрафынза пытк бжбан. – Ма Иасон...

– Мап, – лажә нфәахылтцәан, дыццакы-ццакуа, лгәы атҳара-тҳарахәа еисуа, лшьафәқәа ыртбаауа амфәхәаста па днанылейт.

Иара дтаацәаран, шыта ларгы дтацоуп, тәымуаак лзааигәахан, урт рцеи дизыпшуп, нас иқалцои уажә дахьцо?! Хымца дышпалпыларишь, итцозеи еибамбеижьтеи, мызк ала зееитазкқәаз рацәоуп. Дабаццакуеи Иасон ипшәмапқәыс, ааигәа дызлалаз аҕаацәа хлырбгаларц дашьтоума? Избан, иззы?! Хымца изы уи акыр аанагома, иҕаацәа лара лзы рныжьра игәы иагьтамшәацзар? Лгәы италхәыцқәоз рацәан, аха аки-аки еишьталан лхы иштәпапоз

ала рызегыы ҕакдан иаанлыжыуан лгәәҕы,
лара лшыаҕақәа еихымызаеиҕымзо еихылгон
дыццакуа. Уи атыҕаҕы днеит лгәы аҕхара-
аҕарахәа ишеисуаз, аха ашәтдла ҕацәын,
ааигәасигәа уә дықәыршәымызт. Амашына
абарбалқәа рышыҕа ҕҕәыхаа адәагәҕа ианын.
Дхыагәгәа лҕыналхеит лаб инышәынтрахь.
Уантәи лҕеиқәкны, лҕаацәа рахь дхамлазакәа,
Агәшыараахь лхы лырхеит.

Алықса исасцәа ирзишыыз аҕыма Иасони иа-
реи еиҕыхны ачуан аҕатцара иаҕын. Агәшыа
лбыҕа еиларҕынтуа архнышына дадгылан. Ауа-
ҕыаҕ иакәшан итәан ргәылацәа ҕыҕыа-хыык. Кама
аҕсшәа ралхәеит, зегыы гәыдылкылеит, аха аҕаа
еиҕшҕәҕыа дыхышәашәан. Агәшыа уи иаразнак
игәалҕеит. Нас наҕ аҕаҕарахь дыҕналгалан, длаз-
цааит.

– Кама, бакәзамкәоуп бшыҕоу...

– Хымыца ара дыҕан, Агәшыа...

– Кама... – илхәара лҕамшәеит Агәшыа. «Ахы
зҕашәаша, илазхәада, амҕан азәы илаихәеит
арахь дшааиз. Дыздыруадаз? Абна алымхәа амоуп
рхәоит. Хымыца дцеижыҕеи хҕаҕа саат ҕуеит, дара
еиқәшәашыа рымамызт», – лгәы дҕахәыцуан, илу-
ра дақәымшәо Агәшыа.

– Дыҕан, дыҕан... – дуалыуашон ҕыҕк дазымкуа.

– Имфатәны даамфохытцит зык ижәырц...

– Ишңа, арахьгы дааину?! – лыбла тбаакәа еихагы рәаадыртбааит.

– Акгы сзеилкаауам... – Агәшьа илхәара лфәшәомыт.

– Иареи сареи «х-ашәтла» дыкәтәан абрахь санаауаз, аранза сшааиз хәа акгы сгәалашәом. Сишьталан саннеи, иара дцахьан, Агәшьа. Исыздырам уахь сызгаз, сзыкәгәыгуаз... Иара арантә акәзаару уахь дышцаз? Агәшьа, сбыхәоит, исцәым-закәа исахә арахь дыззааз, Агәшьа, иитахыз бара бфы? – лылабжыш лфыкәкәа лхы дфохан абырг дналфәацшит.

– Ибасымхә...

– Мап бымкын, сбымжьан, ихәа дыззааз, сан лыңсы сыман сбыхәоит, исахә Хьымца ибаихәаз... – лнапкәа аңхәыс иналыкәыршан дылкит.

Агәшьа фынфажәи жәаба шыкәса днартысхьан. Ацәгьеи абзиет лзеилмырго дыкәмыт. Хьымцеи лареи реикәшәареи реицәажәареи лгәатца итәгәышьан, аха Кама ицәырылгеит... Кама лан қәрахьымзеи Агәшьеи псык еицырхан, ихәы-цаахыс еифызцәан, қытак афы хатца ицеит, еизааигәан еицынхоз ирыццеит, – ус атахын рла-хьынңа.

Назира лани лаби псхьан, лара дзаазаз ландугы ааигәа лыдунеи лыңсахит. «Айба икәакәар

былуам» хәа ирхәогғы лара лзы акгы аанамгеит. Кама дани Назира хымшка лыпсы тан. Агәшьа-гы длыхәеит лхатәык леипш дылхылапшларц. Заамта кьаф антәамтахь ишнеиуаз здыруаз Назира лыпшқа лгәы дшытцхоз лыпсы налхытцит. Анра лызуа, Агәшьа есымша Кама хәыч лыфныка даалгон, мышқәак уа длыман. Урт рымаза еилан, еизааигәан, цәгәлатцәкьа еибатахын.

Агәшьа уажәы ас илуа, илхәо дақәымшәо дынзырхаз, Камен Хьымцей реиниара Кама лзы чееи шалымтцуаз лныруан. Уажәы, Иасон даницца ашьтахь, Хьымца дишьталан реикәшәартахь дахь-цаз даргачамкит. «Илгәағьызеи зҕаб кәдыць, лхатца абра дшыкоу!» хәа лцәа дынтызыаит.

Агәшьа илзыцәгәан Назира гәақ лыхьзала Кама дахьлыхәоз, ацыхәтәан иналаталкит:

– Кама, нан, сара акгы бцәымзакәа ибасхәоит, аха бара шыта бтаацәароуп. Хьымцей бареи, нан, шәымфакәа зеипылом. Ичхагәышьа, икабцари, уаф дызқәымшәо акгы ыкам. Уи дыбхаштрым, аха бхы ицәыхьчала, бара иаарлас банхоит... азҕаб, ацхәыс хәа икам, зыпатулакәыс лхала лакәымкәа, дызлытцыз, дызланагалаз, лыхшара зеггы лырпқашьоит. Ацхәыс ацәца дафызоуп, знык лыхьз анца, асаркьа цөыхакәа дреипшхоит.

Ашыжь сырахә еилырганы аоныҕа сааһ-налоны, «Аңшәма» хәа азәы иҕытыбжьы саҳаит. Саахьахәын, уахь сҕынасхеит, ҕызтыз сиҕыларц, дызустада хәагы схи сазцаауа.

– Шыжьбзиа, саҕамыз, шәара шәоума Агәшьа?

– Аиеи, нан, са соуп. Умҕахытц аоныҕа, саҕшәымаз, анысхәа, сылацшгы нахызгеит дызлааз амашына. Иара ҕымтзакәа дсышьталан иҕааи-хеит.

Аригь дыҕамызт, узустаз сзымдырит хәа стцаа-еит шысхәоз, – сара Хьымца соуп, – ихәан, ихы дҕахан даасҕацшит. Ихәыцрақәа ицәеипхьыттаз сзикыр иҕахызшәа даатгылеит.

Сара ҕәардәк саахан, иааигәашәа снатәеит, иихәарызеишь хәа сиҕацшуа. Ицәыхьантан иажәа алагара, дыззааз ацәыргарагы дацәыпхашьон. Уажәы-уажә иҕачкәымқәа ратцәан еилаиргәгәон. Иҕсыҕ игәы икылахо дарцәажәомызт, нас мацк иҕсы еивганы ҕааитит:

– Кама лҕынтә исаҳахьеит шәара антцас шәшылзыҕоу, сара сызустоугы шыжәдыруа, убри аҕынтә абра смааир ада цсыхәа ыҕамызт, Кама дызбар стәхуп, цшаашьас илыстара сыздырам.

– Ашәт аҕоы лаҳалаҳауа асахьа блахкыгана-ты ауп ауаоы илацш аҕы ианааиуа. Ашәт абҕқәа қацсар, амаҳәқәа аҕара иалагар – усқан уи

еиҫашәтүеит хәа уаф дгәыгзом. Угәы иалымсын, Хьымца, аха уи атың аҫы есены даауоу-дмаауоу хәа дызтәарызу, есымша гәыгҫрада азәы дзыңшоу, – иажәа саҫыфлан, сгәы еибакшәа ацәажәара саҫын. – Иңрит ужәтыс... уаҫа уи улышьтамлан, Хьымца, шәара лахьынтцак еицшәоушам, анцәаггы уааггы сыман сухәоит, ушьта уцәырымтын лара лахь, машәыршәа шәеиниарггы, духаштхьазшәа улафс. Аетым итәы цәгьоуп, ларггы лгәы пшқарах акалашәа иҫоуп, ахәра мариазоуп. Лынасың лыпшааит, уанлыңгыла дымфәхҫоит. Бзиа дубатцәҫьозар, дрыцхашьа...

Хьымца иҫачкәым убас иратцәеит, инацәкьарақәа инап аца иналашьшь ицама угәахәратәы. Инап адақәа илцыз уажәымзар уажәы рцәа иҫытцәраауеит хәа сыңшуан.

Ишызбоз илабжыш нхаддылеит. Зымфә днахәын, симыхәапшуаз цыишьеит, имахәар иблақәа инархишьылан, игәы еиқәхәаланы даасҫаңшит, нас ихы ларҫәны ус ҫааитит:

– Саҫашәымцан схы сазымиаакәа сахьааиз. Сгәыгуан гәыгҫрак ахьыҫам, цәызда иңшаауа сиҫызоуп. Аггы лазымтцакәа аҫафара аарыхра иашьтоу сакәхеит. Илашәымхәан сшыҫаз. Анасың анцәа илиҫааит, – ашә ахь иҫынеихоны, даатғылан, аҫашәара иаҫу амра амч шылшарадоу ананыруа

еипш, ихы даиааины, – акгы хьаас икашэымтан. Сара уи лымдахь уаха сықәлом. Саҕамыз шәахь-сыргәамтыз, – хәа гәыцқыала ҕааитит.

Агәашә аҕынза днаскьазгап схәан, имуит, уа сгылан сишьтапшуан. Хаҕхьа абахчара дыц-саанза, ижәахырқәа цыстысуан, игәы дыш-тацәыуоз убартәы. Сара сымчыдан, ишьтахька дагхьампшкәа дцеит. Абри акәзоуп ибасымхәарц истахыз, с-Кама, аха арантәи дымцакәа имҕеиоз игәахәарақәа назаза дырпыртцазар акәхарын.

Кама лылағырз дахәәеуан, лхы агарта лы-мамызт. Анцәа диҳәон уатә ашара лыцсы ацнеимгарц. Хьымца дааит, лара дабаказ, дабатәи Иасоныз илтахыз?! Уажә Иасон имбараз акыр лтиуан. Лгәы дахапжәон, лнапкәа ргарта лоуамызт, уажәы-уажә ирқәычуа, зны астал инықәкшо дтәан.

– Кама, бақәыц, бнеи ауаа ахьтәоу, бееиқәк, бхатца иахь изцәырыбгои, изыбтахузеи агәын-чыхьажәа. Еиггәышьоуп уи арцыс бахьынзазнахо бнаихан, арахь игагагы зтымцуа бгәы атцахьза дтабцәахыр. Бизхәыц ииран икоу ацшқа...

– Кама, о Кама, – Алықьса ибжы геит.

– Снеиуеит, снеи, – аарла лееиқәкшәа ҕытны, лҕеи лнапи зыхьшәашәала изәзәаны асаркьа дна-ныцшылеит, – лылақәа қацшьза иқан, лылағырз ашьта иаблыз лзамқақәа тыцәраа ицон.

– Ацшқа дыгәнахауп, имиц дзыхсырҕьои?
Сгәырѡала еитаскуеи? – лхы дагьуа аҕаҕара
дындәылцит.

***

Кама 1-тәи акурс алыркуаны, Иасони лареи
рыѡнаҕаҕы диуеит аҕеи. Аҕааҕа ргәырҕара
хәаа амамызт. Аѡнаҕа иалиааз ихызала аҕәҕәахәа
ихысуа иныхәон: «Иаххысыз аибашьра аѡыза
иаххылцыз ирымбо, ахысыбжь аҕеи иира заҕәык
иазхәазааит!» – хәа.

Амаалық ахшарайуртаҕынтә данаарга, шьтәа
бзиак шьны агәылаҕаа-азлаҕаа адыргалеит.

Аҕх акырза ицахьаны, ауаа анеимп, Иасон
ипҕхәыси ихәыҕи изхара изымбо ирзааигарыз
издыруамызт, аҕшәмаҕхәысҕы анасыҕҕәкәа
лыман. Лысаби иаби иареи ирылан лыҕсы. Ил-
хаштит лгәы змыртынчлоз. Хьымца хәыҕ иаазара
акәхеит рхықәкы хада.

Хәоуеиқәшәала инхо, амаҕ азы еибамыргәауа
ишыҕаз диит аѡбатәи аҕеи. Лҕцареи, лхәыҕқәа
раазареи рҕы зегьы лыцхраауан. Дааҕсон, уаҕа
налыламкәа лымч анлылзаалак, лыбла иаахгы-
лон лыҕсаҕаҕа иҕәахыз ихаҕсахьа, лшьараҕы
дықәнаҕьон. Аха лыҕсы зыхтһылҕоз лыҕшқаҕа
раби дарей лхатә гәҕахәыцрақәа лхадырштһуан.

Ныхәак илзафызан лтаацәеи лареи реицынхара, реилибакаара. Итышәынтәалеит дшаҕышаҕыо дызлаз азиас ду ацәқәырпақәа. Аеыбжыаф каза иибжыаз аеы унапаҕы ишааиуа еипш, лтаацәа-ратә хәыштаара мызындаз хәа, дахзызо илыхычо далагеит.

* * *

Анасыпи агәырөеи ирыбжыоу зынзаск имац-зоуп, зныктәи инеихуго ушыаҕа азхоит улахыында азбара: ачышәра, ибжамеамны аныжыра, на-сыпла анхара. Ауафытәыфса хлахыында напсыр-гәытцак ианушәа иҕоуп. Анапы этәу ишытыхыр – ухаранакуеит, длахар – уланарҕәуеит, иааурхәыр – хланты уаман ицоит.

Пшышықәса цит Кама атаацәара далоижытеи, хәарада, лынасып дахашшаауамызт, аха Хымца еипшнылшыалоз, ма ицәа зхылбаауаз хатцак данлықәшәалак, лцәа налхыбзааны зыбҕықәа кац-саз, зыпшзара цаз тагалантәи атлеипш даақәхон. Пыхыа лгәы зызтаз, дзырлахыуаз, уажә зынза илызгәатомызт. Лгәахәарақәа неипхыбазшәа рые-цәырымгакәа илыштыан.

Аапынра анааилак ихыхыууа лгәы иныцалон лыштыахыҕа инлыжыхыаз лыпстазаара. Уи шых-нымхәуа ахылдыруаз, итачачахыаз лгәы ахәыр-

бгъыцгъы иазыргъомызт. Хьымцеи лареи ирафс-хъаз ахътә мшызатцәык дазгәышьуан, знык ибара деилахауан. Уи ида лынасың шхаҗәаамыз лбон. Дыгәхъаалгон. Ускан дхәыңызыңуа лхәыцрақәа дрылан, маза, уафы данимбоз лызхара дцәйтцә-цәыуон, лылацәа тчаа, лыблақәа қаңшьза лиарта лхы хәытагәан дхәыцуан.

Уахык ацәа захъыз Кама лымпахь иқәы-ломызт. Атцх кыр ишынаскъахъызгъы, лылацәа еихлырқәысуамызт. Дгылан аҗенцьыр аҗардақәа днарыха-аарыхан, деитанышьталеит. Атцх цәцан. Амзаҗа кыдын еикәаҗхо. Аетцәақәа кәеицеиуа, икәалыкәацъо иразынҗсараха илҗаццон. Ажәфан аҗы урт ытырхыз асахъақәа рыла илыңшааит асар рымәа, нас ари – ари акәхап ани – ани акәхәап хәа, зегъы рыетцәахәқәа реилыргара дналагеит. Илызгәамтазакәа рыетцәақәа дыргәылархалон. Урт дышрыхәаңшуаз, лхъаақәа зымәа иныжьны, лы-вараҗы ишьтаз лыңшәама иахь днахәны лылацәа неикәылыңсеит, иаарласынгы ацәа дынтанагалеит.

Атцх кыр инаскъахъан.

– Кама, Кама, бҗыха...

Кама лылацәа анхылт, Иасон лмахәарқәа кны дылҗаңшуан.

– Кама, Хьымца хәа быхәхәон... Бзиа дыббатцәҗьозма иара? – дцааит ирмчшәа. – Кырынтә сцәырҳаны быбжьы сарҗыхахъан.

– Ус угэы изаанагеи? – аарла лҕы еихыхны дцааит, деикәашәы дахьтәаз. Лыблагы даахгылт Хьымца дьчча-ччо.

– Кама, ҕхыз дыббозар акәхарын, еснагь бгәәк-уа, дыңшаауа азәы бишьтан. Уажә ихьз сабхәеит.

Ииашоума уии барей бзиа шәеибабон хәа ирхәо?

– Иудыруазтҕы, иахьанза узымцаацыз? – ауаагы ирдыруазма хәа илзымбатәбараха лхы дазцааит.

– Аамта мааицыт.

– Уажә аамта ааизар, иуасхәап. Ааи, бзиа дызбоит иахьагы, ҕсраҕенынзагы сцәаныр-ра еитакшьа амам. Уи сара сҕахырала акәым ишыҕоу. Схысымч ақәхоит. Сыҕсы ҕанацы ухәыч-қәеи уарей шәыхьз шәытакгы анысцом, аха сгәы сара исызхәыцуам, сзаиааизом. Уҕахы-заргы уахатәҕьа сдәылца, сыҕхәыс даҕа хатцак дизхәыцлоит хәа угэы иаанагозар, абыр-жәытәҕьа снауҕырцуеит... уара ишутаху. Амала исхысхьоу азы аеҕныхәа сумтан, исылымшогогы сьдумтан. Ахаангы уи иахь мәа сымамыт. Иахзеидхәаларан иҕамыз хәаамта цеит зиасцас. Усҕантәи амра гәыөбарыла иаххаҕхон. Мацара, сара сгәыҕрақәа сеижьеит ауп. Схәычқәеи сыбзиабарей еиөысхзом...

Иасон җымт дѡагылан, имаѡақәа наишәхар-
җаны абарѡахь дьндәылѡит. Иѡыба ѡатынк ѡаны
ахара дналагейт, ииура изымдыруа.

Хьымҗей Камай рѡурых иара идыруеиҗѡей
кыр ѡуан, лара дигаанзагы лымҗаѡасқәак иоу-
хьан, уажә игәы җызжәаз иаргы издыруамызт.
Саатк аҗара длейѡеиуа адәы дықәын, ахѡатәи
иѡатын аѡыблааха нкаршәны ипҗәыс дахьаан-
иҗьыз данааѡнала, Кама қәаѡарак лымамкәа
дыштәаѡ дтәан. Лывараҗы ишьѡаз ахәыҗқәа
рыпсып алагаѡагабҗь атынчра азеилагомызт.

Иасон җымт днейн, дналыватәейт. Лара лхәыҗ-
қәа рахь лҗы налырхейт. Аупшәыл хәыҗқәа
тынч ргәы раҗаѡны иѡәан. Пша кәандак хырбза-
кәырбзо рыѡны иѡнашькьыруан.

– Ихәа, Иасон, ихәа угәы иѡу, усаѡәха, сдәылѡа,
иуѡаху сызу, амала, җымтзо усыдымтәалан.

Иѡнапык налыкәиршан, дааигәыѡаихәхәейт.

– Җьаргы бсышьѡом, Кама, Хьымҗа иеипшѡә-
кьа сбымбозаргы, сшыбѡаху здыруейт. Икалап
даѡазәызтгы ибанаимыҗьыргы, аха бара –
схәыҗқәа ран – схы-сыпсы банадыскыла, быгәра
згейт, хгәырҗьарей халахьейкәрей еиѡеиѡахшап.
Най-аай икало хбап, ханасып зырҗеиша хә хәуп,
амала, сбыхәойт уи избахә уаха ибѡабмыршәарѡ...
Сара сыпсеипш бзиа бызбойт, сгәы хәхәѡас акы
нѡахәйт...

Иќалап уи дынцәахшазаргы, сара дсымбац, аха дыбхабмырштыр, хзеикәымшәар – хагәкәа хьшәашәахар калап. Сыбтаххар – хацстазаара еицеиџахшап, мап анакәха, анцәа ибоит, акгы сымчым...

Кама дцәышза дахьтәаз псык дызлаиеицшмыз – лқышәкәа қацшыын. Лнапы псадакәа Иасон икәыршан дылкын, лхы наиџагәаны инеималтәеит. Бца ихәаргы ацара лцәыцәгъан, аха дыннакылон шыцылара-бзиабаратә цәаныррак.

Ахцатәи ахәта

Ашыкәсқәа наскьяцыпхьаза Хьымца игәы зыз-цоз инаукатә усумтақәа зымџа ицәынхозшәа ибон. Ауниверситет иаамта зегы ицәагон. Шьыбжышьтахь, даапса-дкараха аоны да-нааилак, газетқәак дрыпхьон, ателевизор да-хәапшуан акәымзар, акы тцаауа дазхәыцыртә еицш дыќамызт. Атцыхәтәан, уаха изымычхазт, исзеилагзом игәахәын, истудентцәа ааныжьны апсуа бызшәа атцаарахы диасуеит. Уи ихы-ицсы зегы азышьтны иаамта зегы азикуеит.

Хьымца итаацәа нап рыгижбуамызт, ицсы зегы тихуан урт ргәы иаимыргаразы, аха иара игәы ахьаа наунагза ицәа-ижыы иалазытны,

ишьа-ида иалаицалахъан. Уи игэы еисуанатцы, ибзиабаратцэъа ацсы тазауан, иаангылар, инцэахшеитэыз игэатца дтацсуан. Кыр иеазишэеит ицэанырра дафагыларц. Ашыкэсқэа ирзымхэа-еит абзиабара цқъа. Кама данлызхэыцуаз, уи лхафсахъа ырзны иеацхъа иаацэыртцуан ихэыцқэа рсахъа, усқан ихыигэы ахшэаны, зегъы изеипшны, дтацэза, дууаза адунеи данхалон. Игэы ихон ибзиабара ахыкыз атыц ахь. Ииасхьоу атоурых, адунеи афы еазнык ишыкамло даназхэыцлак, ихы имч ақэырхан иеааникылон. Уи идыруан, ииашамкэа ганха шыафак неихигар, ишеитасуаз, ыцъа ракэымкэа, афтаацэарак иатцанакуаз зегъы рлахьынтцакэа. Усқан иара ихарала зегъы рзы имгъазо ахэрақэа рзынхон. Ирхэоит: «Бзиа иубо бзиа уанибо ауп абзиабара насыц анаиуа» – хэа. Урт цтазаарак анеицырмоу абзиабара рыцхарахоит, ахаан инамзо гэхэарахоит.

Хьымца, ицшэма Инна дрыцхаишьоит, уи ауафы дизааигэоуп, деилылкаауеит. Иара еазэ бзиа дшибо хэаны, итаацэа ааныжьны дцаргъы, Инна лхэыцқэа раб игэыблра рыцэлырзуам, «шэаб ишэшъыра кыр ишэзацсоуп» хэа рахэо. Баагэаратцасгъы дырзыкан уажэгъы. Данааилакгъы дивагьежьуеит, игэы ззыхэо еилкаауа. Имафэақэа еснагь изэзэан, иуантан. Ихэатэы дахыцомызт,

иутәыз, ихәатәыз лара илдыруан. Иҗалап, Хьымца ипҗхәыс лыразраз акәзарггы лгәы лырхьра зилымшоз.

Аамта наскьяцыпҗхьаза Инна лхаҗаггы еилыл-каауан, ухаҗа бзиа уимбо ицынхара иатцанакуаз. Иҗан лгәы нзырхақәоз, аха лхы акәын зеггы звылбоз, даниццозггы илдыруан дшигәақхоз, аха бзиабарада дшигоз. Усҗан лара дазыпшын нашанатә доухак, лара леипштәҗьа лыбзиабаф ицәанырра җиоз җьылшьон. Ашықәсқәа цацыпҗхьаза илбон Хьымца игәы шыҗаз ишаанхаз. Амцхәггы ихәыцқәа бзиа ибон. Ипшәмапҗхәыс лахь акәзар, иахьынзахәтоу игәы тыгьҗа җалашьак имоуит. Иага ус акәзарггы, Инна лҗаацәара хылмырбгалеит.

Иҗан уи афьыза аамтақәа – Хьымца деишәара-еитцараха хәылбычехала данаалоз, акрыфара хәаггы астал ахь дымнеикәа, ак игәы амыхәо җымт данаатәоз. Дысцәыхьшәашәахьеит лгәахәуа, илакта пшза еикәышьшьы, адунеи алашара амбозшәа иҗалалон. Усҗан Инна илылшомызт итцаршәыраха иҗаз Хьымца мрәшәа днаикәпхан ирпсасира. Лара зынзаск длылацәажәомызт, дхьапшны длыхәапшуамызт. Ауада уахьаафнало игылаз адиван аҗы акы наикәцан, днықәиан дыцәон. Инна лыпшәма икаруат җацәза ишыҗаз,

днеины лара лтәәҕы днышьталон, издыруада
стың ҕазыи иаанылкылазар хәа гәәарак лоуа.
Адырҕаҕыны лара лахь данааилак, лгәыџбарақәа
ртың инықәлон, уи иҳалалреи ихаареи ина-
рылазытуан лхьаакәа, иаапсара иакәылтон
зеггы.

***

Изблук интшәаз илағырз, изамџа инадланы
ирлас иахьцәраа идәықәлаз, азәы ибаанза
ирыцқеит. Хьымца ихапыцқәа неихаргәгәаны
итцаулазан даакәыпсычхан, итачкәым ратқан
ишимчыз астал данас, игәаџаза амҕы иахылтчыз
абжыы ауада иааџныџит. Кама хатца дцахьан
азы, шытатәи игәыграқәеи игәахәарақәеи шылт-
шәадоу, иитахыз дшылцәыхаразоу дазхәыц-
цыпхьаза, еиха-еиха игәы дытцалон, ихы
агартә имоуа дықәхон. Ахауа цқьа дахәаҕеуан,
адунеи лаша лашьцахон, амра аңхарра иара
дарпхомызт, ишәтуаз аңсабара илапшхәааҕы
иаазомызт. Ипсстазаара тцакыдан. Ихала ихы
даназынхалак, ицәыцәгьан ихәыцрақәа риааира,
урт дыргәылархалон. Есааира днаскьацыпхьаза
икамлашаз акәын ихы инталоз. Идыруан иара
ихарала ипсстазаашьа шеитәимкыз. Шьта уи
қалашьа амамызт, лара данизыпшыз лгәыграқәа
измыртцабыргит.

Иагараан Инна дигэдыхэхэаланы Кама длызхэыцхьан, кырынтэ игэатцахьтэ игахьан иуазыруаз, иҗахэаҗыыз бжык, аха уи захауаз иаразэзатҗык иакэын. Иаразэзатҗык иакэын аҗак казымтдозгы. Инна акгы лхарамызт, уи лгэы лзырхьша иамхакамтарц Хьымца иҗаецэихьчон. Ус ицон амзақәа, еиҗакрада имҗасуан ашықәсқәа. Иннеи Хьымцеи рыҗстазаараҗы зегь шыҗац иҗан, ргэы еицэыхьшэашэан иҗамлеит, аха абзиабара цқьатҗкыа зымҗеит. Кама лнаҗс Хьымца акэаҗ иргылеит, игэатцаҗы инацхахаз ацэанырра хаа рыцхахэха уа иагынҗаишьит. Зныкымкәа иҗхыз далыхэхэа Кама дизааихьан, усҗан иара изы зегь җыцхон, ихәра еиҗамжыжыкуан, ахэырбҗыц – җазэы дидҗэысын, уи лыхьз игэы иҗнымтҗо ишҗаз, җымш-хымш иҗсыҗ изыламгаҗамго, ижьцәа иҗырҗы инҗачны, иҗсы җаны адунеи дшықэыз ихаршҗны еимгеимцарақәак дрылархалон. Нас зегь шыҗац иҗалон, уажэшьҗан мызқәак, ма шықәсык ашьҗахь даҗа җхызк ибаанза.

***

Цэгьара злам ауаа еснагь еилибакаауеит. Убас акэын Камеи Иасони шыҗазгы. Дара еилибакаауан, ирыцхаибашьон, пату еиқэырҗон. Адунеи дуақэынхара цэгьоуп, аамҗа уанзахьымза.

Камен Иасони здац-пашә гәгәәҗацаза еиларсаз аҗаацәара бзиацәҗья аҗырцеит. Лара илыцхраан ауниверситет латәарадатәи аҗәша далдыргеит. Ланхәа, лабхәа, лыпшәма, лхәыцқәа, лара – бзиа иҗан, аха абзиагы ак аҗышыкламскәа назашья амоугәышьеит. Амҗәыл зхылаз мшы шәшык аены, лгәылҗанзамкәа, асакаса ианцаны ланхәеи лабхәеи рҗазатә днарыгәтылак илызкылыргеит.

Днеилышшеит. Азныказ иҗалаз лзеилымкааит.

– Бәыргәгәа. Ауафы мыжда дызқәымшәо акгы иҗам. Бхәыцқәа брызхәыц, – лхәан, гәыла цхәыск лнапқәа налыкәлыршеит.

Кама лхәыцқәа зиҗәзиҗәуа, ишәәҗяны ишыҗаз анылба, илҗалан ицоз лылабжышқәа лцәа-хыртә лымч азымхеит.

Шеишықәса рыпҗзашала идырхаз зыхтынцаны идыргылаз аон ду агәҗа икҗартцеит рыхыкгы. Хәҗеимшхара, агәыла, азла, аҗахы ргәы иҗнымцәо ахлымзаах җалеит.

Згәы цшқаз ауаа ирлас аҗсцәа инархыцны, рҗабрақәа рыҗшьуа абарцахь индәылцуан. Ргәы иҗасуа иуазыруан абыргцәа. Еихысеипыс амыткә-мабжь гон.

– Уыстаарамзар уафы ибахьюу?

– Азәа зжәыша, ирысыз ила аш хызма? Иара акагь зимыхъзеи, дашьны дыҗан рхәеит?

– Ахәышәтәыртәхь дыргеит, днымхаргыы калап егы амашына аңскы зкыз.

– Таацәарак ықәимхи. Хағоу азә дидың-сылааит, иара днымхар изеиғуп, – хәа ажәақәа неимда-ааимдо аизара иафыз ауаа ахәатәы рибатомызт.

Кама дызхагылара лзымдыруа, дуазыруа рых-оыкгы дырхагыежьюан. Илбон абыржә шакәу ана-сыңцәкы агәашәқәа ытцарбақаца ианакы. Дыз-тоу шоуразшәа лхафы илзаагомызт, дахьиз лаб ионааста лгәыбылра здылаз лтаацәа хазынақәа, анреи абреи лзыуаз абыргцәеи, лгәы итаз зегы еилызкаауаз рычкәынзатцәи шытарнахыс илпыртцит хәа. Лмыткәмабжь агыгшәыгцәкы агәы тнашьаарын.

«Сан, саб» хәа ланхәеи лабхәеи илцәыуоз лылабжыш рықәылтәон, урт рычкәынгы иахьын-залшоз афазарафынза дхаракны, лыңсы тшәаанза рхәыцқәа ак шрыгылмыжьюа тоуба луан.

Уинахыс насың змаз атаацәара хыбгеит, ашәы еиқәатцәа нарыкәдыршеит аон ду агәашықәа. Еицакит атаацәа рыччабжь. Алағырз зыфныкәкәоз аоната ишәтыцқәаны иагәылагылан Иасон ихәыц-қәа. Кама лакәзар, ақытатә школ афы рцафыс аус зуаз, илцәыцәгыахеит аон ду аныкәгара. Фы-шықәса уа дахын. Рыншьан аныкфылх, рны-

шэынтракэа катцаны лгэы ззыбылуаз, дзышыцы-
лахъаз, жэашыкэса дныкэызгоз лыфны-лгэара
ааныжъны, лхэыцкэа лыман диасуеит Акэака.
Аамта иахэшэытэырц иафыз лгэы есымша илых-
хэыцуамызт. Ирлас-ырлас илыхон лтаацэа
рхатгэынкэа рахъ. Лгэы итахэхэа итаз гэаныла
драцэажэон, зтаарақэакгы лыцрызбозшэа лгэы
кэжо, атыхэтэантэи акэақ хара илыргылон.

Ибзиазаны атцара зцо, ашкол зегъы иреиғу
атцафы хэа изхэапшуа Амза Коғониа лакэын, уи
лашьа Ахра – ицэгъамкэа итдон. Инна лхэыцкэа...
«Инна, апхэыс бырфын хэа иацы сгэы иззаанагаз,
Хьымца ипхэыс лзакэзаап. Убырт рзы акэзаап
сара сахъ ихы зимырхаз, – лыбла даахгылеит
зыхцэы хьпштэылаз, қаралаггы шажэи жэибжъ
шыкэса ркынза зхытуаз апхэыс. Уи лыхцэы
хьыпшшэыла лыжэа икэпсан, атыхэакэа рхэын.
Лыбла хэыцкэа пшзаза, лыцьымшь пақэа кахэ-
хэа, аиашаз, цэгъа дыпшзан, деинаалан. Инна
лфэабызшэа хаан, дкэышын.

«Аа, уажэ сфэпхъа иахьтэоу Хьымцеи лареи
рхэыцкэа. Аха избан Хьымца ицэа зырхысымкааз
уажэ апхъа? Сгэы мыжда хазар акэхап... Шажэи
жэипшь шыкэса схытхьеит, уажэыгъ сзанымшэақ
Хьымца дыштаацэароу», – лгэахэуа, Иасон дыл-
ғалатызшэа даақапшьхан, гэаныла лхы дағуа,
лтаацэа деитанарылапшит.

Кама лыхцэы еизганы ашытахь еидкылан. Уажэы иаха дыттэааит. Лыбла гэыккэа аацсара рхыҕэхэыла иҕан.

Атцаџцэа данрылапш, рыбла траа ишлыхэапш-уаз анылба, лхы лнапаҕы иааган, лурок амџац-гара дналагеит. Убри аамтаз Ахра ибжыы геит.

– Асы, асаура иалагеит, адэахыы шэыпшы...

– Асы, асы! – инеиларыпсеит зегыы.

– Асы?! – аарла лҕы ааихылхит Кама, – ас заа асаура иалагама... еиталагама? – деитатцаан, аҕенцыыр ахь днаскыан, азынтэи аҕша тэытцэы зкылсуаз асаркыа хышэашэа днадгылт, имхынхэ-уаз, илызхыампшыз ашыкэсқэа лгэаларшэо.

Аҕенцыыр дадцыр лтаххеит, аха ицысзомызт лшыапкэа. Лапштцашэарақэа леижьон. Адэеиужь аҕы асы дцэылан дааиуеит Хыымца, аа, ларгыы лыхцэқэа цыруа ажэџан иалатцан дыџуа дахыи-цыло. Еизааигэахеит, иџнапык лыкэиршеит. Жэа-шыкэса ирылџны ллымха итасуан абжықэа.

– Усықэымшэаргыы ара слахэны сыпсуан, сызыртагыы рзыпшаауамызт...

Иҕкалаша узахырџом...

Рапхыатэи реиниараан еипш уажэгыы ахэылы-хэылыхэа илеиуан асы. Апхынраан ицэыџџаза икажыыз атцла хжэахагыы асы анақэнау, ипшзахеит, агэамсам еилажыыз зегыы хнаџан, адэ дугыы цкыашэқыза ишытан.

Кама лхэыцрақәа дрылтцны дцарц, лтып да-
хытырц лтахын, аха еиҫа лыбла даахгылон
Хьымца.

– Кама бара боума? Зҕыбымтуеи? Сара цэгъара
ҳәа сгәы акгыы там...

Атыхәтәантәи ажәақәа еиҫахәо иаакәымтца-
кәа Хьымца ибжыы лгәы иқәыџуан.

Ибыбышза илеиуан асы, оумак ала ишыцқьаз-
гыы, ихьшәашәан. Лхэыцрақәа арблаҕьон.

Лыбла иаахгылеит даныхәыңызтәи ллакәқәа
рдунеи иалтцны иаацәыртыз ақәасаб. Издырры-
даз, убри абра асы илазтгыы, ахы шымџаҕнаҕа-
рыз?! Ахьта усгыы иачҳарын, аха агаҕатәҕьа
иацәшәаны иџуан. Уи иахыкны асоура ишафугыы,
ашьапышьтақәа нантцаны, ишьтрақәымлакәа атып
ахь ицарын, иахьсаҫәам ус сывам аҳәарашәа.

Илеиуеит асы, ауаа зегыы рышьта антцаны
иниас ицоит, рышьтахьҕа ианыгьежьлак, џаҕхьа
адгыыл цқьашәқьаза кыыс амамкәа ишьтоуп, еиҫах
инаныртцоит ршьапышьтақәа анпыҕкала, аха асы
ауанатцы аҕрапара еимамцсарц залшом.

Асгыы адгыыл ахь иццакуеит, аха иҕои уа – аам-
та кьаҕек ауп иазыпцәоу, нас мархәаҕак нақәҕхар,
шьтада иниас ицашт.

Абамба пжәахақәа реиҕш, цытҳа-цытҳа илеи-
уеит асцырақәа. Кама уаҳа лылымшо лхэыц-

рақәа дандыркара, шыта исзычхауам, Кама, срыцхашья хәа лгәы аныцәаа, илулак дадцит аценцьыр. Убыскан ауп ианылгәалашәа лцаџәа. Урт рыбақәа тырхаха, ҕымт-цсымшыа зны лара илзыцшуан, зных – адәахыы.

***

– Кама?! Шьота-ипҕа ихалымхәеи «Аччара баџ алоума?!» узымдырыр пхашьяроуп хәа. Батал уи дахьамыпҕхяц дацәыпҕхашьом, уџыза иами, уиабжьарауазеи?! – Амза лашья дышиацәажәоз раб данаарыхтыгәла, ицәа днытзызааит, «Кама Шьота-ипҕа!» ахылыхәауаз. «Калашьяс иамоузеи, арахь даазгоз?!» – ааигәахәт.

– Арцаџ ҕыц дхауит, саб.

– Арцаџ ҕыц?

– Кама Абыхә-пҕа.

– Абыхәба!.. – ихәан, игәы зегьы тшыаауа иҕапҕхя иаацәыртцит зыхьз изымхәаз лхаҕсахья. «Жәашықәса цуеит дсымбеижьҕеи, дышпаҕоушь, лөылыпҕсахма...» – ихәарц аңсык ааигхеит.

– Цәгья деинаалоуп, дҕәыҕоуп, зны шәеиба-сырдыруеит, – дгәырҕатцәа жәохә шықәса зхыцуаз Амза лаб диацәажәон, – џыцья ахәыцқәа дранзаап, лыцкәынцәа азә Хьымца ихьзуп ура уеипш, егы – Хьрыпс. Лара аңхятәи

харцаѡ леишѡацѡгья длеицшзам, ари дхалалуп,
хаилылкаауеит...

«Лара уаѡы диеицшзам, сызгаб...» – икышѡ
иныкѡыххит. Аха ак ихѡарц шитахыз инимырцш-
кѡа, иц еихаргѡгѡаны ибз днацхаит. «Хьымца?
Сыбхамыштзазаап, баргьы саргьы акагъ ззеиламыз
анасыпдакѡа», – игѡы дынтахѡыцит Хьымца. Убри
аамтаз дааѡналеит зтаацѡа еибырхѡоз захахьаз
ипшѡама.

– Хьымца, саргьы слабадырит Кама, цѡгья
дхазыноуп! Лдырра, лыуаѡышьа ухѡа зегь рыла
даамысташѡоуп.

«Зегьы гѡыргьяѡѡааша сыртоит, – илахь
еикѡышьшьы аарла даапышѡарччеит, – цас ир-
уама, спыршѡома?» – итаацѡа днарызгѡааит.

Иахаз ажѡабжь игѡы иныцалан ихьухьуа ин-
тахеит. Ауха дахьышььтаз днахѡаахѡуан, ибла
дыхгылон игѡатцаѡ зцѡаара цѡыркѡацѡырасуаз,
ицѡтѡымыз, цѡѡаншьапык арсны аикѡырхара иа-
ѡыз цѡоук рѡаца. Уи дыччон, дгѡыргьон, лнапкѡа
рхаха иара дизыпшын.

«Сара сѡы ибзыргьылазом акѡац. Сара
бнасыпдан бынсыжьюам.»

«Сутахымзар акѡап... уцѡѡыс иаѡа деицѡап...»

Даакѡыпсычхаит, ихѡыцракѡа еицнакѡеит,
нактѡи ауадакѡа ирдѡылыѡуаз ихѡыцкѡа рани

дареи рыбжьқәа, иара изы уажә иҕаацәа иҕа-
иҕам зеггы акакәын. Хаштшыа изаҕомызт Кама
лнапы ҕәымшәышәқәа ихәда иакәыршан, лхы
игәы иадҕан данидгылазтәи амш. Аамҕагы ус
ицазозшәа дыҕан.

Аҕх кыр ишынаскыахыазгы, Хыымца ла-
цәааихышь изыҕамҕеит.

Инна лшыапҕынҕа дықәгылан дыҕналеит,
лхатца длырҕыхар хәа дшәаны, иара алашыцара
далыпҕшны зәеирызхуаз иҕхәыс дахылыхәапшуаз
Кама лакәызшәа игәы инарбон. Ивараҕы ацәарҕа
данылаиа, Хыымца изнапык налыкәиршан, ихы
лгәы инықәитҕеит.

***

Хыымца дцәажәонатцы лара дзырҕуан, шама-
хамзар, иажәа даҕыҕломызт. Дихәапшуан лыб-
лақәа лзийкәымтхо, дшәон иаамҕа ааины длыцәцар
хәа. Ихаҕсахыеи ибжыи еилацалан лгәатцаҕ лшыа-
лда иалалырҕәарц шылҕахызгы, илызгәамҕазакәа
хәыцрақәак дырҕаргалон. Нас, атхарцәхәа ицәан
иаапшыз иеиҕш, дзызгәышыуаз ауаҕ лыпсы зеггы
неизылышытуан.

Зеггы аамҕак-аамҕак рымоуп. Ианеиҕырҕц на-
хыс азатцәра ууаза иналхаҕан, шыта имаалоз
лылабжышқәагы рыҕра иахыырҕымҕыз еилашуа

ддыргэамтцуан. Иҗацәза иҗазшәа лбон лдунеи. Ллымҗа иҗауан иҗәажәабжь. Иччапшь, иаеиг- закәа амра ашәахәақәа адунеи ианахьнагзо еиңш, илышьтан хьызтцас аеылхьыршо. Лыңсы лыхәцә икылахан, аҗсеивгарагы лцәуадафхеит, лааигәасигәа уаф дшыҗамызгы, ибжьы ллымҗа иштыфц итыуан... Еиҗарҗыцны иҗәыригоит, азынтәи аҗхара иацәшәаны зәызтцәахыз, ааңы- ра иаццәыртырц згәы иҗоу агәил еиңш иңшзас, зыффы җалалыз шыҗахьтәи ңсҗазаара җәытцәак ахыңша. Убри иаваҗәыло лыбла иаахгылеит иҗаацәа: зегь рааста иңсы иахшаз ихәыцқәа. Убыскан ииашатцәҗьан агәра лгеит лара дшы- мыцхәыз, дрыдызхәало тәицк аныҗамла, дыш- тәымыз, дшаанхаз, лгәы аҗәышра еилнакаауаз шырацәазгы еиҗах лхы инҗалалоз ахәыцрақәа ирылцәраа иҗеиҗңшыгы аалҗагылон, «сшьацхәа бзацәцом» аҗәарашәа.

– Кама, арахь быҗоуп хәа сыҗамызт.

– Иасон данңсы уа хьызкылоз хәа акгы ыҗамызт. Амфәқәа цәгьоуп, ацара-аара маншәа- лам. Ахәыцқәагы мышкызны царак иҗалар, уахь ихынхәуа цьушьо, алужә еиңш схала уа саххалон.

– Кама, саҗамыз, быңшәма...

– Стаацәа зегьы машәырла еицҗамхар амуит. Җсрак ахьтә ишаауаз машьынак рҗалан, дара ртәы бҗалеит.

– Сгәы иалсит, уи сыздырамызт.

– Угәы иалсра анцәа иузааимгааит! Хьымца, уара ахәыц бзиақәа умоуп. Уажәшьта еилыскаауеит усқантәи схыдара иснарқатоз. Уара укәышын, хәыцьегь хамәахымкьеит.

– Кама, бара бышьтахь сыбжамеамны саанхеит. Бзиабаратцәкыак акәзаарын сдуней афы исызшаз.

Лара тынч ибла дынхыпшылеит. Илақта жәашықәса рақхьеипш ишыпшзац ипшзан. Иблақәа днарзаашәкәалан дцозшәа анылба, лылапш наихылгеит. Ихцәы еиха иқәхын, ихы-ифы мацк иацлеит акәымзар, жәашықәса рақхятәи итеитпш шықац иқан. Иблақәа усқантәи рымца шырхыц ирхын.

– Инна дхазыноуп... Шьта уеилыскаауеит, усқан исзеилымкаауаз рацәан. Иуцәыизом, сгәы аеампсахит, аха сгәатца итоу, сыпсы танаты исыцзаауа сыпшәма ихьз, ихьмызг, ицәанырра ауп иахьа схы шьтыхны, сыуәра мырзкәа саазго. Угра итшаз ракәзаап адуней афы зегь рааста узыхзызо. Сара санхеижьтеи еилыскааз, иуанасыжьыз рацәоуп. Хәикәхеит хәыцкәа рразкы хәршәтырц.

***

«Исызлылои ақхәысеиба, сара схарала дырзны слышьтапшуа слышьтоуп», – Хьымца ихы

дазгәаауа, тцлак давагылан давыцшуан ибла траа. Уажәымзар-уажәы зегь схарштны, сналыхьзаны даасгәйдсыхәхәалап игәахәуан, аха иҗахырақәа мчыла игәатца иҗаишьуан.

Кама Аҗынчра апроспоект данытцны аҗада данаватәи, иаргы деиҗатцны хара-хара дна-лышьталеит. Адунеи зегьы җацәны рхала инхазшәа, иааикәыршан иҗаз зегьы гагатас ибон. Азә ихы рҗысны аҗсшәа иеиҗәеит, аха исахьа гәникылартә еиҗш ибла азә дабо дыҗамызт.

Машәыршәа длыниазшәа лаҗхьа дцәырҗыр шауазгы, изыцәгьан абырскаамҗа игәы изҗымгаз лҗаҗшра, лыбла еазнык ахыҗшылара.

Хьымца дҗыгга, зегьы изеиҗшны дыҗан. Кама дизымычхазо игәы даныҗалазалак, лара лахь дцәырымҗыкәа, иахьеиҗш хара-хара длышь-җаҗшуа днаскьаигон, лара лыҗныҗа даннеилак, иара шыҗахьҗа дхынхәуан. Ус иҗон аамҗа. Хьымца игәы инархьлон Кама лыблақәа зҗаарала иҗәны даниҗаҗшлоз, урҗ шыҗа уи ишазымхәыцуазгы, «сынужьхьан, уажә схьаа еиҗазурҗыцуеи?» хәа рхәозшәа иахәуан. Ускан ихы иҗәымыҗхон, иҗсҗазаарагы гьамадан. Ибра җаршәаны ижәван җсҗхәа еиҗәтәала ихифазшәа ибон.

Уажәы, Кама данца, ихала ихы даназынха, иааиуаз автобус дынҗалеит гәаныла дхәыцуа. «Уаҗа сьлмышьклаҗшыроуп, иага җауҗаргы,

иисхьоу шытахька ихынхэзом. Автобус ауп из-
нысхьоу амѡакѡа еитарныло. Ауаа рыцстазаара
бжеихан ишыртѡху акѡымкѡоуп ишымѡасуа. Аха
ацсабара иацнатаз азакѡанцѡаракѡа рѡагылара
гѡагыуацѡоуп».

***

Ускан абла гѡытбаакѡа иртыцны цѡа змамыз
алагырзкѡа картѡон. Урт Камеи Хьымцеи аблыртѡ
ишыцъбаразгы, иазымхѡаеит. Шыта, атра ита-
базар калап, уаѡа иаазом. Иаазтгы, ичны иѡоу,
зѡа иазымкуа, абзиабаратѡ хьаа зтагзоу агѡкѡа
аамтала рыѡедыртынчрын.

Ашкол ашта иааталаз Хьымца харантѡи Кама
дналхьыцшын, уахь иѡынеихеит.

– Сан, Хьымца ампыл дасуеит, дысзаамгеит, –
цкѡын хѡычык Кама длацѡажѡон. Ихцѡкѡа рѡѡны,
илакѡа грацкѡынза, цшзак иакѡын.

– Уиѡатц, макъана дыхѡмарааит, уца уаргы
иутахызар, аѡныѡа ѡанцо ишѡызѡыстуеит.

– Бзиоуп, мамочка, – ихѡан, дналыдѡкъан дыѡны
дцеит.

– Ихытцуеи, Кама, жѡышыкѡса? – дпышѡарччо,
ахѡычы дишытацшуа даалыдгылеит Хьымца.

– Ааба, жѡба зхытцуа...

– Хьымца иоума, ѡаицыртра иалиааз Хьымца
ихьзыбтцеит.

Лхы лалырѡѡит дыцѡхашьан.

– Кама, бѣыбымџсахзеит зынзаск, жѣашықѣса зынза бышықѣс иацымлазшѣоуп бшыкоу.

– Уаргы, Хыымца, амала, улахъ ианылаз акачырақѣа рѣаршѣтрахѣыцқѣа иалырдаз арғазқѣа иаха иубо иалагеит.

Еидгылан, еиѣыгѣхѣаауа бзиа еибабоз, акгы ззеиламыз ауаа, хрыжъ-хрыжъ еицѣажѣо. Рышѣтахъ изнысыз амѣақѣа еимиаахъан. Рыгра-парақѣа ашықѣсқѣа еимарџсахъан, раџхъака ишѣтан нцѣашъа зқѣым аџсѣзаарей, цъара инѣахыцѣтѣаны, ѣацъара иналаго амѣақѣеи. Аѣыцъагы рыхтысқѣа наунагза ргѣатца иѣахеит, уи ала рыбзиабара акѣицқѣа ѣымцѣаакѣа иааргон. Ускѣанейцш уажѣгы рыцсѣзаара аиѣakra ргѣы иѣамызт. Рцѣанырра шѣытада инхарцаз.

– Саб, – Амза ашкол ашѣтахъынтѣ даацѣырѣкеит, – шѣеибасырдырырц сѣахын, аха сагхазаап...

Камей Хыымцей неихѣаџшын, иааџышѣарччеит.

Абзиабара цшьоуп, иџсзом. Гѣыкала бзиа иубо мчылагъ, ухы-угѣы дузѣыгом. Еиразѣымзаргы ацѣанырра цқъа назаза иаанхоит.

Ѡ-қѣасабк еиваургылар акѣым, акы ашьапышь-ѣақѣагы еихъыреивырза еихъязом. Аџхъатѣи ашьапқѣа цшзом ашѣтахътѣиқѣа ааиаанза хѣа, аха уи азы аџшзарагы ацѣымзқѣа, ублагы узаѣымго ихнакуеит.

1997–1999

Кѣтол-Агѣызера

ИКЫДЫМШӘАНДАЗ

Уи аетцәа сылаңш ианыцашәа цәанырра хәа акгыы сызнамыртысызар калап. Ажәәан зеггы цызкьо ируакуп хәа сгәы иснаҗазар акәһап. Нас, зны-зынла сылаңш ицашәо ианалага, сгәы амыртынчуазшәа збеит. Ианбахәло, аетцәакәа зеггы ирылыскааз анбазбо хәа асааткәа сыр-хыццакуа салагеит.

Ажәәан алашарақәа аркызшәа, еикәағга изыр-лашоз аетцәакәа иара рылыскаауан. Уи, цәыр-кьяцәырасуа, изтәахырц иафыз анакә иалтырц имадағмадәшәон. Ғыцныкәа иеиңш ашы-ашы еикәтцәо аңсҗазаарахь ахы кыдын.

Оумашәа иубаша, сара адггыл акынтә иңшуаз сзы даараза ишыхәычызггы алашара схаңхон, шықәсыла аңшзара саргачамкуан. Атх лашә ырлашо ацыңхькәа сықәнаңсон, сзыхзызоз сыетцәа. Есыуаха икәмызт иара. Ажәәанағтәи аңсҗазаара мариам. Адггыл иқәгылоу хнызкыло, хзыкәгәыгуа хәмоуп. Хкаҳарггы, хжыы цоит акәымзар, шамахамзар, цсытбарада хәилгоит.

Ажәѡан зыцәхьатцыз аетцәа ахьаа рацәахашт... Иара аныҕам аетцәакәа зегьы цкы-цкы еимыздоит. Еикәатцәала ишыыху ажәѡан аҕы иҕамижьтеи мышкәак цуеит. Издыруада атып ацсахзар? Сыбла траа, схы рахан сазыпшуеит сыетцәа, ацәаара збозар хәа. Сыгәгы тынчым. Уи ацыхәтәантәи аамтаз сыбла хнакуан, мыцхәы илашацәон, акы амыхьындаз хәа сыгәжәажәон.

Иагәылысхуеи аетцәакәа рдунеи? Сара сабаҕоу, ажәѡан харазоуп! Аетцәа еиҕах иаацәыртцны, абла тыпхаакәа адгьыл иныкәыртцшы, меигзарахда аразын ччапшь ацсаҕоит, аха иззы? Издыруада сара сеипш даҕазәгы уи дазыпшызар, уи лзы мацара ипхозар? Арсынтәи ихьшәашәоуп, иага убла хнакыргы, уазыртхазом. Харазантәи иааиуа алашарагы уакәгәыҕны ушьаҕа аихгара цәгьоуп, хадгьыл аҕы ажракәа рацәоуп...

Снапы сырххеит аетцәа ацыпхькәа еизызгарц, издыруада рыцсы сызтацар. Еижьагоуп, баша аетцәа сазхәыцуеит, иара иаакәыршаны иҕоу аетцәакәа рдунеи аҕагәылахалан ацстазаарамѡа ианану. Уи назашьа змамыз гәахәаран.

Ихароуп, адгьыли аетцәеи рхәаа цыхәапцәа-радоуп. Сара – кәапк аастагы еитцоу, сыдгьыл иахшаз, зыдгьыл иазцо сзы аетцәакәа рдунеи аркуп. Уи ус шакау шыздыруагы, сгәы иамукәа, уи аетцәа сназыпшлоит. Иҕалап ақәра акыр

инаскъахъазар, ирлас-ырлас изцэырмацуазар,
аха атх анеилгоу, акэшамыкэша зегы атцарзны,
ажэѡан аѡы ахра уа, алашара блахкыга ацсаѡоит.
Ес-ииуа ѡыц ирызгылоит, ахаангы иажэзом уи
сыецѡа. Иара сабазом, сабарангы иѡазам. Сара
еиѡах сыбла цраа, схы схаштны, икыдымшэандаз
ѡа сыцшуеит.

2013

АНАКӘИ АМРЕИ

Ацар рацәа рыбжыы анеилала, амузыка иазказоу, дырҕык еиқәиршәазшәа мелодиа хаак рылцит. Зных, бжыык еицызхоу рашәа рызныжьны даеа бжыык змоу мацк иаатгылоит. Дара-дара еиқәғыртүеит ажәада, еилибакаауеит. Шыжьнатцы еилаханто алҕа еицшны ажәәан хнафон ашьацаагага. Уи иазымтәахыз ацсабарагыы ыкоушәа икамшәа ихәашьза, азиас ихубаалон. Ичырчыруашәа ииас ицоз азиас ихықәгылаз атлақәа мазак рыманы еиқәхәытхәытүазшәа убон. Ашьацаагага азиас ацшзара еихырхәан инаскьазшәа, еилыцьцьон ацсабара. Ахауа убаскак ицқан, соуразоуроу гәнаха хәа кыр сымазар исхыхны, амш шара ғыц иациуа иреицшхандаз сыцсы угәахәуан.

Иғыхшәашәаза иасуаз ацша, амра ацара ырцсыены, аеыргәыбзыгны ишықыруа илеиөеиуан.

Ақытағы ирацәоуп еиуеицшым абжықәа. Урт уахауеит иааукәыршан. Рхатақәа умбазо, рышь-

тыбжь ухнахуеит. Ёаѡрадагъхап наскъашѡа кѡаѣ-
кѡаѣхѡа абжыы хѡае зхылцуа. Егъирахъ абжыы
гѡытшьаагаха ихѡхѡоит дагъ хѡычык, амаѣи иареи
адунеи икѡеибаргылом, аѣсы азаѡѡгозар хѡа
игѡакуеит.

Азаза иарѡѡаакыз лшьапкѡа хтны, ашьаѡ
дылалан дниуан Сырма. Агѡараанда иакѡыршаны
еиѣахаз, жѡытѡнатѡ аахыстѡѡѡуп хѡа угѡы
иззаанагоз, зымахашъаха еилышьны игылоу
атцлакѡа лылаѡш нархылгеит лара. Шъыжыы урт
рыѡшзара ныѡарбан, зегъы рыѡштѡы рхыѡра
иаѣызшѡа лзырбоз ашьаѡаагага шыѡбахъызгъы,
лгѡалакѡазаара бжънаххъан. Лыѡны ашѡхымс дшаа-
хыѡызѡѡкъа, лан лыбжыы ѡарыхѡѡѡаза ллымхѡ
инѣасит. Дзышьѡылахъыз шакѡызгъы, даашѡакъеит.

Мышкѡак роуп иѡуа Сырма лѡа хѡычы длыманы
лѡаѡѡа рахъ дааижъѣеи. Схъаакѡа сѡѡеимпыр хѡа
дшѡома хѡа лгѡы иштълхѡаазгъы, ѣылымѣит.

– Сырма, ибдыруеит иѡѡа шѡеим, дыббазар
аахыс биѣынѡѡауеит. Блымхѡ рыѡгѡазшѡа, ауаа
ирхѡо бахѡзом. Ѣажѡи жѡохѡ шыкѡса ихыѡуеит,
шьѣа ихшыѡ иаѡло ѡыыбшьома? Биѡсахуеит,
имѡыхъашѡаз блаѡихуеит. Акагъ бзымдыруашѡа,
ауаа рахъ насыѡла бѣѡушѡа бѡѡа иѣабыгзоит.
Сырма, сыѡхазатѡ, ас ианбанза? Биѡымѡан ххѡан,
ибмахѡит, биѡыртѡ ххѡан, ибуам. Бхѡычы дбымаз,

баб ифны ашә бара бзы есымша иаартуп, аха уи ауаф бидтәалан бхы бражәыр калом. Ахәыңы дыбпырхагазар, баби сарей дхәазартә хәкоуп, бара бынасың даеазә ифы ибзахапшаап... – ан гәтыгыгьала дцәажәон, аңха уи лылацәажәара лгәы ахәомызт. – Азәы бимазцаа анымхахымцәа биццеит. Феидас иалыбгеи агәырөеи алагырзи рыда? Улабжыш унасың шыақәнаргылондаз...

Сырма дфагылан, астал иқәгылаз акәмаан ааштыхны збыгықәа хыдышышь апенцыыр иқәгылаз ашәтқәа азы рытацәара далагеит. Анышә хяхьхьала ифан. Ианыцәаак, аччахәа абжы ган, «табуп» хәа фнатызшәа лгәы аахаахеит. Збыгықәа цәиххяз ациаақәа рхы ифохашт, икалап ишәтыргы.

– Беилеигеит уи адунеи зымбаша. Зегы шпабзеипшу, анцәа зылпха хәура!.. – дқапшыза деибакны, дцәажәацыпхьаза лнапқәа кьо, дтәан зықәрахь инеиххяз, заамтаз аңшзара згымыз пхәыск. Лызгаб лфымтра, лара лзы еилкаамыз лыпха лказшыақәа ирхыпхьазало, дгәырфон. Аңха лхәыцрақәа дыргеит имфасхьаз лымшқәа рахь...

Даеа районк афы инхоз Сырма лан лахәшьа лашта тбаа ду антытц ақәатцара унытцсыр, адәкаршәра ду шытан. Уи ахьяантәоз зиаск еибaxeибафо ицқьакәакәараза ииасуан. Азхықәк хьацаран, нафтәи афықә бнеилачыран.

Сырма уахыналыхэапшуз дауны, зхахэы ахьапштэыла рхэыз ахкэажэ пшзак лакэын. Ахаа цэа лхыкэкэа, дцэажэаанза лхы-лфы лхаччон.

Азэзэара иафыз лан лахэшьа лымаҗақэа зныз алагьан аалымхны азиас ахь лфыналхеит. Уа лшьапқэа хтны, аңслымзра дылсны азы агэҗа днагэылалеит. Ахаҗақэаднарықэсны, иманшэалаз тыпк налхны, амаҗақэа азы ралыршара дна-лагеит. Аҗэарафы тынчран, азиас цқьан, уи иазымтэахыз ахаҗақэа пкыш-пкышза ицыф-цыфуан, уахынарыхэапшуаз иупхьазарашэа. Деихэҗкэыкэлан дыштэаз лшьапы ааңсан, даныфагылоз лылаңш наикэшэеит зыхцэы еикэараза наҗтэи аҗэара иқэгылан илзыңшуаз арқыс. Лгэы шыхыҗыҗызгы, длымбазазшэа азэзэара деиҗаналагеит. Иаарласынгы уи арқыс лфеаңхьа даацэырцит.

– Бзиа буит! – ихэеит, аңсшэа цқьа ишизымхэоз иныңшуа, аха даҗеа милаҗк датэуп хэагы аҗэара уадафны.

– Бзиара збаша! – лхы дфахан дааихэапшит.

– Саҗамыз, ааигэа бынхома? – уажэы-уажэ ифеаңсоз ихцэы инапы алишьуан.

– Ма сынхап, ма ссасхап, уи уара акгы унаҗом, – шэара хэа иацэажэара згэы иҗазкхьаз иҗаашьа аалгэампхазт, ашырхэа данынаифаңш, ижэпаза

иҫымшықәа ирытатәахыз иблақәа лылақш
анрықәшәа, мацәысеимҕыарак лбазшәа лхы ла-
лырҕәит, ирлас лымаҫәақәагы аашыҫылхит.

– Цәгыарак атан сымҫааит. Сабду иҫы сахыаа-
из, цәгыала дышыҫоуп: «Арсент иҫы гәыхьхәшәык
сзаага, уи иныҕәигалоит», – ихәеит, арахь Арсент
дахьынхо...

– Абни иубо аонаҫы дынхоит, – лан лахәшыа
лыоны наилырбеит. Даду Кәасҫа дьчмазаоҫама?
– иажәа днаҫыөлеит.

– Ааи, саншыа аоны дыҕам, иҫхәысгыы
иахыа лхәыцқәа лыман лҫаацәа рахь дцазаап...
Абзиараз! – дааҫышәарччеит, амцхә ацәажәара
игәы азҫамкәа.

Аоны данааи, рысас наҕстәи амоаду ала дца-
хьан. Дызуҫтаз еилылкааит. Даду Кәасҫа изҕаб,
Урыстәыла инхо, лҫа иакәзаап. Зызбахә рымаз
аҫаҕмада, ааигәасигәа гәылак димамкәа, абна
агәҫа дыланхон. Ихкаара шшәырза, аханы угы-
лар аҫыхәа умбо иҕан. Еиваҫырбо еибарҫшзон
атҫлареи адәи. Иашҫа аганқәа нарҫбааны ихкаан,
цәара – ҫыц ашәыр еиҫахан, ҫаҫәара – иажәхьоу,
крызхыҫуа бахчан, егыирахь – мхын, аҫшьбатәи
аган дәеиужьын. Аоны аҫхыа амашыынамоа шша-
за ишалгазгыы, ақыҫа агәәҫтәи амоаду аҕынза
ҫыҫк бжьан.

Аоны ашьтахьтәи амѡахәастала азы умыркәа адәы иатцәа унықәсыр, иааигәан Арсент иѡны. Уахь бнала мацара, атцлара еихашьшыы ушытцаз унеиуан. Ацснынтә изнеилоз ианду лкынтә ацсшәа агәыбылра зкхъаз, илфызтцаахъаз Роман, дандухагы ихамыштит. Иани иареи зны-зынла цсышәала еицәажәон, аха шамахамзар, аҫаацәа рфы зызцоз урысшәан.

Роман данхәычыз иабду иахь дааргалон, аха аҫахмада имч иқәхом, иара ибаѡ ицәыласуп, ак ицәихъуеит, дизбом хәа иҫаацәа дыргон. Абду илымшоз, ма игәы иамыхәоз дахашшаауамызт. Ицсы, имч рықәырзны, ицхара ицакны ихшара ршьапы иқәиргылеит. Ицшәмацхәыс даницха, изҫаб хатца данца, ица Вова аҫаацәара даналала, ақалақь ааныжьны иаб игәараҫа дахагылеит.

...Шықәсқәак рацхъа, амшцәгъа даанацазшәа, азеицштә нхарҫа ашә ааимцәаны дааѡналеит Мариа. Уи лаацсара анаѡс, лфәацшылара цәгъан. Ацха ицәалшьеит, Ацснынтәи лан дыррак лымҫа-кәа дахьнеиз.

– Сан, хәинымиазтгы... – лнапқәа лан илы-кәыршан дылгәйдлхәхәалеит.

– Бабацарыз? – аеы иаадырхо аҫамчы апҫа-цахәа абжыы анго еицш иаалцәыткъаз лыбжыы дааитцанаргәгәан, – уеизгы бѡызцәа азәы дыш-цасымбарыз, – иаахьалыршшеит лыпҫа лѡыза

даалцэыпцхашьашәа. Ашьыбжышьытахь Мариа лыпцха длыцны апарк аҕы илеиџеиуан. Амџа-хәастақәа рҕы иқәыртәаз акаҕран амра иаршын, иахылцуаз аҕхара уарбалыбатон.

– Зеггы рҕы исзымхәеит саазцаз. Уи бызбахә ауп... – еилагылаз атцлақәа рыжәпарахь днаскьеит.

– Азәы слымха инҕылшьыт, быпцха абыржәы даныбмыхьча дҕахоит хәа.

– Иҕалеи?

– Бара иаха ибымдыруеи.

– Издыруеи мшәан, сан, бызҕеу сзеилкаазом?

– Сырма, бара шыта бхәычым. Атцара ду бҕоуп, бҕаацәа анцәа ишихәара хәҕоуп, аиашья гәакья дбымамзаргыы, баб иашья иҕацәа аҕьарахәа ибывагылоуп. Хәуп зхәо аҕаацәара рхы хәдыркылартә хәҕоуп. Уажә исахаз сархагахахьан, сшыапқәа аасытцнахит, – илымхәар амуа, ацәыр-гара лзыцәгьан.

– Мшәан, ибахаи? – амш бааҕс иацу адыд бжьеипш, лҕазшыа чыдақәа руак дазыпшын аҕха.

– Абрахь атцарахьы бзааз Роман изы ауп хәа.

– Истахыз атцара Аҕсны иҕамызт...

– Атехникум ыҕамзи. Баб ихәашьяла, иреихау атцараиурҕа балгар бдиплом хатцаагатә билетхоит.

– Уи салгаргыы сцара иаццатәын, мышкызны саар акәхон. Уи бызҕеу «абилет» ада хатца азә дзымцозтҕыы, адунеи ҕеиашья аиуран иҕамызт.

– Уи баҕэйтц, иахыбымган, исахэ Романи барей ишэзеилоу.

– Акгы, – иаахтэаны мчыла атак ҕалцеит.

– Сырма, аҕсацэа нтэазшэа, ас ббахьюума, зегы брызхэыц.

– Ацэгъеи абзиеи нтэазом, урт еснагъ еи-зааигэан иныҕэоит. Зны акы аҕхьа игылоит, нас – аѳбатэи. Ихадароу, угэы иалнахуа иоуп. Жэйтэнатэ аахыс еиҕуи еицэоуи рыпроблема ыҕан, наҕ-наҕгы иҕалашт.

– Бан дбыкэыхшааит, Сырма... акалашэа быз-балон Арсен иҕы Роман даннеилоз. Ацэгъа-абзия сахэшьеи сарей хайтанеиааиуан, шэгэаҕхеи-бамшьандаз хэа шэа шэѳыцъагъ сышэзыцшуан. Сшэон, жэахаак еибышэхэар, блала шэеибады-рыр хэа. Сахэшьа лыѳны ааныжьны ханбацои хэа сыгэжэажэон. Аҕсныҕа дшааз ансахалак, уахи-ени смыцэа, данықэцуа аамта сазыцшны, абжьааҕны имаалоз дабақэнагалей хэа схэыцуан. Дышцаз ансахалак сгэы сыртынчуан. Сыцхазатэ сыѳны баҕэыгара зугэышьомызт, аха баб дзакэу бдыруеит, илгэаҕхо дталароуп анихэа, сиқэшахатымхар цсыхэа смоуит. Уажэ иарей барей шэеикэшэалоит хэа сахаит. Идыр, сыцшза, сыцсы танатцы ауаа хҕэаҕэа икыдыччало, уи бигар шысымуа. Бысмазцаакэа зымѳа бшьаҕа еихыбгар анра-цхара хзеилам.

цәыхчо, иҕам агәра лырго, арҕыс, лыбзиабара
ихы иархәан, еилататаз идуней дагәылаихалон.
Аҕәара иҕәиааз ашәтыц аҕша икыдҕьо ианамоу
еипш, дхынаауан Сырма.

Роман игра – арыжәтә, ахәса. Сырма дызлал-
зымдыруаз акы шыҕамызгы, иара ида нхашья
лымамызт. Лгәы длызтымгеит, итыц аҕы ҕазә
неиртагы илтомызт... Лыҕсы зцыз ауаф иажәакәа
дхырхуан, игәра лгацәон. Лтәыла дапырцит,
лхықәкы лтаацәа ирыцәзаны Москваҕа дмаар
лымуит. Ацара дтәлеит. Уи ала Ацсны лҕәкәытханы,
лыҕсы ҕызкаауаз лыдгыл нлыжыт.

Хәылбыҕахак, Сырма Ацсныҕа иаауаз адәыҕ-
ба данаитоз, Роман илаихәон ҕымз дахымбо
шигәхьяау, дшылзыпшу иахьей-уахеи. Ицстазаа-
ра зку арахәыц па шыуашәшәыругы, лара
длықәҕыҕуанаты, ишцымтәо ухәа ибла иатцәа-
қәа лызгәышыуан. Лара, дгәыкыцәыкуа ипыртцра
шылзыцәҕызгы, днаимпыцтәраан адәыҕба дын-
тәлеит. Уи ижыҕей зәызыцсахыз лзеилкаауамызт.

Аамта иамхәышәтәуа иҕоузеи. Ачымазара
уцәа иазалымхыргы, ахьяа хнаҕеуеит. Знапы
амыҕ алалаз акы анылкуа иналашьшыны лдақәа
зегы тыфаауа лыҕсы тнахуан, лнапы акгы
алмыркыр илпырхагамызт. Амыҕ ахаҕа лцәа
иалиаазшәа, еиқәатцәаза ажыы ишалыхәхәоз-
гы, унадыххылан иузамхуамызт. Амала гәырла

уалагар... лылабжыш лфыкэкэа лыхчы лхы хэытагэан дтэыуон Сырма. Ашэ асыбжь игаз лцэа даатнарзызеит. Иќалцара шылзымдыруаз, лфыза «хашыталахьеит» лхэан, Роман дышлыхэозгы ашэ аалмыртит. Ишыапышы-тыбжькэа анеикэтэа, лфыза ҕаалтит:

– Бара иќэыҕоу ажэа бахэатэуп, сгэы иаанаго цќа еилырганы исызбамхэакэа бгэы нсырхар хэа сшэоит.

– Сыҕсы ифеит. Етэак сылапш наќшэар хаетэа ауп хэа, шэтык збар ипшзара иадкыло, сгэы зегы аласызарц саҕуп.

Идырым мчќэак рнацэхыцќэа аларцсны рнапсыргэыта ианзало ажыашэра тжэаны ир-газшэа икылыхха иќан ллахынца. Азҕабцэа рыбжы анеихсыҕ ачаќ-ачаќхэа зыбжы гоз асаат абжы ауада тнарцэажэон. Адырѡаены, Инга лҕапхэа даацэыртцит Роман. Илылыжжит, деимылыжжэарашэа днаиҕагылеит, лфыза лы-ќамзаара лхы иалырхэеит.

– Уцо-уаауа таха лудом, уцхамшыазои, арахь цэгъарамзар ееик данымеит ура уќынтэ.

– Дабаќатцэќоу?

– Иаачха, дааиуеит, – ахҕеипш лажэакэа наигэйдцан днаиҕыртцит. Инга еснагь ицъалшыоз Сырма лќазшыала, лгэала тэахны, дааѡналеит.

– Уи аҕара уҕацәнымхозтҕыы, арсҕаамта уаба-
ҕаз? – ацәы налатцаны дцааит. Аҕакгы лара
иҕалцеит. – Иахазны дааин, дыҕнасмьжьлеит...

– Агәнаҕа ҕабцеит, хбара дшазгәышыуаз
дмыцәакәа адәаҕы иширшаз инубаалоит, би-
хәапш азаза иҕықәыхәхә дшыкоу, – Сырма
даачцеит. Роман иацижьтеи еиқәиршәаз иажәа
хырқяиагақәа наиҕабеит.

Q-мцабзк дрыбжьахеит Роман, ыцҕа
аҕыпҕацәа бзиа ибон, рыуа еиха игәы ззыбылуаз
издырамызт. Кыр ихы ргәаҕны ишәеит, изеит.
Ацыхәтәан дылзааигәахеит Сырма. Аурыс ҕыпҕа
Лена лҕазшьеи Сырма лхымҕацҕашьеи изеид-
кыломызт.

Амахә дбыдахныхәалоит хәа лазхәаз агәыла
дизыцҕкәеит Мария. Алцсаа дзоуз леицш дыхә-
хәеит, дҕааит, Москваҕа дцарц ақәылкит, аха
адресда уаҕ дшырзымҕшаауаз даназхәыц, зынза
дараапкит. Амилициаа рҕы сашшып лгәахәын,
лыпҕа илзеицәоу ак ламхаҕатцар хәа дшәеит,
мчыла дырхәхәо дшырымгазгы ахылдыруаз
еихагы лгәы дыцалан, инеиматәаны ацәыуара
дналагеит. Аҕынтәи амш Мария цәгьала илхыл-
геит. Адырҕаҕены лхәаа хымекәа зынза иҕықкит.
Шәицхьыз иглыжьуамызт лымахә.

– Баҕэйтц уажэшьта, лагырзыла акгы шытахька ибзырхынхэуам. Уи иакэхарын иллахьынцаз. Ухы ззукуа аеузнауеит, рхэоит. Хазгаб дыцшкэм, иатаххаргы лхатэ закэанкэа рзыкэпара лылшоит. Мап анакэха – лхы иавылбап.

– Уара еснагь улыкэгэыгуан, лхы даужьны илхэо зегьы кэуцон. Иубома уфырхатцара хэхьнанагаз? – лпырахэала лылагырзкэа лрыцкэеит.

– Ха, ха, ха! – Сандра иччабжь изнымкылеит, ихапыцкэа еикараза, заамтаз убла зыдхалартэ иказ, ацэа хаа зыкэныз азэ шиакэыз агэра урго ихы-иэгьы уи арцабыргуан. Мариа лыцшэма даацалшьеит.

– Иуччашьоузеи, иубеи ччархэс, хаччартэ хэкоума?

Сандра дэагылан, ашифонер ахы икэгылаз саркыа гьежык ааган ипхэыс дананирцшыла, ларгы мацк даапышээрччеит, аха ирлас лееи-кэылкит.

– Амца иагаша абри сыпрахэа, иага иузэзэаргы ишцакыашьу? – ачышэ илфататаз лызэзэарц днеитатит.

Рацхьатэи амшкэа иртагзаны Роман еиликааит лашарада ионы шлырлашо Сырма. Лыцсы тыгыгьаа дызцынхоз ицэаныррала илхалырштун илылзааз лтаацэа рхьаа. «Дызбом» хэа лан ианаа-

лыцха, Сырма даҕаамыпкит. Зны-зынла лҕаацэа, лгэыцхэцэа гэхьааго дантэалоз алахамцозар, лхы дахашшаауамызт. Ан дануп, ианбанзалзычҕауаз, дахымпсаакэа шықэсыкгыы цеит, «иаахашытып» рхэан, ани аби еиқэышахатхеит. Роман игэнигон иабхэарааи иареи реизыҕазаашья, кыргыы рбара дақэшахатхомызт, аха Сырма дазаалган, еины-шэеит датэазымбоз ианхэеи иареи, амала игэатцан цэымыгшэа акы нҕакьякьян, аеазеит.

Аҕаацэара иалалаз Роман, абахта дҕаркыз-шэа, ахынтафынҕа дахэаеуазшэа ибо далагеит даазқэылаз. Ааигэа иҕаз ачара ашыкьбжьгыы еиқэтэеит. Асаби икьяасыбжь иахкьяны ицэа назомызт, пыхьеипш ишитахыз хьяада адэы дықэмызт.

Ицеит ышықэса. Адыжэ-дыжэхэа ашэ асыбжь геит. Сырма ашэ анаалырт, дгылан лхатца илацэа-қэа тчаа, ажьягьфэы ифышэшэо.

– Уфнал, – диафсны афатэҕатцартахь лфынал-хеит.

– Уфнал, уфнал...ишыфналатэу сбыртцома...аа..
– лыбжьы еицакуа, ишэхарқаз иплашь ишэхырфрны дахьгылаз инкаижьит. Иеимаакэа ахэын-тэа шрыхьшьыыз инаишьхиршэшэан, акрыфартахь дныфналеит. Астол ааигэара анеира згэы иҕамыз ипынҕа иҕасыз афэы хаа дымфохнагеит, кра-гыифеит.

Уажәеиңш ихымџаңгашья аҗеитанакижътеи мызқәак тџуан. Сырма илзеилкаауамызт ихы зыхирџьоз, дызлаихәара лзымдыруа, лсаанқәа пџьякны шыталара лҗыналхоны, лмахәар нтарс иааникылеит.

– Уаха бгәы пымтәәзеи, ацәа балазаргьы бҗыхан схәы катцо... быс...быспылоит... – иихәарц ииҗахыз ицәеилаңсон. – Иҗалап еиғьзар...

– Еиғьу уажәы ушыталар ауп, уангылалак уажә иухәарц иуҗаху угәалашәозар исаҳә, саргьы сузызырџып.

– Азырџарагьы былымшо? – ибжьы тганы ацәца кыгәхәа астал иахьлыкәикшаз, ипыххаа ицеит. Аңҗыақәа псаҗьаны ауада аҗахьнагзеит. Сырма ашә лхы цәытырхәхәан, тынч даацәажәеит:

– Ушытал, Роман, уааңсаны уҗоуп, ацх кыр цахьеит, ахәычгьы дурҗыхоит.

– Беслан дсымбеижътеи шаҗа тџуа бдыруоу, мчыбжьык ...м-мап,жәамш...инагзаны жә ...жәеиза мшы, – дбалыбаҗо ипҗхәыс лахь иҗынеихеит. Лара дицхраан, ижәџа датҗагылан дыџналгалеит.

– Сырма!

– Роман, уаҗәыт... акгьы умхәан... – лылабжыш нхаддылеит, ихьяалгон иҗазшыақәа.

– Избан? – даақәтәиаан, дналҗасит, – избан хәа сбазцауеит, ажәа сымыбхма?

Сырма иналыкәлашыцан, лыфнапык рыла лыц-ламхәа еимлагәа илкит. Лхы-лҕы бызбызуа амца ацран. Лылагырз дакәабон, дзыхкьаз лзымдырзо, дгәактәакуа дуалыуашон.

Роман иагыбжыи гон, адунеи зеггы ытцаирб-гон. Ишыапы рыхха асервант дахьнасыз, итагылаз кәыркәырхәа инеилахаит. Зака хамта ссиркәаз рчараан ирызнаргаз! Урт зеггы кәыбаса еилажыин. Сырма илылымшеит уаха изызырѳора, абартцахь дындәылкьейт. Уаагыи тынч дамыргылейт иҕы-хаз ахәычы ибжыи. Роман данаапса дышьталан дыцәейт. Лара лхәычы дыжьжьаны, дейтарцәан, еилапыххаа еилажыиз днахагылан, даакәыпсыч-хаит.

Ашарцаз лааигәа ицәаз ацшқа итцәыуабжь данаанарцш, лнаѳстәи акаруат тацәын. Лхатца итыцан ихыза еилартцәины икәжыин, арыцхацәа зхыкәкәоз, зыцшәма иитахым мацәарны. Ан даакәыпсычхан, лхәычы даашьтыхны дыл-гәйдлыхәхәалейт. Машәыршәагыи лылацш иныцашәейт астал икәыиз ақбаад ҕыт. «Бысымпц-шын, схынхәзом. Сацабымцан», – хәа зныз. Деизкәыҕыны лывараҕы игылаз акаардә дныкә-тәейт, лхәычы даагазҕезит, аха дкамыжькәа дааи-ларгәҕәа дылкит. Илдыруан уи илзахмырцаша, икалараны иказ аус шакаыз. Имхәа-мырза,

лгәйләанзамкәә ас иңырттра дазыңшымызт. Уи ашьтахь ауп Мариа лыңқа лахь данаа, лаб ифныҕа лгаразы. Ускан ан илыздырамызт лыңқайи лымаҳәи шеилыңхьаз. Мариагы лызгаб лҕагылазаашья лахар, даеаңара лхы лырхар хәә дшәон Сырма. Лара даеа ҕааңара лхы рыдкыланы еазә ицынхара лыгәгы иҕамшәацызт. Лхәыңи лареи ааныжьны иоурыс хцәыбырфын лахь дышцахьазгы, лгәи изыбылуан. Реиқәшәара ләацәылыхьчон. Мариа данца, дахьлыцымцаз маңк ихәалгеит. Ус, ңсшьара дңар, лыгәгы аеамңсахрыз... Ауаа рҕахырақәә шеиқәымшәо ауп акәымзар, аңстазаара еизадан, хаарак аңамкәә иҕалозар акәхарын. Лена даеазә бзиа дылбон, уи лара данлызхьамңш, афбатәи аңың аҕы игылаз Роман лнапы наикәлыршан, лыкаҕа наихалырңеит. «Иаур – Ната, иамур – Қыаҕа» – азә ма дыҕаз лгәәхәт. Ачашыла, иага иңабуеит ухәаргы, зыда иузеидкылом. Цәаныррада аицынхара лзыцәгәхеит Лена. Романи лареи есымша еисуан, арыжәтә ржәуан. Дангәаалак, лыфны ддәылылңон. Иҕааңәә, дзыхшаз рахьгы дымцакәә, дрыңҕахәха ана-ара дышгәараз збоз Сырма, бафы-бафы деиҕышәшәон. Лхәыңы даашьҕыхны лыңсадгыл ахь ахынхәрагы, лгәи иҕалкуан. Зны дагыңаңәҕеит, аха лани лареи реиңәажәара ашьтахь еилылкааит уа ҕынч лхәыңы иаазарҕа

шылмоуаз. Убри акәын Аңсны Сырма лани ларей ирзеимакыраз. Лара даҕазныкгы лан илцәылзеит лгәыҕрақәа шлейжыаз. Уи ашытаһы, Урыстәылаҕа даныхынхә, зеггы лгәы рзыҕатцхатцо блала илгәйдлыхәхәалон ақалақь. Лыңсы ахаара ахауа иналарзған, лгәазхара дзамыхәацшуа еиҕах дыштырақәлан, Романи ларей знысхыаз амҕақәа днарнылон. Аҕнеихагыла дуззақәа рнаҕсгы ашәапыңаң лыбла хнакуан. Кәакыцыңхыаза лаңшы хаак лзаарышытуазшәа лбон. Ақытағтәи атынчра ара иабаҕаз, ақалақь ашыкыбжыы цхыбжьонцәкыагы еикәтәомызт. Сырахә мааит хәа азәгы дрышытамызт, «Ципа, ципа» – хәа акәытқәа азәгы рхәы ритомызт, лыҕны дзырғы-халоз арбағь абжыы лмахаижыҕтәи кырза цуан. Илхаштхәан лпаңаҕы идырғоз ажытааи ашәи ирылытәтәоз ахәшафҕы хаа. Ианбатәиу алҕа лпынцә амырчыхәчыхәиижыҕтәи. Дныкәгыла-аакәгыло акаҕран мҕа даныланы дахьнеиуаз илгәалашәон ргәарбжыаратәи амҕахәастаҕы дызхыкәшоз ақәоурашытаһытәи ахәынцәақәа. Аңта шкәакәақәа бымбылцас днарықәпала-аарықәпало, ажәған аҳаракыра деиҕазон, Роман иҕныҕа дхынхәып хәа дгәыгуан.

Зны, машәыршәа иахьейкәшәаз илейхәейт Ленеи иарей атәи дышрыхшаз. Сырма лгәы иа-

мышәеит, лыҕсы зегь ҕнахит. Мышкызны дхын-хәып хәа агәаанагара илымаз ныртәәаны, кәаҕ дук аргылеит. Шьҕа иааибыр здыруада лгәахәит, аха реиыҕазаашья шылдыруаз лмырзеит.

Раионк аҕы инхоз Ленеи Сырмеи шеикәшәа-лозгы, изеибамдыруа реиҕш инеиҕыслон. Сырма лҕынзагы иназеит урт рхәыҕгы ишизеидымхәалаз.

Ғнак, Сырма лгәы дамыртәазт, Роман даныҕамыз иақәыршәан, Лена лахь дцеит. Ауада даныҕнала, ашә илажыыз аимаақәа дрыхҕьашаны хыла аҕзамц дасырц аҕсык лыгхәит. Лак ҕналоу, мамзаргы дуаҕу хәа дагыҕамҕшит аҕшәмаҕхәыс. Ғытрак ашыҕахь лылацәақәа ҕчаа, лхы данҕаха илгәамҕхәит лысас лааира.

– Бхатца дыҕам, – иаахжәаны даацәажәеит.

– Сара дыстәын бара бахь диасаанза, шьҕатәи иҕшәма бара боуп. Ибгәаларшәа хшеилыҕхьоу. Сбацәажәар сҕахуп...

– Сабабҕаххәи? – лыхәда па ҕхәаны, лхы ырнаан, ҕаҕантә дналыҕаҕшит. Лылақәа ҕыҕк аҕы изаанымгылозшәа иҕагыежьюан. – Бажәақәа ирылысхуеи?

– Сажәақәа шьяқәгылоуп ҕақыла. Ауаҕы агәы ҕха иҕахуп. Бхатца ишақәнагам бизымныҕәан, иара бзиа бибоит... хәатәеикәшәала шәеицынха.

Бхэычы иңеиңшо базхэыц... – дахьяаиз лцэымыгханы, дызлаңшыз цыашьо, лгэы бжыысны Сырма дахьцоз лыбла иаахгылон иңсаќыаны ионажыыз амаћээрќэа, харабѓара иќеажыыз аќеардэќэа, изэзэазамќэа астал иќэгылаз ачанахќэа, асаба зыќэтатаз адашьмачы еилажыыз акэыбры зхаабыцуа, атэытэффы зыхќюз ачуанќэа ухэа илбаз рзы уи илыхшаз лхэыцгы даарыцхалшьеит.

Романи Ленеи еидхаланы иааиуан, аха ларгыи еиужызаны ажэра даналага, лыфны «асасцэа» анырацэафха, иара дмыцхэхеит. Иани иаби дырзымхэыцуа, зыбжыара иахыңахыоу аеура еиңш, иразќы изеиќэмыршэо, зыбларак дырќыалан деићагеит.

***

Абзарбзанќэа еиларцозшэа идыдуеит, имацэысуеит, алашьцара зхатэоу ақыћа лашарак ала-нарпћар аћахушэа. Ииун мза аееионашахьеит. Уажэтэи аамћаз ауаа рќанч анпарк, иатцаз ахыацар блит. Убри иахќеит арсќатэи аќэаршафи, амацэыси, аңшасреи рхэон ақыћауаа.

Аћхлашэ иалыфны игон агэгэахэа икаћауаз аонќэа рхыбќэа рыбжыы. Атцла дукэа рдацќэа хаххала ауаа рашћакэа ирыќэжыын. Адэы ацэыларгагағыуацэан. Аңша ишыћнахыз ахахэ-мчыхэ аћауа иалан, асарќыакэа ќэыбаса иагон.

– Сырма боуп ари афыза амщцэгъа хзаазгаз,
– даапышээрччеит Сандра. – Иныкалазеи, зы-
лыпха хаура?.. – днеины имота хыыч ишыамхы
дныкэиртэеит дилахамаруа.

– Хазтоу амза ус адыруеит, баша сара исха-
раутэуеит, – даатгылан, икоу лзеилымкаауа:–
адэахы уафьанчафьанбыжкэак гоит, – лхэеит.

Сандра, иplashь ду наишэхарцаны, – Бесик
дбыцэдэылымтцааит, – ихэан, дындэылцит.

Сырма дыцшны илбон рашта антыц, амфа
нымфахыц еилагылаз гэпыцфык ауаа шеилыхоз.
Урт ирхэоз лахауамызт. Лгэы нтыцсааит азэы
машэырк ихьзар хэа. Дара зцагылаз атла алфатцэ
ахылызза ицон. Ус лылацш нарыкэшэеит ицсны
еиваз ф-жэык. Еилагылаз азэы даарыдыххылан,
ак надиркит. Урт шыаршыаф шкэакэакэан. Ина-
рыкэыршэны, ишытыхны ашэак хэо алашыцара
иналалеит. Ас фартцо Сырма илымбацызт, ирхэо-
гы лмахацызт.

– Ус ауп, дад, зылыпха хаура амацэыс зысуа
ишрызныкэо, – ихэеит ицха даниазцаа, еилабааза
иаафналаз Сандра. Имацэакэа ишэыхны амца
ааигэара инахшыны, иаргы акэыстцакэа нхэы-
цыршышыаан днычэатэеит. Амацэа цэаак иад-
шылаз амца иахылцуз алфа аффы афны аафн-
нарцэааит.

Хәарада, уажәшьта атаацәа рзы иҕыцмызт
рымахәи рыпҕаи шеицнымхоз. Уи азбахә уаф-
гы далацәажәомызт. Ацсназы лжыы цылҕон, лхы
деигзомызт, аха лусура анафсгы, лгәы тынч-
мызт Москва ада. Уи дазгәышыуан, лара лзы ишы-
лашьцазгы. Илыпхьон днасыпдазтәыз ацта-
заарахь. Даланахалон, лыхаара зегы лылцә-
цәаа иара иатәнатәуан. Аеыргазаны, икәызгаза
ацәеижь аеалазван ицәоит ахьаа. Кыраамта
ашьтыбжь мырго, атәым хәаа аеҕагзаны ацсы
азоит. Аамта наскьяцыпҕхьаза, ажьымдыр еипш
имыцхәха, атып иахырцо ианалагалак, акәша-
мыкәша икшоит. Ацәеижь зегы амехакны ашьа,
ада еиларцыхцыхны ауафы аеикәнаршоит. Имаха-
шьаха еибарххо, ижышәкәа тыфаауа, ибафкәа
рхи, рцыхәеи, реиласарҕеи еилиргома ухәо, ахьаа
ацәахәа хәахәа икәлан ицон. Сырма илдыруан,
луада данаафнало, Роман иччапшь атыпан, мызкы
мрак зыфнампҕац, хәуа цкьак зыфнамлац ауада,
алахь еикәтца аҕәыкфөы шылпылоз. Илдыруан
лхәычы дыфны иаб ихәда иешахимшыуаз. Роман
Урыстәыла дыкәтцхьан... азәы длыцынхон, еиҕах
абыда пҕхьаҕа изызхашаз пҕакгы дихылтцхьан.

Анаҕәкәагы хымтца ажәван аца еснагь ирзыр-
хәашуам. Ацхгы еснагь илашьцам, ицәцаны
ианыкоу иулшозар узхара аиатәакәа упҕхьазап.

Абар, Сырма лҗа жәаа шықәса дрылгеит. Лара инытџа-аатцыфны илахауан Роман инхарта тыпқәа шипсауаз, инеиужьзан иижәуаз арыжәтә зынза нхамџак шинатаз. Усуртак дамырхыр, җафара дшиасуаз, атыхәтәан, урт анапакқәагы мап ицәыркит. Илахьынца дырблакьо даман. Пџа змам мшынк дагәылахазшәа дхәыпызыпуан. Дрыцхалшьон Сырма уи ауаџ, дылхазмырштуаз акәицқәа тааза иаркын. Иара лара лахь дназгоз ицха хәашхәаша ицахьан, амџахәаста зырлашоз ацәашь хәычы алашара иблақәа ирымбеит.

Итцит акыр шықәса. Ғнак Беслан илапш дны-ташәеит тәартак аҗы зхы зықәыжьны итәаз тах-мадак.

– Сан, ани арыцха бизыпши, шакаџ абас итынхадозеи? – ихәан, иан дынхьаирцшит.

Иага лхәаргы, абритцәкья дазыпшымызт. Амџа агәта дышьынпсылеит. Лҗа игәампхеит иан лыпшшәахәы.

– Ибыхьы, кыр быхьуама? – даагьатцәыгьатцәит аҗа.

– Умшәан, акгы смыхьзеит, – макьанагы лшьара дшықәымлац џашьомызт. Лыбла лзакәымго, илбоз ахатара лзыцәгьан. Ани аҗеи реицәажәара дхьанарцшит абырг. Зыуафьбжарахь инеихьаз, еихьжәеикәыжә еилахәаз, зпата зҗабаба, зхәхәы еилажәжәа, зегьы згәы рықәыпцәахьаз хатан.

– Абри, иацы амѡаѣы дкажыын ақәа ихытә-
тәа, сгәы дрыцханашьеит... – иан лыпшшәы ззы-
лыпсахыз ззымдыруаз аҗа иажәа иацитон.

Сырма итәаз иахь лышы-лышы еикәтцо
лҕыналхеит. Иара деитамтцзо дылзыпшуан; лҗа
изеилымкаауаз рацәан...

Даараза ицәгьоуп бзиа иубо уааигәа дшыҕоу
анудыруа иара ида анхара. Хьаашәк цәырнагоит
агәалашәара. Абзиабара иаанагаз иара ахаҗа
иагьагаз иччапшь, илапш, ихаҗсахьа убас иара
иадхәалоу зегьы ухы-угәы иҗалан, улабжышқәа
рыкәа еимнадоит. Алабжышқәа хьаас иҕоу зегьы
рцәа иҗагзаны, рѡаштцас азамѡақәа инарыдлоит.
Имѡасзом тхык, угәатца иҗоу асахьа убла ихым-
гылакәа. Ускан угәалаҗазаара бжыьсуеит, имѡас-
хьоуи җалашьа змами рҕапхьа ухы уцәымыҗхоит.
Ус инеишьҗалоит абзиабара ахәәера злымшо
ашықәсқәа. Агәыҗрақәа еипҗьбоит. Сырма илцәыз-
хьаз лгәыҗра аҗсы җалеит. Илхәаша лҕамшәеит,
даагазҕезит, нас лҕеиҗакны лхы дѡахан, иблақәа
дырхыпшылеит.

– Шаҗа уеуҗсахзеи?

– Аиеи, сшыббо сцәыршәагахеит, – ихы хьмызҗ-
шьо зымѡа дынкажьцәеит, – сыздыруагьы сааи-
гәара иааиломыт – сцәырҗхашьагоуп. Иҗабуп
сахьгәабҗаз, – зымѡа иҕы наирхәит.

– Уани уаби рдунеи рыҗсахгәышьеит.

- Итынчхеит... Ани быцкэын иоума?
- Избан сыцкэын? – ицьашьаны днаиџаџшит.
- Сан, баала хцалап, – ихэеит, еидгылаз ахь-еибадыруз иахиҳэаара ззымдыруз аџа.
- Уаангыл, сымш, – ан лџа имахэар кны дааихеит. – Есымша уаб уизџауан... иуџахын зны-заџэык акэзаргы дубарџ. Уихэаџш, абри иоуп уаб, – лхэеит, цэымџрак наламџакэа, гэыблыла.
- Аби џеи азэгы деиџамџит.
- Роман, уџа аџшэа зиаумхэои? – нас даа-хьахэны, – унеи, нан, уаб иахь.
- Беслан ишьапкэа мчыла еихганы иаб дани-зааигэаха, Роман зымџа иџы наирхэит.
- Сааигэара умааин, – дааџызит аб, – ускьашьуеит.
- Аџа дџыхза дааџгылт.
- Иаанагозеи ари, сан? Ихьзеи нас ари? Саб иакэзар, иахьанза дабаџаз, ас дтынхадаха дзыџои?
- Аб уаџа анизымычџа, иџа дааигэыдихэџэалан, ахэыџкэа реипш, инеимаџэаны аџэыуара далагеит.
- Ушџадухеи, ишџаузџаи? Сара аџсы исзууазеи, абродиага, кэындхэ змам ушџасыдгылоу, усыдџ?
- Уџа, уџаза. Сымџануџэымлан, ахаан усызхьамџшын, усџырџ, схала сааныџь, – игэыџшьаагоу ажэакэа рхэара даџын. Иџа дидиџар иџахын, арахь, азэы диџэигар хэа дшэозшэа, дырџэџэазаны дикын. Сырма лылабџышкэа лзамџа дырхэашон, уаџа

рыхэацшра лылымшазт, лган ахь данынхьахэ, лааигэа апарк афы еилыцьцаауа иштэуаз аштэ-кэа лылацш нарыкэшэеит. Урт ирысуаз ацша кэанда ирыкэтэаз асаба рыкэнаршэшэозшэа иартцысуан. Ан лхэыцракэа анкыатэи ашыкэскэа рхь дыргахьан. Уажэ еихьыжэеикэыжэ лацхьа игылаз итыцан иаацэыртцит даеа теицыцшк...

– Сан, саб афныка дацгап, – аца ибла цраа, иан мап ицэылкыр хэа дшэозшэа, дызлаз лхэыцракэа еицикэеит. Сырма азныказ илцэеилахэеит ииасхьази уажэтэи аамтеи.

– Уи калашья амам. Санлыхэашаз, амш го сыбналеит, уажэ амазеи, ацэфаншыап даазадыхьча... – ифы акуа-иашьтуа, деихэлачны аимхэара далагеит. Мацк ицсы ааитакны инацитцеит: – Азатэра Анцэа уацэихьчааит. Уи иаанаго уани сареи хакэра еилызкаауда? Еихарак уи ацакы уан илзааигэахеит сыбзоурала. Ауаф бзиа даныкоу анizeiлымкаауа, еицэоу акэымкэа, еицэазоу дакэшэоит. Кхы, кхы... исхэо цсажэоуп. Сыцстазаара ихахьоу, итацэу ауалыр иафызан... Схы сымч акэымхеит...

Сырма дызхэацшуаз аштэцкэа цшагык нарыласны еилацытэцэа иагазшэа лбеит. Мчыла лылацш накэганы лхэыц иаб днаизыцшит. Лгэыраз зегы ианажьюа, ззы ибылуаз ауафы ихэон:

– Ухынхэы уфныка, зегы шынужыыз икоуп, – лхэеит адыхэтэан лгэы еиқэхэалан. – Абырскаам-та шцахъазгыы, мышкзны ухынхэып хэа сыңшын. Сухэоит, сгэыграқэа еипхьумырқәкэаан, – иажэа дапыфлон, еиҥах дылцэызыр хэа дшэо.

– Бѣаңхъа исыду ахара еилыскаауеит, сара сымѡа анытшьа сывам дамрак саниаанза. Ѡ-метрак адгьыл мачхэума сара сзы, уи хазшаз анцэа сахибаарым хэа сгэыгуеит.

Ицеит мышкқак. Ѡаңхъа ани аңеи еицны амѡаду ианыланы ишнеиуаз, гэыпѡык ауаа еилауаҥыруа иахьеилагылаз ианырзааигэаха, рныкэашэа иацыртцеит. Рылаңш наикэшэеит ашьа зыхьшы икажыыз.

«Ро-маан...» – Сырма лыѡнапык рыла лхы еимлагэа икны дтэааит, аңа иан лыжэѡахырқэа ааникылеит. Лара лзы зегь тацэит. Иаалыкэыршан уаѡ дылбомызт. Дшэон лгэатдан итэахыз хъаак псыр хэа. Уи дыццакуан, дацқэак пшааны нышэк сызрықэыхэхэар, еиҥасхауа шпабзамхо хэа ихэыцуаз абахчаазаѡеипш, апсхыхра иаѣуипсы дапшэмахарц. Дазкуамызт адунеи, илзеихгомызт лшьапқэа, илықэлашьцон. Днеихагылеит еизкыа амѡа ианыжьлаз, лыпстазаара ыршэтны изыркандз аз ауаѡы.

Уи изблак аарла иаиртит. Ихы-иҕы зеггы ашьаршәы җатәан. Псы җхак злоу дышиепҗшымызгы, иҕәәҕәаз иҕышә аарла еихыхны дҗышәарччарц дшалагазгы, иамуит. Еитах илацәәкәә неикәипсеит.

Ажәәан аҕы анаҕәи амреи аиааира агаразы еиндаҗлон. Ажәәан азы зегь дара ракәын... Данқәыпшзаз дзеилахалоз зеггы лыцәтәымзаарын. Атәым хәынҗқарраҕы лынасыҗ ашьақәырғылара лзалмыршеит. Дзықәгәыҕуаз, зыпшзара дыхнахыз адгыл асабрада анаҕылх, дызжъаз анаҕәоукәа ракәзаарын. Лыцкәынзатә Урыстәыла далганы лыцсадгыл ахь амәәа дықәлеит...

1990–1994

АТЦЛАҚӘАГЫ ШӘТЫП

Аены мөышан. Уи илымҗа итаџуан шәак аҗынтә цәаҗәақәак: «Унаскья бҗәеит, унаскья. Аха ишҗазуеи, сырзынкылом, сырзынкыломеи сшыаҗқәа?» Игәы иқәыџуан бҗбык: «Сеилкаа, адунеи аҗы цәызк умоур җалом. Аҗсуаа ирҗәоит: «узықәшәаз уеанраал» җәа, Мераб, сара сыда уалхәдамызт аҗҗазаара. Унасыҗ суқәшәаз цыушыеит, саргыы уи агәра згон. Хара сыдым, даҗазәбзиа дызбазар. Аҗҗазаараҗы алаҗырзи анасыҗи еицуп, урҗ реицрыхра уаргыы саргыы иҗалшом. Ианаҗахха, џызатҗас, схы сеигзом. җаизыҗазаашья аҗахьеитанакыз хьяаумган. Исанаҗь сцәанырра сҗьо сахьяанагоз. Еилыскаауеит уҗагылазаашья... җаиџызара атцәаҗәа ахымшыкәа иахәшыатҗас усыхәаҗш. Уара унасыҗдан ушынсыҗыыз здыруанатҗы, сынасыҗ сзалагәыргьом», – җәа, ашыҗақәа ирныџны, агәаџақәа ирҗысны, абнаршәыра иагәылсны игон Ардилаи лыбҗьы. Ибон лцәаара, иаргыы ииасхьоуи уажәтәи аамҗеи рҗәааҗы дызлаз изымдыруа, мџак данын.

Ауаф бзиа ирзра мариоуп, уи итың ағы иакәна-го иңшаара уадаууп. Ихәыцрақәа хәта-хәтала еихшо, иуада ацапха аафартәины, ашә аартны дныфналеит. Иааира деигәыргъозшәа, атзамц афынтә дихәаччон зпатрет аныз. Даакәыңсычхан, инапы найкьеит. Ардилаи лымшираз хамтас лсахья тыхны ианлызнеига, – «умгәаан иахьумсымхуа, салаугәалашәалап», – лхәан, ирхынхәны илтеит. Мераб аңхья ицәымыгхеит ихамта анлыдлымкыла, нас наунагзатәи реифызара ахьзала иуада уахыныфналатәкьо икыдитцеит. Уиижьтеи, абар, ѡажәи жәаба шықәса цхьеит, аха асахья ажәуам, аееитанакуам, иара иқәрафы дышнеихьоугьы.

– Ардилаи, Ардилаи, – ибжьы тганы ґитит. Бжьык анимаха, ауадақәа дрыфнысуа дышнеиуаз, атцыхәтәантәи даныфнапшы, ѡажәаґа шықәса зхыцуаз, иқәиан ицәаз тыпцхак дналхагылеит.

– Амра аташәамтаз азә дыцәома? – аңардақәа днарыха-аарыхан, аңенцъыр ааиртит, – иґоузеи ашоура хәа.

– Самхамцәеит сахьықәиаз. Саб, уабацаз? – лылацәақәа ркәычуа даакәтәеит.

– Ардилаи, сара Мераб иґы сыґан.

– Мераб, избан, иґалеи? – ашырхәа днықәтәан, лыжәѡа иқәсуаз лыхцә ѡежьқәа напыла инапхьяхәан, лыблақәа ашәара рхылан, иихәа-рызеишь хәа днаизыпшит.

– Бымшәан, машәыруп. Имашына кәыбаса ишьтоуп, иара иңсҗазаара уә дацәшәаратәы икам. Ихдырра ицәызны дықан, нашанала деикә-хеит. Ахәышәтәыртәфы саннеи ахақымцәа сықнармыжылеит, аха адәахынтәи исахаит иғызбжыы иалықны быхыз. Сахыглаз сзымдыруа сцәа сҗазызеит, бара бымгакәа, ибамхәакәа сымцар акәын. Бгәы иалымшар, ибызхымгар?.. Бымцаргыы ауам, уи уажәы даараза битәхуп.

Ардилаи лықштәы налхыггеит, ак сышәха-сырцап лгәахәын, ицыс-цысуаз лнапкәа лзаа-нымкылеит. Лыбла иаахгылеит сахықәак. «Знык-тәи былақш хаазы истиуеит сыңсы. Сықанатц ба бзы сықоуп. Сыңсит хәа бахар, сцәа-сжыы зытыргыы, ибхылақшуа ибыцзаауеит сыңсы. Бақхәа анцәа сишьааит, бара быда адунеи ағы тың сымазам...» – хәа, ааскыа иихәоз иажәакәа ллымхәа интықит.

– Бәыргәгәа, сыңхә,

Лхы-лғыы ағацсахит. Абғыаахәа лееилахәан, лаб дицны лғыналхеит. Амқәа иқәнатцы, аб ибон иңхәа зака лылахь еикәыз.

– Ардилаи, баасғақшы, зегь бзиахоит. Дшәар-тазтғыы, сара ибасхәозма?..

– Саб, сылағырзқәа сзаанкылазом.

– Хзықәшәо рахьтә иахтахым рацәоуп. Иқалшо зегыы хара иаңхымырқәкәаакәа хәерахто халагар,

иҕалоит уи ахьаа ҕагазар. Ардилаа лышьтахь сызнышээз рацәоуп.

Ацҕа лыблақәа тлырхахан, зцаарала днаи-
ҕацшит.

– Саб, изсаумхәои уи лтызшәа? Мераби са-
реи ҕаибагараны ҕакоуп, арахь иани уареи
еизыҕазаашьас ишәымаз еилкаам. Шәеиоыз-
цәазма, бзиа шәеибабозма? Ғахьызқәагь ака-
лашәа икоуп. Маакыра змам ацҕа цәры иқәхаз
сиоызоуп. Мерабгы изеилымкаауа рацәоуп.
Уара апатреҕ уанахәацшуа, аиоызара мацара
еиднакылон ухәаргы, иуҕагылоит иуныцшуа,
уцсы зеггы зфо ахьаа. Угәышьтыбжь зхәаеуа,
угәатқан хьтәы рахәыцла иҕазахны иумои?

– Ардилаа, сан дабакоу аныбхәалак, баоы-
баоы сеиҕышәшәон. Ауадаофрақәа исҕагылоз
рацәан. Сара сабицатацәуп. Саб аибашьраҕы
данҕаха, сан абцар шытылхит...Усқан хәышықәса
ракәзан исхыцуаз. Саб иашья сияазеит, ауаора
сылыхит. Сыоңнеицщәкья сықан ақытараҕы, урт
уа инхон. Сҕаацәеи сареи ақалакь аҕы иҕамаз
ауада ртынхеит. Сықәра назаанза қыралла ауаа
оңартон. Саб иашья иҕаацәа сырхыцхьазалан,
еиҕу цстазаарак сеилахартә сыкамызт.

Ғнак ашкол ахьтә ашҕа сааталеит. Сласба
атрымтрым хәа ишьтыцо, ацыхәа ршәшәо, абыз

хәыч җғаны сыматәақәа рырбзара иалагеит. Ахәы қашәқашәо снапы анналысшыуаз, зҗаб хәычык лыхцәы цәөежъза агәашә аартны даатәлеит.

– Уаргыы ара унхома?

– Ыы?

– Сара ани аәнаҗы сынхоит... җыц ҳааит. Ашкол утоума?

– Стоуп.

– Шьтарнахыс ҳөыңьегь ҳаиццалоит. – Сара исеитцбыз азҗаб хәычы сгачамкны слыхәәпшуан дсыдызцалазеи ҳәа.

– Ибыхъзуи?

– Ардилиа. Уара?

– Мераб.

Уинахыс Ардилиа ҳара ҳашкол дтан. Ғара иахмырдырзакәа, ҳдухацыпҳъаза ҳаизааигәазтәуаз еилибакаарак аецәырнаго иалагеит. Ашкол саналгоз иҳамаз аиңыларахь инасыпҳъаз Ардилиа лыда уә дызбомызт.

– Мераб, саргыы ашкол сшалгалак, ақалақь ахь сцоит, – илхәаз дшацәыпҳашьоз, илымхәаргыы псыхәа шлымамыз лныпшуан.

Лыблақәа тыпҳаауа, с skylкаан дсыхәәпшуан. Еилыскааит илзымхәоз лыгәтыхақәа зызхаз. Ашьшьыхәа лнапы данкны ашә ахь сҗынасхеит. Лара сыцдәылтра шылгәампҳазгыы, ддәылызган,

амѡаду хнанылеит. Ускан ихьтамзар акѡын, аха ахауа аѡеитанакын, уажѡымзар-уажѡы ақѡа кыд-хаѡа ишлеира иѡан. Аухантѡарак хлеиѡеиуа хшеицѡажѡоз, ақѡаггы хцырхагамкѡа, ана-ара хшыцѡагылоз ихѡацѡеит.

Ардилиа ақалақь ахь данаа, арра сѡаанза, сѡара ашьтахь хѡикѡшѡалон. Арра сыѡканатцггы, сѡызцѡа сыцѡашыыцуан, есымша исоуан лысалам шѡкѡкѡа. Хышықѡса амшынгѡы схын. Избаз, исахаз рацѡѡуп. Аррахьтѡ саныхынхѡ, игѡастѡеит лыѡеиѡталкыз, зынза дыссирзахеит, аха лѡѡацшылара исанахѡон сбара цыхьѡеицшѡцѡкѡа дшѡамеигѡыргѡаз. Исзы-лыѡлоз анысгѡалашѡа, сгѡыѡбарақѡа еицхьѡеит. Исхѡѡит хѡа еиқѡсыршѡахьяз ажѡа лыцшаах-қѡа цшак иагазшѡа исцѡѡеимпит. Шаѡа ибзиан урт зеггы еидысхѡыцлахьѡааз? Сцѡаныррақѡа зеггы ааидкылан иласхѡартѡ еицш сыѡкамызт, сѡах, схѡынцаны саман. Иаасыкѡыршан иѡказггы акагь збазомызт, сацхьѡа игылаз лхы-лѡы сарѡышыны саман. Адырѡаѡены исалхѡеит шықѡсқѡак рацхьѡа илхѡахьяз лажѡақѡа шыцсыз, арра сыѡканатц лысалам шѡкѡкѡа смоулар, схы сцѡымыгхар, ма схѡлазатцѡык сууаза суадахь ахынхѡара сгѡы ахшѡар хѡа дшѡацѡшѡаз. Илымзеит даѡазѡ бзиа дышламхабаз. Ашьтахь хѡацѡа дѡеит. Дзыцѡаз атѡара сыцызтѡоз сѡыза Гурам иакѡын, хѡарада,

уи издырамызт лареи сареи иҗабҗыз ацәаныр-
рақәа ртызшәа, ҳайыызара азбахә лмаҗацызт
Ардилиагғы...

– Ҳафнагахъан, хтыцып, – аб ашырхәа
дҗацкьейт. Амҗақәа бахтәаза иҗан, ишоуран,
ахәылбьечарахъ амш ахы шархахъызгғы. Аби
пҗаи еивагыланы иахънейуаз, шытахъла рҗыз-
баки пҗәызбаки еицуп ухәарын, аха пҗьала
уанааргәыдыпшылалак, шаҗа ашықәс рацәа
рыбҗыз аауныруан. Ардилиа лаб иакәзар,
адауапшь иафызаз, ашықәсқәа ирызрыжәыз
иакәны, ихцәы зегғы шлаза, асыбымбыл иқә-
наузшәа дыҗан. Иқәыпшра изыннажъыз ицъым-
шы иблеи шеикәатцәац еикәатцәан.

– Дзыццоз сизымцаазейт, ларгғы иаҗахны
илымпҗьазазар акәхап, исалымхәазейт. Сара
сакәзар, сдуней ахаара ацәызит. Амра сара сзы
ианымпҗа – сазырпҗхозма. Иабасыхәоз, пҗьхәтәи
сдунейхәапшышыа цәгьалатцәкьа аеийтанакит.
Схы ааста зыгәра згоз ауаф зымҗа днахәит,
схала сықәхейт ари адуней. Саразәк закәыхыз,
апҗстазаара азеибафара сналашәар сналаз сагон.
Уафы симыхәо, азәгғы ситахымкәа, мытц хәычык
сеипҗшны схы збон. Ардилией сареи хәнейцыз,
хабзиабара апҗсы анҗаз, хәыцъегъ аҗи аҗкәажәи
хреипҗшызтгғы, уажә сахтынра ду ныкәзаа ицан,

уи атыңан еилакәаҕәа еилажыын ахьааи ахәыц-
рақәеи. Цак змам, пхызк еицшу, иҕамлаша
гәахәараны наунагза имҕасит сгәыгҕрақәа.

Аамта цон, ак схы сзақәуамызт, зеггы схы
рцәыстәахуан. Ауаа ракәым, сыхггы сацәыб-
налон. Сгәи сыхшыҕи реимадара атыңан, реи-
цәыхарахара сашьтан. Сзанышәомызт, Ардилия
лзы сара стәымуаҕханы, даҕазәы лхы-лыцсы
ималдеит хәа.

Ғнак, сәыза Гурам иҕныҕа сымҕахигеит, ааи-
гәа аҕаацәара далалан, сымнеикәа сыҕан. Ардилия
дҕаҕха-ҕаҕчо даасцылан, аҕныҕа сналыпхьейт.
Сажәақәа иеилаҕаҕоз еидхәалан, цәыцақәак
аанкылан, саатк ашьтахь сындәылцит, уаха сыцсы
танатцы уи аҕны сыҕнамларц. Уинахыс Гурам
ипхәыс лҕынтә школк хшеицтази хтоурых хәыци
аниаха, ишысымуазггы мчыла иҕныҕа снеигалон.
Сара ацсреипш избон уахь амҕахыцтра, аха Гурам
дысцәымгмызт. Уи адаггы, иара бзиа дылбон сара
бзиа избоз ауаҕ. Аҕхьа схы стәымкәа, сашьушәа
акәын урт рышәхымс сышхыцлоз. Сылаҕш
лыдхалацәар хәа сшәон, сгәы шхәыз дмырбакәа
ахәырбггыыц нақәтан иҕасхәон. Хәыцрақәак снар-
гәылархалар, мчыла сыҕерымкәыцжәан, насыц
змаз аҕаацәа ааныжыны сыҕныҕа сҕынасьон.
Нас, сәанеикәыск, дара рлахьынца хатәы насыцк

еиңш исшьо салагеит. Рқазатә Мераб ихъзыртцеит, саҳатыр аҕынтә...

Аби аңҕаи ахәышәтәырта ианазааигәаха, ии-хәоз иңҕа цқьа дшазымзырѡуаз анидыр, иажәә ҕахитәеит. Ус ашә инадгылеит. Амш шыбзиац ибзиан, аха аңша тәытә ықәсуан. Рымаҕәақәа ирылсны рыбаѡқәа ырхьшәашәо, ржыы иагәылс-уан. Ашә илагылаз аңҕхәыс фархь аѡналарә калом анылхәә, Ардилиа убыс длықәгәамтцит, лабгыы лхымѡаңҕашья ңьашьо, иңҕа дналҕаңшит. Лара лылағырзқәа рыҕшынархара иҕан. Ашә илагылаз аңҕхәыс, деиқәшәам лгәахәуа даанаскьеит, лтың дахымтыргыы, Ардилиа длыжәлан дышцашаз даназхәыц. Лаб дыѡуа дышлышьҕазгыы, дыл-хьымзакәа амардуан дицәәҕәлеит. Лара лыңси-лыңси еихьымзо, ашә ааимңааны ачымазцәә руада дныѡнаххит, аха ңхьаҕагыы шыҕахьҕагыы дзымцо, лшьаҕа ахьынеихылгаз даанхеит. Аҳа-қьымцәә абаллонқәа рҕынтә аҳауа иртон иҕы иҕагылаз атрубкақәа рыла. Изнапык акапельница ахагылан, ашьа злаилартцоз. Даеа ңьоукых, бинтла иҕахәаз изшьапык иавагыежьюан... иҕаҕа шыала иҕәны игылан банкак. Уи иавагылаз даеа банкак резинала кәарма-кәарма цәыкәбарқәак ҕаҕәон. Лгәылҕәанзамкәә, изшьапык еиҕа ишкьяҕыз анылба, лыбжыы зегыы ҕганы дныѡныцәәан, лаб

днаидхалеит. Ахақымцәеи амедеҳәшьцәеи ағра иалагеит, ргәырҕеанзамкәа, ғыц ипқаны иаафнар-галаз ачымазаф иғы имцаакәа ифналаз рзы. Цьюуки Ардилия даашьтыхны даеа удак ахь дышьтарцеит.

Ардилия лыблақәа анаахылт, илхагылаз лаб иблақәа ирхылбаалеит ахаан идлымбалацыз алағырз.

– Саб! – лхәан, даақәтәеит.

– Бымшәан, иңырҕо зегыи цсуа цыбышьома, уажә арфышьыга далоуп, ус баша дцәажәоит, быңшлеи саатқәак рышьтахь дшықало, – лгәы лыжьжьон медеҳәшьак.

Ардилия цхзы хьшәашәак лықәнәтәон, лгәы цкапуа, лхы цуа дықан. Шьта дзызхьуаз Мераб ипцстазаара айқәырхара акәын, изшьапык шхыр-цәаз лхалырштырц дыззымхәыцуаз арбан, аха лыбла ихгылон бинтмацараха иқаз ашьапыбжа. Нас илгәалашәеит лаб иҕоурых нагзаны ишыл-зеиҕаимхәацыз, дагыхәеит иацитцарц.

... Мераб хәыц цшышықәса шихыцтуаз, Ардилия уахык иаалызцәырцыз агәыхь гәгәала дарчмазафит. Уинахыс мызқәак инеиңынкылан ахьаа лыман, лымчқәа еизыкәкәон.

– Сыңсгәышьацәкьозаап...

– Бымшәан, абааңсы.

– Мераб... Мераб, схэычы... – лнапқәа илардсны дылкит.

– Абар, аҳақымцәа, «Ацхыраара лас» ааит, Ардилия, быбзиахоит, – ани аңеи шеибарцәыуоз аҳақымцәа еифәыргеит. – Гурам, ахэычы уихылапш, ахэышэтәыртахь сара сцоит, исылшо зегьы кастцоит, уеыргәгәа, – схәеит. Азә ажәала игәы сырғәгәон, сара сшьамхқәа ансытакәалоз аамтаз. Амѡан ачымазаѡ деиташәан, амашьынафы лыпсы налхыцит.

Шықәсқәак рышьтахь, атаацәара салалеит. Ахшараиуртафы қәыпшк лыхшара даанлыжыит. Иансаха, брымхны бызгеит. Аѡны иказ сыпшәма илгәампцхеит, «дзышьтроу хаздырам, хара хтәкәа калап, дырхынхә,» хәа сыхталкит. Аныкәара балагоны, хайлыцит сыпшәмеи сареи. Бара сыпсы бадкылан бсаазеит.

Ардилия лдунеи дгьылтцысрак каланы, иаархыцхыцны еиланажьызшәа лбеит. Уи акәын илмахацыз.

... Ишысхәаз еипш, Ардилия лыхьз мызит. Мераби Ардилиеи шәахьеицу, бзиа шәахьеибабо сара сзы инасыпуп, сыпқа хэычы. Исылшоз ак быгсмыжыит, анцәа ибоит.

– Саб, саб рыцқа, ухала суаазеит аныдара сынмырпшкәа, сгәы самыргакәа ацстазаара амѡа

сурбеит. Анацәа шьоук шаҕа игәымбылцьбароу-
зеи? Сара сазрыцхам аныдара, иҕалап уи ләы-
за ан дахьсымам зегьы иреиҕу сынасыцқәа
ируакзаргы? – лаб ихәда ләынахылшьит, – саб,
уара иуластцо сыцсы ҕанатцы дсауам, – идәықәлаз
лылабжышқәа налрыцқьеит.

– Аҕагылазаашьяқәа зегьы еицшым, сызҕаб, –
дәагылеит.

Ауха Ардилиа ачымазаә дизныжыны лаб
иәныҕа дааит. Адырәәҕены даәәналеит Ардилиа
лаб, уа ишьҕаз ҕахмадак ҕааитит:

– Иахеижьҕеи дмыцәац, абыржә мацк лылацәа
нҕааит, анцәа диныхәааит, зегьы дхацхрауан.
Думырҕыхан, абааҕсы.

– Ардилиа дсыдыцсылеит, – ицштәы ихыгга
ҕааитит Мераб, – шәаргы шәаама?

– Сышҕамаауеи, дад Мераб?! – аб ицҕа илацш
анлықәшәа, даарыцҕаишьеит, лхы ырнааны акар-
уаҕ ләадцашәа, аҕәардә дшықәтәаз дыцәан, –
умшәан, зегь бзиахоит.

– Шьяпыда сызмаҕәои? Сшәыхәоит шәызҕаб
уаха даашәмышьтырц... Сабцәҕья дсыдтәалар
лымуит. Уажәазы илцәыцәҕьоуп сзыниаз анышәа-
ра, иҕалоит дацәыцхашьян сылзынмыжьюазаргы.
Сара ари ахәышәтәыртәҕы испеицшу сыздырзом.
Ахымхәа итәы цәҕьоуп. Уажәнәтә снервқәа рхы

сдырдыруеит. Ардила лгәы пшқа схәыр сҫахым, сшәыҫәоит, шәлабжә. Шьта сыҫсрым, лара дсыдзылар сҫахым, илеилшәыркаа абзиабарагыы шхо, ишынтәо, угәы кыдгылазар. Сара истәхым хгәы еихшәаны сныжны дцар, уитдәкәа сызхымгар калап. Уажәнәтә хәицәыхарахар еиҫгуп...

– Ах, – лхәан, дҫәткәеит дцәырханы, – Мераб, сааира мап ацәкуа пхызла усацәхауан, – лгәы еимлагәа илкит, уи аҫхарахәа еисуан.

Лаби Мераби неихәәҫшит.

– Ус еихә еиҫгуп, – илацәәкәа неихаиргәгәеит, мацк даатгылан, инацитцеит: – сара сҫынтә ибмаҳазаргыы, сгәы иҫаз ауп. – Мацк днахәырц даналага, иаумит, арахь дымтысзо дахьышьҫаз ибҫа дыпсуан, ашоура ижәлан дбылуан. Азәгыы илаҫырымтит. Ардила лылапш ирлас инаикәылгеит, уаанза иҫаҫшьза еибакыз, анармеипш ашкәәкәахара даҫын. Мчыла еихихуаз илацәәкәа уажәы ицәеикәыҫсон. Ахьаа дарааҫсахьан. Сааткәак ахьҫаз имбазакәа иныҫбаба ицеит. Аарла иблакәа анхит, иааикәыршан ҫынчран. Асакаса данҫаны иахьҫоз ашьтыбжь ада аҫынчра акы еиланагомызт. Ибоит дшеиҫашәаз, ареанимаҫиахь еиҫах дыргоит, илакәа аацәаакит ... Ишьақәыгәгәара зынза илакәхьан...

Ицеит амзақәа. Мераб ихы дзамыхәо, дызлаиаз ацәарҫа алазыҫтра даҫын, иаҫы ааҫта иахьа

игхон. Кырынтә ддырҕахьан, иңсы җымшәакәа
изкыз җашьатәын. Аарла иблақәа анхит, медеҳә-
шьак дыццакы-ццакуа хәшәқәак лырххон. Инап-
қәа иҗаиргәарц иҗаххан, апроводқәа даурмышь-
тит. Маңзак ивара дықәиазтҕы, иңсы еивига-
гәышьон, аха иабаҕоу, уахьҕы атрубкақәа
иңырхаган. Зегь рааста деилазгоз иватарақәа
ирывган анерв ахьцоз иагәылсуаз акәын. Ускан
аршашьыга далан, дыңҕаны атрубка анҗадыргы-
лоз, уажә иңсы җкаауа, дҗысымоу, иңсың ахьылаи-
га-шәаигозҕы иңырхаган. Атрубкақәа хәа хара
хзышьтоу ахақымцәа «дренаж» хәа иашьтан.
Дара мчыбжык ианахыслак ирыңсахуан, уанза
гәырла ирызәзәон, ицәа зәаларгәгәән иалаз
аҗәа алааргон. Мышкы хынтә-ңшынтә ианы-
рызәзәалак, хҗа-ңшьба саат рыбжьатцаны, ихьаа
маңзак еиқәтәазшәа ибон. Атрубкақәа иҕоу
ааста еиҳау, нас ицегь еиҳау рыла ирыңсахуан.
Урт шьакәымҕьарц азы ицәа иадырзахылон, нас
ишьтрақәлан уи еитцоу, абжьаратәи, атцыхәтәантәи
хәа атрубка җыцқәа җаргыло, изахуа еиҗадәықә-
лон. Амшқәа нҗәомызт, зегьы иреицәаз атцхқәа
ракәын. җоук агәыр иарцәон, даеа җоукуы
– рыңсы ршьарцаз, иара изы акаҕь ыҕамызт.
Ибла җраа ицәаз рыгәҗынчра инапы ианызшәа
дышьтан. Мызк аҕара илаҕырзқәаҕы ыҕамызт.

Ихы игәы анақәыпцдәа, игәгы мацхазар акәхап, уафы данимбоз илабжышқәа рымѡа ааиртуан. Иааикәыршан ишьтаз иара иѡызцәа ахымхәацәа рығызбжыы игәы кыднаххьан азы, иара ишьтыбжы мыргазакәа иахьынзауаз ичхауан. Иааикәыршан иқәгылаз аппаратқәа русушьа дахәапшуан, иахәоз акагы шизеилымкаауазгы. Бжеихан ақхзы даганы, азы даатыршьыызшәа дбаазан, есышьыжы ацәартақәа рыхкья шырыпсахуазгы, иара итәы еснагы ицәаакын. Иаб еснагы ақссаѡцәа рұыба қарак таитон, уи ала рнапы дықәыргылан дырбон. Амедехәшьцәагы ашьцылахьан Мераб ихамтақәа, итахцәа инаргоз афатә-ажәтә зегы дара иритон, уимоу иара ихата иаахәан ирзааигон.

Мераб иаб иакәын зегы рааста ирыцхаз. Ичкәын ицстазаара Ақсны ишырзеикәмырхоз анеиликаа, иқсы зегы цеит. Урыстәылақа ичкәын диман амѡа данықәлоз дыззыпшзамыз дәәа чымазарақәакгы цәыртцит. Ак рхәышәтәуан дәәаакы бжамәамны инрыжыуан. Данцоз ицыз Ардилиа лаби ларей Ақснықа ианыхынхә, Мераб иаб дышидтәалаз ааигәа ипқаны иааргаз ичкәын ианализқәа рәырыпсахит. Дыпсуоу дынхоу хаздырам хәа зархәаз аб иқсы зегы цеит. Ибла ишабоз ичкәын дтыкәкәон, апалата дындәылган ареанимацияхь данырга, абгы апа-

лата дындәылцан, ичкәын дахьышьтаз даеазә днышьтарцеит. Ичкәын ихабарк изымдыруа, дцаар акагы иархәомыт, илабжыш тыкәкәа, аб дшаъшаъьо акоридорқәа дрыбжъан, инапқәа қачқачо, уажәы-уажә изамѡа иадлоз илағырзқәа ирыцқьон. Ақсны акәзар ауа, атахы, адыр ра- цаәѡуп, зегьы еибадыруеит, еихатгылоит. Ара уззымдыруа хьақшынгьы иухәақшуам. Гурам изы атх нтәомыт, ақа дыгәжәажәон, иаб царта шимоуаз дырны, амедехәшьцәа дразтцауан ихабарк рбазар хәа. Агәыр рацәа злартцахьаз, ашоура акәа итаршәыз ацәа дагеит, аха хыхь хәбақа еихагыла рнаѡс, жәабжь ғыцк зарымхәоз, аб дгәәтеиуа аихагылақәа дрыбжъан...

Жәамш ақсреи абзареи ирыбжъагылаз ақа иаб иааира акәын иқсы зкыз, иара акриқартцомыт, хәшәла дааргон, абгыы қсымыштыгак имфозар, акрыфаратәкъа закәыз ихаштхъан. Мераб изымбатәбаран Ақснынтәи ибара инеиуаз иуацәа, уахь снеир срымбо хәа иаб ианиаихәалак, ғытцгақәак иқшаауан, илағырз игәатца итахәәены лафқәакгы ихәарц далагон.

Хымзуп ацәарта дыкәқархәазшәа аиарта дамоуижьтеи. Шьта дықәтәо далагеит. Ихъаа ичхагәышьоит, дашьцылеит. Зәырѡы қсны идәылган иргахьеит. Зны ацәа даналтц, ишьапағы ишьтаз

зегы ихагыежьюан... дыпсхьазаарын, уинахыс
ибла ишабоз иварафы ишьтаз апхэыс апсхыхра
далагеит. Лычкэын дгыатэыгыатэуа иан дыл-
хан, аха ддэылырцеит. Ан дырзеикэмырхеит,
Мераб игэы икэыфюан апа ибжыы, илабжышгыы
нхаддылеит. Азы дтыршыызшэа дбаазан, ихыза
афнытца адэахыы ирхеит, ганк бар, егы цэаакуан,
нас ептааирхэуан. Апенцыыр акынтэи иибалоз
абгыкэа зегы капсан, зымахэкэа хахаза игылаз
атцлакэа ирылычцауан апсаз. Есышыжь блала
ацыгкэа дрышьтан. Урт еибарпо амахэкэа рфы
ихэмарлон, нас афымца ацэахэакэа ирыкэлан
илеифеиуа, еибарфюа еишьтан. Ипсы рылатцэан
дышрыхэапшуаз инытцаба ианцалак, дырзыпшын
еитанбацэырцуеи хэа. Амшцэгьакэа раан рхабарк
каломыт, уи иадихэалон игэабзиарагыы. Аешкэа
анцэырцуаз, ихьаа иагхо ианыткамыз, цэгьала
дкэалон ахакыымцэа зипырымтцзо, ихы дамыхэо,
ацэажэарагыы илымшо ишьақыгыгэгэара лакауан.
Кырынтэ Ардилия дакэшэахьан, илзымычхакэа
инеималтэахьан. Апалатахь диаргаанза иара иахь
анеира мариамызтгыы, уинахыс бгыыц еицарса
хэычык (азин рызтоз) нарымхны инеимдо ифна-
лалон. Урт зныктэи рфапшра иахтнитцон ипсы,
дара рыда дрылхэдан зегы.

Мераб ихэра акэша спиртла ифызэзэаан,
иакэырцабыз ацахакэа рамхра ианалага, ижыы

җнажәжәозшәә ғәғәала ихьит. Аспирт җалон, дабылуан, игәыпҗәагаха акәын излахьыршыуаз абамба ицәа ишахьысуаз. Имахәар ашьа алхра даналага, ивыпсаан аәара иафызшәа инарбон. Иибоз рхафсахьа аамҗала акәын игәалашәарафьы ишаанхоз. Ицәырҗьацәырасуа ицәеилататон җьоук рҗеитпш. Ихь адақәа еиддырғәғәалозшәа ихьуан, аәахарагы илымшо ихьанҗан. Ибла гәытбаакәа ахьаа рхьхәхәыла, ихьыз рзеи-лымкаауазшәа иҗан, ихгы нархәны ашә ахь дыпшуан. Амш акәзар, җынч амәасра иафьын, уи ада ус змами зылапш акы ыҗызмыршәои рыда уә дазымхәыцуа. Из хьҗны ицәа-ижьы иаламларҗаз иҗынҗа иҗагылан атрубка. Уи ала рапхьаза ииаҗәаза иаалоз азы еихә-еихә аәарыҗкьеит. Ипсы афахьан, игәы җкапуа дахәапшуан, зык анижәлак атрубка иҗалан агәакьхәа ианҗоз. Илтә-жәәа иҗагылаз акатетор ала уахи-ени иааиҗ-мырҗьазакәа иларҗон акапельницақәа. Рапхьаза дыпҗканы атрубка анҗадыргылоз еипш, аәбатәи аангы инервқәа дырхьыцуан. Иблақәа еихарғәғәа дҗызуан. Ахынтә раан дрыхәеит изыҗарымҗарҗ, дрыҗхашьан иҗәатҗит. Ауахәа инапы иалатан инрыжьыз агәыр (фьыҗ ада рмыпшааларҗ) дамырҗәеит, игәаҗхьаз имаха-шьаха шыҗа зегьы ирфәагылон. Имахәар җит, ашамҗаз иара ихәҗа дахәеит иҗҗага ахәызба...

Ацәа дантанамгалоз аамтақәа шырацәамыз-
гғы, хьаас диман иаб, ибла дхытцуамызт Ардилиа.
Қыралла ахә шәо иаб уадак дыџнан. Ихьаакәа
дыргәылтәраа дцәыртцуан игәы итаз ақхәызба.
Уи дыџуа ақәара дықәын, иара дылзааигәахоит,
инапқәа налхысып анигәахәуаз, днаивқьан зым-
џа лґыналхон. Амшын ацәқәырпақәа лшьяпы
дықәырқьон, хара дмышьтыкәа длыхьзеит, дааи-
гәыдихәхәалеит. Лара дыхьшәашәан, лыхцәы
иахьыкәкәоз ацәыкәбарқәа нацәкысла дан-
рыкәыгәгәалак, лцәа иалазытызшәа икабон. Ибла
траа, дзыкәгәыгуаз аблақәа дырхыпшылон...

Мераб дхәыпызыпуа дызлаз ихәыцрақәа
дрылырхит ашә аартны иааџналаз лшьяпышь-
тыбжь. Аґенцьыр инкылыцхаз амреипш инаи-
ґацчаз ақхәызба лыпшзара, лыхаара, лгәыкра
илапш ирласзаны ирыхганы, ихапыцқәа еихар-
гәгәо, зымџа ихы наирхәит. Изыцәгьан иапхьа
игылаз ауцшәыл лґапшра.

– Бзааи, бцеит хәа сықамзи? – ихәеит, атзамц
ахь дшыпшыц дыпшуа.

– Уааныжьны сышґацоз?! – лыґерыцхатәны
днаиґапшит.

– Бара уажә апышәарақәа бымами, бзықоуи
ара, ишсабхәара, бақәыцма атцара? – ираґьны
дцааит.

– Апышәарақәа макъана ирыламгац...
– Нас, тынч бтәаны бәезыҕабталарауеи?
– Мераб!
– Сбыхәоит, быскәатц...
– Мераб, уаацши арахь, – ылызнымкылакәа
иналҕыкәкәаз лылағырзқәа Мераб инаиҕаҕәеит.
Иара даахәит.

– Ушаанысмыжьюа шҕаузеилымкаауеи? – деи-
тақбызқьызуа лҕеылзеикәкуамызт.

Ҙытрак ашьтахь Ардилаи лхы дазхәыцит. Ам-
чыдара лағырзыла даҕылан, лыҕерыцхатәны
илаосран иҕоу аҕхьлыркәкәаама? Илбон иҕа-
гылазаашья, гәыбҕанк имҕо, ихьяа дацбылуан.
Адәахьы дахьындәылтыз, медехәшьак даалыд-
гылан ҕаалтит: «Машәыршәа исаҕаит шәеи-
цәжәара, ииҕәаз бхахьы иаабымган. Уажә ауп
анапы аниҕаху, бара бажәа даназгәышыуа. Бара
бқәыцшуп, бзиа дыббатцәҕьозар, дыхьча, иара
дарпыс бзиоуп. Ибаоқәа еибгазар – ажьы ыззом,
игхазар – ицлап. Дызбаҕьуа, брыцхашьян ауп, бгәы
ихшәар иҕахуп, избанзар ихы ицәымгуп, пхьяҕатәи
бара бҕеипш дазхәыцуеит. Бгәы аницәыыхшәашәа
даәазны шәахәак иазмырлашо имш лашьцахар
ҕалоит. Зны ишәа-иза, нас бахьымхәыртә».

Мышқәак рышьтахь Ардилаи Аҕсныҕа лҕы-
шәарақәа рыҕираз дхынхәуеит. Мераб апалатахь

диарган, мызла зшыапы иқәымгылацыз, ғыц аны-
кәашыа ацара дағын. Иаб ижәәа дацагыланы
ауадағы инеиааиуан. Ибла тырхаха апенцьыр
дкылыңшуа ауахәама дахәаңшуан. Зака тзозеи
ара дыкоуижьтеи, ауахәама уажә ауп ианиба. Уи
аңшзара иблақәа хнакуа дшахәаңшуаз, дааи-
гәалашәеит «сыңсыр стынчхон» хәа заиҳәаз
аҳақым, усқан такс ииҗеит: «Икалоит ухала
ушыақәа урықәгылан уаныкәашара аамта», – хәа,
дагыааңшыәарччеит, уанза кыр бжъан. Илаңш зе-
гы ирхыыгзо Урыстәыла аңшзара дшыхнахуазгы,
идгыыл гәакыа агәеисыбжь иныруа дазхуан.

Аңшыәарақәа дрыцәшәомызт Ардилиа. Ацыхә-
тәантәи тыны ианалга, лөызцәеи лареи киноса-
хәак иахәаңшырц еиццеит. Зегы ргәы алақаны
аоныка иандәықәлоз аамтаз, еицыз лашыак
машынала даарываххит. Уажә дылбама, Арсоу
иакәын, зегы рыоныкақәа рахь игарц анақәик,
мап лымкит. Рееидырғәгәала рыфшыкгы нтәлеит.
Пытқ ианынаскыа, шыца тытын, урт ртыңан рдыск
дышытырхит. Ардилиа рхымәаңгашыа акалашәа
ишылбозгы, ғылтуамызт, стың ағы снаргааит,
нас иртаху картцааит лгәахәит. Аоныка сыргоит
хәа дшыңшыз, инахатәин, еацъара рхы андырха,
дразцааит.

– Смашына ак агхеит, минутқәак рыда шәаан-
сырхом...шәмыццакзозар, «Алашарбага» сней-
уеит...

– Мап, ҳабаццакуеи, – лхәеит илыватәаз лгәы-
ла зҕаб.

Үытқ ианынаскыа, гәашәк аҕхыа иаангылеит,
зегыи тибәхәан атытцра ианалага, Ардилиа иҕыал-
шыеит. Амашына аҕскыи зкыи даанхеит. Троллебус-
ла сцап, арт зәу закәи лгәахәын, ашә анаалыртуаз
лаҕхыа итәаз лнапы аанкылан, иблақәа хааза
дналҕаҕшит.

– Избоит иҕоу шҕыабшыо, аха ара сыоноуп.

– Арсоу иухәо...

– Сара ари аминут сазыҕшижыҕеи кыр цуан.
Зны ашкол балгар схәо...

– Исзеилкаауам...

– Сеиҕыымкыан, бысзызырә. Издыруеит Мера-
би барей шәтоурых, аха уи шыта дуаҕыбжоуп...

– Уара уатҕәи узықәшәо уздырзом.

– Аамта ас ицом, шәгәи ҕибатҕәашт, бхы табыр-
хоит, Ардилиа. Сара бсызхәыц, бара быда азәи
илылшом сыоҕаҕа арлашара, бара ибымаздоит
сыхгыи сыҕсгыи...

– Арсоу, усдырамгылан, сымҕа умшәахан,
иалысхыи аразкыи умчышәын.

– Цсраенынза мап бцәыскуам. Сыбзиабара
ахытақдаз кыр саргәаҕит, сбацәажәаргыи, бара Ме-
раб ида азә дыббомызт, шыта дыбхаршт, биҕәатц.

Ардилиа дхәанарҕшит амашына иадеизалаз
ауаа рыбжықәа:

– Атаца...

– Атаца дахшэырба!

– Арсоу иқэнагоу дааигоушь?

Ардила илура дақәымшәеит, еиҥах ашә ахь лнапы анлырххоз:

– Бтыцыр, тацатцас иаабыкәшоит, ҫыаргыы брышьтзом, уи ааста уа бтатәаз, – ихәеит Арсоу, даапышәарччан.

– Исзыжәуи, изысзыжәуи? – дыгәжәажәон, Ардила, – хәмаргас сқашәтама? Шәзысмазтааи, сгәы иҥоу зеилышәымкааи? Арсоу, икауцо уафроума? Сара сынасыпдарала унасыҫ узышьақәыргыло ҫыушьома?

– Ардила, бәыртынч. Сара сгыгшәыгым, бгәы иацәымҫу қастом, сыгәра га. Амала, абыржәтәи аҥагылазаашәа схы иасмырхәар, ахааназ бысцәыззоит. Ардила, бмыццакын...

– Сара Мераб...

– Ардила, Мераб идагыы Арсоу хәа азә дықоуп.

Ииашатқәкәан, ҫшрала дыблахкыган Арсоу, иччапшыгыы лхәы-лжыы ааиланаргылеит. Цәгәла иқәу Мераб лара дахықоу иахар ус дызпышәарччарызу? Абар, Арсоу имашыына дыштәтәаз ашҥа интәлеит. Ардила днытқәаны ахагацәа реиҫш зегыы дрылтқәраа дышзымқоз дназхәыцит. Атаца амашыына дҥахгоит хәа инеиз

дрыцтыцит. Аоны хэа, ханымзар, уи иаҕароу збахьада? Амардуан днаҕалеит, лаҕхьа ишьтарцаз асаан днахысны, илархэозгы лара илызкымыз-шэа илаҕлыжыт. Аоны адашьма зегьы уархалла ихьбан, уахьыҗшра узымдыруа, иҕнагылаз зегьы ҕьашьахэын. «Издыруада сызланагалаз нашанатэ лакэзар», – аалгэахэын, азныказ даахьахэьачшэа дааҕылеит. Илбоз зегьы хэаны ицэырцуан Мераб ибла ҕаакэа. Даарыхьҕашьын, лцэа налхьбзааит, нас – «сахьааиз сыҕоуп» – хэа налыҕкьеит. Лаб иахь ауаҕы дрышьтит. Убри аамҕаз айҕхара иаҕыз иҕа, игэакьакэак дрызныжьны, Аҕсны дазааигэахон Гурамгы.

Мереб иҕачкэымқэа иратцэан, ишимчыз дзы-кэиаз акаруаҕ инаниҕбан, дааҕызы-ҕызын, икэыз ихыза ихы нхэытцаигэеит. Уи иҕынзаҕь азэ аҕел дасит, идтэалаз дааикэашэит, днеилууаа дцеит, аха ачымазаҕ иахь ус ихэеит: «Мчымхарак да-кэымшэазар, хатца дцомызт».

Мераб иҕҕа лахь дхамлар имуит. «Аб усс имоузеи?» – хэа инеиҕахэытхэытуаз ахэсагы ҕалеит. Зтаацэа раара иазыҕшыз Ардилиа сыжэга хэа аешьра далагеит. Мераб иҕҕа дшыҕьатэы-ҕьатэуа дшаанимыжьюаз збаз Гурам ус ихэеит: «Мераб, изеицэаазои, Ардилиа, шьта бара бтыҕ-хауп, ижэбоит сычкэын иҕстэзаара ахац ишаку.

Ара анхара, анцыра избаз жәаңыра ишаны хәтәкгы җамазам җара. Даазгаз, җатыр зқәу ауаа рыцкәын, диуриступ, ламыс уаџуп. Ибзиан издыруа таацәароуп, җыҗыҗы змам уаа нагақәоуп. Лгәы дадыргарым, рнапы дықәыргылан дырбап, Мераб, Ардила лгәы иацәымғымзар, даангылааит...»

Атыңа лылағырз ләыкәкәа ицон. Ләаңхәа еин-дадлон џыңа арқарцәа, Мераб лыбла дыхгылан дцәышза, иңымшықәа еимарңахәны, ихәа мчыла ичхауа. Арсоу – ахра еиңш еилагылаз дрылыхәхәо, аччапшь иңықәны, иблақәа ахалалреи, агәыкреи, абзиабарей рхыхәхәыла.

Мераб иааста, хәарада, Арсоу деиңкаан, аха лгәы зызцоз раңхәтәи иакәын. Лаб иеиңш, цәаныр-рак акәын дызблыр зылшоз. Лара лхәыцрақәа дрыланатцы, Гурам иажәақәа илмахаз рацәоуп, нас, – «сшәымгаргы мышкызны схынхәуеит, амала, ижәдыруз усқан шәџыңегь сышшәылтцау», – хәа, ңаалтит.

Мышқәак цуан Мераб дбарңеиуа ихы зынза ицәымығхеижәтеи. Иара иакәын лхы дахәарц илылабжәоз. Иаб ицәыригомызт лызбахә, иаргы дтцаазомызт. Пшь-кәындхәк дыркыдыңшылон ихы дзамыхәо, иџнапык шытихуан итацкәым рацәан, абар, абар инапқәа рдақәа еилаңыцәтәа иқәи-цоит анааугәахәуаз, акаруаң аихаза инаникәон.

Иҗаһәәеза игон аихазеи иҗақкәыми рыбжыы. Ихьуаз инапқәа хьаас икымызт, еихаиргәғәон ихапыцқәа, шытатәи ицсҗазаара цакыдан. Ибла даахгылеит рпыск, җаца маҗәала еилахәаз Ардилаи дицны, убыскан рычерызнымкылазт, аеырхәа рфынархеит илабжышқәа. Дрыцхәхәа дахышыҗтаз анцәа диҳәон, иан лахь дигарацы. Идунеи тышан, иҗаулан, илашыцан. Ахыза ихы цәытәгәан дҗәыуарын изхара, аха ихы изыртысуамызт, ихәамц ихәомызт. Ихәрақәа рхьаагы ахгара изыцәгыахо далагеит. Аҗсра дахәон, дзыкәгәыҗша ак шыҗкам агәра го. Мераб иан лцәаара амшын аҗшахәәфы днахыпҗшит. Уи иҗапычәеыз адгьыл газетла иқәлыршәуан, җыпқәак кәәкәан азы, иаргыы уи далагеит. Уажәы-уажә иан дылзыпҗшуан, дыгәхьааигон, слыхьзандаз хәа иус дыццакы-ццәкуа дшафызгыы, иан днаскьон, аттахәа лқьаад еытқәа шытатцо. Дааҗсеит, дкарахеит. Уажәымзар-уажәы слыхьзоит анигәахәуаз, Абраскьыл ибара инеиз иҗахцәеи иареи реипҗ еиҗәытхәхон. Нас машьынак ааин дагеит, ибла җраа иан дышлышыҗтаз, длыхьзаанза дицәеит... Аҗхәрцәхәа ацәа даналтц, ипалатафы иара ида зегьы ыцәан. Аҗхзы даганы, ицәарҗа дбаазаза дылан. Ихыза ахы ашыапахьы ирхеит, хыхьгыы цәаакын, ааигәа иааирхәын имбацызт.

Идтәалаз, саатла аоналара азин змаз, иааира кыр бжъан. Ихчы иатциган ампахъшьқәа, деиха-еигәо дфытцыззан, акы ибга иатцаитцеит, егы – маҕғахәара нахыс. Иарыхъташьрагы аееикәна-кит. Имч мацра иахъаны иблақәа анакә рхызшәа алашара есааира иагхон. Уажәымзар-уажәы сгәы аангылоит шигәахәуаз, иңсы маңхеит. Ицәа-ижыы аеартынчит, ихдырра аницәыз, ихәақәагы изеилмырго иааикәтәеит. Убри аамтаз акоридор дыбжьаланы дааиуан зтаацәа ирыцгьежхъыз Ардила. Лара Мераб ипалата дазааигәахоны, аилаеиласыбжъқәа лаҳаит. Идтәалаз амед-еҳәшьа зегы ршьапы иқәлыргылахъан. Ивт-рааз ашә данкылыңш, дуалыуашо даақәхеит. Акапельницақәа злақартоз акатетр злазахыз арахәыц цтәан, ашланг хәыч ашьа талан аҕаа-нахеит... Ахышәтхәа абинт аҕагәаны илжәагәеит, – «секундқәак хәихъымзәзтгы, даҳцәызуан», – хәагы нацылцеит.

Ардила апалатахъ дшынармышытызгы, еи-тах ареанимацияхъ дандәықәыргалоз акори-дорқәа еихытәтцәо ана-ара дрыхъзон. Лылақәа еихмырсыгъ дихәаңшуан аңсра агәашәқәа ир-таларц маңк зыгхаз, дзыхъызоз ауаә. Илзаа-нымкылоз лылабжышқәа раамчыдарахас, гәшәа-рак, ма еицакрак лымамкәа. Лыбла лзийкәымго

дызхәацшлос ихаҕы уажәы ана-ара ашәыта иаганы иҕан. Илахь бинтқәак ақәын. Ардилиа илзыцәгъан Мераб анкьатәи ихаҕсахьа лхарштны уажәтәи ахәацшра. Зымҕа дыңшыр лыбла ихгылос даеазәзан. Уи имаха-шьаха гәгәаза, деилҕьа-еилҕәыцәын. Иара иакәын лдунеи аҕы иҕаз нцәас, лыгәтакқәа зегъы змалдоз, уи илымшо иҕази амашәыр дақәшәаанза? Насың рыман, еибагараны иҕан. Уажәшьта дуаҕыбжахеит, иееиҕаикит. Лымазақәеи лыгәтыхақәеи лгәаҕы иҕатцәахны, имхәакәа илцәынхаз рацәахеит. Лымчымхара дақәызбон, дызлаицхраарыз лыздырамызт.

Ачымазаҕ ахьартәага дахәон. Морфин изыҕашәтца анихәа ахақьым, иара мап имкит. Амедехәшьа агәыр анизыҕалтца, ихьаатцәҕьа тәеит, аха ихшыбаҕи ашьеи еилаҕәома ухәаратәи даргәаҕеит. Ихьаа еицәаз ахьаацәгъа изцәыртцит, уи ихы еиланаҕсар аҕахызшәа, идақәак ирықәыгәгәон, ихшыбаҕ дырҕьацуазшәа.

Ардилиа лшьара дықәҕьаны, лхы иҕоу лзымдыруа, лыхлахатц ыргьежьюа исахьа лаҕхьа ицәыртцлон. Лгәалаҕазаара бжыхны, хнырхәышьа змам хьаагаратә цәаныррақәак деимырдон. Илеир зҕахыз лылағырзқәа табахьазшәа рыеныркылон, аха аҕаҕе цьара игәаҕеиуан, изызхамлаз аҕаракыра иазгәышьуа. Уи ахәаа иа-

хысны, аблақәа иртыцны азамәа инадлазтгы, еикәтәон аилашра, аамтала акәзаргы, аңсы еивнагарын. Алашьцара еснагь иауҕаху. Мераб ңсык диеиҕымкәа, дагыбзамхо, кыраамта гәырла дшааиуаз, ихдырра ааиуа иалагеит...

– Аз-зы... – аарла игаз Мераб ибжыи реи-цәажәара еиңнаҕеит. Илҕаз азы даҕыгәхәаауа ижәит. – Сабаҕоу? – даахарахаңшит.

– Мераб...

– Ардилиа... – убыс блақәак ааирңшит, Ардилиа, дрыцхашьан, лхы агарта лмоуит. – Баама? – даақәыңсычхан, игәы нкаҳаит, нас даатрысны, – анасың бзеиҕьасшьоит, аҕаацәара балалеит. Бысхыччаргы, еснагь бсыцызшәа сгәы иабон, – дааңышәарччеит.

Ардилиа иацәажәара лылымшеит.

– Акгы хьаас иҕабымцан, арахьгы бмаалан. Сара акы саго ңыбшьома, – ихаңыц ңшзақәа Ардилиа лылаңш рызлыҕәгомызт.

– Иңоушьаратә иҕоуп алахьынца мыжда. Бгәы бзырхьуа ак самхаҳәар хәа сшәоит, аха ңоуок рҕаца хәа ахаан хәатәыс исықәшәоит хәа сыҕамызт.

– Мап, мап...

– Исхәар иңьабшьоит, аха бнапқәа рыңхара сныруан, есымша быбжыи сгәы иқәыоуан. Са-

лымткэа сыказтгы еигын. Ауафымыжда ииҥа-ху зеггы ҕалом. Саҕабымдан иахысхаштыз аҕаацэара бшалалаз, баныҕамызггы быказшэа сгэы иахыснарбоз. Схы мацара сазхэыцуазар акэхарын.

– Дышҕаҕамыз, ианбатэиу убара дааиуеижь-теи? – ҕаалтит иаафналаз амедехэшьа.

– Нас, сзыбжьои, Ардилиа? – ибжьы неицакит.
– Бҕаацэа ирхэои анкьатэи бқэыңшра ба-хьапырымцуа?! – Дрыцхашьан дахьидтэалаз дааитцанарҕэҕеит... Ардилиа ажэак лзымхэо лылағырзқэа налҕалеит.

Пытрак ашьтахь, Мераб цэгьала адгьыл дыкэ-ныҕэо далагеит иолабак кны. Иқэлашьцон, ишьа-пы бамбазшэа ишыҕазггы, аҕа дысуан. Ихлахатц гьежьюан, адашьма цэиуазшэа ибон. Иблақэа ашэ-шьы рхылон, аха дивагылан иңырымшэоз ауафы.

– Сара соуп зегь зхароу, уажэшьта сызла-быҕаҕьари ианаамҕаз исылымшазар? Агэырөөа басыргеит, бара бтэы базымхэыцит, зынза ибыг-хазеит... Даараза истахын насың еицхаур. Бымч мхазеи, анкьа, усқакцэҕьа былоуп рхэарггы агэра згарымызт. Макьанаггы мап сцэыбкыр ауеит, – илахь еикэышьшьы дцэажэон. Абла иатцэақэа ргэы тыҕыҕа иалырхыз илыхэаңшуан. Рыңсы зыхтнырцоз ауаф рылаңш рызлыҕэгомызт. Жэа

хаас икоу зеггы рыла аблеи аблеи еицэажэон,
еилибакаауан. Ардила деиларгон ишыаццштэыз
урт абла ссирқәа.

Уи реицэажэара ашытахь, мчыбжык ала
дылырѡааит. Амш гэыбзыгха, иага угэы алаќам-
зарггы, уарлафыхуан. Ахэышэтэырта ахацсыра
тазбаз Мераб макъана дцэышза дыќан, ицэеи
ибаѡи еикэырша цэгъала игын, аха ихы-иѡы
лашон...

Аќалаќь ду ашыќыбжъ цэгъан. Ахьта бааќ-
сын, аќша цэытэ ыќэсуан. Харабгъара улацш
назыќэшэоз атлаќэа цэыѡѡаза, рыцсы рхытц-
хъазшэа иќан. Аргыларакэа раќэын убла хызкуаз.
Ауаѡ инапы иамырѡио икоузеи? Ацснытэи аќауа
дазгэышыуа, ицсадггыл хэыцы агэхъаагара ицсы
ѡнаќаауан.

Уажэытэќъа ииасышт азын, аапынтэи аќхара
иагэытаћэхэа иптышт абггы иатэа хэычќэа,
атлаќэаггы шэтып...

УСКАН АМЗА ЛАШОН

Иаха иауз ақәа ашьтахь амш анеилга, Адгәыр дахышьтазынтә инапы нагзаны аценцьыр ааиртырц данагәтас, ахауа цқьа зманы иаафналаз ацша хаа ихы-иҕы инықәхәмарит. Адәахы ацәылашара иаҕын.

Адгьыл аза иқәыпсаз абгьы цәаак ахәынтәа иахылакәахаз угәы иаарыцханашьарын. Ааскьа акәын еилыцхо, ҕыц ипытны, афқы лахалахауа ацстазаарамға ианангылаз.

Адгәыр иқәыз ахыза дәаханы ихы инақәйтцан, ацзамц ахь днахәны днықәиеит. Изшьапык цәгьа даргәамцуан. Иқәйтцар – ида тыпсаауан, егыс – ижьқәа еибархха, шхык нталан тыпк тнафаауаз-шәа ибон.

Амш еилгахьеите, схьаа зеиқәымтәозеи хәа илахь еимарцахәны ихьуаз ишьапы ааишьышьит. Ахьаа гәгәа, игәы ҕкааны азнык азы аеазеит, аха пытрак ашьтахь еиҕашцәырцуаз идыруан.

Иҕан убри афыза аамтақәа, Адгәыр зегьы ихарштны, икәшамыкәша иҕоу дрылагәырҕьарц

аниҥахыз, аха ихаирштҥхыз тҥағәаны, хара дыз-
цомызт. Уажәгы ацәа имҥахь имааиуа, дтәиитцәи-
уа ииарта дылахан дыҥан. Иахьатәи амш ииҥахы-
мыз гәалашәарақәак рахь ихәыцрақәа архон.
Хаштшьа змам ахтыскәа мчыла рыецәырыргон.
Иара дырцәыбналарц далагон, аха деикәшаны
урт ахьцәыртцыз атыҥ ахь ддырхынхәуан. Еи-
қәымшәаз инасыҥ дарблаҥьахьан. Уинахыс игәы
тыкка иаанхеит. Бзиабарак аҥьтдлеиҥш адац-
ҥашә нарцаулан ицәа-ижьы аеаланагаларц аҥах-
харгы, иара ҥҥеикәатцәан ибон, изқәа аиархан
ихәаеуан.

Усҥан ҫажәа шықәса ракәын ихытцуаз. Цәала-
жьыла дышкәакәан. Ибла, иҥьымшь, ихцәы
еикәатцәазан, ихы-иҥы маҥк иазыхәхәашәа
дыҥан, иқьышәқәа тҥаған. Ицламхәа иалартцаз
атәымыҥ, ашьта дыртбаарц азы иҥарффалан
иахысызшәа, инацәкьыс хәыҥ нҥашәо иҥапа-
лаза иаанхеит. Иара убри ицламхәа даеа
цәак иханатцон: ихалалыз, гәыблыла иҫычаз
ҥшзаратә дунеик уагәыланахалон. Даеа ганка-
хьалагы ихьшьыцбаха, илаҥыҥьқәа ирыгә-
ҥаларшәыз иблақәа, иҥазшьа мҥыҥума угәа-
хәыртә удырҫашьон. Ауаа рыгәта ихаҥсахьа
аеиитанакуан, игәалаҥазаара мҥәахыкәа ихы-
иҥы ианыҥшуан, ихала ихы даназынхалак акәын

игэйтбаарей ицшарей блахкыгаха атэым блақәа рөйрцәыхчаны рөанцәырыргоз.

Атоурых-иуристтә факультет ахцатәи акурс аиркуаны, Адгәыр итаацәа пхәыс дизырхәеит. Знымзар-зны азәы саалыхароуп, ариггы илиы-баргәузей игәэхәын, дақәшахатхәеит. Ейбагеит. Атаца – Лариса, мызк ақара, агәыла-азла, ауа-атахы рыпсы дырзалымхуа лөейқалцеит.

Ауаф иага иөйрцәбарарггы, дхалалзар, игәык-ра ицәа изтагзом. Илахь еймаирцәыхәыр, иблақәа ирцәгьар, иқышә дараргамоит. Дхаамзар, аамта-ла ихаирцо ацәа игәы аныпнатцәалак, икаижь-уеит. Икаимышьыр, гәйртәыла ахауа изылбаадом. Ускан, алахәа ейқәатцәа еипшха, кастцас ихаирцо амамеикәара ихыхра иөазимшәар, анкьатәи иқазшьа арзра цәгьахоит. Ларисаггы ланхәеи лабхәеи ағырц аархырго, тацатцас акәымкәа, апыққахәа ртакқәа хәо лөаалхәеит. Мызқәак рышьтахь, Адгәырггы дмырцәажәо, лхы иташәоз қалцо даналага, лтаацәа рахь дишьтит. Уи аамтаз излымшо иқаз Лариса, ланхәеи лабхәеи ирымукәа, мчыла ртаца дейтаиаадыргеит. Адгәыр ихы ианаижьуамызт Лариса ихы дахьадикылаз. Изыхкьазаалакгы гьамак, хаарак лытцамкәа даа-қалеит. Дизызхәазгы дырцәымгәаазеит, иара инапала ичышәит илахьынца. Ухы иазумуа, уа-гаггы иузиуам.

«Бзиабарак сгэатцаҕы имҕыяхакэа аҕаацэара аҕыстдар сҕаххеит. Ус ҕалазом. Аҕхэыс улҕахым- зар душыцылоит, аха ахаҕа бзиа дымбакэа, иигаз лахь ицэанырра изеитакзом» хэа, акыр шықэскэа рышьтахь Адгэыр ихы дақэызбон.

Изымуа – иауам, Лариса аҕа длоухьаны, еилым- тцыр амуит. Аҕныҕа аара зцэымғыз Адгэыр иҕхэыс лҕаацэа данырга, иҕны иахағғы дацэыхҕеит. Ускан иҕсыз игэы аҕартынчит. Дхэычнатцы збара дақэитымыз иҕа дандуха, иаб иахь ихала аара далагеит. Адгэыр Даур ибара акэын насыҕс имаз, абыржэҕғы дахышыҕаз иаҕсхьаз 16 шықэса дрылсны ичкэынзатэ ибла данаахгыла, дааҕышэарччан, игэы ҕарханы днаиеит.

Ишшара ишахьан, амшгғы абла тыҕыҕаауа, «улахь еитцых» хэа изҕенатызшэа ишыҕазгғы, Адгэыр дымгылакэа еиҕах илацэа неиқэиҕсеит, иаарласынгғы ацэа дынҕахэахаа дагеит. Анцэа идырып еиҕах шаҕа дышьтахоз, агэашэ атэцэаб- жьы дамырҕыхазтҕғы.

Дгылан асаат данахэаҕш, 12 рахь аус ауан. Иеиқэа шкэакэа наишьатцаны, блуз цэышк наишэ- харҕо, аҕенцыыр данкылыҕш, амш гэыҕатцага леагэыларшэ азэ игэашэ дылагылан.

Адгэыр, ихэынцэрақэа еибаркуа, дылпыларц амардуан дналбаан иҕынеихеит. Аҕхэызба лых-

цэы хыыңшшэыла лнапы налшыуа, – «Астанда, бааи арахь», – лхэан, лышьтахьҕа дхьахэны ҕылтит. «Ғазэгы длыцуп», – изызҕылтыз дналзыңшит. Уи дааиуан ашьшьыхэа, деиқэышьшы. Уигь урыла лқыза длақаран, ҕейтңшла длеиңшума угэахэуан, аха ари илыгын, деиқэан. Лыхцэы лыжэа ишахымсуазгы, иңаны илықэын. Пшралагы уаф иимбац шлакэмызгы, Адгэыр илаңш лыдчаб-лазшэа, ихы зымэа изынамырхэит.

– Астанда, – лхэеит Адгэыр изааигэахахьаз, еиҕах лышьтахьҕа дынхьахэны.

– Снеиуеит, снеи, – лшыаҕа иацтан дандэықэ-лоз аамҕаз, адгыл ицыцызшэа лак аацэырқан, атаххэа ахаңыц ҕэҕақэа лшыаргэацэ иаланар-қацеит. Ашыа лыцрыжжы, арцэаахэа дыхэхэан, дыфны илңыххылаз Адгэыр игэышңы лыченад-лыршэлеит. Уи лыбжыы арңыс ишыа-ида инартысын:

– Иаапкааит, иқанатцо закэызеи, еилагама? – игэы иаланы, ихы ларқэны лшыапы днахэаңшит, – бымшэан, – инапқэа дрынтэаны даашыҕицаан, диман афны афбатэи аихагылахыы иҕынаихеит. Уи уаткала иҕизэзэааит. Азҕаб лыбжыы лмыр-газаргы, лылағырз лҕыкэкэа Адгэыр диҕаңшуан.

– Диана иқалтэон... сара схаҕагы исылшон... ауадаф шэаластцеит, – Астанда илхэара лызды-рамызт.

– Схы агәра згоит, җәзә иҗаитцо уиаҗара сгәы иакәшәом, – дааңышәарччеит.

Қыралла ауадақәа ирыџоноу астудентцәа ирџызцәахап хәа игәы иаанаган, интқааны дырҗаңшырц ихы данџахоз, Диана захъзыз җаалтит:

– Ара хџызцәа нхоит, машәыршәа итацәу уадак ыҗазар сгәамхәыз.

– Ари аџны сыхъзала иҗоуп. Саныҗоу ааста саныҗам еихауп. Сан лоуп астудентцәа здызкыло... стаацәа ааигәа инхоит.

– Диана, баша хәаит. Уажәаны итацәу атың абаҗоу?

Адгәыр маңк днаскъаны дышгылазгы, Астанда лыбжыы илымха интасит. Ибла ихгылеит җымт зылагырзқәа зтәахуаз лсахъа. Иара итың дшахымтцаузгы, ицәа-ижыы уи аңхәызба лахъ инаскъарц атахны аҗарххозшәа ибон.

– Шәмыццакын, уажәытцәҗыа еилыскаауеит, – ихәан, ател ахъ иҗынаихеит.

Минутқәак рышьтахъ, иблақәа еихаччо азҗабцәа рахъ җааитит.

– Шәаала, шәуада шәсырбоит. Акаҗара тацәызаап.

– Табуп. – Астанда лыблақәа хааза Адгәыр днаиҗаңшит. Рылаңшқәа анеиқәшәа, Адгәыр ирлас длаџсны иҗынеихеит.

– Абри ауп шәуада, ишәгәаңхозар, ахә 90 – 90 маат шәықәшәоит. Сла зыцхаз мызкы ңарада дыфналоит, – деитаналыхәаңшит дңышәарччо. – Шәахәаңш, цқба игәашәт. Хыхь сыкоуп, сыхьз жәдыруз – Адгәыр, – ддәылтңны ашә ныдитцеит.

Астеи Дианеи еишызцәан, еиқәлацәан. Ашы-ңыагы жәибжь-жәаа шықәса ракәын ирхыцуаз.

Аста раңхьаза Адгәыр данынаиәаңш, иага илеишәа цәгыоуп лгәахәт. Данааңышәарчча – дхалалзаап хәа лгәы аалыртынчит. Уи иңыымшь еиқәатцәақәа жәпацәамкәа реырңшзан илахь икыдын. Иблақәа ракәын ифнытқатәи ицәаақәа цәырызгарц иафыз. Зыгәта шаз ихцәы илахь итаңсон азы, уажәы-уажә инапы налшьны ааада данаахалак ибла еиқәара ааңшуан. Лара, зегы рааста илгәамңхоз иқышәқәа ракәын, урт уи деихаңсза дңартон. Итапалан иказ ицламхәа лара лзы зегы дара ракәын. Хьшыцбоуп ари дыздукыло, иблақәа ағзам, аха рыңшзара ушьара уқәнақәоит. Иныкәашәа ңшзоуп, адгыл дықәпраауама ухәо, ашьацтәкыагы мыреуа ңслахәтцас дласуп.

Астанда Ирод захьзыз рңыск дизхәан. Икалап убри азы акәзар, Аста даәазә лыблафы дзы-мааиуаз? Диана лакәзар, лгәы иалнахыз иәхәара ааигәахон, еибагараны икан, аха лыбла уаф дытшәомызт.

– Адгэыр улацш икэгара цэгьоуп.

– Идыббалаз сзеилкаауам... – Аста лхы налкьеит.

Астанда лфэizei лареи машьынала иганы, ала ахапыцтыц мжыжькыр хэа ишэаны, агэыр катцаны, рыматэақэа рыман Адгэыр ифныка иааигеит. Азгабцэа руадафы ианынижьуаз, илацш Аста иналыдхалан, ихы инаркны ишьапакынза пхаррак дшеимнадазгы, ицэанырра инмырцшкэа дырпыртцны иуадахь дцеит. Ахэылбычеха, иани иаби аусурахьтэ ианааи, иара ифны ашэ аркны дцахьан. Адырфачены, ифныка дшаауаз даныпшы, Астандараа рцыск дрыцны иааиуан.

– Аста, бшьапы шцакоу?

– Исыхьзом, – даапышэарччеит.

– Афныка шэцозар, шэаала.

– Хцоит, – лхэеит Диана, аха Адгэыр игэеицеит Аста дшыкэанызануаз.

– Уца, хара хаиццоит, – ихэеит урт ирыцыз арцыс Адгэыр днаихэапшны, нас: – Аста, шэаала, – ихэан, ифынаихеит.

Диана амашьына дыштатэахьаз збаз Аста илтахымкэа дналышьталоны, – «Ирод, ухынхэы. Ари «хапшэма» иоуп, афныка хаигоит. Итабуп, хыхынзааскьаугаз», – лхэеит.

Адгэыр игэы даатаччеит Ирод захьзыз данынаихэапш, уи игэы тцапуа дгылан. Азгабцэа имашьына иантала, иара асигнал катцаны Ирод

днаиафсит. Пытк днаскьоны, иччацшь изнымкылазт, ибжы тганы азґабцэа рахь дынхьахэны ґааитит:

– Дшэуазаргы сыздырам, аха акэакэышь еипш иеирчуеит, игэынамзара цэырган иахьи-зымхэаз, иґалап ахэашьа дақэымшэозаргы.

Аста лгэы инытаххит уи иажэакэа. Диана дыччон.

– Ауафы ихыччара пшзазам, еихарак – дану-зымдыруа.

– Уа биашоуп, аха ауафы дызлақатцэґьюу ухэозар? – дшыччац дыччо дцааит Адгэыр.

– Дшыґазаалакгы, аґсаатэ еипшу ауафы дабажэбахьюу? – дцааит лгэы нханы.

– Бгэы нсырхеит? Уи дхазыноуп, уи днашаноуп, дызшаз дисасуп, дысгэампцхозаргы, уаха избахэ салацэажэом.

Ииашатцэґьаны, Адгэыр Ирод избахэ уаха иґаимыршэит. Бжеихан дцэажэомызт, ак ани-хэозгы, иеырхықэымца, зегы атэамбо алаф рылихуан. Азґабцэа ракэзар, руада ианаафнала нахыс, уи избахэ акэын ирымаз.

– Абас иґоу ауаа сцэымгуп. Иоуразоуроу амыґ илыхэхэоит, унаихысыр укылытцэтцэа уқэитцоит, нас ихухьюуа ужыы ухьлоит.

– Убас дыґазароуп арґыс. Аха ишыбхэатцэґью-гы дыґамзар ґалап. Уи иакэымзар, хшьаґақэа зыпхьазо ҳауацэа-хтахцэа рґы ҳаґазар акэхон.

– Саб диқәлоуп, дабатәи арқысу?
– Құхәйс димазам, еилытқхейт хәа сахәит.
– Уи аилкаара бағыанбахъзеи?
– Аста, аиашаз, иңшра адағы, иқазшыа сгәәп-
хоит.

– Бхы азы тыршоума? Вова иахиқәаарыз иб-
хәаз иахәзтғы? Уи адағы, қазшыа бзиас имои,
иңырхықәымтан дықоупе? Исцәымгуп урт
рәызцәа.

– Сшиго здыруазар уахатқәыағы сиццон.
– Анцәа срыцқашыа. Исақауа закәызеи?
– Ифны-игәара мацара кыр иаңсоуп.
– Ифны бываргылан бцәыртдлома ауаа рахъ?
– Ыы, иара узлаицәыпқашыои? Шақа ицәа
иақәшәо аматәақәа ишәитцо бымбазо?
– Атцәақәгы...
– Мамоу, уи аматәа ахаурқар, ифәәза иқалоит,
Адгәыр... Вова иакәымзар, дагыхысхтәқьон...
– Бақәытц, абааңс, ихъз ақәара, иаиаахар игәы
иаанаго сеидроу...

Аены азғабцәа уи избахә уа ишдырцәазғы,
Аста лгәы итцхон Адгәыр иажәақәа, лгәы еихъна-
шыуан Ирод дныжъны еазәы дахыцааз.

***

Амра каххаа иңхон. Ана-ара атцла амахәқәа
инарықәңала-аарықәңало, атцарақәа рашәақәа-

бжъ хааза лгәы икәыѡуа, аштаҕы Аста аматәа-зәзәара дшаҕыз, ачарахәа агәашә аартны рҕыск ашта дааталеит. Ала ахытәазынтә инатҕкьан, аху-хухәа ишуа инипыххылт, аха данадыр, иаангылеит.

– Мшыбзиа! – арҕыс аҕсшәа ихәеит. – Сара Адгәыр иҕа соуп, саб дыҕоума? – уи дызустан Аста илахаанзагь иаб ицәа ихылкаахьан.

– Шәхал хыхь, шәаб уа дыҕазароуп, – лхәеит, уара атыҕан шәара хәа шиалхәазгы лызгәаамыгзакәа.

Хыхь уаѡ дыҕамызт. Ашәшьыраҕы игылаз аҕәардә днықәтәеит, «дындәылтзар дааип, уанза ара уаатәа » хәа Аста ҕаалтит.

Аҕа дхәытәыхәытәуа дтәан, Аста Адгәыр ичқәын дизхәыцуан. Уи иман ихатә ҕсҕазаара, иандуи иабдуи рҕы иан длаазон. Иаб иахь зны-зынла даалон. Аҕа иаб иахь имаз абзиабара ҕшьан, убри аҕара ихаракын, азин имазтҕы дызлоу итаацәа днарылтңы иаб иахь нхара диасуан.

Аамта ацара иаҕын. Ус, аутраҕынтә, агәашә хәыч ахаршә дѡаханы Адгәыр дааталеит, игәытсамзо тәа гәартак игәыдкыланы.

– Аста, ацәа ихьыдхәо иҕоуп, абахча шәын-таланы иҕышәхла. Бахәаҕши, еикәаҕхо... ҕоҕ, асас дахтәзаару? – иҕа даниба, дгәырҕацәа Даур иахь иҕынаихеит.

Аста лгәы архааит аби-аҗеи еихзызо ишгәы-дибакылоз анылба.

– Иацы уанымнеи иҗалаз сзымдырызт, сааит.

– Убас сеилахан, Даур, схы амца акыргыы арцәаха смоуртә еицш, цъара телкгыы сзамысит, иаггысгәаламшәеит сышзымнеиуаз уахәара, – иикыз атәәқәа аҗәардә инықәицсан, ахәынцәа иаганы ишьаз иеимаакәа изәзәарц азахыы днеит. Аста ллагъан акран инатцган, цаҗа ацемент инықә-лыргылеит.

– Бызәзәала, сара сыбпырхагазам, – акы ихәарц иқышә инықәыххуаны, даҗәытцит, – уа-жәытцәҗба салгоит, – иихәарц ииҗахыз җаакахыы ишиаигаз Аста ишеилылкаазгыы, җылымтит. Ад-гәыр иеимаакәа изәзәонатцы, лара луадахь лҗы-налхеит, – ицегь азәзәатә сымоуп, иаазгоит, – хәаны.

Лымаҗәәқәа лыман данааи, ашҗаҗы уаҗ дтәамызт, амала, дызлазәзәоз ллаханка ава-раҗы җ-цәак иҗаҗшыуаркалеиуа ишьтан. Аста иаашьҗыхны, лнапсыргәыцда ианцаны дна-рыхәапшит: руак еиха идуун, егыи – маҗын. Лхы дҗахан Адгәыр иҗенцъыр ахь даныцшы, уантәи иара дпышәарччо дшаапшуаз лбеит, уи акәхеит, рыҗбагыы рббаза иршәны абахҗатра инҗажьны, лымаҗәәзәзәара деиҗаналагеит. Лыҗсахы

еибакуан Адгәыр иччаңшь лыбла иахьхымтцауз, ацәақәа ахьлыршәыз аган ахь дахьынаңшыз, рыџбагы ирықәыңхоз амра рныччалло, еикәаңхо еиваршәын.

***

Ақәаршаџы атәыла арбгон. Иаалырқьан ахьтагыы цәгыахан, Аста лымацәақәагыы дрыз-мырпхо дарыхьташыуа далагеит. Арахь ахаргы лкымызт. Илыцыз Ирод ишәыз акьаф ишәыхны иахьлимтаз лгәы лнархьит, иқалап уажәнатә дахьгыгәтаижьыз, ма иахьизеилымкааз акәзар ихьаалгаз.

Ишеицәажәозгыы иццакы-ццакуа ицон. Ус машынак анаарывала, Аста зымџа днаскьеит, аха зегь дара роуп абарбал итнақьаз азы дарбаазеит. Лгәы пжәо лхы данџаха, – Адгәыр иакәын. Ирод ила ахьтоу умбо ахәынцәа даганы дгылан. Адгәыр имбазазшәа драџсны дцеит. Аста аџны данааи, иара имашына агараж ицагылан.

Ицеит мызқәак. Астанда шәкәык даңхьо дахь-тәаз илаҳаз абжьқәа деиңырқьан, лхы дџахан аңенцьыр ақьынтә даныңшы, ашта италан иааиуан хџык азгабцәеи Адгәыри. Руазәк лыжәџа инапы ықәцаны, Адгәыр зегьы зырччашаз ак реиҳәон,

даргыы рыбжькэа акыркырхэа ахауа иналазфон. Еиха ақара зүтөз 25-қа шықаса ракэын илхытцауаз. Уи лыбла жэфонцштэылақэа тыпхаауа, лыгэчама инықэсуаз лыхцэөежь ыртлан илықэыцсан, афбатэи 21–23 шықаса дреихамызт, ачкэынцэа реицшлхэхэытырффан. Адгэыр ицызлакэын еицыз зегыы даарылукаартэ ицшзас. Ихыицшшэылаз лыхцэы мацк ирхэшэа лыжэоа иқэыцсан. Лыблагэқэа шыаццшшэылан, лара ашэазеицш дышкэакэан, уи өажэа шықаса дреихамызт. Лара лқышэ жэпақэа еихыхны уажэы-уажэ Адгэыр диёацшны дыччон.

Астанда лылацш лызрыкэгомызт атыпхацэа, урт рыцшзара дхыхны даман. Рацхьазакэны Адгэыр ивагылаз даалыцашыцит, уи убриақара лахатыр баны длацэажэон, лгэатцаёгы илзымдыруаз, цхьақа таха лызымташаз цэаныррак ахы цэырнагеит. Иқалап дихыбаазаргыы.

Ас лара Ирод дыгэцараикуамызт. Итахызар длыцэгэауан, нас – дылнышэон.

«Абри ауао, ацша иёанагало ажэақэа зицэо, мацк дхэыцны дцэажэаларауазеи», – лгэахэлон, лгэы ахэыцра ианараацсалак.

Лгэы аныццэа, ирылысхузеи лгэахэын, Адгэырраа рзыцшра дакэыцны, лышэкэы ацхьара деицаналагеит. Цбақа бгыыц данрыцхьа, анбанқэа

ртыпан абант азгабцәа лбо далагеит. Дзыпхъаз аҕынтәи хәоук аҕакытәҕьягы лызгәнымкылеит. Ашәкәыбҕыцқәа шытахька еиҕаалыртын, ҕыц лхы нақәылкит... Иауамызт, ашәкәы ианыз хәа акгы лзеилымкааит. Лыблақәа лағырзыла итҕәауа иалаган, лгәы аҕырцшқан лыргәакрахь иниасит.

«Исықәшәеи мшәан, Адгәыр иоума сыз-хыбаауа?» хәа, лгәы дазтәаацыпхъаза, мап ада даҕаак лахәазомызт...

Ихәлеит. Адгәыр исасцәа рыбжықәа шгоз мацк иааикәтәеит. Урт наскыаган даныхынхә, Астанда леидара шыталтазшәа дласза даакалеит. Аха уи лыласра цшатас имҕасран иказаарын. Зымаҕәа адәаҕы ишцәыз зхашты Аста дахьындәылтыз Адгәыр иҕенцыыр аҕы илбоит еилацәаны игылоу ҕыцәа. Илыкәаеит лхы. Алашара зқәыпхоз апхәызба, лыхцәқәа еилаарцыруа Адгәыр ихы-иҕы иадын. Лыблақәа лағырзыла еиҕатҕәааит, лқышәқәа қәацқәацо, лгәы тқапуа, мыч кәарак лылазамкәа даақәхеит.

«Мап... мап... схы иҕало закәызеи, Ирод, Ирод...» Дыхраазрауа лымаҕәақәа лыман нақ дныҕналеит.

Адырҕаены Астанда ауанта лҕаххеит, аха лгәылацәа ирган, уи адагы, дара шаанза икәтны ицахьан. Диана лакәзар, сызгылом лхәан,

дахышыһтаз лыблақаағыы хымткәа, еиҫах днахәны дыцәеит. Лара илықәшәеит Адгәыр иахь ахалара.

– Иасауда? – лгәы итнымцәоз абжыы геит.

– Астанда соуп, – лгәы аҫхара-ҫхарахәа еисуан, иҫапшра мацара кратцанакуазшәа деигәыргәон.

– Аста, мацк баангыл, – Адгәыр ацәа дшалаз ҫашьомызт, ибжыы хәанчан.

Асаат жәба иалгахьан, Аста иаалцәымыҫхеит исас данылгәалашәа.

– Нас сааиуеит, – лхәан, лышьхәа даакә-цәиаауан еицш, ашә аартны Адгәыр даадәылцит.

– Шыжьбзиа, – лхәеит илҫахцәамкәа.

– Бзиа ббааит, Аста, – ихәеит ишихәалац еицш, ахаа цәа ихыкәкәо.

– Ауанҫа стахын... хара хтәы азҫабцәа ирган...

– Уажәытәкәа, – наҫ дыҫналарц ашә анааиртуаз лылацш налықәшәеит, ибырлашха Адгәыр ииарҫаҫ ицәаз. Ауанҫа анлиҫа, илыман дылбаанза Адгәыр дгылан ашәаҫы, уи ишәхарҫаз аблуз аҫхьа инацәкьарақәа рыла еимакны. Нас ашә абжыы геит, уи дшыҫналаз Аста агәра лнаргарц аҫахызшәа. Лгәы иамузт лышьҫахькәа деиҫахьапшит, иакхьаз ашә ахала ашьшьыхәа иаатын, ивцраа иаанхеит.

***

Уи аены, еицэажэо еидгылаз Вовеи Дианеи дырдырхагамхарц азы, Аста лыза дааныжны аоныка дшаауаз, лгэылчанзамкэа Ирод даалпылеит.

– Уабаказ? – илзымбатэбарахеит.

Аста даазкэылаз уи икэшэара леацэылыхьчон. Лхаҕа илзеилымкаауаз еиҕакрақак мшапысуан лыфныцка. Ирод ибара ааста, имбара дазгэышыуа, дицэыхьшэашэахо дшалагаз лбон, аха лказшьа ахьеиҕалкыз иахылхэаарыз лыздырамызт.

– Бызбар сҕахын. Ускантэи хаикэшэараан бцэажэашья акалашэа иҕан, кыраз бсызгэаама?

– Мап, уара акгы ухарам.

– Уи саргы агэра ганы сыҕан, аха избан бые-зысцэыбыхьчо, назаза спыртца зыбҕаху? Избан?

– Сатаумҕан. Абзиабарақэа цэыртлоит, излоит, уаф игэи иаҕахуцэҕка еилнаргаанза. Уара уахь исымаз фызаратэ цэанырран, сгэи сажьон, уажэ ауп ианеилыскаа сгэи амаза.

– Хых, ишца бара, уажэи бхэоу?.. – ақырқырхэа аччара далагеит. – Уаанза бзиа сыббон, уажэ ас ирлас бгэи зласыхшэеи? Издыруада ани «быҕшэма» – зыфны шэыфноу, бхихзар, ха – ха – ха. Уи бара арыцха бфызцэа иагаф ижыап.

- Уаќаыт, Ирод, иабауаху ихнымхэзо азхьра?
- Ихынхархэыргы аует.
- Мап, уажэшьта иаузом, ицаз хынхэзом шытахька.
- Избан, Аста, избан? Зыфны шэыфноу атахмада имал быхнахма? Бара бшызгабу уи дажэует, – иаалыркъан дналыжэлет иара. Мацк иагыцээзаргы каларын иажэакэа, аха ихатагы изеилкаауамызт ари афыза агэагыра изтаз.
- Дшыбхыччо бдыруоу, ибмузозар ибасхэап аиаша, уи есымша асасааиртакэа дрыфноуп, ацсшьафцэа дрыцныкэоит, – иаафахитцэет атыхэтэаны.
- Уара узы зегь дара рами? – нацылцеит атакс, аха лхатагы илбон уи шазымхоз.
- Мап, сара фазэы битэхар стахым.
- Сара сызтэхо сыздырам, аха уи уара шуакэым агэра зегит. – Абрака иаха ихатаэан уи лтак.
- Лгэы цэаа-цэаауа мапкра лыднатон, лгэы ахэатэы халцеит ларгы.
- Нас мап бкзема?
- Лгэы атра итагыломызт: «Мап, Мап». Аха лара фылтит: «Аиеи».
- Бзыкэгэыгуеи, «быцшэма» ажэа аныснитцо хэа быцшума?
- Уаќаыт, иазхоит иухээз! Сыцшэма ихатэ цстазаара имоуп, сара – сара схатэы...

– Бымш аабзиахааит, иахьярнахыс барей сарей хзейбадырзом. Бгэы иаанамган сыбхыцсаап хэа, мап. Мачхэума азгабцэа, бтахар снапкырта рибатом, – ихэан, дкэындкэындуа дылпыртцит.

– Анцэа срыцхашья, абри иакэызма бзиа сибоит хэа сызхэацшуаз, – лгэахэын, лхы кны лааигэа иказ сқамк дныкэтэеит.

***

Иахьяк Адгэыр ихы дыцсуан. Импыхьяшэаз курткак ижэа интарцаны ақэатарахь ифэнеихеит. Ашьыжь ахьта шыказгы, мрак ацэытыцхара агэы итан. Адгэыр итаз иахатэи исасцэа ирыцижэыз афы иламзасшэа дцэышза, шья кэармак иламшэа акэын дшыказ

Уыца ахэсеи рцыски итан. Рыцшьоык ишыржэуаз, ишыкэашоз, ишгэыдеибакылоз иаадыршеит. Урт ныкэтцны ицеит, иара еицах дууаза, дзатэза даанхеит. Ацэа дакзо даналага, схы ныкэыстцар исхыцсаап игэахэын, дгыргыруа хыхь ауадахь деитанхалан, дшеилахэаз ииарта днылаеит, акы азхэыцха иоуаанза, ацэа дынтахэахаа дагеит.

Ус акэын Адгэыр дшыказ, мызла ифныка даалазомызт, итаацэа ҕацъара ауатах рыман. Ари обаны еихагылоу афны хыхь Адгэыр дынхон, цака кыралла ауаа онан. Адгэыр ацшзеипш зны-зынла

даалон, иани иаби аабжысны икоу гәәтаны ицон, абжыааңны аоны хыхьтәи аихагыла ууаза иқан.

Адгәыр дыцәанаты хқака саат цахьан. Аста иара иахь дхалеит, мшқәак рақха имхны илгаз ауанта лырхынхәырц. Лтачкәым ратқан ынтәка ашә дасит, лыгәгы аисра иахьяфыз абжы цәгыахо иалагеит. Уаф җиҗуамызт, иагыцалшьеит. Ашә цақхала иаркымкәа ус идын. Ауанта нсыжып, дықамзар дааип хәа ашә анаалырт, деицны, диатцәаза, иаха иижәыз иҗырхагахан, ихы изышьтымхуа агәәкра дафын.

– Адгәыр, Адгәыр, исхәо уахауоу? – длырхыцхыцит ижәахырқәа кны, – Адгәыр, Адгәыр, – иқалцара лзымдыруа дуалыуашо дықәхеит. – Адгәыр сымхәеи, уааңшы... уалт... ас ухәәеуеит, – лылағызқәа нхаддылеит. Илбон, цхыраарак анилымта, лыбла ишабоз дшыцсуаз. Дәаихан, ганхала иқәыриара далагеит, аха ахатца иртцысра лцәыцәгыахеит. Лылаңш назыкәшәаз ашифонер ааимңааны дантаңшы, илымпыхьяшәаз мпахьшьык ааңганы ихы-иҗы лрыцкәеит. Азы лыпшаан длызәзәеит, нас илулак хыхь ишәыз икуртка ишәыхны цәгыаңсышьәала ганха дықәлыриеит. Убыскан Адгәыр иблақәа хтны дналҗаңшит, ихы-иҗы акәзар, иаха иаалашеит, ларгы дааиеигәырған, снапқәа наикәыршаны

дысгәйдсырғәғәаландаз лгәахәт. Ирлас ила-
цәа анеиқәиңса, лара еиҫах ирхыңхыңра деи-
талагеит.

– Адгәыр, Адгәыр, сухәоит уҕых, Адгәыр, сара
сшәоит, – лылабжышқәа лзамәа иахыкәкәаны
идәықәлеит.

– А... Аст... Астанда, бымшәан, сыңсуа ңыб-
шьома? – хәа, аарла иҕы анааихих, аеырхәа
азы неиҕытңкәеит. Дидтны дымцакәа, иара
деицәкысуанатцы, инапы ргәғәаны илкын. Уи
ипхара лхәы-лжыы еиланаргылон, зны дқапшь-
хон, зны дцәышхон. Лылаңш уажәы-уажәы ина-
зыкәшәоз ихы-иҕы лшьара дықәнаҕьон. Лхата
лыпстәаараҕы зегь рааста илзааигәахарц илҫа-
хыз ауаә иахь лгәыҕрақәа лыхон, ацәанырра
ҕыц аира иаҕын. Аста лҕаңхья уажә Адгәыр
дшымчыдазгы, ихы-иҕы иахылтцуаз хаара
халалратә шәахәак лхы инаркны лшьапаҕынза
илхыысуан, деимнадон. Лнапы ырбаазан илахь,
иҕы инахьылшьит, нас, ихы лмахәар нацатан
азы илыржәит. Ңытрак ашьтахь Адгәыр ацәа
дтанагалт. Лара усқан иаңхья аҕәардә дықәтәан
дкәиҕтза. Лылаңш еихмырсыҕь ицәышза иҕаз
ихаҕы дахәаңшуан. Иага лхәаргыы, лыңсабара
зырңшзоз, лгәы зыршәахәоз, лыжәәан зырла-
шоз Адгәыр затәык шиакәыз лныруан. Ихцәы

бааза аныпхьалхэа, иаалырцшыз илахь кьафьа
лнацэкьарақәа ирлас инарыдылгеит. Дыцэан
тынч зарпысымта агэашә итыцран иказ ахатца, уи
дихылацшуан зтэымта итагыларц зшьафәеихгара
иафыз ацхэызба...

Аамта цон...

Даахэыцымыцын, икышәқәа аччапшь нары-
қәырхәмарны, илапш Аста иналыхганы ауа-
да дахынафнапшыз, адашьяма зегьы ааскья
ишызәзәаз анубаалартә ицәаакын, зымфә алагьан
ианыз икурткеи ахчыхкьеи оумак ала икыашьын.
Ииарта акәзар, иахьрыцкьаз акынтә тыцқәак
баазаза икан.

– Астанда, сара издыруан ацсра амфә санықә-
гыло аамтаз сшеикәбырхоз. Уи сара агәра згахьан
рапхьаза быблақәа санырхыпшыла инаркны.
Сара Едвард Рочестер соуп, бара Джеин Еир*
бакәхан банаакәгыла. Аха бара быпшзоуп, убри
ала ауп Джеин бызлалеицшым. Сгәаанagara
цабыргхеит, сеикәырхаф, – ихәан, дыччо инапқәа
рыла лхы даахан, икамшәакәа лзамфә иадхалан
иказ лылағырз инацэкьарақәа рыла ирыцкьеит,
– исзыбуз сапсахааит. Ибдыруз, сара сыканатц
бара... – иажәакәа наифәбазшәа даанхеит. Зкышә

---

* Англиз шәкәыфәы Шарлотта Бронте лроман «Джеин Еир» акны
иуцыло ахадаратә хафқәа рыхьзқәа роуп.

иҥасыз ахәыч иеицш, ихы ларҕәны, иқышәкәа неихарҕәғәаны инацитцеит: – сыцхыраара аныб-таххо ыызас сышбывагыло бдыруаз. Уажәы бцар былшоит, сара акгыы сыхьзом... асааҥ шаҕа ыҕои, бцара багымхац хәа сыҕоуп.

– Егьаурым, – лхәеит, аха лгәы иҥнымцәоз, иччацшь гәыҕатцага акәын. Шәҥцас дышәтуан, фәы хаас иҕоу зегьы лахалахауа лцәа-лжыы ирхылцуан. Адгәыр иччацшь лыпсырта аеакәнаршеит, уажәымзар-уажәы ихаҕыц цшзақәа лылацш иныцшәар, лыпсҥазаарагыы ҕахцәозшәа лыпсыц царҕа амоуа дықәхеит. Лылацш лызи-ҕәгомьызт.

– Сыҥсеикәырхаф, – днықәтәан, лнапы иқышә инадкылан днагәызит. Асҥанда азынаказы лоура-зоуроу лцәа дыҥрыхьтшьаан, нас иҕәандаза пхар-рак лжыы цшқа аипхышышышьаара ианалага, лыезырлымгарц ирлас лҕыналхеит.

Ләызцәа рлекциақәа рынцәамҥаз уахь ацара хьшәан. Иҕыашьыз Адгәыр имаҥәақәа лызәзәеит, ифны еиллыргеит. Иара дзымгылазт, деиҥацәахьан.

Асҥа Адгәыр иахь деиҥахалеит. Уи изааигәара ҕәардәк днықәтәан, лқәыпшра илызцәырнагоз агәахәарақәа лыҕерылҥеит. Лацшҥашәарақәак рҥыпқәа еиҥныцсахло лыбла ихгылон. Адгәыр, Ирина ддәылцан, Асҥа инапқәа лыкәыршаны ди-

гәйдихәхәалозшәа лбон. Аста лыгәтахәыцрақәа дрылтцны иҕоу аиашатцәҕяхь даныхынхәлак, Ира лхаҕсахьа зымцаа иааныжьны, Адгәыр игәыкра ҕәандашьшьыраза лхы-лгәы инықәлон. Аста лхы лзиҕырымго, уажәы-уажә ишҕа дхалан дши-хылапшуаз, шыбжьышьҕахь иани иаби аан, уинахыс иааигәа дымнеит.

Аухантәарак Аста хаштшьа лзатомызт Адгәыр лылағырз шырыцқьази лнапы дшагәзызи. Иажәақәа лгәы итнымтәо итан, иагьылгәалашәомызт Адгәыр «изҕабцәа», игәра лгон, дазхьуан ҕазнык ибара. Аста ас еицш дҕамлацызт. Иага лундазгыы лхәыцрақәа Адгәыр длызрылгомызт, илзеилкаауамызт раҕхьа илгәамҕхоз ауафы ас дидызхәалаз закәытә мчу. Ианша, илбаз Адгәыр иан лоуп, уи лҕынтә илахаит лыцқәын Урыстәылаҕа дышцаз. «Иҕа ибара ҕытцгас иҕаи-цеит, Даур ааскьоуп атцарахьы данцаз, урыс-цәақәак рахь акәхап дахьца, – иан лгәы иалаз лтәахуамызт. – Ан рыцқа лыхшара рзы есымша лгәы тынчым, сихыбаауеит, азәы данлацәажәо сыбжа сцәылгошәа збоит... Иара ифызцәоума атәацәара аҕызтцо, иқәла зықәлоу азә дааигар, иамоузеи, аха иухәо захауада? Иан анышә иагаша, – илхәаз дахьхәны иаахьалыршшоит, – иахқәаз даназхәыцгыы инасыҕ ҕҕәәкәеит азы сымшәои.

Ишпазури, сычкэын затэы дразкыдахеит...» хэа, ан лхы лымагэхьяаха абахчафэы дахытэаз, Аста лгэы даарыцханашьеит.

– Иццогы дкалоит, инасыпгы даниоит, макьяна иаамта мааиц ауп, – лхэан, уи лыгэшэамшэа хэо пшьаала фэалтит.

Мчыбжык ала Адгэыр Ирина дицны дхынхэит ифныка. Уа итаацэа зланымхоз ала уаф дипырхагамызт. Уи ацхэызба уака дицынхон, ифатэ калтон, имафэа лызэзэон, афны еиллыргон. Аста урт еицны илбацыпхьаза, Адгэыр иахь илымаз абзиабара деиланагон. Лхэыцрақэа ихыифэы, ибжыы, ифеитпш лызрылгомызт. Лгэы иара иахь ишлыхозгы, илдыруан иоурыс леипш лара дшыпшзамыз.

Аамта цон. Астанда луатах ацсахра лтахын, уаха илзычхауамызт Иреи Адгэыри рыччабжь. Адгэыр иныжьрагы цэгьан. Лыфныцка ф-гэтыхак еиндатлон, рымчқэа пибашэон. Мчык адгыл архыцхыцуазшэа, шьхеи геи ирныфны фнатуан: «Бипыртц, быбзиабара ччархэыс ауаа ирыбымтан, дара еибафатхуп, бара бмыцхэуп». Егы амч, тынч, цэала-жылаачылнардыруан: «Бмыццакын, Едвард Рочестер иказшьа аилкаара мариам, Джеин леипш дныжыны бицэыбналар, ак быцэихьыр калоит,

ускан быцсы танаты бхы иавыббалоит... Мшэан, иѣацшрагы бара бзы инасыцми...» Лыхэцэ цнакаауан икалцаша дақэымшэо дшықэхаз даназхэыцлак. Ацыхэтэан илзымыччакэа Диана илалхэеит лгэы ицхоз. «Ее, азгаб, дшыцацэыршэагоу шыбхэоз, дыблахкыгахазаап, беилаигазеит ы?! – анылхэа, аеныцэкыа илызбеит цьаргы дымцакэа лыбзиабара лцэа италызарц. Диана илымхэаргы, Адгэыр ила дтамцшыкэа лымшкэа рыхгара шуадаѡхоз лдыруан. Гэыграда анхара цэгьоуп. Ауаѡы еснагь иацхьакатэи ицеипш агэра имгозар, адунеи икэзаара цакыдахоит. Астагы маза еицакрак дазыцшын. Изцэыригеи Едварди Джеини рызбахэ, лара цхак леипш акэзар илацш шылхижыуа? Дцишэозар? Аха Адгэыр ибла хаа дтаимырцшуазаргы, лгэы лзырхьша жэанаакгы иѣшэомеи? Измаанозеи, мшэан, уи?

«... Избан Джеин хэа зсеихэаз?.. – деицхаргалейт Аста лхэыцракэа. – Бзиа дшызбоз стэахуан. Исыцидыраама? Уи атэы сара сфала ахаан иасхэом. Сыцстазаара антра зегы ѣахнатэозаргь... Ѣымцкэа схи-сыцсы уаласызѡоит, Адгэыр... Адгэыр шысхэо сыцсуазаргы, уара ианумхэа, ѣыстзом саргы. Ситахызар сааигэа дааип, мап анакэха, санимбо, харантэи сылацш ихызаауеит. Ааигэантэ – гэылак иеипш ацсшэа еибаххэап.

Иахьынзасылшо иззалап, сыблақәа ғыртыр – ихызғап, слакта сцәырнагар – истцәахып».

Ихьыхәхәа ушыта иху сыңсы анухьымза, иҕахтәоит, Адгәыр... Адгәыр...сцәа, сжыы ҕәырча-хацыңхьаза ухьз хәаны ғыртүеит, лағырзыла скәа-боуп. Узхәыцра сахыңсаауама схәо скауцеит...»

***

Амш шәшыуп. Октябр антәамтаз ахьта аеаргәгәон, аудиториа хьшәашәағы а студентцәа рымаҕәақәа рычырылахәаны итәан. Алектор ака-федра дадгылан, алекция даңхьон. Аста лхы зкәылкра лзымдыруа, алекторгыы иихәоз лмаха-уа, дхарахаңшуа аңхьатәи а стол ағы дыштәаз, азәы ашә днасит. Азәы сдәылигондаз хәа лгәы инталкуаны, лгәахәара назеит. Алекторгыы дақә-шахатхеит.

«Бца», – ихәеит.

Аудиториа ааныжыны данцоз, лхағы имааизеит дзыздәылтуаз, аха Адгәыр иҕаңхьа данаагыла, ацәгьа шылуаз дақәыркызшәа лҕаңшылара аеиитанакит.

– Кыр ҕалама? – лыңшшәы лхыгга дцааит.

– Бымшәан...сиасны сышцоз сымғахытцит.

– Нас, ууадақәа ирыџоноу ауаа зегьы рахь унеирц узбама? – атцәы налатқан дцааит Аста.

– Мап, реиҫа сгәы ахыбылуа ауп сахьымѡа-хыцуа.

Аста днеилууаан, ацәаҕәеиҫш ҫшшәы хкыла еикәыршаз иблагәы дынзаашәкәалан, лыбжыы лызтымкааит. Лгәы лыхон, ибжыы дазгәышыуан, илабара иазыҫтәоу аамта нтәаны длыцәцар хәа дшәон, аминутқәа хаштшьа змам ҫстазааратә гәырҕарак еиҫш илыдылкылон.

– Шаҕа лекция шәзынхеи? – лгәылҕәанзамкәа лхәыцра еиҫиҕьейт иара. – Уатцәы сымшироуп, – иаахтәаны ҕәаиҫтит. – Сѡызцәақәак аауейт. Сани саби зыҕалазом. Схала акгыы самаҕәам.

– Дианеи сареи...

– Саргыы исхәарц акәын, иаанхаз шәлекциакәа рҕынтәи шәхы шәақәитыртәырц азы снейны срыхәоит. Ғыҫныхәа шәоуртә иҕастцом. Бааи, быѡнал, – аудитория ашә аартны дныѡнаижълейт.

Астанда лзы жәѡангәашәпхьара аатызшәа деи-халашо, лхылҕы, «исышьталан иааз дыжәбоу?», хәа ҕәнаҕрашәа игәырҕон. Мтцәыжәѡадагь дҫыр-рашәа лылаҕш ихмырҫо дышихәапшуаз, иаргыы ашәхымс дхытны дааѡналейт. Лара лышәҕәкәа шытылхырц лыстол ахь дахьнеиз, зегыы дызустада хәа Адгәыр иеилкаара рҕаххейт, зҕабкгыы баб иоума хәа дтәаит. Аста тәымыҕ жьакцак лгәы иналакьякязшәа лбейт, хьаас иҕалцейт, аха илыч-хәит, аҕак лымхәейт.

Азгабцәа машынала аонынза иааигеит, ам-
ван Аста ажәак налҕытшәаны имахаит. Диа-
неи иареи ракәын еицәажәоз. Уи акы лгәы
ишалаз еиликааит. Иара иахаит баб иоума хәа
ишлызтааз, шаҕа дыңшзоузеи, сизыбхәарауеи
хәа ирхәакәазгы, аха иахьанзагы икәра
дазымхәыцтәҕьяцыт.

Адгәыр имашына аныкәашәа ишацитаз
изгәамтәит, Астагы лхатә цәаныррақәа дрылан,
аха Диана лыңсы лхыгга инеимда-ааимдо дры-
хәапшуан. Адгәыр гәаныла анцәа дихәон:
«Саҕоумцан, о Анцәа ду, цсыхәа сымам уи лыда,
дысхумбаан...»

Еицыз еиманы Адгәыр ионы ианааи, Диана
лҕаацәа лзыңшны итәан. Уртҕ ҕытцгас иҕацаны
игәаңхеибашьоз ауаа рхала еизынлыжыт. Астеи
Адгәыри афатә, ажәтә аахәара ианцоз, архиараҕы
сшәыцхраауеит хәа Диана илхәаз аңша иагеит,
дара рхатәы цәаныррақәа ирылан.

Аста амашына ашьтахьтәи ашә данааха, иар-
кын, Адгәыр аңхьатәи анылзааирт, ҕымтзақәа
дынҕалеит, иаргы амашына аңскы ааникылеит.

– Аста! – ихәеит изнапык ала лара дахьтәаз
ашә бзиан идцо. Иҕырнаан ашә анаиркуаз
дахьлыдкыыслаз иңхара лшьа-лда инҕахәмарын,
гәахәара-кәандак налылсит. Иналҕасыз иңсың

лыпсы еивтанархан, ахауа лзыламгаѡамго лшьа-
ра дыкѡнарѡеит.

– Аа?. – лцѡа днытзызаан, дрыцѡахѡа днаи-
ѡапшит.

Иара ихааза даапышѡарччеит.

– Бѡахызар баангыл, бгѡы алаѡамшѡа збоит.
Насгыы, баб иѡѡлоу бабасыццо. Бхала бышсыва-
тѡоу бѡызцѡа ирбар, ирабѡѡои? – лнапы даахан,
инапсыргѡытца инаниргѡѡалеит.

Аста даатрысит. Иихѡаз аалцѡымыѡхеит. Илы-
хыыз лыхѡѡѡ тнакааит. Лылабжышѡѡа ѡхадды-
леит. Абзиабараѡы ауаѡы иѡѡара кратцанакуама?
Гѡык ауп зегыы ирызѡоу. Абзиабара лашѡуп,
уграѡѡа зегыы ауаѡы илапшѡѡаѡѡы имнеиртѡ
иѡанатѡит. Азѡы игѡаитѡазаргыы, хырѡа аитѡм,
избанзар, уи абзиабарада агѡыѡраѡѡа зегыы
рышьѡа нѡѡѡит. Ишѡѡлѡз ашѡѡѡѡа ѡѡит, икаѡѡит.
Ипшзаз адѡыкрынѡѡаггы улапш рыдхалом, абзиа-
бара ахыыѡам акгыы ыѡѡазам. Аѡѡѡазаара зыѡѡ-
гылоу абзиабара ауп.

Аста лхы дацѡыпѡашьеит. Адгѡыр дзыѡѡѡ
цхыраароуп, лара дыззитѡахуггы убри азоуп, аха
дабаѡѡоу Ирина?

– Бѡыѡуама? Ибызбо закѡи? – иѡыргызмалны
деитѡааччеит.

– Амашыына санѡала, сѡѡит, – лнапы имхуа, лхы
лнапаѡѡы иааганы ѡаалѡит, лыѡныѡѡѡа агѡыѡбара

дшеиманакуаз, «хгэылацэа җазэы, ма Ирина дзимгеи, сара ахэтэы зсықәиршәеи?» ҳәа лхы дазцауан.

Астеи Адгәыри аҗармыкыаҗы ирҗахыз аахәаны амагазинқәа рҗы ирыгхаз хадырҗәааит. Ахәылбыҗеҗа, аҗныҗа ианаауаз, Адгәыр дҗәаит:

– Асҗа, издыруеит гәалак шбымоу, сбыхәоит, исаҗәа. Харак сыдыбҗоит, аҗа иарбану еилкаашыа сзәтом.

– Угәы иалымсзои, – днаиҗаҗшит, – избан Ироди сареи ҳаицны ҳанубоз дызурҗхашыоз? Дзүцәымҗуи? Иузиухыои? Сара ҳаҗыр уықәысҗоит, уара сәызцәа ишахәҗам урацәажәоит, – лхәеит, Ирод лхы дҗамкәа, лгәы дҗамкәа.

– Исгәалашәазом, иасхәазеи дзырҗхашыаша? Ус акы самхаҗәтәҗыазар, дымгәааит, мшәан, уи сҗа диқәлоуп...Иҗамлои сҗа иеипш сияцәажәар?..

– Ааи, аҗа иахыынзаздыруа Даури уареи мыҗхәы бзиа шәеибабоит, зәҗа жәанаак еибышәымхәара.

Иара илхәаз иаҗау имаҗау леилмыркаакәа, имашына аныҗәашәа инациҗан, амагнитофон абжыи ироузеит.

– Адгәыр, җара ҳаушыуеит.

– Асҗа, Ироди बारेи зегь рыла шәеиқәнагам, бара бынасыҗ бааигәара ауп иахыыҗоу, аҗа

игәбтәр бтахым, – атак лмырхәакәә, бла хаала
дналғацшит.

Изурызеи, изурызеи, исхәарызеи,
Ас ианба, ианбанза?
Сара бара былахь сахьанызоуп,
Сынзырхаз иахьанза.

...Игоз ашәәхәабжь рфыцьеггы атәнатәуан.

***

Уи аены мейшан. Дианеи Астеи рхала афатә
зегь кардан, астал дырхиеит. Изны иказ ачашә-
қәа роуп астал иқәымтақәә иаанхаз. Урт шыңхоу
асасцәә ирыртарц азы, ампахьшьқәә рықәыршәны
иаанрыжыт.

Ғыцьа-ғыцьа, хөы-хөыла ауаа ааиуан. Уажә
сааиуеит хәә ашьыжь индәылтыз Адгәыр иа-
кәын икамыз. Уи ионағы инхоз зеггы неихьан,
уртгы дара-дара еизтаауан, «рыңшәма» ихабар
збахьоу азәыр дыказар хәә. Аста лгәы атҳара-
тҳарахәә еисуан, агәашә абжы гацыңхьаза
аңенцьыр дкылыңшны дыңшуан, цъара ицәара
снахьыңшуазар хәә.

Асаат хәба инахысуаны, зеггы рыбжьқәә анеи-
лала, изыргәыргъаз гәалтарц ларгы дыфны абарта

днытдаххит. Дмааир илыбаргэыз. Лызнапык днахан атзамц аанылкылеит, лшьямхкэа лытцакэалозшэа лбеит... Адгэыр Ирина лыжэаа имахэар ықэтцан, длыхэаччо дааиуан. Хэашьра зқэымкэа илашоз ажэаан, қардеиқэатцэала итцырқьар ишылашьцахо еипш лгэы аакалан, лхапыцқэа неихарғэғаны, ирлас лхы лнапағы иааган, зымаа иказ уадак дныфналеит, машэыршэа акэзаргы, Адгэыр илапш ахылыкэшээз дагыейгэырғы, иагыгэынго. Лыблақэа цэаакит, аха алағырз ртылмыжыт. Лыфнапык рыла лхы еимлагэа икны, лыблақэа хылшеит.

Илыхыыз Адгэыр ибар лтахымызт, аха даға ганкахьала, ус дабакоу хэа илапш ахылымкыз лгэы қнажэон. Уаха урт рахь дыхнымхэырц ашацахэа луадахь дналбааит. Илтахымызт Ирина лғапшра. Шьта Адгэыр изхэыцха лымамызт. Уи ғазэы дылтэын. Қэацара лымамкэа краамта лхала дтэан. Нас илулакгы лычелыртынчит. Деипхь-хэыцын, зегы астал иахатэахьаны дынхалеит.

– Умшира удысныхэалоит, – ихыз ахэара лцэыуадафхеит. Арт ажэакэа рыла илхэар лтахын мазас лгэы итатцэахыз зегы рызбахэ, лара лыбзиабара иагэылцыз алағырзқэа ишрылиааз уажэ лнапы иаку ашэтқэагы. Аха лажэакэа рхып-хьазара мацын, урт ирылшазомызт ас иказ аидара ашьтыхра.

Адгәыр иблақәа аалахәыххеит, урт еилыркаауан зеггы, деилыркаауан Астанда. Аха ужәраанза ауада ифназ алахәыххра амџа аиҗарц акәхап, иаалырқьан, «Диана дабақоу?» хәа иҗааз Аста аҗак злиҗо.

– Қах, исхамышҗуаз... – иҗыба дынҗалеит Адгәыр. – Уамак җуам, абра даасыдыххылан, шәкәы хәычык бызныжыны дцеит, – ихәан, конвертк аацәыриган, Аста иналиркит.

Уи зыџуаз Диана лакәын: «...Саҗабымҗан џызас бахысымгаз, егы амчыбжызтәи хәфәха-ра Вова ирааигәеит. – Иахьатәкьа бсымгар калом, санду уаха-уатәы хәа дықәуп. Лыҗсы җанатцы былбар лҗахуп, уи адагы лынарцәымџа дықәлар шықәсык хәҗсҗазаара хзеилатом, – ихәеит. – Бара ибасхәазтгы – бсыҗон, аха Адгәыр имшира ихала даҗылар дрыҗауп...»

Анасыҗ лоуааит.

«Ихала... ихала.» Сара илаҗш сныҗаиршәалоит ақароуп, игәызатә иалнахыз Ира лоуп. Стәымын, ус сагәанхеит иара изы. Абзиабара нақ-аақ иакымзар азә ихала изеикәырхом. Данысгәамҗхоз дсышыклаҗшуан, данысҗахха изқәа сеиерхеит. «Ихала, ихала...» – Аста гәаныла еиҗахәо, лгәы җҗәыуаауа ақхьара деиҗаналагеит.

«... Дызцызгы дызбеит. Хьаас дбымкын, идыр уи бымфа ангылашьак шлымам. Бгэалақәа тәахы. Адгәыр уии барей шәеифихзом, сыгәра га. Сара насың сымоуп, нас сгәырғарцу, сыччарцу бара былахъеикәтцара хьаас искимшәа?.. Мап... усқан санбыхәақш ауп сгәы антаха. Бара ара быказароуп...» – Дзыңхьаз далган лхы данфаха, Адгәыри ларей рылақшқәа еикәшәеит. Аста уи лгәы шытнахырц аңсык шагыз, « лыңшәма » Ирина лахь данхьахә, лгәы аабжьихит.

– Аста, икалей? – илыватәаз рңыск дналыцәхасит.

Адгәыр дцаазом... «Исызцааша фитзом», – лгәахәит.

– Диана хатца дцеит.

– Дианоу?

– Абыржә ара дыкамзи, дагъанбахъзеи? – зегъы ирзымбатәбарахан, рыбжьқәа неиларыңсеит.

Атцх ықәха ацара иафын. Аста деикәышьшы дахьтәаз Адгәыр ифызак илақш днытцашәан, акәашара дықәигаларц далаган, илымуит. Дгәыгъуан Адгәыр лааигәара дааип хәа, ианамузах, еазәы илацәажәарагы лтахымызт. Адгәыргы лгәыграқәа ирцәарц итахызшәа, Ирина даалыцрытдыргы, даеазәы днышьтихуан акәымзар, Аста дагълызхьамңшуаз цылышьон, лылақш ихмыжькәа ишьафа дазыңшын.

Аста лгәаг агәарахәа еилашуан. Лгәынамзара лхы-лҕы ианубаалон. Машәыршақә зны-зынла илықәшәоз Адгәыр илақш, «Быҕаз бхала, иалысхыз еазәуп» хәа лықәҕәнаҕуазшәа, ихшәашәан.

«Сызишьҕои, сакырауеи сыҕны?» – лнапқәа ахьеилалырцәиуаз адақәа рылпыҕка иҕақшьза иҕан.

Амш антцәамтаз, – «Бсыцкәаша, Аста», – хәа Адгәыр лнапы анааникыла, лыҕсы налхаҕаит. Дзиҕампшкәа, зымҕа лхы налырхәит. Уажәымзаруажәы лычхара хышхытцәоит угәахәыртә дыҕан. Лнапы кны икәашоз днарылаигалеит. Лшьапқәа лыххәыцуамызт, мчыла лылақш иҕәылгон. Лнапқәа ихәда инахылшыит, иара лзара нтарс инкылан, ауаа рыжәпара дналаигалеит. Длыхәаччон маалықьтас, иччақшь хәашьра зқәым азыхь еиҕш ицқьан.

– Аста, жәак набыҕшәар, инеимабтәоит, сбыхәоит, бсыхәақш...

Лхы дҕахан дзиҕақшуамызт.

– Бзыҕои абас, беиқәышьшьы?

– Адгәыр, саҕамыз... – днаидҕьан, дшыҕуаз мацара ддәылтцны дцеит...

Ашамтаз зегьы еимпит. Адгәыр иҕнаҕы инхоз азәык-ҕыцьяк, астал аилыргара рҕахызаргьы имукәа, рыҕныҕақәа рахь ишьтит.

Акрыфартаҕы ачанахзәзәара иаҕыз Аста, лҕызцәа рхабар анылымба, изҕеуи, рыбжьқәагьы

гом лгәахәын, азал дахьяаәналаз, Адгәыр ихы иәнапык атцаргәан ихала астал дадтәалан.

– Иабацеи иҕаз?..

– Ицеит. Астал Аста илмырхиейе, иагықәыл-гаит рхәеит.

– Ишца? – иаалцәымығхеит.

– Бшәама? – ихы дәахан, дыччо лара лахь шыәәқәак ныҕаитцеит. Аста дахыгылаз деитамтит. Мчык лыхон иара иахь.

– Ацаа бакуазар бца, аха сәызцаа шыб-жьоншәа иааиран иҕоуп азы, астал еилыргазар цәгыамызт.

Аста илхәаша ләамшәеит. Адгәыр иакәымкәа даәазәызтгы, лацхья игылаз дагыиәцәхауан, акгы изыҕалтдомызт. Акы дашытуамызт, мап лхәарц лгәы италкыргы, лҕы «ааи»хәа илықәшақатхон.

– Бзиоуп.

– Саргы сбыцхраауеит.

Аста иәацшра лгәағын, даапышәарччеит дгәыкза.

Аәыцьегь еицхыраан, астал иқәгылаз асаан-қәа, атәцақәа еизганы цыарак идыргылеит. Лара ацыфахақәа еизганы, иқәрыцқяны Адгәыр иикыз асаара ианылыцсалон. Изкыымсыз афатәқәагы акы ианцаны еимакеиҕак иқәыргон. Лара ацсса-ра даналага, иара аҕәардәқәа шытыхны, рыхқәа

ларханы астал иқәиргылеит. Амра цәыртцит. Аста ауархал рыцқан ейтанықәлыршәуаз, Адгәыр иааигәара лгәы тгәыргәауан. Абар шақа саат цуа, лара уи ифны ацшәымак леипш, дыфнагыежьюа дыфноуижьтеи, аха Адгәыр иқынтә жәанаак лмахаит. Урт гәыла еибадырны еицхырауан. Зегы ртыц ианықәцаха, Аста дцарц лфыналхоны, Адгәыр лнапы ааникылеит.

– Табуп, Аста.

Иара лыбла данхыцшыла, лхы лалырқәит.

– Узхатабуазеи, уажәшьта сцоит, – днаидцны ашә ахь лфаныналхоз, еица лнапы ааникылеит. Лара лхы дфахан ифацшра шылцәыуадафызгы, иц-ишә лылацш нарыхганы, иблақәа днарзаа-кәкәала дцеит.

Иара мчыла ичышыақәикуан, аха Аста дкыл-рыблаартә иблақәа ағын. Абыржәымзар-абыржәы даасгәыдыхәхәалан, ларгыы саргыы хцәа-хжыы зеидымцуа еилахцап хәа игәы шихозгы, Аста лгәы итаз бзиабаратцәкәамкәа, еибажбар хәа дшәон.

Аста ахәыхә дафызан, Адгәыр дышьхан. Ахәыхә цыруеит, ахы иақәитуп, акрагыы мариоуп. Ашьха ахаракырафынза афазара цәгьюуп, ишәартоуп. Ахәыхә ашьхафынза ихалоит, аха агәы пцәаны акаршәрахь ихынхәыр хәа дшәоит Адгәыр.

Лара деихатыруа аҕармеиҥиш игылаз, иара дааигэытцаихэҕээр, дылгэзыр иҕаххеит. Иҥсы еихэлахон лара дшизыҥшыз ахьеиликаауаз. Инапы дѳахеит лзамѳа инахьишьырц, аха «умыццакын» хэа, иѳнытҕкатэ бжык аниқэҕеаҥ, ишьтиххьаз инацэкьарақэа ихцэы иналишьын, ҕааитит:

– Иацы санааиз бзыспымлеи?

– Усымбазеит, акы саҕызар акэхарын, – лхы лалырҕэит, илхэаз ахьиашамыз дацэыҥхашьо.

– Амц ахэашья быздырзом, Аста. Сара бызбеит быѳуа банааиуаз, нас баанызкылаз сыздырам.

– Ус...

– Ус акгыы ҕалазом, Аста, – ажэақэак ихэеит дылҕаҕшуа, нас игэаҕны инацитцеит: – Бара оумак ала быҥшзоуп.

– Ирина лаҕара... мап... – Аста лыбз днацхаит, илымхэаран иҕаз ахьламхахэаз. Илхэашаз хэаны далгахьан, уи ариашарагыы гөианхахьан.

Адгэыр дпышэарччо, егы лнапгыы ааникылеит.

– Мап, Ирина леиха бара, Аста быҥшзоуп уа-
шышьалагыы, ҕеитҥшлагыы, гөаҕалагыы, – ихэеит.

Амш хазынахэха ишыҕаз ажэѳан анаҕэ ных-
чылан, аҥстхэақэа ирҕачыз ақэаршаѳы аҕра
иазымккэа иҕытцыз еиҥш, иаалырҕканы Ад-
гэыр ихаҕсахья аҕеитанакын, иеырхықэымтца
дналҕаҕшит.

– Баангыл. Ирод дызбалазом, дабаҕоу? – Адгэыр ишьа иурц иҥахны акэхап, илақәа цым-цымуа абгахэычы еиҥш даҕыстааха ҕааитит. – Сара сшыбгэаҥхо идыруоу?...

«...Ас дысмацэажэар акэын... сара соуп изхароу, схы снапаҕы исзаамгеит», – лгэахэын, ашэ еим-пааны днаидҕан лҕыналхеит, исышьтаҕиҥып хэа дгэыҕуа. Адгэыр ибжыы имыргазеит. Аста луаҥах дныҕналан, ашэ ацаҥха аркны, деитцақьызқьызуа лиарта днықәиеит. Иабалҥахыз Ирина лызбахэ ацэыргара?

«...Сшыбгэаҥхо идыруоу?.. – лылабжышқәа акэапасапахэа инеишьталеит. Лзамҕаҕы ҕар хэычык леиуазшэа ацэыкэбарқәа рееидтан ахылаҕьара иҥалон. Алаҕырыз ахьаа маҕк хнаеуеит, агэы аҕеиқәнакуеит. Маҕ-маҕ аҕартынчуеит, ахьаа алаҕырыз ықэызэзэаа ианагалак. Аха ажэанаа агэатца иҥахоит. Аста лыхтысқәа абырт-кал ишкылылхуаз, илызгэамҥазакэа ацэа дагеит. Данааҥш, шыыбжэон ҕалахьан, адэахьы дахьдэылыҥшыз, зегь раҕхьа лылаҕш назықәшэаз ала иалахэмаруа, ашҥа иқэыз Ира лакэхеит.

***

Адыд-мацэыс амчраҕынза иназарц аҥахушэа акэын аҥшаҕыы шасуаз. Аҥх лашьцаҕе убла ацэыршы ҥакызар ианумбоз аамҥаз, илеиуаз ақәа ашьтыбжэ оуман. Ақалақь хашхашуа акэын

аңсы шеивнагоз. Ари аамтазы, псы зхоу зегы тынч рыпсың лагаоаго, ацәа хаа иалоуп, Аста лхала асаркыа хышәашәа лхы адтан дтәоуп. Абар асаат акы калоит, аха Адгәыр ихабарк ыкам, арахь ицамтаз, саанза бысзыпшыз хәа леихәеит. Аста лыблакәа алагырз ртыцны акәапасапахәа аценцьыр ахышә акакала иныкәтәоит. Адунеи афы икамло икоузеи? Абыржәы Аста илызтаазтгы, зегь реиха ибтахузеи хәа, ацстазаара мхәакәа, Адгәыр даар стахуп хәа атак калтон. Аха ус уаф длазтаауамызт, машәырк ихьзар хәа дшәон. Лхаҭагы есаaira ицьалшьон шака дихзызаауаз. Лгәи-лылагырзи еилацәо, лгәи лыхшыи еимадазамкәа зегы лара илхәан. Издыруада, Адгәыр уаха дмаазозар, дыхәмаршәа акәзар «бысзыпшыз» хәа шлеихәаз?.. Иара икынтә иаауаз игәы аңхара дартынчуамызт. Азынра аairгы, уи хышәашәомызт.

Аста Адгәыр иказшьа аилкаара дашьтан. Зны иеырхыкәымтан длацәажәон, зных – абтас дижьжәон, даеазных – бзиа иибо пхәызбаны иблакәа дыргәыдрыхәхәалон. Лгәыпжәаракәа лхалырштәуан, Иринагы дыказамызшәа пхәазаны, адунеи тбаафы иаразәзатцәк далхны длыман. Жәәангәашә аатын, Адгәыр дылбазшәа лбон.

Адгәыр игәампхаз ихәон, игәы акы алазар ихыиҭы ианыпшуан, аха ихәаа адәахыи ицәыриго-

мызт. Аста маза-аргама иага диргәәкыргыы, зегь ианалыжьюан.

Ишасыц иасуан ацша. Уи атцлақәа ргәағ амаз-шәа акәын матәас иршәыз абгьқәа шығанахуаз. Аамта цазомызт, ус ауп ишыкоу акы уанахыццакуа. Зны-зынлагыы лгәы иныцяххуан иара дахьцоз ахьлаимхәаз, икамлоз лара дшизымцаашаз еиликаазтгыы. Аха мап, илдыруан азә иҫағхьа ахыларкәра иара изы иаанагоз, агәра ганы дықан ихымҫағшаз ахаан дшимырпқашьоз.

Аста лҫағхьа сахьашәк ииасуан. Урт штцакыдаз лгәы шазвоозгыы, атцыхәтәантәи лхәыцра мацк лгәы аархәашьит. Лыбла иааин иаахгылеит зныкымкәа Адгәыр ицны илбақәахьаз азғабцәа. Лылахьгыы зынза инеиқәылеит азныказ, нас, дааипхьхәыцааит, мшәан, лара акы дацсамызтгыы, Адгәыр дирҫхәозма? Лхаҫагыы илзеилымкааит илыхьыз, Адгәыр лызҫитышәа лахан, деигәырҫан, дыҫны ашә ааимпаа абартца дныцяххит. Амш шықац иқан, амала, идыдуамызт, имацәысуамызт. Лхы налыкәәҫны, аҫны иатцагылаз агәашьа хьшәашәа лыҫенадцан, пшьаала лхы кны цәка днатәеит.

Ақәыпшра иунамырқатцо икоузеи? Агәашьа дшадиаалаз, ахәыцра хаақәа ирылаз атыпқа, ацәа дынцанагалеит. Убыскан агәашә ацарахәа иаартны Адгәыр ашҫа дынцалеит. Абжьаапны ицыхәаршәшәо ипылалоз ила, ухагыы иҫны

инаицыххылан, игәйдцало иалагеит. Ибжбы рмацны ала дацәажәо, дахәмаруа хыхь амардуан даҕаларц иҕынеихоны, даатгылеит. Ихы инаркны ишьапаҕынза днеилууаа дцеит. Ала наҕ дагәтасны, дласны иҕынеихеит Астандараа руада шыҕаз, лара лшьамхқәа рҕы хчтас лнапқәа лхы иатцатан дтәан. Иҕаитцара изымдырит, мацк даапышәарччан, ихы ларҕәны иаргыы Аста лапҕхьа днатәан, изнапык шытыхны лыхцәы иналишьит.

– О Хазшаз, сышцалызгәышьуеи, дышцастаху... – даауазырын, инацәкьарақәа лмахәар инахьишьырц днахон, изымгәаҕыкәа бла хала днеицхьишьышьааит.

Цытрак ус длыхәацшуан маалықтас ицәаз, нас инапы еиҕа лхахәы иналишьит. Усқан Аста атхарцәхәа дҕыхеит, дагышәеит. Аха Адгәыр шиакәыз анылба, даакәыпсычқан, даапышәарччеит. Иара дааигәытцаихәхәеит.

– Шаҕа убаазроуеи, ахьта улалоит.

– Егьсыхьуам, – есаaira инапқәа лыкәыршо иара иахь даалыхон. – Бца, тынч бышьталан быцә, амала, ари афыза сыбмырбан... – иаха-иаха лхылҕы идиргәгәалон...

– Ухала уҕоума?

– Ыы? – лнапқәа аанкыланы данылҕацшы, иихәашаз иҕамшәеит.

– Сухэоит, Адгэыр, сухэоит, урт арахь иааум-галан, ианамузах дара рахь уцала, уаха исылшом урт рбара, – лхэан, илзымычхакэа данамхатэыуа, днаимпытцдэраа луада ашэ ааимпааны дныфналан, афнытцкала ацапха алырkit. Уи лыбжбы мыргазакэа акыр аамта дтэыуон, лыгэгы дтахэыцуан: «Ирод бзиа дызбоит хэа сыказижьтэи шака цуаз, аха ахаан уи изы сыгэгы мпшаацыт, лагырзыкгы касымтэацыт. Уи бзиабарамызт. Сишьцылан, бзиа дызбоз цысшьеит. Адгэыр ихы сгэаимырпхазтгы, сна-сыпдахон, ацэанырра цкья закэыз еилкаашыак соуамызт. Уажэтэи сыгэтахэыцракэа исзаа-дыртыз рацэоуп, зегы даеа пшшэык аархэеит, сгэаанагара аеиэтанакит. Цхьякатэи сгэыргыара зцыз хэычран, иара иагыацымфасит. Уажэтэи сылахфыхра, сылахьеикэцара зхылфеиааз сцэа-нырра ауп, инаунагзатэиу. Бзиабарада адунеи тбаагы шыккаам узгэагом. Цхьяка, ашэапыцпап шэыга иатцэала, ашэткэа – пшшэы хкыла ишэыз тиаакэазтгы, уажэ абгыыцтэкыагы иадубалаша, иахухэааша рацэоуп. Адунеи блак ала санахэапшуаз, афбатэи иабашаз аган иавахан икан. Сгэысеанзамкэа сыфнытцкэнтэ мра шэа-хэацк аеанцэырнага, адунеи зегы сзарлашан, сыгэтынчра арзит. Зегы даеа цэак рхалеит,

абзиабара акаҕа анысхаҕанахыс. Исызгэамтоз раҕэазаарын, сзылхэдааз сазрыцхан.

Сыҕстазаара зегы Адгэыр шыҕанкыла еиҕаикит. Бзиа избаз иҕа сара дсыкэлоуп, ари шаноуп, иагшэартоуп. Аха... аха... сыҕсымзар, сара иҕчак леиҕш ауп дышсыхэаҕшуа, сара уи сзыхгом. Уаха исамхаҕээзгы имаҕазшэа иаџиҕыт. Сара кырынтэ исцэаргамахахыоу маҕым, аха иара изкзамызшэа хырџа азиуеит»,

«Бхэычуп, бысгэаҕхом, быстахуп» ухэа, иарбанзаалак дидызхало, ма хара дицэзыргылаша ажэакгы леиҕэом.

***

Шыыҕбуп. Ажэџан зегы цстхэала ихкыан. Анаара аҕаха цжэахақэа реиҕш иаҕа ихеиқэараз аҕтақэа рҕырхаан, дара-дара еицэтэымушэа ажэџан рыкекыдхалара иашытан. Ашыаршыаф татеиҕш акэын урт шыҕаз. Аҕжэарста тыҕқэа рҕы амра амчра зегы атан ашэахэақэа рцэытцыҕбра иаҕын.

Еилахынхэуан аҕстхэа хэычқэа. Адуқэа – рееизак мраташэарахь рхы рханы, цшыаала изсозшэа анаскыара иаҕын.

Амшынгы цэқэырҕон, аха ашыкыыбжы думызт. Аҕнышқэа уарлашэарла ицэаа-цэаауа

иаацэыртдлон, ихыгьежъяалон, кэаҕ-кэаҕхэа
аҕэара инықэлон зэыр хэашақэак ицэкашээр,
амшын ҫсыз хэычқэак алаҕсазар еизырыҕкэшээр.

Аҕенцыыр аҕынтэ иҕшуаз Аста лҕарахыы
дцарцы, лышэкэқэа реизакра дналагеит. Леа-
неиқэлыршэа, ацаҕха наркны днадцуан еиҕш,
лшыапаҕы икаршэыз абҕыц лылаҕш нақэшэан,
иаашытылхит.

«Аста. Блекциақэа ныжыны асаат жэаа
рзы бнеи аресторан «Амра» аҕны, сыбыцшуп.
Адгэыр», – хэа анын. Лоуразоуроу даалашан,
мрашэхэатцас деикэаҕхо, лышэ еиҕа иаартны,
лышэкэқэа ыршэны астал инықэыжыны, дыфны
асаркыа днадыххылеит. Иҕаз лыхцэы ааҕыртланы
лхы аалҕыан, атэаҕшы, асақэ, акарандашь ухэа
зегыы цэырган асаркыа днадтэалеит. Лхы-лҕы
анылшэ, ак лшэылҕан – илшэылхит, еак аалган
– иееимхеит. Зегыы грак-грак рыман илбон.
Нас илулак акы алылхит. Асаат жэеиза рзы
днеихыан реиқэшээрҕаҕы. Аҕны лҕэы дартэомызт,
аҕэарахыы дналбааит. Амш еихыкка иҕалахыан.
Аҕстхэақэа еимзырбҕыжэааз амра каххаа иҕхон,
уи ашэхэхэақэа амшын иахызаанаҕсалоз, хыы
разнушэа еилыцыцон. Амшын аҕта хытэы цхак
хылазшэа икэалыкэацэо, аетэа хэычқэа иакуа-
ицэо, еибарҕо амшын ихын. Аҕнышқэа цэаауа
еилаҕеиласуа рыбжыы оумак ала ицэҕыан.

Аста дацашыыцуан ацша. Уи Адгэыр деипхьнашышьаауан, адггыл дзыкэныкэоз лара дахзызон. Аста лхэыцрақэа дшыргэылаз, ѿ-напык лышьтахыынтэ лыблақэа хырѿеит. Икэтэаз одекалон афѿы дараргамеит.

– Адгэыр, Адгэыр! – лгэы аисра иацнатцеит.

– Аста, заа баазаап, – иаацъашышьаа дааччеит.

– Сара бмаазоз цыышьон.

Ус анихэа ауп Аста даназхэыц уажэтэи лтагылазаашыа. «Сгэы иѿоу зегы идыруеит, сзааи, сзааи», – хэа лгэы дахацжэо, лхы дѿахан даниѿацшы, илхэаз иахазшэа: – бмааргыы сбышьталан снейуан, – анихэа, – амшын сгэы ахшэом, знык саар ацашыа сақэшэазом, – лхэеит.

– Зынза бееитабкит, иахагыы быссирхеит, – лнапқэа дырѿахан игэы инадикылоны, акэара икэыз рцарцэақэак аарыдгылан, – Уара уацхыа длацшыкэахцахьан, папаша, нас иааиуа уара дутэыз, – ихэеит ѿажэака шықэса зхыцуаз рцыск.

– Уара узы дкэыцщэоуп, ха-ха-ха, – инеиларыцсеит зегыы.

– Арцарцэа, шэхы сылашэымгалан.

– Иихэо убо, уара? – азэк илақэа ццаны ишимчыз Аста лнапы данаха, Адгэыр дааимицааит.

Адгэыр итацкэым ратцэан уи ацкэын даниѿас, даагазэазын, икыышэ ашыа налыжжит. Уи аамтаз

шыца наҕ-ааҕ иаидҕалеит. Урт еисуанаты, Аста
дмадаҕмадашәо еиҕәылкырц дрыбжыан.

Ақәоурашыҕахьтәи ахауа цқан, аха ихыш-
хыцәоз амшын ацәқәырҕақәа рышыҕыбжь цәҕыан.

– Иҕашәымҕан, шәаангыл, – хәа, дшыҕьацәы-
ҕьацәуаз, лыбжы инҕахәәҕыз зегы анааннакыла,

Адгәыр ишыҕахьҕа дхьаҕшзар, Аста лгәышҕы
зегы ашыа иаганы лнапқәа лгәыдырҕәҕәала ил-
куп. Дышәуа уахь иҕанынеиха, ахәызба лылазҕаз
жәафҕа шықәса зхыцәуаз: – Дхаумҕазт, уаргы
думоуит, – ихәан, длацҕыан апарк днылашәкәа
дцеит.

– Аста, Аста! – Адгәыр дналхаххын, инапы
данҕаны даашьҕихит.

– Адгәыр, снумыжыын, Адгәыр... – лхәан, лыҕсы
налылышәшәеит.

– Шәласы, аҕел шәас! – хәа дызҕахәхәаз ар-
ҕарцәа руазәк иамхацәҕахан, ацхыраара лас
шыҕаз дышәит. Егыртҕы рҕыҕ изахымцәуа, рхы
рықәыжь игылан.

– Аста, Аста... са соуп зегы зхароу, саҕабым-
ҕан, сыҕшқа, – игәи илаҕырзи еилатәо ибжы
қачқачон лхы игәыцарҕәҕәо иахыҕәидикылоз. –
Бысмыргәақыр акәын. Аста, Аста, бәырҕәҕәа. Сара
сзы беиқәхароуп, бара быда сыҕсы ҕаны адунеи
сықәлазом, – лыхәра иаҕагәан иикыз исорочка

ашья алыжж иҗан. – Аста, быблақәа хты, Аста...
ибымбац, бизхьымзац рацәоуп... – ихы лҗажьны
дгәыдикылон, илабжыш иҗыкәкәа.

***

– Арҗыс пшзак ашәтқәа бзааиҗиит, – амедеҳәшья
дыччо дааџналеит, – арахь ааирагьы дазгәышыуеит.

– Дашьты, – аарла лхы дааџахеит. Уи дылды-
рит ашәтқәа аазышьтыз.

– Сан, азәи барей шәеибасырдырроуп, – лхәан,
лааигәа итәаз аҗхәыс дналҗапшит.

– Астанда, быхәра ааигәоуп ианырзах, амцхә
бхы бмыргәаҗын, быҗсы шья...

Адгәыр дыџналан аҗсшәа ихәеит, уаҗа иааи-
гәа иҗаз азә ила дамбо, Аста лкаруаҗ аҗхья
днатәан, лҗынҗа ахыцәқәа днақәыҗгәҗеит, ила-
қәа җырхаха.

– Аста, даара сбыршәеит, сара исхароуп зегьы,
бысзымышьчеит, – ихәан, дааҗьатцәыҗьатцәит.

– Адгәыр, ари сан лоуп...

– Саҗамыз, – ихәан, дааҗақшьяхан, игәамырҗ-
хакәа дааҗышәарччеит.

Аста макьанагьы уи дахьхәыҗнишьалоз
лгәаҗхазомызт.

Адгәыр данца, лан лгәи-лгәи еилаҗшуа, дшала-
гара лзымдыруа лгәынамзарақәа цәырылгеит.

– Дызустада, насггы дышпабацаажэоз... Шәеи-хәаңшышыа сцәа станарзызоит...

– Иқәразу?

– Ааи.

– Ихәың иеиңш ауп дышсыхәаңшуа, сан, – лқышә еимахәа-еимахәо лхы зымға илыртәиит.

– Ишпа, ахәыңгы димоума?

Аста лхы налыртцысит.

– Беиламган. Абри бзиа дбамхамбазааит. Би-цымцааит, ила избыкәгомызт...

Аста даапышәарччан, зытра лцәытәцәаз лыла-гырз лфыкәкәа: – Сигондаз, абыржәгы сышиц-царыз, – хәа фәалтит.

– Ибхәо закәи, Аста, уи сара дсықәлазар калап.

– Схы атың иқәкьазар акәхап. Агәаңхара атәы даеакуп. Иахья иубо иахья дугәаңхоит, уа-тәы – даеазәы. Ззы ухы уапеигзо, уңсәзаара зқәуцо иоуп бзиа иубатәкьо. Сан, сыңсы танацы Адгәыр иеиңш еазә бзиа дсызбазом. Шәынтә стаацәарахаргы, сгәы иалнахыз итың даеазәы изаанкылазом. Абри сгәы ицзаауеит сыңсы танацы. Сан, Аста Адгәыр диңхәысуп рхәааит уахызатәык иадамхаргы, сара дыстәызааит, уаха адунеи афы аңсәзаарагы сахәом, – лнапкәа лан лыхәда инакәлыршеит.

– Анцәа дыбхылаңшроуп, сызгаб. Бтыңхаха-заап, сара макьана хәыңдас бысшьон. Цкьа

базхэыц. Уи иқарағы итахрақәа бара быебыз-рықәыршәома? Шәзеилибакаару, цқәа ишәа-иза, бмыццакын, сызғаб?

– Сыңсы ҕанаты уи иааихәо ҕасдалоит. Уи илабара мацарағы сақәшақатуп. Адгәыр ида насың соузом, сан...

***

Аста лшыза аҕаацәара далалеижьтеи ауадағы лхала дыџнан. Аңхьатәҕья дшәон, шыпышь-тыбжьык лахар, лыңсы лзон. Хьарч-хьарчхәа икақсоз абыҕқәатәҕьягы лцәа лыхнарбзауан. Пытрак ашьтахь дашьцылеит. Уажәшьта фымз цуан лызатцәра данышәеижьтеи, Адгәыр иҕынтәгы гәыҕрак лымамызт. Илашьцеит. Заанатц дышь-тамлеит уаха. Ацәа хаа дынҕаналогны, лышә асыбжь геит. Днеилууааит, аха Аста хәа лыхыз илаҳаз ацәа далнахзеит.

– Аста, бымшәан, ашә аарты, Адгәыр соуп, – ихәеит, ихәанза ларгы еилылкааит уи абжы тзәыз, аха ицәалшьеит даазгаз.

– Икалеи?..

– Аста...Уаха бахәатәык сымоуп.

– Адгәыр, атх цахьеит, уатәы...

– Мап. Абыржәы ашә сзаарт, мамзар шыаҕак сеитатцран сыҕам.

Аста лхалаҕ налышэхарҕаны, аҕхьа лнапала еимакны алашара налырkit. Зныктәи иҕацшра лыҕстазаарагы ахтнылтдон. Ацаҕа ыртәины ашә анаалырт, адәылтҕа лымтәкәа дныџналеит. Лара дшәаны дахьынеиҕаҕаз, лмахәар наздыслаз алашара арцәеит.

– Ух, – лхәан, днапыршьышыуа алашараркыр-та днашьтәлеит, аха лнапқәа Адгәыр иааникылан, ашә ацаҕа аџнытқала иаирkit.

– Ус иҕаз.

– Избан? – Аста дгачамкны даанхеит.

– Бымшәан, – лнапы шикыз днаиртәан, иаргы дналыватәеит. – Аста, бышҕаҕыстысуеи? – ак лыжәџа интаирцеит, икьаҕ акәхарын, аҕаҕын-фџы ахкьа ицон.

– Узааи? – аарла лҕы еихылхит, маҕк лыҕсы анааивылга. Адгәыр иҕазаара лара лзы жәџангәашәҕхаран, аха дыззааиз азхәыцра лшьара дықәнакьон.

– Аста, сара иаха зынза сызмыцәазеит, иахьа сангыла исхыҕсаауаз цьысшьон, аха ухагы ҕаха сымто сырҕәаҕеиуа саман идәықәлан, бара бахь саанагеит.

Аста ҕылтуамызт. Аамта пхашьаны иаангылазшәа, изыҕза изырџуан, Адгәыр иихәазгы ахы ахьцоз лзеилкаауамызт.

– Уахатәкья ихыркәшатәуп ари аус... Ажәакала, бсыццароуп, – ихәеит иаахжәаны.

– Иаба? – уажәыгь илзеилкааумызт дызфыз.

– Иаба хәа ицаазом, Аста, ианба бхәарц бтахызар, – уаха, уатцәы... ианыбтаху. Сара...

– Адгәыр, ииашатәкьяны, исзеилкаауам иухәо...

– А-стан-да, сара бзиа бызбоит, бсыцца... бара бкәышуп, сара зуафыбжарафы инеихьоу ауафы ибтаху сызхәа, аха уаха сылшом. Сымч, сылшара бара ибыстоит. Сыцстазаара бара ибзыскуеит.

– Адгәыр Аста тынч дааидихалеит. Афыцъегы еиҶацшуан фымт. Еизааигәахон рхырҶкәа. Адгәыр инапы нагзаны Аста лхы данааха, уи имкәытытцшьа дакәымшәо, дмадгьмадашәо дааидхалеит.

– Ускәатц, Адгәыр... – цааршәтцас еилакацаз лгәы агәта неиошәан, цшьаала азытра иналагеит. – Уца, – лхәон, лжыы тжәаны икалыжьюазшәагь лбон.

– Сара бзиа бызбоит, бзиа... Аамта зегы аоһахуеит, узхыцсауаз агәыроагы хнаҶеуеит. Иееим тәагәак нахьшьны угәы уханарштүеит. Ацәгьа уаниар угәы хахәнатәуеит, умчкәа еиҶа-накуеит. Аха, угәы хьшәашәазшәа убозаргь, цьара назарак афы ихәытатцәахуп хәтачк. Уи ааурцыхцыхыр зегы цшзахоит, ихаахоит... даҶа цәак рхылоит...

Аста лгәы акалашәа иҕан, ашоура змоу длеипшны, дтууа акы даман ишцоз, даалҕьан иажәа днаҕыџлан дџаҕҕеит, лыжәџа иҕарҕаз икьяҕғы лалышәхырџны акаруаҕ инылахаит.

– Адгәыр, уџашьеит, сара Ирина сакәзам, – лхәеит ирымчны.

– Сара издыруеит.

– Нас, уха арахь умааир акәын. Зҕаб хәычык сылгәаҕхоит, исцәагои хәа сгәы саургарц уҕаххеит, – лхәан, инеиматәаны атцәыуара далагеит, лгәы иҕаз цқьа ирҕееины иахьылзымхәаз гәынганы.

Иара дџаҕҕьан инапқәа лыларҕс данигәыд-ихәхәала, димпыҕыҕырц аҕхьа лычешылҕьоз, ахәыхә ҕшқа ацәеижьҕынчхан, Адгәыр изгәышыуаз, ашьха ахауа цқьа лбаадо, лыбжьы лызтымкаауа лыҕсы лылышәшәазшәа дгылан.

– Аста, зны баасзызырџ... Сара раҕхьаза банызбаз мра шәахәатцас сашҕа бҕаҕхеит. Усҕан сдунеи дача цәак ахалазшәа збеит. Сахьы-набыхәаҕшыз – сбытҕәеит, сыбз сықәитымкәа сҕабҕеит.

Бшьапы ала анацҕа, Дианагы лыгәра сзым-геит... Беиқәышьшьы сыцхыраара бахәо банызба, сыҕсыҕ сҕырҕы икылымсуа, сҕынчра сыцәбырзит. Ала ибнаҕаз ахьаа сара сахь ииасызшәа, сгәы тыфаауа акы нҕалеит. Сара усҕан сгәы бзыҕжәеит, абри ахәыҕ лоума сыззымиааиуа хәа. Хьаас

бсымкырц сызбеит. Уи ауп Едвард зсыхъыстцаз. Сгэы итаз ацааршә бырзытит. Иахьынзасылшоз сыбѣагылан сықәцеит. Баныкамыз ибаецнысхәаша сызбон, банызбалак сразхон, цыхъа исхәыцлоз схаштуан. Лахьынцоуп...

– Уақәытц, Адгәыр, уақәытц, – лхәон Аста дидыѣлан, аха цыхъеипш дидтырц лгәы итазамызт.

– Баангыл, Аста, бзырѣла. Сыцстазаара шысызгоз усгыы ибдыруеит. Еилыскааит сгәы бынтганы зымѣа бансыргыла, мѣа иашак сышзанымло.

Ироди бареи шәгәы еихсмыршәар цыхәа сымамызт, бара бзы «уи дизхәоуп» рхәон. Азә инасыц еипканы сара стәы сырееип хәа ахаан салагомызт шәеиқәнагазтгы...

Ааскәа, сымшираѣы, бара сбыхәацшуан, сбызхәыцуан. Иреи сареи ханыбба бшыкалаз гәастеит, издыруеит, сара сыбтахымызтгы аскак сыкабцазомызт, егырт реипш бцон. Ира лыхъз ибѣыташәазгыы исеилнаркааит сара бара бзы сзакәыз. Икалап сѣытыбжыы базыцшызтгыы, сара схаҭа сѣысыкажомызт. Сбышьталан сылбааны, ашә санавтагыла, исахауан бцәыуабжыы. Ускан сныѣналан зегь басхәап сгәахәит, аха сеилкаара бшашьтамлози, бхы бшацәыпхашьози здыруан. Сцоурых ѣызар шәкәык ианзалом, сзыниаз-сзынцаз

акы еипшымы уажә исызцәыттыңхаз абзиабара. Уи сацымныкәар сыңсҗазаара аангылоит, сгәыҗрақәа зеггы ыцәар алшоит, сарггы, сыңсы схымшәарггы, насың соузом.

Ғнак, Ира даныбба дцаанза адәахы багыдәылымтзеит. Цхыбжьонк санааи, сгәыҗрақәа зеггы бырцабыргзеит, сара сақара насың змаз уаф дықамызт, аха еиҗах бхала баансыжыит, уи ашьҗах мызкгы схабар бымбеит. Ускан Москва Даур иҗы сықан. Мап, мап, иан уа дықазам, уи арахь дықоуп... Бхала беиқәышьшы афны бдәылымтзо быштәаз җелла сан иансалхәа, сахьбызцааз җашьаны, – «уи зеггы рылымкаа дызтұцаауеи?» – анылхәа, дбыуахар бҗахзами? – хәа, аччара салагеит.

Сан Даур изы бысгәаңхаз җыылшьан, – «Даур ииҗаху ихала диңшаар еиғьуп», – лхәеит.

– Мамоу, сан, уи сычкәынцәкья дсызитор. Анцәа исзишаз сыбжак Аста лоуп, – хәа анласхәа, деигәыргьеит, илхәаша дақәымшәазт, дагьамхатәыуеит. Бара бахь ак лмыраргамарц сақәлыргәыҗит.

Москвантә санаа, инагзатцәкьян агәра згеит шақа сыбҗахыз. Саҗабымцан, Аста, бахьсыргәақыз. Бара бҗысшәонат, сыхггы гәастон. Слахьынцә знык исеижьахьан, җазныкгы сәашьар сҗахымызт. Джеин леиңш агәрагара баңсахеит азоуп

ус збасхәазгы. Исыздырам исанабыжьюу, аха
истахуп саргыы сыгәра бгарц, псраченынза бара
бзы сшыкоу бдырузарц, – ихәан, инацәкьарақәа
лзамға ианахышь, ибаазажжыраза иқан. Ускан
Адгәыр инырт иара иақара насыц змоу дшыќамыз.

Ақалақь ағы атынчра уарлашәарла ада
ушанымиогы, уахатәи атцх тынчын. Ашьха
гәытбаа ахәыхә пшқа иахзызон. Ажәџан ағы
амза лашон. Уи иаакәыршан еикәағға икыдыз
аецәақәа кәеицеиуан. Адунеиағы абзиабара
нхон, цьоук рыџны иџналан ахра ауан... атәым
блақәа ачыреытцәахны, мазала еикәнаршәаз ауаа
рыџнытцқа илашон.

АХҚӘА

Агәтахәыцрақәа. Ақхьяжәа ацынхәрас.....	3
Ақсұхәақәа иргәылаһаз алажынтца.....	9
Еихьымзо ашьапышьтақәа.....	162
Икыдымшәандаз.....	219
Анақәи амреи.....	222
Атцлақәағь шәтып.....	250
Ускан амза лашон.....	281

Цыңцал Нонна Иура-ипха

АБЗИАБАРА АШӘА

Ажәабжьоуи
ажәабжьқәеи

Джинджолия Нонна Юрьевна

ПЕСНЯ ЛЮБВИ
Повесть и рассказы

На абхазском языке

Аредактор В. Касланзиа
Акорректорцаа: Ф. Бытэба, И. Цьениа
Асахьаҗыхы Р. Габлиа
Компиутерла еиқәлыршәеит А. Аҗынҗьал

Аформат 70x100/1/32. Атираж 300.
Иҗатә. акь. бҗь. 10,75. Инықә. акь. бҗь. 14.
Аҗаҗаҗа №

